

Právo

Júlia Ondrová
Andrea Kluknavská

Obmedzenie základných ľudských práv a slobôd

Vybrané aspekty

Wolters Kluwer

Vzor citácie:

ONDROVÁ, J., KLUKNAVSKÁ, A. *Obmedzenie základných ľudských práv a slobôd. Vybrané aspekty*. 1. vyd. Praha : Wolters Kluwer ČR, a. s., 2024, s. 152.

Autori © JUDr. Júlia Ondrová, PhD., univ.doc., Mgr. Mgr. Andrea Kluknavská, PhD., LL.M., univ.doc., 2024

Recenzenti:

prof. JUDr. Ing. Bernard Pekár, PhD.

JUDr. Mgr. Tomáš Mészáros, PhD.

Prvé vydanie, Wolters Kluwer ČR, a. s., február 2024

Monografia je výstupom grantového projektu VEGA č. 1/0619/21 „Hodnoty v práve“, ktorý je financovaný Vedeckou grantovou agentúrou Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky a Slovenskej akadémie vied.

Všetky práva vyhradené.

Toto dielo ani žiadnu jeho časť nemožno reprodukovať bez písomného súhlasu vydavateľa.

ISBN 978-80-7676-889-5 (pdf)

OBSAH

PREDHOVOR	4
ZOZNAM SKRATIEK A ZNAČIEK	5
ÚVOD	7
1. Sloboda ako politický a právny ideál a jej limity	11
1.1 Niekoľko slov o slobode štátno-filozoficky	13
1.2 Právna sloboda a subjektívne práva	22
2. Právne princípy a základné ľudské práva a slobody	26
2.1 K problematike právnych princípov	26
2.1.1 Princípy právneho štátu	33
2.1.2 Ústavné princípy	39
2.2 Základné ľudské práva a slobody	48
3. Proporcionalita ako ústavný princíp	57
3.1 Test proporcionality v podmienkach Slovenskej republiky	72
3.2 Test proporcionality v podmienkach Českej republiky	82
3.3 Test proporcionality v právnych predpisoch Slovenskej republiky	84
3.3.1 Proporcionalita v civilných kódexoch	85
3.3.2 Proporcionalita v trestných kódexoch	90
3.3.3 Proporcionalita v iných právnych odvetviach	93
4. Obmedzenia základných ľudských práv a slobôd	97
4.1 Núdzový stav	98
4.2 Povinné očkovanie	107
4.3 Interrupcie	117
ZÁVER	133
SUMMARY	136
ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV	138
O AUTOROCH	151

PREDHOVOR

Predmetná vedecká monografia s názvom „Obmedzenie základných ľudských práv a slobôd – vybrané aspekty“ sa vo svojom obsahu zaoberá jednak hodnotou slobody, ako aj právnym ukotvením možností obmedzenia základných ľudských práv a slobôd, a to v prizme ústavného práva. Vedecká monografia sa okrem právnych princípov a základných ľudských práv a slobôd venuje aj testu/princípu proporcionality ako základnému právnemu inštitútu, ktorý sa využíva pri riešení otázok, či k obmedzeniu základných ľudských práv a slobôd došlo, alebo nedošlo zákonným spôsobom. Vedecká monografia je venovaná aj vybraným aspektom, a teda poukazuje na vybrané právne oblasti, pri ktorých dochádza k obmedzeniu základných ľudských práv a slobôd.

Okolnosti vzniku tejto vedeckej monografie možno zhrnúť do dvoch skutočností. Prvou skutočnosťou je, že problematika obmedzenia základných ľudských práv a slobôd a problematika testu/princípu proporcionality je v právnej praxi využívaná, no nie je dostatočným spôsobom ukotvená v teoretickej spisbe. Druhou skutočnosťou je stav, v ktorom sa spoločnosť ako taká ocitla z dôvodu celosvetovej pandémie ochorenia COVID-19 v situácii, kedy dochádzalo v záujme ochrany života a zdravia k dovtedy nevídaným zásahom do základných ľudských práv a slobôd. Okrem uvedených skutočností však možno uviesť, že problematika proporcionality v práve je príťažlivá, a preto si nepochybne zaslúži pozornosť aj prostredníctvom teoretickej právnej spisby.

Banská Bystrica, január 2024

Autorky

ZOZNAM SKRATIEK A ZNAČIEK

Civilný mimosporový poriadok	zákon č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok v znení neskorších predpisov
Civilný sporový poriadok	zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov
Daňový poriadok	zákon č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) v znení neskorších predpisov
Dohovor	Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd
Občiansky zákonník	zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov
Správny súdny poriadok	zákon č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok v znení neskorších predpisov
Trestný poriadok	zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov
Trestný zákon	zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov
Ústava SR	Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov
Ústavný súd SR	Ústavný súd Slovenskej republiky
ústavný zákon o bezpečnosti štátu	ústavný zákon č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu v znení neskorších predpisov
Uznesenie Európskeho parlamentu	uznesenie Európskeho parlamentu z 24. júna 2021 o situácii v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia a práv v EÚ v rámci zdravia žien (2020/2215(INI))

Vyhláška o prevencii a kontrole prenosných ochorení	vyhláška Ministerstva zdravotníctva č. 585/2008 Z. z., ktorou sa ustanovujú podrobnosti o prevencii a kontrole prenosných ochorení
Zákon o verejnom obstarávaní	zákon č. 343/2015 Z. z. o verejnom obstarávaní v znení neskorších predpisov
Zákon o priestupkoch	zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov
Zákon o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia	zákon č. 355/2007 Z. z. o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia v znení neskorších predpisov
Zákon o umelom prerušení tehotenstva	zákon č. 73/1986 Zb. o umelom prerušení tehotenstva v znení neskorších predpisov

ÚVOD

Vo všeobecnosti môžeme povedať, že sloboda je podľa liberálneho presvedčenia základom spoločnosti, na ktorom štát, politika a hospodárstvo spočívajú a ktorý štát chráni, presadzujúci názor, že kde začína osobná sloboda, tam končí štátna moc. V súčasnosti vyspelé štáty hlásiace sa k liberalizmu spájajú pojem slobody so zodpovednosťou, pretože majú za to, že sloboda bez zodpovednosti znamená „divoký kapitalizmu“ vedie k rozpadu spoločnosti.

Právny pojem slobody vyjadruje potom možnosť slobodného voľného konania, slobodného prejavu vôle človeka v autonómnom priestore, do ktorého nemá štátna moc (verejná moc) zasahovať. Uznanie tejto slobody vychádza z predstavy slobodnej ľudskej bytosti, ktorej sloboda je obmedzená jednak objektívnymi faktormi, ktorými môžu byť biologické alebo spoločenské limity, a jednak normatívnymi príkazmi, či už právnymi, normatívnymi či spoločenskými.¹ Právo teda zaisťuje určitú sféru slobody jednotlivca, vymedzuje a garantuje určitú mieru slobody a na druhej strane zároveň stanovuje i hranice ľudskej slobody.

V roku 2020, pokračujúc rokom 2021 a nekončiac ani v roku 2022 sa spoločnosť ako celok dostala do situácie, na ktorú nebola pripravená. Široká verejnosť bola presvedčená, že s obdobnou situáciou sa mohla stretnúť len v minulosti, keď nebol vedecký a technický pokrok na takej úrovni, na akej je v 21. storočí – svet ako taký bol zasiahnutý pandémiou ochorenia koronavírusu – COVID 19, ktorá ovplyvnila všetky zložky society, zdravotníctvom začínajúc a právo nevnímajúc. Okrem toho, že uvedená pandémia ochorenia COVID-19 poznačila spoločnosť v nevidaných rozmeroch, bolo potrebné každodenný spoločenský život prispôsobiť uvedenej situácii, čo spôsobilo, že všetky vrstvy ako odbornej, tak aj laickej spoločnosti sa museli stať adaptabilnejšie a efektívne (efektívnejšie ako kedykoľvek predtým) hľadať riešenia, ktoré by v bežnom stave hľadať a riešiť nemuseli.

Pandémia ochorenia COVID-19 zasiahla aj oblasť práva a spôsobila, že o právo sa začalo vo väčšej miere zaujímať aj bežné obyvateľstvo, a to z dôvodu, že spoločnosť ako taká musela v záujme ochrany života a zdravia prijímať potrebné (efektívne a veľakrát spoločensky nevhodné) rozhodnutia a opatrenia, ktoré „narážali“ a vstupovali v dovtedy nevidanej podobe a forme do viacerých základných práv a slobôd alebo základných princípov práva. Možno zhodnotiť, že na účely ochrany života a zdravia spoločnosti sa prijímali rozhodnutia alebo opatrenia, v rámci ktorých sa dostávali do konfliktu právo na ochranu verejného života

---

¹ VEČEŘA, M., GERLOCH, A., BERAN, K., RUDENKO, S. *Všeobecná teória práva*. Plzeň : Aleš Čenek, 2017, s. 290.

a zdravia a iné individuálne práva fyzických osôb a právnických osôb. Uvedené spôsobilo, že záujem o právo vzrástol, no bohužiaľ aj v negatívnom kontexte, kedy individuálni jedinci aplikovali právo v rozpore s jeho podstatou a veľakrát sa právo stalo podkladom na nesprávne závery, ktoré spoločnosti viac uškodili ako pomohli. Pandémia tak nielen prispela k zväčšeniu právneho vedomia obyvateľstva, ale naopak, ukázala sa aj negatívna stránka tohto právneho vedomia, keď sa z právnych názorov stávali dezinformácie a hoaxy, ktoré spoločnosti viac ublížili ako pomohli.

Spoločnosť a právo sa tak chtiac-nechtiac začali viac venovať otázkam základných ľudských práv a slobôd, a to najmä vo vzťahu k situáciám, kedy dochádzalo k ich obmedzeniam. Aj na základe uvedeného je potrebné uviesť, že vzrástol záujem vedecky uchopiť základné aspekty základných ľudských práv a slobôd, a to najmä vo vzťahu k ich obmedzeniu alebo vzájomnému konfliktu základných ľudských práv a slobôd.

Medzi základné výskumné problémy predmetnej vedeckej monografie boli stanovené nasledujúce:

1. Aké sú základné obsahové črty proporcionality, ktorá sa využíva v situáciách pri obmedzení základných ľudských práv a slobôd.
2. Ako je v právnom poriadku Slovenskej republiky využívaná proporcionalita. Akou formou a v akých prípadoch sa proporcionalita v právnom poriadku Slovenskej republiky využíva.
3. Aké problémy vznikajú pri obmedzení základných ľudských práv a slobôd. Je možné dané problémy diferencovať a ak áno, akým spôsobom.
4. Akým spôsobom sa proporcionalita prenáša do právnej praxe.

Vo vzťahu k vedeckej monografii boli stanovené nasledujúce hypotézy:

1. Proporcionalita ako nástroj, ktorý slúži pri rozhodovaní zákonnosti pri obmedzení základných ľudských práv a slobôd, svojim obsahom prispieva k právnym záverom, či obmedzenie základných ľudských práv a slobôd bolo ústavne konformné alebo nie.
2. Proporcionalita je najčastejšie využívaná v rozhodovacej praxi Ústavného súdu SR, a to najmä v prípadoch rozhodovania Ústavného súdu SR o súlade alebo nesúlade právneho predpisu s Ústavou SR.
3. Pri obmedzení základných ľudských práv a slobôd sa neprihliada na všetky črty proporcionality, a preto dochádza k nesprávnej aplikácii proporcionality pri obmedzení základných ľudských práv a slobôd.
4. Proporcionalita sa do právnej praxe prenáša výlučne rozhodovaním Ústavného súdu SR.

Ako už bolo spomenuté, existencia pandémie spôsobila, že obyvateľstvo začalo vnímať zásahy do svojich základných ľudských práv a slobôd a vzrástol

tak dopyt po publikáciách alebo usmerneniach k tomu, kedy je zásah do základných ľudských práv a slobôd ešte ústavne prípustný a kedy nie. Vzrástla tak potreba analýzy ako sa správajú princípy/základné ľudské práva a slobody v kritických situáciách, v ktorých sa dostanú do vzájomného konfliktu – ako sa správajú základné princípy alebo základné ľudské práva a slobody v prípade, keď dôjde k ich obmedzeniu. A práve uvedené je účelom a cieľom tejto vedeckej monografie – poukázať a analyzovať vzájomný konflikt princípov a základných práv a slobôd, na základe ktorého (mysliac tým konfliktu) dochádza k obmedzeniu princípov a základných ľudských práv a slobôd, a to v prizme teoretického ukotvenia a praktickej analýzy. Cieľom predkladanej vedeckej monografie je tak analýza právnych princípov a základných práv a slobôd, a to v aspektoch ako ich ústavného, tak aj zákonného ukotvenia a následná analýza obmedzenia a konfliktu týchto princípov a základných ľudských práv a slobôd. Cieľom je zároveň aj poukázanie na proporcionalitu (jej ukotvenie a využitie) a na vybrané situácie, kedy k obmedzeniu základných práv a slobôd dochádza, ako aj na závery, ktoré z týchto situácií vyplynuli.

Práva kapitola je koncipovaná ako krátky exkurz problematiky do konceptu slobody a na základe stanoveného cieľa sa následne druhá kapitola venuje základným východiskám právnych princípov a základným ľudským právam a slobodám, analyzujú sa základné teoretické východiská právnych princípov a základných ľudských práv a slobôd, a to s poukazom na to, ako ich upravuje Ústava SR a judikuje Ústavný súd SR. Po analýze princípov a základných ľudských práv a slobôd tretia kapitola charakterizuje a analyzuje proporcionalitu ako základný inštitút (alebo princíp), ktorý sa používa pri konflikte princípov a základných ľudských práv a slobôd. Proporcionalita je ponímaná ako z ústavného, tak aj podústavného hľadiska – okrem jej ústavného zakotvenia je poukázané aj na to, ako na proporcionalitu nazerá právny poriadok Slovenskej republiky v podústavných normách. Na základe analýzy proporcionality tretia kapitola upriamuje pozornosť na vybrané situácie, v ktorých dochádza k obmedzeniu základných ľudských práv a slobôd. Z dôvodu neustálej spoločenskej potreby je v štvrtej kapitole analyzovaný núdzový stav ako stav, v ktorom dochádza k obmedzeniu/konfliktu základných práv a slobôd. Z dôvodu neustálej kontroverzie v štvrtej kapitole je zároveň venovaná pozornosť (i) povinnému očkovaniu ako stavu, v rámci ktorého dochádza ku kolízii základných ľudských práv a slobôd a (ii) interrupcii ako stavu, v rámci ktorého dochádza ku kolízii základných ľudských práv a slobôd.

Pri koncipovaní tejto vedeckej monografie boli využité štandardné vedecké metódy, ktoré sú právnou teóriou predpokladané a využívané pri publikáciách obdobného typu, a to indukcia, dedukcia a syntéza. Hlavný cieľ tejto vedeckej

monografie je naplnený aj prostredníctvom analýzy domácej a zahraničnej judikatúry, z ktorej bola vyselektovaná najvýznamnejšia časť. V predmetnej vedeckej monografii je súčasne použitá aj komparácia, a to v častiach, v ktorých sú porovnávané prístupy viacerých súdnych autorít pri riešení vybraných otázok.

Je potrebné uviesť, že cieľom vedeckej monografie nie je zodpovedať všetky otázky, ktoré môžu v rámci obmedzenia princípov/základných ľudských práv a slobôd v praxi vyvstať – uvedené je nemožné. Snahou je poukázať na základné atribúty ako pristupovať k obmedzeniu princípov a základných ľudských práv a slobôd a ako sa v praxi pristupuje pri vzájomnom konflikte a obmedzení princípov/základných ľudských práv a slobôd.

V obsahu vedeckej monografie nie je možné zodpovedať na všetky otázky/polemiky, ktoré sa s princípmi a základnými ľudskými právami a slobodami, ktoré sa dostanú do vzájomného konfliktu, spájajú. Vedecká monografia má prispieť k publikáciám, ktoré sa princípmi a základnými ľudskými právami a slobodami v konfliktných situáciách zaoberali, resp. k odpovediam na mnohé otázky, ktoré sa s daným konfliktom spájajú.

1. SLOBODA AKO POLITICKÝ A PRÁVNÝ IDEÁL A JEJ LIMITY

Sloboda je jedným z kľúčových pojmov modernej doby, právneho štátu a demokracie. Zaraďujeme ju medzi základné sociálne ideály, medzi najvyššie atribúty človeka, pričom sloboda sa stáva dôležitým politickým cieľom a je hlboko zakorenená v názore obyvateľstva a zároveň významná i v programoch politických strán a hnutí, či v politikách samotného štátu. V protiklade k širokému spoločenskému súhlasu v oblasti slobody stojí skutočnosť, že existujú veľmi rozdielne názory na to, čo je sloboda a čo nesloboda, resp. čo treba chápať pod pojmom sloboda.

V súčasnosti je pojem slobody pojmom často využívaným, a to i napriek tomu, že ide o pojem paradoxný. Na jednej strane je to medzinárodný výraz, rozšírený geograficky, horizontálne a vertikálne v spoločnosti, každý ho používa, každý ho chápe, dokonca, ak je potrebné, mnohí z nás sa vieme vyjadriť k tomuto pojmu, pridať mu atribúty a rozmery, avšak na strane druhej tento pojem od svojho vzniku bojuje s neľahkou úlohou jasne sa vymedziť a definovať najmä v kontexte úvah právnych, ale aj úvah filozofických, sociologických a politických, ekonomických atď., ktoré vedú k rôznym definíciám slobody.

Metafyzický koncept slobody hľadá odpoveď na otázku, či je človek slobodný, alebo je určený obmedzeniami, ktoré nedokáže ovládať. V takomto chápaní narážame na dve dichotómie, a to determinizmus vs. interdeterminizmus (meria určité ľudské konanie) a fatalizmus vs. voluntarizmus (možnosť uplatnenia našej vôle v konaní).²

V počiatkoch dejín myslenia bol problém vôle vo svojej podstate chápaný čisto fatalisticky, ako vieme antická mytológia nepriznávala človeku slobodnú vôľu, ale konanie človeka podriaďovala osudu.³ V antickom svete bol slobodný iba taký jedinec, ktorý bol príslušníkom obce, pretože iba občan *polis* sa mohol podieľať na správe vecí verejných.⁴ Uvedené sa s príchodom kresťanstva zmenilo a väčší dôraz bol kladený na možnosť osobnej voľby v konaní, ale v rámci

---

² VEČEŘA, M., GERLOCH, A., BERAN, K., RUDENKO, S. *Všeobecná teória práva*. Plzeň : Aleš Čenek, 2017, s. 289.

³ LABUDA, P. *Úvod do antickej filozofie I. Zrod a vývoj rannej gréckej filozofie*. Ružomberok : Verbum, 215, s. 61 – 67.

⁴ ZVARÍK, M. *Dejiny filozofie II. Platón a Aristoteles*. Trnava : Typi Universitas Tyrnaviensis, 2015, 54 – 61.

božej vôle.⁵ Až renesancia a osvietenstvo otvorili priestor pre slobodné konanie človeka ako morálnej a intelektuálnej entity a následne liberalizmus zdôraznil autonómnosť ľudského konania a potrebu vytvorenia priestoru pre slobodné konanie jednotlivca.⁶ Renesancia a renesanční humanisti prinášajú do chápania slobody myšlienku subjektivity, ktorá formuje nové postavenie človeka vo svete, ktoré nebolo nikdy predstaviteľné takým zásadným spôsobom ako subjektívne postavenie. Nesmieme opomenúť, že i moderné dejiny predstáv o ľudskej dôstojnosti sa určite začínajú v humanizme talianskej renesancie.⁷

Revolúcie slobody v Amerike a Francúzsku následne sú len ideovým východiskom transformácie feudálnej stavovskej spoločnosti na spoločnosť rovnoprávných občanov, ale prinášajú aj prvé vyhlásenia ľudských práv ako Listina práv z Virginie z 12. júna 1776 a Deklaráciu des droits de l'homme et du z 26. augusta 1789, ktoré predstavujú nový koncept osobnej slobody všetkých jednotlivcov.

Ak analyzujeme slobodu ako pojem morálny, tak podľa Kanta sloboda, aj keď nie je dokázateľná, musí byť predpokladaná, aby bola morálka možná.⁸ V skutočnosti si len slobodná bytosť môže vybrať medzi dobrom a zlom, pretože len ten, kto je toho schopný, môže prevziať aj morálnu zodpovednosť. A naopak, podľa Kanta môže byť slobodná iba morálna bytosť a sloboda je potom synonymom autonómie.⁹

Zároveň je pojem slobody i pojmom politickým, ktorý spájame najmä so štátom, ktorý považujeme za liberálny¹⁰, pretože cieľom liberálneho štátu je a zostáva najmä obmedzenie ingerencie štátu do verejného (ak štát na jednotlivca kladie

⁵ Pozri bližšie MÜLLER, J., RODE, Ch. (Hgg.) *Freiheit und Geschichte*. Festschrift für Theo Kobusch zum 70. Geburtstag. Münster : Aschendorff Verlag, 2018; ARISTOTELÉS. *Etika Nikomachova*. Praha : Rezek, 1996; DÉMUTH, A. *Prolegomena do štúdia novovekej filozofie*. Trnava : Typi Universitas Tyrnaviensis, 2015, s. 8 - 24.

⁶ VEČEŘA, M., GERLOCH, A., BERAN, K., RUDENKO, S. *Všeobecná teória práva*. Plzeň : Aleš Čenek, 2017, s. 269.

⁷ HILGENDORF, E., JOERDEN, J. C. (Hg.) *Handbuch Rechtsphilosophie*. Stuttgart : J. B. Metzler Verlag, 2017, s. 381.

⁸ SLOBODA. [cit. 15.10.2023]. Dostupné na: <<https://www.philomag.de/lexikon/freiheit>>.

⁹ Pozri bližšie GREISMANN, G. Kant über Freiheit in spekulativer und in praktischer Hinsicht. In *Kant-Studien*. 2007, 98, s. 283 - 305.

¹⁰ Vzhľadom na „sociálnodemokratický“ charakter amerických liberálov je potrebné uviesť, že pojem „liberálny“ má značne odlišný obsah v Spojených štátoch amerických a v kontinentálnej Európe. Americkí stúpenci liberálnej tradície zdôrazňujú egalitárny aspekt liberalizmu (berie ohľad na chudobných a menšiny), zatiaľ čo európski (neo)liberalizmus vyzdvihuje libertariánsku stránku (najmä slobodu hospodársku). V odbornej literatúre preto bežne pracujeme s rozlíšením libertariánov (Nozick, Hayek, Friedman) a liberálov (Rawls, Beveridge, Keynes). BLAHA, Ľ. John Rawls a Robert Nozick: návrat zmluvných teórií. In *Dejiny sociálneho a politického myslenia*. Bratislava : Kalligram, 2013, s. 693.

len málo obmedzení) a hlavne do súkromného života občanov až k myšlienkam o minimálnom štáte.¹¹

Vo všeobecnosti môžeme povedať, že sloboda je podľa liberálneho presvedčenia základom spoločnosti, na ktorom štát, politika a hospodárstvo spočívajú a ktorý štát chráni, presadzujúc názor, že kde začína osobná sloboda, tam končí štátna moc. V súčasnosti vyspelé štáty hlásiace sa k liberalizmu spájajú pojem slobody so zodpovednosťou, pretože majú za to, že sloboda bez zodpovednosti znamená „divoký kapitalizmu“ a vedie k rozpadu spoločnosti.

1.1 Niekoľko slov o slobode štátno-filozoficky

„Sloboda“ je ústrednou kategóriou v politicko-ekonomickom diskurze „viac ako dve tisícročia“, najmä pokiaľ ide o definovanie konceptov sociálneho spoluzitia v duchu starej európskej tradície. Dôraz na slobodu jednotlivcov je starou požiadavkou a v klasickom liberalizme sa hlásal predovšetkým ako odpor voči autokratickým systémom vládnutia. Prostredníctvom diferenciacie právnej a politickej filozofie môže byť sloboda historicky aj systematicky riešená ako hlavná téma filozofie štátu, pričom spravodlivosť na druhej strane ako hlavná téma filozofie práva.¹² To nevyklučuje spracovanie právno-filozofických otázok slobody o nič viac ako diskusiu o štátno-filozofických otázkach spravodlivosti, ale umožňuje jasné stanovenie priorít i v duchu starej európskej tradície.¹³

Starý európsky princíp republiky chráni politickú slobodu všetkých,¹⁴ ved' na počiatku Rímskej republiky stojí pád tyranského panovníka v roku 509 pred Kristom. Zo štátno-filozofického hľadiska môžu detaily tejto prvorepublikánskej revolúcie v starej Európe ostať v zabudnutí, najmä pochybenie posledného etruského kráľa a jeho synov, ktoré viedlo k pobúreniu ľudu a k tzv. vzostupu šľachty

¹¹ Minimálny štát je taký, ktorý sa stará iba o bezpečnosť svojich občanov, o ochranu ich majetku a slobody, no nestará sa o ich sociálnu situáciu a materiálne zabezpečenie. Podľa Nozicka iba ten štát je ospravedliteľný, ktorý neporušuje ľudské práva jednotlivca a čo najmenej zasahuje do ekonomickej sféry. Prezentuje zásadu, ktorá je charakteristická pre liberálov, že nemožno obeť život jedinca pre blaho ostatných. To, čo je moje, je moje vlastníctvo. Zároveň ak sa jednotlivci domnievajú, že zákon je príliš obmedzujúci a bráni výkonu ich slobody, môžu spochybňovať štát vo všetkých jeho podobách a považovať ho za nezákonný. Pozri bližšie NOZICK, R. Anarchia, štát a utópia. In GÁL, E., NOVOSAD, F. *O slobode a spravodlivosti (Liberalizmus dnes)*. Bratislava : Archa, 1993.

¹² HILGENDORF, E., JOERDEN, J. C. (Hg.) *Handbuch Rechtsphilosophie*. Stuttgart : J. B. Metzler Verlag, 2017, s. 379 - 380.

¹³ Tamže, s. 378.

¹⁴ Moderný princíp právneho štátu chráni osobné slobody všetkých jednotlivcov. Pozri bližšie GRÖSCHNER, R. *Weil wir frei sein wollen. Geschichten vom Geist republikanischer Freiheit*. Tübingen : Mohr Siebeck, 2016.

proti kráľovskej rodine a rodu Tarquinovcov.¹⁵ Počiatočný dôvod vzniku Rímskej republiky je zhrnutý aj v Ciceronovom apele, v ktorom poukazuje na degeneráciu kráľovskej vlády Tarquina Superba, ktorý bol svojvoľným a násilným vládcom, a preto i Cicero považoval jeho zvrhnutie ospravedliteľné.¹⁶ Nielsenže vraždil, aby sa dostal k moci a správal sa neúctivo proti zvyklostiam a dobrým mravom, ale pohrdol i zákonmi božskými, keď odmietol pochovať Servia Tullia, čo bolo považované za jeden z najväčších priestupkov voči bohom. Stal sa symbolom neúcty k božským i ľudským zákonom, odtiaľ i jeho prezývka „spurný“.

Podľa Fögenovej práve význam tejto legendy zohrával dôležitú úlohu pri seba zobrazovaní zakladateľov republiky a zároveň plnohodnotne uspokojoval potrebu existencie zakladajúcich príbehov, dokonca lepšie ako ktorýkoľvek iný historický príbeh, čo bolo v kolektívnej pamäti Rimanov uložené ako masívna emócia proti akémukoľvek vzostupu *dominus populi*.¹⁷

V tomto kontexte je zaujímavé, že Rimania prevzali z gréčtiny pojem „tyran“ a toto slovo malo vyvolávať „skutočnú hrôzu“ z tyranského vládcu akého symbolizuje Tarquinius Superbus pre Rímsku republiku. V honbe za touto emóciou sa *regnum appetere* stalo trestným činom a zakladajúcim legendám sa preto právom pripisuje „povinná moc noriem“, pričom Caesarova smrť je na tomto základe kvalifikovaná ako tyranicída a koniec Rímskej republiky sa zároveň odráža v zrkadle jej začiatku ako antityranis.¹⁸

Mýtus o založení Rímskej republiky nachádza pevný základ v Aristotelovej politickej filozofii. Aristotelovská koncepcia najlepšej ústavy je založená na interakcii medzi politicky aktívnymi občanmi (politai) a politicky korektným poriadkom (politeia), ktorý umožňuje dobrý, celkovo úspešný život (eudaimonia).¹⁹ Základnou podmienkou takéhoto poriadku je striedavé vládnutie a vládnutie medzi slobodnými a rovnými, ktorí nie sú služobníkmi despotickeho vládnutia

¹⁵ FÖGEN, M.T. *Römische Rechtsgeschichten. Über Ursprung und Evolution eines sozialen Systems (Religion Entdecken - Verstehen - Gestalten)*. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 2003, 21 a nasl.

¹⁶ Pozri bližšie CICERO, M. T. *O věcech veřejných*: latinsko-česky. 1. vyd. Praha : OIKOYMENH, 2009.

¹⁷ FÖGEN, M.T. *Römische Rechtsgeschichten. Über Ursprung und Evolution eines sozialen Systems (Religion Entdecken - Verstehen - Gestalten)*. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 2003, 21 a nasl.

¹⁸ HILGENDORF, E., JOERDEN, J. C. (Hg.) *Handbuch Rechtsphilosophie*. Stuttgart : J. B. Metzler Verlag, 2017, s. 381.

¹⁹ HOVANCOVÁ, J., VALENT, T. *Filozofia pre právnikov (filozoficko-právne aspekty)*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2012, s. 81 – 82; ZVARÍK, M. *Dejiny filozofie II. Platón a Aristoteles*. Trnava : Typi Universitas Tyrnaviensis, 2015, s. 57.

(despotike arche), ale aktívnymi občanmi politickej formy vlády (politike arche).²⁰ Na tomto pozadí je protikladom dobrého poriadku despotizmus, presnejšie: despotická vláda buď jednotlivca (tyrania), skupiny (oligarchia) alebo más (demokracia). Monarchia orientovaná na spoločné dobro je rovnako legitímna v aristotelovskej bazilei ako v Ciceronovej *regalis res publica* alebo v slobodných štátnych monarchiách súčasnosti.²¹

V kontexte uvedeného, ale musíme dodať, že ženy, cudzinci a otroci sa nezúčastňovali na politickej slobode starých Grékov a Rimanov, čo je historickým faktom. To však neovplyvňuje princíp objektívnej slobody staroveku o nič viac, ako to neovplyvňuje historickú pravdu, pretože ako vieme, práva na subjektívnu slobodu sú spájané až z osvietenstvom. A to, čo Aristoteles platne stanovil pre úspech života v „spoločenstve slobodných ľudí“ teda nutné spojenie medzi časťami a celkom spoločenstva medzi občanmi a občianstvom (i keď len v rámci poleis) v štátno-filozofickom princípe môžeme považovať za platné dodnes.

„Les Citoyens font la Cité“ je motto, ktorým zasvätený aristotelista Jean-Jacques Rousseau preložil relevantný kontext do svojej republikánskej filozofie slobody. Rousseau bol mysliteľom mnohých protikladov a protirečení; a niekedy vzniká dojem, že sledoval niekoľko centrálnych myšlienok súbežne, avšak nepokúsil sa ich systematicky kombinovať, a tak nám Rousseau ukazuje dve tváre. Na jednej strane stojí vehementne pesimistický kritik civilizácie, ktorý sa rozišiel s vierou osvietenstva v rozum a pokrok a ktorý presadzoval jednoduchý a prirodzený život, na druhej strane bol Rousseau predstaviteľom intelektuálneho radikálneho krídla Francúzskej revolúcie, ktorý chcel odstrániť tradičné politické a sociálne podmienky a namiesto toho vybudovať rovnostársku priamu demokraciu postavenú na abstraktných princípoch. Ale to, čo je pre celé dielo spoločné je egalitarizmus (rovnostárstvo). Rousseau klasickým spôsobom sformuloval vzorec, ktorý môžeme nazvať paradigmou radikálno-rovnostárskej spravodlivosti.²²

V centre jeho učenia je nový pohľad na človeka a na spoločenské pomery, ktorý je typickou kombináciou optimistickej antropológie a pesimistickej kritiky civilizácie. Rousseau na jednej strane neochvejne predpokladal optimistický pohľad na ľudstvo. Pre neho bol človek od prírody dobrý, bez agresie a plný spolupráce. Uchovával ideál civilizovaného nedotknutého prírodného človeka, „dobrého divocha“.²³ Dobrý divoch je nespoločenský, žije sám alebo v malých

²⁰ HILGENDORF, E., JOERDEN, J. C. (Hg.) *Handbuch Rechtsphilosophie*. Stuttgart : J. B. Metzler Verlag, 2017, s. 381.

²¹ Tamže, s. 81.

²² EBERT, T. *Soziale Gerechtigkeit. Ideen – Geschichte – Kontroversen*. Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 2015, s. 159.

²³ ROUSSEAU, J. J. *O pôvodu nerovnosti medzi ľuďmi*. Praha : Sloboda, 1949, s. 39 a nasl.

rodinných skupinách. S cudzími ľuďmi sa stretáva málokedy a správa sa k nim pokojne, aj keď bez záujmu, pretože podľa Rousseaua na tejto kultúrnej úrovni a uprostred prírody, ktorá poskytuje všetko potrebné pre život, neexistuje nič, o čom by sa mohol dostať do konfliktu s cudzími ľuďmi.

Na druhej strane jeho hodnotenie civilizácie a kultúry bolo radikálne pesimistické. Všetko morálne zlo pre neho pochádza zo skutočnosti, že ľudia sa spájali a vytvárali spoločnosti. Rousseau vychádza z tézy, že civilizácia, kultúra a umenie brzdia prirodzený vývoj človeka, že sú príčinou úpadku morálky, cností a zrodu ľudského nešťastia. Kultúra je podľa neho výkonom ľudským, výsledkom zhubného rozumu, ktorý zbavuje človeka prirodzenej morálky. Len príroda vytvára v človeku prirodzenú morálku, iba jej prostredníctvom má človek súvislosť s Bohom.²⁴ Za prirodzenejší považoval stav v prvotnej prírode (prirodzený stav) a návrat k nemu.

Podľa Rousseaua viedli ľudia v prirodzenom stave šťastný život, keď neexistovalo súkromné vlastníctvo a majetková nerovnosť. Práca splodila majetok a majetok nerovnosť. S majetkovou nerovnosťou sa vytvorila aj nerovnosť mravná, t. j. túžba po moci, lúpež a iné vášne, ktorým človek nedokáže účinne čeliť, a preto vzniká štát, ktorý prináša nerovnosť politickú.²⁵ Najvyšším stupňom nerovnosti je podľa Rousseau despotizmus, neobmedzená absolútna moc. V despotizme nie je možné hovoriť o mravoch či cnostiach, pretože tam vládne len despotizmus a poctivý nemá nádej.

Rousseau považuje despotizmus za posledný bod, kde sa uzatvára kruh a kde sa začína zvrátený stav, kde sú si v bezprávi všetci rovní. Rousseau pripúšťa zvrhnutie despotu, považuje to za spravodlivé. Rousseau z tejto situácie nevyvozdzuje návrat k prírode a nechápe to ako návrat k primitivizmu. Práve naopak, východisko z tohto stavu vidí vo forme združenia, ktoré chráni majetok a individuálne práva, osobu, každého občana. Rousseau formuluje radikálno-rovnostársky (utopicko-rovnostársky) koncept, ktorý v zásade pozostáva zo štyroch prvkov:

- a) úplná alebo rozsiahla sociálna a ekonomická rovnosť,
- b) bezkonfliktné a harmonické spoločenstvo, dôsledná orientácia na spoločné dobro občanov,
- c) sloboda vlády prostredníctvom priamej demokracie,
- d) jednoduchý a prirodzený život.

Problém ako má byť usporiadaná spoločnosť po páde despotizmu rieši Rousseau v politickom spise O spoločenskej zmluve alebo o zásadách štátneho práva,

²⁴ CHOVANCOVÁ, J., VALENT, T. *Filozofia pre právnikov (filozoficko-právne aspekty)*. 2. vyd. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2012, s. 113.

²⁵ KRŠKOVÁ, A. *Náčrt dejín európskeho právneho a politického myslenia*. Bratislava : ACEpress PF UK, 1992, s. 151.

keď hovorí: „každý z nás dáva svoju osobu a celú svoju silu dohromady pod najvyššie riadenie všeobecnej vôle; a každého člena kolektívne prijímame ako neoddeliteľnú časť celku.“²⁶ Takto, spoločenskou zmluvou vzniká štát, ktorý má svoje mravné ciele a svoju vlastnú vôľu (volonté generale). Prvým a zvrchovaným vládcom je teda všeobecná vôľa, konsenzus, ktorý dáva politickému organizmu – štátu – neohraňujúcu moc nad jeho členmi. Všeobecná vôľa má viesť k vytvoreniu blaha pre občanov, v nej je obsiahnuté blaho celku. Rousseau rozlišuje popri všeobecnej vôli aj vôľu všetkých (volonté de tous), ktorá prihliada na súkromný záujem a je len súhrnom jednotlivých vôlí. Všeobecná vôľa prihliada na spoločný záujem.

Rousseau je presvedčený, že len všeobecná vôľa môže riadiť štát ako záruka všeobecného blaha, jej výrazom je zákon.²⁷ Potom poslúchajúc zákony poslúcha ľud v nich vyjadrenú vlastnú vôľu a štát, ktorý núti k poslušnosti tých, ktorí sa zákonu vzopru. To ich vlastne núti k slobode, pretože vôľa jedinca je omylná, kým všeobecná vôľa nie.

To, čo sa spočiatku nešpecificky označovalo ako „spoločné úsilie“, to, čo nazval Rousseau vo svojom diele, volonté générale, doslovne „všeobecná vôľa“ nenaráža na rafinovanú štátno-filozofickú konštrukciu špecificky republikánskej vôle k slobode, pretože táto vôľa nie je súhrnom (agregáciou) osobných predstáv o slobode, ale vôľou žiť združením, ktoré je ako étre morálka dobrovoľne vstúpeného do politickej inštitúcie podporovanej vôľou zachovať slobodu všetkých združených členov.²⁸ Ako aristotelovské spojenie celku s jeho časťami zakladá interakciu medzi slobodnými občanmi a ich štátom, ktorú podporujú svojou túžbou po slobode.

Ako intelektuálny republikán Kant, tak aj racionálny republikán Hegel uctievali v otázkach republikánskej slobody Rousseaua ako myšlienkového vodcu, republikána, ktorý nepropagoval totalitný štát ako sa niekedy, podľa nášho názoru, neprávom, tvrdí bez ohľadu na jeho republikanizmus.²⁹

Kant následne prijíma základnú koncepciu slobody ako poslušnosť voči zákonu, ktorý si sám uložil. Čo sa týka našej morálnej povinnosti ako by sme sa mali správať, nemožno obsahovo určiť. Jediným rozhodujúcim faktorom je, či by naše kroky zodpovedali všeobecne platnému právnemu poriadku. Kant to vyjadril v Kritike praktického rozumu prostredníctvom známeho kategorického

²⁶ ROUSSEAU, J. J. *O spoločenskej zmluve*. Bratislava : Kalligram, 2010, s. 38.

²⁷ CHOVANCOVÁ, J., VALENT, T. *Filozofia pre právnikov (filozoficko-právne aspekty)*. 2. vyd. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2012, s. 81 – 82.

²⁸ FETSCHER, I. Volonté générale. In *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, Bd. 11. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2001, s. 1142.

²⁹ HILGENDORF, E., JOERDEN, J. C. (Hg.) *Handbuch Rechtsphilosophie*. Stuttgart : J. B. Metzler Verlag, 2017, s. 381.

imperatívu: „*Konajte tak, aby maxima vašej vôle, mohla kedykoľvek platiť aj ako zásada všeobecného zákonodarstva*“³⁰. Záleží teda na tom, či môžeme chcieť, aby zákonodarca považoval to, čo robíme za všeobecný zákon, ktorý by platil pre všetkých členov spoločnosti, pretože morálka závisí len od schopnosti formálne zovšeobecniť a možnej zákonnosti nášho konania.

Kant bol toho názoru, že z tohto pôvodne iba formálneho princípu je možné odvodiť konkrétne obsahy morálnych prikázaní a zákazov. Morálne konanie je o dobrých úmysloch konajúceho a nie o následkoch konania. Jeho imperatívny dôsledok je ten, že morálne príkazy a zákazy je potrebné bezpodmienečne dodržiavať, aj keď to môže mať v konkrétnych individuálnych prípadoch zlé dôsledky. Kant týmto tvrdením taktiež poukazuje na fakt, že právo nie je možné určovať podľa ľubovôle, ale že musí byť nestranné a mimo dosahu konkrétnej vôle jednotlivca.

Z tohto dôvodu Kant rozpracováva svoju verziu platnosti právnych princípov na základe už spomenutého kategorického imperatívu, pričom princíp práva je v tomto význame aplikáciou morálneho imperatívu na sféru vonkajšej slobody ako záväzného spôsobu, akým sa majú ľudia k sebe správať seberovným spôsobom a princíp rovnosti vyplýva z morálneho termínu sebaúcty, ktorá sa zakladá na požiadavke úcty ku každému inému človeku.³¹ Avšak kým platnosť všeobecného princípu rešpektovania slobody konania iného nezávisí od toho, či ju osobne uznávam (sféra práva), morálne normy fungujú (sféra morálky) práve naopak.³²

Kant teda zastáva myšlienku normatívneho individualizmu a presvedčenie, že legitimita právneho systému a štátu môže spočívať iba v garantovaní individuálnej slobody. Zároveň zaviedol do politickej filozofie rozlíšenie medzi štátnym právom (zákonodarstvom) a súkromnou morálkou. Štátna moc je spojená so všeobecnou vôľou občanov, ktorá sa môže realizovať a tvoriť iba tam, kde vládne rovnosť a autonómia (sloboda jednotlivcov), pretože iba takéto usporiadanie je legitímne – vytvorené spoločenskou zmluvou z racionálnej vôle občanov, zmluvou, ktorou sa jednotliviec vzdáva svojich egoistických záujmov a zaväzuje sa rešpektovať princípy právneho štátu.³³

Na rozdiel od ostatných predstaviteľov liberalizmu odmietal právo na odpor proti nespravodlivej štátnej moci a vyhlásil, že hľadanie ideálnej formy vlády

³⁰ SLÁMA, M. *Úvod k dejinám filozofie práva*. Práva : Všehrad, 1993, s. 94.

³¹ MURÁNSKY, M. Immanuel Kant. Republikánska ústava a medzinárodné spoločenstvo. In *Dejiny sociálneho a politického myslenia*. Bratislava : Kalligram, 2013, s. 350.

³² Tamže, s. 351.

³³ CHOVANCOVÁ, J., GÁBRIŠ, T., KLUKNAVSKÁ, A., METEŇKANYČ, O. M. *Dejiny právneho a politického myslenia*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2020, s. 70.

(monarchia, aristokracia, demokracia) je irelevantné, pretože rozhodujúca je iba otázka del'by moci. Ústavy s oddelením moci sú „republikánske“, tie bez del'by moci sú „despotické“.³⁴ Cieľom a účelom štátu má byť zabezpečenie slobody, pričom sloboda jedného subjektu musí byť v súlade so slobodou iných. Okrem hodnoty slobody Kant výrazne zdôrazňuje aj hodnotu ľudskej dôstojnosti.³⁵

Kantova morálna osobnosť teda nastupuje na miesto citoyena, ktorý uzatvára fiktívnu štátotvornú zmluvu v republikánskom záujme na slobode všetkých. Je „morálny“ nie ako empirická ľudska bytosť motivovaná zmyslovými sklonmi a pudmi (homo phaenomenon), ale ako apriórny subjekt morálky, ktorý predchádza každej skúsenosti (homo noumenon) pod „regulatívnou ideou“ slobody ako podmienky možnosť samozákonnosti alebo autonómie (sloboda jednotlivca).³⁶

V žiadnom inom systéme filozofie nie je rozdiel medzi empirickým a neempirickým, „čisto“ filozofickým alebo transcendentálnym rozmerom ľudstva taký kategorický ako v Kantovom. To je dôvod, prečo sú obe dimenzie slobody prísne oddelené: „vnútorná sloboda“ je jediné „vrodené“ právo, na ktoré má noumenálny človek nárok na základe svojej ľudsosti v jednotnom čísle, zatiaľ čo „práva“ v množnom čísle sú práva fenomenálneho človeka v jednotnom čísle „vonkajšie“ vzťahy slobody práva.³⁷

Tomuto dualizmu vnútornej morálky na jednej strane a vonkajšej legalite na strane druhej stavia Hegel dialektiku, v ktorej je ľudská spoločnosť konštitutívnou „realitou konkrétnej slobody“ v štáte.³⁸

Sloboda sa stáva „konkrétnou“ tým, že prvky legality a morálky, ktoré sú u Kanta nezávislé, sa stávajú „momentmi“ pojmu slobody, kedy sa časti stávajú súčasťou dialektického celku.³⁹ Zahŕňa tak vonkajšie, „abstraktné“ právo, ako aj vnútornú, „subjektívnu“ morálku, ale ruší oba aspekty v princípe objektívnej slobody, realizovanej v inštitúciách „morálneho štátu“ a žiadanej vo svojej univerzálnosti. Politický postoj potrebný na toto dialektické „zrušenie“ (prekonanie, zachovanie a povýšenie) protikladov a „chcenie, ktoré sa stalo zvykom“ realizovať slobodu ako výsledok inštitúcií existujúcich v štáte,⁴⁰ ukazujú potom Hege-

³⁴ EBERT, T. *Soziale Gerechtigkeit. Ideen – Geschichte – Kontroversen*. Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 2015, s. 191 - 194.

³⁵ RÖD, W. *Německá klasická filosofie I*. Praha : OIKOYMENH, 2015, s. 162.

³⁶ Pozri bližšie KANT, I. *Základy metafyziky mravov*. Praha : OIKOYMENH, 2014, s. 17 - 47.

³⁷ HILGENDORF, E., JOERDEN, J. C. (Hg.) *Handbuch Rechtsphilosophie*. Stuttgart : J. B. Metzler Verlag, 2017, s. 382.

³⁸ HEGEL, G. W. F. *Grundlinien der Philosophie des Rechts*. Leipzig : Felix Meiner Verlag, 1911, s. 202.

³⁹ EBERT, T. *Soziale Gerechtigkeit. Ideen – Geschichte – Kontroversen*. Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 2015, s. 211.

⁴⁰ Tamže, s. 205.

lovu filozofiu slobody ako pokračovanie Rousseauovej teórie republiky, rovnako ako tézy o „politickom štáte“ ako o „jednote slobody, ktorá chce a pozná samu seba“.⁴¹

Pre Hegla je sloboda individua ľubovôľou, pretože pravá sloboda sa realizuje len v intenciách štátu a jeho prostredníctvom v mravnom celku.⁴² Uvedené súvisí s tým, že pre Hegla bol štát absolútne dokonalým etickým organizmom a celý účel ľudskej existencie videl v štáte.

Hegel vychádzal z myšlienky živej harmónie medzi jednotlivcami a daným poriadkom a s celou spoločnosťou. Táto myšlienka by podľa neho bola v štáte dokončená. Štát teda nie je nástrojom pre blaho svojich občanov, ale má svoj účel v sebe. Štát ukazuje, že jednotlivci môžu existovať len ako členovia uceleného spoločenstva. So štátom nie je spojené žiadne obmedzenie slobody občanov, práve naopak: sloboda občanov dosahuje v štáte len svoje najvyššie právo. Štát alebo všeobecnejšie politické spoločenstvo malo následne pre Hegela charakter nadindividuálnej kolektívnej osoby. Nie je ťažké vidieť, že tento pojem štátu pochádza zo základnej metafyzickej konštrukcie idealistického panteizmu.⁴³ Z toho vyplýva aj náboženské zveličenie, ktoré Hegel dal štátu: „Štátom je Boží chod vo svete: Jej základom je sila rozumu, ktorá sa realizuje ako vôľa“.⁴⁴ Štát je v jeho teoretickej konštrukcii inštitúciou, ktorá má takmer zvrchované právo nad človekom a len v štáte môžeme dosiahnuť svoje najvyššie poslanie.⁴⁵ I napriek tomu právo nechápe ako inštitút obmedzujúci slobodu, ale podľa neho právo slúži na realizáciu pravej slobody.

Dôraz na slobodu jednotlivcov je starou požiadavkou a v klasickej liberalizme sa hlásal predovšetkým ako odpor voči autokratickým systémom vládnutia. Ťažiskom rebélie proti útlaku boli spočiatku predovšetkým mocenské štruktúry, ktoré bránili slobode konania a účasti na verejných rozhodovacích procesoch. Práve preto John Stuart Mill ako predstaviteľ klasickej liberalizmu hľadal riešenie na otázky, ako upraviť donucovacie a mocenské spôsoby zaobchádzania s jednotlivcom v spoločnosti. Do sféry ľudskej slobody Mill zahrňa zásady, ktoré ak v spoločnosti nie sú rešpektované, potom nie je možné považovať takúto spoločnosť za slobodnú, ide o:

1. Vnútornú oblasť vedomia - tu vyžaduje slobodu vedomia v najširšom zmysle, slobodu myslenia, cítenia, absolútnu slobodu mienky či názorov na všetky

⁴¹ Tamže, s. 205.

⁴² CHOVANCOVÁ, J., VALENT, T. *Filozofia pre právnikov (filozoficko-právne aspekty)*. 2. vyd. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2012, s. 126.

⁴³ EBERT, T. *Soziale Gerechtigkeit. Ideen – Geschichte – Kontroversen*. Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 2015, s. 200 - 201.

⁴⁴ Tamže, s. 210 - 211.

⁴⁵ HEGEL, G.W.F. *Základy filozofie práva*. Praha : Academia, 1992, s. 240 a nasl.

otázky, praktické či špekulatívne, vedecké, morálne či teologické. Sloboda prejavu a tlače sa môže javiť ako čosi odlišné ..., ale keďže je takmer rovnako dôležitá ako sloboda myslenia ... je prakticky od nej neoddeliteľná;

2. Podľa našej povahy utvárať svoj život; konať tak, ako chceme (bez toho, aby nám v tom iní zabráňovali), a znášať následky, pokiaľ svojim konaním nikomu neublížujeme, i keď iní môžu naše konanie považovať za nesprávne;
3. Slobodu spolčovania na akýkoľvek účel, ktorý iných nepoškodzuje a za predpokladu, že účastníci spolku sú dospelé osoby, ktoré nikto nenútil ani nepodviedol.⁴⁶

Mill je presvedčený, že hodnota štátu spočíva v hodnote jeho občanov a žiadna spoločnosť neprispieje k vlastnému rozvoju, ak jej príslušníci nebudú disponovať politickou slobodou, pretože práve politická sloboda je jediný spoľahlivý a trvalý zdroj zdokonaľovania spoločnosti, dokonca jediný zdroj ľudského pokroku.

Keďže politický liberalizmus v Anglicku v polovici 18. storočia vychádzajúci z myšlienok osvietenstva a Francúzskej revolúcie bol predovšetkým hnutím nastupujúcej buržoázie, v klasickej politickom liberalizme zohrávajú významnú úlohu aj ekonomické požiadavky. Teóriu voľného obchodu, ktorá je z veľkej časti založená na Adamovi Smithovi a Davidovi Ricardovi, treba vnímať predovšetkým ako protipól k štátnemu intervencionistickému ekonomickému systému merkantilizmu.⁴⁷ Rozsiahly vplyv štátu v ekonomickom procese a kontrole obchodných vzťahov je v kontraste s ekonomickým konceptom, v ktorom si jednotlivci môžu do veľkej miery formovať svoje ekonomické vzťahy sami.

V Smithovej práci hrá dôležitú úlohu aj morálny diskurz o ekonomike. V ekonomickom diskurze sa Smith často jednoducho cituje ako zakladateľ klasickej ekonomického liberalizmu, a preto je stredobodom záujmu len jeho dielo *Bohatstvo národov*, kým *Teória morálnych citov*, ktorá predstavuje morálne pozitívny a empatický pohľad na ľudstvo je často opomínaná.⁴⁸ Najmä pojem „sympatie“ hrá pre Smitha dôležitú úlohu, pretože vedie ľudí k empatii, t. j. schopnosti vcítiť sa do pocitov iných, čo je konštitutívne nielen pre ekonomické vzťahy, ale aj pre spoločnosť ako celok. Smithova pozícia je preto v radikálnom protiklade ku koncepciám, ktoré sú čisto orientované na individuálny prospech, keďže ich teoreticky formovali neoliberáli ako Friedman a Hayek a politicky protagonisti ako Margaret Thatcherová, čo sa následne odrážalo a odráža v diskusiách o politickej účinnosti neoliberálneho konceptu slobody alebo všeobecnejšie

⁴⁶ MILL, J. S. *O slobode*. Bratislava : Iris, 1995, s. 18 a nasl.

⁴⁷ Pozri bližšie SMITH, A. *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů (Bohatství národů)*. Praha : Liberální institut, 2001; RICARDO, D. *Zásady politické ekonomie a zdaňování*, 1817. Dostupné na: <<https://libinst.cz/book/ricardo-d-1817-zasady-politicke-ekonomie-a-zdanovani/>>.

⁴⁸ Pozri bližšie SMITH, A. *Teorie mravních citů*. Praha : Grada, 2023.

o „neoliberálnej sociálnej teórii“.⁴⁹ Práve zdôrazňovaním ekonomického zároveň dochádza k zužovaniu politického liberalizmu, na čo poukazuje Pühringer, ktorý v tomto kontexte argumentuje, že v neoliberálnom diskurze sa sloboda stala pojmom propagandy elít, ktorý slúži, resp. by mal slúžiť na zdôvodnenie a zdôraznenie vlády „slobodných“.⁵⁰ Práve zdôrazňovaním „slobody“ ekonomicky najsilnejších sa pojem slobody, najmä z pohľadu tradičných spoločenských hodnôt, stal problémovým.

Uvedené myšlienky si nenárokujú konečný výsledok, pretože dialóg o republikánskej slobode s vybranými predstaviteľmi a ich myšlienkami o štáte a slobode nie je možné vyčerpať, avšak záver čo znamená sloboda v kontexte republiky, je jasný. Ide o systematickú orientáciu na politickú slobodu, teda nie na súkromnú, ale na verejnú slobodu, nie na slobodu jednotlivca, ale na slobodu inštitucionálnu a nie v modernej slobode jednotlivcov, ale v tradícii konceptu starej európskej slobody všetkých, veď vo svojej podstate všetky republikánske revolúcie v dejinách sú spojené s túžbou po slobode, ktorú možno filozoficky zušľachtovať ako volenté générale.

1.2 Právna sloboda a subjektívne práva

Sloboda je v politických, ale i v sociálnych teóriách najčastejšie spájaná s rovnosťou, čo je zrejme i z čl. 12 ods. 1 Ústavy SR, ktorý ustanovuje „ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach“. Akcentovanie slobody a rovnosti v tomto kontexte, ale nie je rovnaké, v konkrétnej situácii a v určitom čase dochádza najčastejšie k preferovaniu jednej z uvedených hodnôt. Rovnosť a slobodu je potom potrebné chápať skôr, ako hodnoty komplementárne než ako hodnoty alternatívne.⁵¹

Právne vymedzenie sféry slobody ako jeho subjektívnych práv predstavuje priestor, do ktorého nemá nikto zasahovať. Hranice tohto priestoru určuje sféra rovnakej slobody iných jedincov a verejnoprávna regulácia, pričom rozširovanie rozsahu právnej regulácie spoločenských vzťahov a vydávanie rozhodnutí

⁴⁹ HILGENDORF, E., JOERDEN, J.C. (Hg.) *Handbuch Rechtsphilosophie*. Stuttgart : J. B. Metzler Verlag, 2017, s. 383.

⁵⁰ PÜHRINGER, S. *Frei Handeln? Klassisch liberales und neoliberales Freiheitskonzept und ihre Auswirkungen auf die Verteilung von Macht und Eigentum*. In *Europäische Hochschulschriften*. Reihe V Volks- und Betriebswirtschaft. Bd./Vol. 3385. Peter Lang GmbH : Frankfurt am Mein, 2011.

⁵¹ VEČEŘA, M., GERLOCH, A., BERAN, K., RUDENKO, S. *Všeobecná teória práva*. Plzeň : Aleš Čenek, 2017, s. 291.

orgánov verejnej moci znamená obmedzovanie slobody jednotlivca z dôvodu verejného záujmu.⁵²

Ľudská sloboda je základným predpokladom práva. Zákony a zmluvy sa chápu ako výraz politickej slobody niektorých alebo všetkých (demokracia). Právo svojou reflexívnou štruktúrou vyžaduje slobodu. Subjektívne práva, akými sú ľudské práva a základné práva, poskytujú jednotlivcom značnú právnu moc presadzovať svoje záujmy. V tomto rámci môže konať zo strany iných alebo štátu, ktorí túto slobodu narušajú. Ak štát vytvára sociálne základy pre rozvoj a uplatňovanie slobody, jednotlivec sa na nej môže podieľať alebo vo výnimočných prípadoch dokonca požadovať jej poskytnutie. Zákon je teda založený na slobode. Zároveň predpokladá prirodzenú alebo morálnu schopnosť ľudí realizovať slobodu.

Pozitívne právo premieňa „prirodzenú slobodu a neobmedzené právo na všetko“, podľa ktorého ľudia nemusia mať žiadny úmysel, na „občiansku slobodu a vlastníctvo všetkého, čo vlastní“, ako to opisuje J.J. Rousseau.⁵³ Právna sloboda je sloboda vychádzajúca zo spoločnej vôle, ktorá je obmedzená vo forme zákona, ale aj uznaná a garantovaná. Zákon by mal svojou zákonnosťou nahradiť tradičné „slobody“ (privilegiá), svojou univerzálnosťou by mal priznať každému rovnakú právnu slobodu a oboje spolu má byť výrazom sebaurčujúcej slobody ľudu.⁵⁴ Dosiahlo by sa to udelením právne záväznej vôle vo forme subjektívnych práv. Tieto subjektívne práva sú chránené ústavami ako základné práva a v medzinárodných zmluvách ako ľudské práva. Ako také zaväzujú štát nielen k ich dodržiavaniu, ale pri porušení týchto povinností môžu byť aj vymáhateľné.

Slobodu môžeme rozlíšiť na negatívnu, pozitívnu, subjektívnu a objektívnu.

Negatívna sloboda je sloboda od zasahovania.⁵⁵ Negatívne slobodní sme v tom zmysle, že iní ľudia nás nesmú obmedzovať v našom konaní. Pred štátom sme právne chránení základnými právami ako právami obrany. V tomto smere je to aj subjektívna sloboda. Jedinec sa sám rozhodne, do akej miery chce využiť svoju slobodu. Je to tradičná liberálna sloboda, s ktorou majú jednotlivci rozvíjať najmä svoje ekonomické záujmy. Táto sloboda je chránená pred ovplyvňovaním tretích strán, rovnako ako je obmedzovaná legitímnym využívaním slobody inými.

Pozitívna sloboda je slobodou k vplyvu na seba.⁵⁶ Byť pozitívne slobodný znamená byť si vlastným pánom, konať rozumne a rozhodovať sa zodpovedne

⁵² Tamže, s. 291.

⁵³ KIRSTE, S. *Rechtsphilosophie. Einführung*. Baden – Baden : Nomos, 2020, s. 180.

⁵⁴ Tamže, s. 180.

⁵⁵ Pozri bližšie aj BERLIN, I. Dva pojmy slobody. In GÁL, E., NOVOSAD, F. (eds.). *O slobode a spravodlivosti*. Bratislava : Archa, s. 7 - 73.

⁵⁶ Tamže.

v súlade s vlastnými záujmami. Pozitívnu slobodu napríklad nepovažoval Hegel vždy za objektívnu slobodu, pretože sloboda „načo“ alebo „k vôli“ je objektívnym cieľom komunity.⁵⁷ Toto je založené na aristotelovskej koncepcii slobody. Aristoteles chápal slobodu ako „bytie človeka so sebou samým“.⁵⁸ Ja spočívalo v polis ako sociálnej komunite, práve to následne umožnilo ľuďom rozvíjať svoje schopnosti. Tradícia chápania pozitívnej slobody ako objektívnej slobody pretrvala prostredníctvom scholastiky Tomáša Akvinského do modernej doby aj mimo nej.

Rousseauova myšlienka *volonte generalé* preberá myšlienku individuálnej vôle, dokonca aj vo forme kolektívnej vôle (*volenté de tous*).⁵⁹ Iba spoločná vôľa prekoná túto jednostrannosť, a preto môže byť nestranným a na spoločné dobro orientovaným základom práva, ktoré platí pre každého. Táto subjektívna sloboda je však stabilná len vtedy, ak nie je v rozpore s objektívnou slobodou právneho poriadku. Hegel v tomto kontexte tvrdí, že subjektívna sloboda, ktorá sa v buržoáznej spoločnosti realizuje v dôslednom presadzovaní svojich egoistických cieľov, dosahuje pozitívne objektívne efekty práve vtedy, keď ich preberá a nariaďuje štát.⁶⁰ Hegel sa však namiesto toho, aby sa spoliehal na demokraciu, spolieha na štátnych úradníkov, ktorých chráni štát.⁶¹ Takéto sprostredkovanie subjektívnej slobody a objektívnej slobody odporuje slobodnému sebaurčeniu. Pozitívna sloboda však nie je nevyhnutne spojená s objektívnou slobodou. Naopak, takéto spojenie vedie až príliš ľahko k totalitnému chápaniu štátu. Ale ak objektívna sloboda vyplýva z politického sebaurčenia každého v demokracii, stáva sa objektívnym poriadkom slobody.

Na záver je potrebné uviesť, že rozdielne chápanie slobody v jednotlivých spoločenských vedných odboroch nám znemožňuje viesť vedecký diskurz v tejto problematike a sťažuje jednak chápanie pojmu a jeho vymedzenie, ako aj samotné vedecké skúmanie. Pomerne komplikovanou je aj otázka vymedzenia hraníc medzi sférou slobody jednotlivca a tým, čo podlieha obmedzeniam, kde sa človek musí prispôbiť uloženým limitom vo svojom vnútornom svete a vo svete navôkol.

V moderných demokratických spoločnostiach musí takéto obmedzenie slobody vychádzať z rešpektovania princípu právnej rovnosti, teda slobodu je možné obmedziť pre všetky obdobné prípady rovnako bez neodôvodnených rozdielov,

⁵⁷ HEGEL, G. W. F. *Grundlinien der Philosophie des Rechts*. Leipzig : Felix Meiner Verlag, 1911, s. 42 - 43.

⁵⁸ KIRSTE, S. *Rechtsphilosophie*. Einführung. Baden – Baden : Nomos, 2020, s. 182.

⁵⁹ ROUSSEAU, J. J. *O spoločenskej zmluve*. Bratislava : Kalligram, 2010, s. 38.

⁶⁰ KIRSTE, S. *Rechtsphilosophie*. Einführung. Baden – Baden : Nomos, 2020, s. 182.

⁶¹ EBERT, T. *Soziale Gerechtigkeit. Ideen – Geschichte – Kontroversen*. Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 2015, s. 211 a nasl.

prípadne ju je možné obmedziť určitej skupine osôb, ktorá naplňuje určité kritérium, ale za podmienky dodržania zásady rovnosti vo vzťahu k všetkým členom tejto skupiny, a práve problematike limitov základných ľudských práv a slobôd sa venujeme, vo vybraných problémoch, v ďalšej časti tejto monografie.

2. PRÁVNE PRINCÍPY A ZÁKLADNÉ ĽUDSKÉ PRÁVA A SLOBODY

2.1 K problematike právnych princípov

Možno súhlasiť s názorom⁶², že spoločnosť v 21. storočí sa vyznačuje vysokou dynamikou, a preto je namieste otázka, či je vôbec reálne možné očakávať určité istoty, alebo či skutočne platí a bude platiť, že jediná istota spočíva v tom, že všetko je neisté. Dynamika spoločnosti sa prejavuje aj v tom, že stabilizácia právnych vzťahov je veľakrát narušená a nemožno hovoriť o zachovaní istoty ako takej. Možno však uviesť, že jedným z najvýznamnejších prostriedkov stabilizácie sociálnych vzťahov/spoločnosti od vzniku samotnej ľudskej spoločnosti je právo. Kde je spoločnosť, tam je aj právo. Právo je významným a svojho druhu nenahraditeľným sociálnym fenoménom. Je to tak preto, že právo je v istom svojom zmysle synonymom pojmu poriadok. Právo je jedným z kľúčových prostriedkov regulácie alebo sebaregulácie spoločnosti. Z rôznych variant možného správania, v zložitom procese sociálnej interakcie, právo vyberá a normuje žiaduce správanie ľudí, prispieva k riešeniu sociálnych konfliktov, stabilizuje spoločenské vzťahy, vnáša do spoločnosti poriadok a znižuje mieru spoločenskej entropie. Je tomu však len vtedy, pokiaľ je právo samo osebe stabilným systémom pravidiel správania, uznaných a vynucovaných štátom ako univerzálnou mocenskou inštitúciou. Požiadavka poriadku, ktorý smeruje k ochrane elementárnych ľudských hodnôt stojí priamo v základe ľudskej civilizácie.⁶³ Vo vzťahu k uvedenému možno uviesť, že sociálne vzťahy v spoločnosti tak reguluje právo, a to aj prostredníctvom právnych princípov, ktoré majú svoje nezameniteľné miesto v práve a spoločnosti ako takej. Práve prostredníctvom právnych princípov sa napĺňa podstata práva a regulujú sa dynamické spoločenské vzťahy v 21. storočí. Princípy tvoria základ /podstatu/ideu právnej spoločnosti, a chtiac – nechtiac sú súčasťou právneho a bežného vedomia spoločnosti a obyvateľstva. Práve princípy sú to, čo možno považovať za základný element práva a sú podkladom aj pre ľudské práva a slobody – predsa len, základné ľudské práva a slobody sú stesnením princípov a princípy sú súčasné v základných ľudských právach a slobodách. Preto ak dochádza k obmedzeniu princípu, dochádza aj k obmedzeniu

⁶² GERLOCH, A. Princíp právnej jistoty v soudobém právu. In *Právní principy. Kolokvium*. Pelhřimov : Vydavatelství 999, 1999, s. 75.

⁶³ Tamže.

základného ľudského práva a slobody, ktorý na princípe spočíva. Právo bez princípov je tak len systém bez hodnôt.

Právo je tak vyjadrením určitých (všelijakých/mnohých/diverzifikovaných) hodnôt alebo princípov. Spoločnosť, v ktorej je určitý právny poriadok, v tomto právnom poriadku vyjadruje svoje hodnoty/princípy v trojakom zmysle. Právo hodnoty a princípy jednak chráni, jednak smeruje k ich napĺňaniu a jednak z nich vyviera. Napríklad v spoločnosti, ktorá si váži súkromné vlastníctvo, existujú právne normy, ktoré vlastníctvo chránia. Vlastníctvo je tu zdrojom práva, keďže táto hodnota/tento princíp je príčinou existencie daných noriem, je právom chránené, a v závere prostredníctvom práva dochádza k jeho naplneniu, keďže jedine právo mu dáva formu a vyjadruje ho, na rozdiel od stavu bez práva, pozitívne. Obdobne sú v práve obsiahnuté aj ďalšie hodnoty a princípy. Týmto je možné konštatovať, že právo je vyjadrením hodnôt a princípov. Tzv. základné práva tak nevyjadrujú nič iné ako základné hodnoty a základné princípy, ktoré sú pre spoločnosť najdôležitejšie, ktoré je potrebné chrániť a ktoré je potrebné naplniť.⁶⁴ Právne princípy tak nie sú neznámym pojmom v práve. Právne princípy možno nájsť vo viacerých oblastiach práva⁶⁵, ústavné právo nevynímajúc. Možno zovšeobecniť, že právne princípy majú svoje stále miesto v oblasti práva, keďže sa s nimi stretávame ako v teoretickej spisbe, tak aj v právnej rovine. Na základe čoho však existenciu právnych princípov možno odvodzovať? Odpoveďou je, že právne princípy možno odvodzovať priamo z Ústavy SR ako základného štátoprávneho dokumentu, ktorý je zdrojom právneho poriadku a vytvára a deklaruje ústavné podmienky existencie samotnej spoločnosti ako takej. Možno konštatovať, že Ústava SR vytvára právny a inštitucionálny fundament fungovania štátu. Určuje obsah i hranice štátnej moci, inštitucionálne záruky existencie a ochrany občianskych práv a slobôd, ako aj upravuje samotnú existenciu právnych princípov. Princípy a články Ústavy SR anticipujú a reálne zabezpečujú rozvoj spoločnosti a individuálne človeka. Ústava SR má mnohé demokratické nosné piliere a princípy, v ktorých sa premietajú zásady demokracie, humanizmu a morálky. Každý má svoju hodnotu, miesto, funkciu a význam, prirodzene v logickej a racionálne symbióze.⁶⁶ Právne princípy sú pravidlami, ktoré sú storočnou vymoženosťou právnej kultúry a sú v právnom štáte imanentné, a to či sú alebo nie sú

⁶⁴ KOLOUŠEK, M. Poměrování základních práv v (právně) filosofickém kontextu. In *Poměrování základních práv/Marek Antoš a Jan Wintr (eds)*. Praha : Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2018, s. 68 a nasl.

⁶⁵ K tomu pozri napríklad ŠTORCEL, J. Princíp právnej istoty ako integrálna súčasť sporového procesu. In *Vedecká konferencia doktorandov na Akadémii Policajného zboru v Bratislave*. Bratislava : Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2019, s. 337 - 345.

⁶⁶ ČIČ, M. a kol. *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Martin : Vydavateľstvo Matice Slovenskej, 1997, s. 39 - 40.

výslovne vyjadrené v platných právnych normách. Mnohé z právnych princípov boli formulované už klasickými rímskymi právnikmi a ich pokračovateľmi. Iné sú produktom právneho vývoja od počiatkov konštitucionalizmu, od presadenia zásady rovnosti občanov pred zákonom a verejnou mocou a od formovania právneho štátu. Typickým znakom právnych princípov teda je, že sú to pravidlá, ktoré sú viacmenej spoločné právam rôznych krajín, prípadne aj obdobiu, pokiaľ ide o právne poriadky v dosahu toho istého typu právnej kultúry. Ich relatívne univerzálny dosah je poznateľný metódami porovnávacej právnej vedy, najmä komparatisticky.⁶⁷ Právna komparatistika nám tak ukazuje, aké je uplatnenie právnych princípov v jednotlivých právnych kultúrach a právnych poriadkoch.

Možno uviesť, že právne princípy sa uplatňujú najmä pri:

- a) tvorbe práva,
- b) aplikácii práva súdmi a inými orgánmi verejnej moci,
- c) interpretácii práva a právnej argumentácii,
- d) právnickom vzdelávaní.⁶⁸

Právne princípy sú v práve viditeľné, a to na viacerých úrovniach právneho poriadku a právneho poznania. Súčasne je možné uviesť, že právne princípy patria medzi tie pojmy, ktoré je len veľmi ťažké definovať, avšak ich použitie v praxi nie je sprevádzané veľkými problémami. Všeobecné poňatie právneho princípu je jeho predstava ako určitého základu, hlavnej myšlienky určitého celku. Každý zložitejší sociálny systém je v svojej podstate založený na určitých princípoch, právo ako také nevynímajúc. Systém, ktorý by sám určité zvolené princípy neobsahoval a nebol na týchto princípoch budovaný, by nemohol byť systémom, ale len entropiou a chaosom.⁶⁹ Preto aj právo ako také, ktoré je postavené na určitých právnych princípoch, má svoju štruktúru, a môže sa tak aplikovať vo viacerých úrovniach spoločenského života.

Charakteristika Slovenskej republiky ako právneho štátu obsahovo definovaného jednak samotným textom Ústavy SR a jednak aplikačnou praxou Ústavného súdu SR otvára cestu k vymedzeniu základných princípov právneho štátu (tie sú spravidla aj základnými znakmi jeho definície) a záruk reálneho uplatňovania týchto princípov v štáte, ktoré sú zároveň meradlom naplnenia jeho definície ako právneho štátu. Vzájomná prepojenosť medzi princípmi a zárukami právneho štátu predstavuje základnú os ústavnosti a ústavných základov štátu. Ústava SR

⁶⁷ BOGUSZAK, J. Právni princípy, hodnoty, finalita. In *Právni princípy. Kolokvium*. Pelhřimov : Vydavatelství 999, 1999, s. 25.

⁶⁸ PRUSÁK, J. Princípy v právnej teórii a právnej praxi. In *Právni princípy. Kolokvium*. Pelhřimov : Vydavatelství 999, 1999, s. 47.

⁶⁹ KÜHN, Z. Pojem a role právního principu. In *Právni princípy. Kolokvium*. Pelhřimov : Vydavatelství 999, 1999, s. 92.

obsahuje explicitne alebo implicitne najzákladnejšie princípy právneho štátu a musí obsahovať minimum záruk na dodržiavanie týchto princípov, aby mohla naplniť svoju ambíciu vytvoriť zo Slovenskej republiky právny štát.⁷⁰ Samotná Ústava SR síce vo svojom obsahu priamo nedefinuje pojem právneho štátu, ale právne princípy buď priamo obsahuje alebo ich použil vo svojom výklade Ústavy SR samotný Ústavný súd SR. Možno tak konštatovať, že Ústavný súd SR rozvinul slovenskú verziu právneho štátu do podoby modelu materiálneho právneho štátu.⁷¹ Práve Ústavný súd SR sa výraznou mierou pričínal aj o poznanie právnych princípov ako takých, ako aj o ich využívanie v aplikačnej praxi, a to aj prostredníctvom ďalej spomínanej proporcionality a záverov, ktoré súvisia s konfliktom základných ľudských práv a slobôd.

Právne princípy patria medzi otázky právnej vedy, ktoré veľakrát vyvolávajú oprávnené polemiky. V prípade právnych princípov možno konštatovať, že sú v prevažnej miere považované za prvok systému práva, avšak otázka ich zdrojov, či prameňov, v ktorých sú zakotvené, ako aj otázka miery ich použitia v oblastiach, v ktorých môžu nachádzať uplatnenie, je sporná. Ide predovšetkým o ich uplatnenie v oblasti tvorby práva a následne v oblasti právnej interpretácie a aplikácie práva. Ich využitie v oblasti právnického vzdelávania nie je spochybňované, práve naopak, býva považované za jeho integrálnu súčasť, čím umožňuje lepšie pochopenie podstaty práva, resp. predovšetkým jeho jednotlivých odvetví a v konečnom dôsledku pochopenie ako právny systém a procesy v ňom prebiehajúce fungujú. Možno uzavrieť, že právne princípy, tvoriace súčasť systému práva, nie sú novou otázkou v právnej spisbe. Napokon, aj dodnes sú v odvetviach práva akceptované princípy pochádzajúce z čias rímskeho práva, ktoré podstatným spôsobom ovplyvnilo budovanie európsko-kontinentálneho typu právnej kultúry a jeho systému. Zaoberali sa nimi mnohí právní teoretici – do popredia ich dostali predovšetkým koncepcie, zaoberajúce sa ich praktickým uplatnením v procese aplikácie práva. V tejto súvislosti vystupuje do popredia predovšetkým Dworkinova a Alexyho teória právnych princípov, ktorá ich v rámci aplikácie práva zasadzuje predovšetkým do rozhodovacej činnosti ústavných súdov o základných právach a slobodách.⁷²

Je potrebné uviesť, že množstvo právnych teoretikov, ako aj množstvo súdnych autorít sa snažilo a neustále sa snaží jednoznačne definovať pojem princíp. Možno konštatovať, že nie je možné jednoznačne a konečným spôsobom

⁷⁰ SVÁK, J., CIBULKA, E., KLÍMA, K. *Ústavné právo Slovenskej republiky, Všeobecná časť*. 3. vyd. Bratislava : EUROKÓDEX, 2009, s. 411.

⁷¹ Tamže, s. 408 - 409.

⁷² PIPA, M. *Právne princípy a sudcovské právo v európsko-kontinentálnom type právnej kultúry. In Olomoucké debaty mladých právniků*. 2010, s. 29 - 30.

definovať pojem princíp, ale je možné ho charakterizovať prostredníctvom viacerých definičných znakov tak, ako to spravili viacerí známi právni teoretici a praktici. Ronald Dworkin vo svojej právnej spise poukazuje na to⁷³, že termín princíp sa používa na označenie celého súboru štandardov iných než pravidiel. Princíp tak nazýva štandardom, ktorý sa má dodržiavať nie preto, že to pomôže dosiahnuť alebo zaistiť nejakú ekonomickú, politickú alebo sociálnu situáciu, ktorá sa považuje za žiaducu, ale preto, že to požaduje spravodlivosť, slušnosť alebo nejaká iná dimenzia morálky. Princípy tak vyplňajú funkciu, ktorá sa najčastejšie používa na identifikáciu základných procedurálnych pravidiel, keď právne normy a zvyklosti neposkytujú potrebnú odpoveď.⁷⁴ Ronald Dworkin tak demonštruje svoje základné úvahy o právnych princípoch, aby ich genericky odlíšil od pravidiel (rules), ale súčasne demonštruje tieto svoje úvahy aj vo vzťahu k riešeniu ich kolízie a spôsobe ich vyvažovania (balancing).⁷⁵

Právne princípy môžu byť súčasťou pozitívneho práva alebo ich možno z pozitívneho práva vyvodit' výkladom, kedy sú súčasťou predstáv o tom, aké právo je či, presnejšie, čo tvorí právo. Môžu však tvoriť aj významnú súčasť predstáv o tom, aké by právo malo byť. Predstavy o tom, aké by právo malo byť, spravidla nemajú podobu presných „návrhov obsahu“, či až formulácií právnych noriem. Takýto stupeň konkrétnosti nadobúdajú predstavy *de lege ferenda* iba u osôb prichádzajúcich veľmi intenzívne, spravidla profesionálne do styku s niektorou časťou právneho poriadku a týkajú sa iba časti právneho poriadku. V rámci predstáv a názorov *de lege ferenda* majú významné miesto normy zodpovedajúce uvedenej definícii právnych princípov. Predstavy a zvlášť názory *de lege ferenda* nevznikajú len, ale ani nie hlavne, z poznania pozitívneho práva alebo z predstáv *de lege lata*. Ich významnými zdrojmi sú životné skúsenosti, ekonomické poznanie, náboženské presvedčenie, svetonázor a hlavne morálka. Právne princípy sa teda rodia aj z iných zdrojov ako z pozitívneho práva. Práve ich prostredníctvom neraz vstupujú názory *de lege ferenda* do pozitívneho práva. Právne princípy neraz existujú najprv vo vedomí ľudí a až neskôr sú vtelené do pozitívneho práva, kde môžu byť buď výslovne vyjadrené, alebo pozitívne právo slúži ich realizácii bez toho, aby v ňom boli výslovne uvedené.⁷⁶ Otázku, či sú princípy súčasťou platného práva, alebo naopak určuje samotné platné právo. V súlade s platným právom ich konkretizuje, dotvára, rozvíja a diferencuje judikatúra, vychádzajúcej pritom najmä z právnej vedy, právnej kultúry, právnych tradícií, právnych

⁷³ WORKIN, R. *Když se práva berou vážne*. Praha : OIKOYMENH, 2001, s. 43.

⁷⁴ EGGETT, G. The role of principles and general principles in the constitutional processes of international law. In *Netherlands International Law Review*, 2019, Vol. 66, č. 2, s. 207.

⁷⁵ BRŮSTL, A. *Na konci je súd*. Bratislava : Kalligram, 2015, s. 130.

⁷⁶ BARÁNY, E. *Pojmy dobrého práva*. Bratislava : EUROKÓDEX, 2007, s. 74 - 75.

doktrín, metód a výsledkov výkladu a všeobecných predstáv o požiadavkách morálky, spravodlivosti a slušnosti.⁷⁷

Princípy sú v pozícii medzi hodnotami a pravidlami ako kritériami akcie a rozhodovaní a obsahujú v sebe silu, demokraciu a koncept práva.⁷⁸ Možno súhlasiť s názorom⁷⁹, že existencia a implementácia právnych princípov je v národnom a medzinárodnom práve nesporná a je potrebné uviesť, že vo vzťahu k ich obsahu je potrebné brať ohľadom na ich historický kontext, kontext právnej kultúry a iné kontexty, ktoré súvisia s právno-teoretickými otázkami. Právne princípy tak reagujú najmä na (i) zmenu politického systému, (ii) zásadnejšie zmeny právneho poriadku ako takého a (iii) impulzy, ktoré prináša teoretická spisba. Právne princípy sú nositeľmi určitých hodnôt, právom chránených, nemožno ich však stotožňovať. Ide o hodnoty, ktoré predstavujú určitý hodnotový poriadok spoločnosti a kultúry.⁸⁰ Právne princípy tak plnia množstvo funkcií, ich najdôležitejšia je však ich úloha v legislatívnom procese a v procese aplikácie práva.⁸¹

Právne princípy tak tvoria akúsi výplň pre interpretačnú a aplikačnú prax. Pokiaľ skutkové okolnosti metaforicky celkom nezapadnú pod právnu normu, sú to práve právne princípy, ktoré môžu právnu normu do iste miery prispôbiť ale taktiež vylúčiť jej aplikáciu. Zákonodarca si preto musí byť vedomý právnych princípov a ich stelesnenie do právnych predpisov môže byť zákonodarcovi nápomocné pri posudzovaní kvalitného a zmysluplného právneho predpisu. V súdnom rozhodovaní sa použitie právnych princípov približuje k interpretačnému nástroju, ktorý sprostredkúva dosiahnutie cieľa, t. j. spravodlivého súdneho rozhodnutia.⁸² Právne princípy tak plnia svoju funkciu. Význam a funkciu právnych princípov je tak potrebné v súčasnosti využívať predovšetkým k zdokonaleniu interpretácie a aplikácie práva. Funkciu právnych princípov je tak potrebné sledovať predovšetkým v naplnení legálnej spravodlivosti, teda v postupe a rozhodovaní podľa platného práva, keď je potrebné právne princípy považovať za súčasť právneho poriadku. Právne princípy môžu ovplyvňovať spôsob realizácie právnych predpisov, obmedzovať prípady obchádzania alebo zneužívania

⁷⁷ PRUSÁK, J. *Princípy v právnej teórii a právnej praxi. Právní princípy. Kolokvium*. Pelhřimov : Vydavatelství 999, 1999, s. 47.

⁷⁸ ZAGREBELSKY, G. Ronald Dworkin's principle based constitutionalism: An Italian point of view. In *Con*. Vol. 4, 2003, s. 627.

⁷⁹ VEČEŘA, M. Právní princípy, přirozené právo a hlediska spravedlnosti. In *Právní obzor*. 86, č. 3, 2003, s. 247.

⁸⁰ VEČEŘA, M. Právní princípy, přirozené právo a hlediska spravedlnosti. In *Právní obzor*. 86, č. 3, 2003, s. 252.

⁸¹ Tamže, s. 253.

⁸² TONNIES, P. Éra používání právních principů – Ronald Dworkin a Robert Alexy. In *Olomoucké debaty mladých právníků*. 2010, s. 25 - 26.

právnej normy, minimalizovať v procese aplikácie práva arbitrárnosť rozhodovania, či presadzovať rovnosť právneho postavenia právnych subjektov. Právne princípy tak predstavujú významnú garanciu legálnej spravodlivosti, a to k vnímaniu legitimacy práva a výkonu štátnej moci.⁸³ Ako však právne princípy vznikajú? Možno uviesť, že právne princípy (i) sa vyvíjajú v priebehu histórie, (ii) sú vyvinuté relevantnými inštitúciami, (iii) majú svoj pôvod vo všeobecných právnych princípoch vysoko rozvinutých právnych kultúr, (iv) sú založené na demokracii, sociálnej spravodlivosti a právnom štáte a (v) sú založené na slobode, spravodlivosti a práve ako takom.⁸⁴

Právne princípy spájajú pozitívne právo s právnym vedomím, s predstavami o práve, o tom, aké by právo malo byť, i s nepravými normatívnymi systémami, hlavne s morálkou. Právne princípy vznikajú z pozitívneho práva a z právneho vedomia a sú súčasťou pozitívneho práva a právneho vedomia. Môžu vzniknúť v právnom vedomí a neskoršie sa stať pozitívnym právom alebo naopak sa zrodia v pozitívnom práve a sú z neho vyabstrahované do právneho vedomia. Právne princípy sa uplatňujú pri poznávaní, hodnotení, tvorbe a výklade práva.⁸⁵ Skutočným „životom princípov“ a dôkazom ich existencie je ich vyvažovanie v konkrétnej rozhodovacej činnosti súdov, predovšetkým ústavného súdu.⁸⁶ Kolízia princípov prichádza do úvahy napríklad v prípade, ak podľa jedného princípu je niečo zakázané a podľa druhého princípu je to isté povolené – v takom prípade musí jeden z týchto dvoch princípov ustúpiť. Za určitých okolností jeden princíp predchádza druhý, za iných však to môže byť aj naopak.⁸⁷

Povaha princípov ako optimalizačných požiadaviek vedie priamo k nevyhnutnému spojeniu medzi princípmi a proporcionalitou. Princíp proporcionality pozostáva z troch čiastkových princípov, a to princípu vhodnosti, nevyhnutnosti a proporcionality v užšom zmysle. Všetky tri čiastkové princípy vyjadrujú myšlienku o optimalizácii. Z tohto dôvodu, z povahy princípov vyplýva zásada proporcionality a vice versa. Jedno z druhého logicky vyplýva. Užšie spojenie medzi princípmi a proporcionalitou nie je mysliteľné. Ďalším krokom je zahrnutie ústavných práv v tejto súvislosti. To sa dosahuje tézami, ktoré akceptuje ten, kto akceptuje potrebu/nevyhnutnosť analýzy proporcionality pri aplikácii ústavného práva – musí sa akceptovať charakter ústavných práv ako princípov, a ten, kto

⁸³ VEČEŘA, M. Právní principy a jejich funkce v právu. In: *Právní principy. Kolokvium*. Pelhřimov : Vydavatelství 999, 1999, s. 64.

⁸⁴ ERNITS, M. *Constitution as a System*. Tartu : University of Tartu Press, 2019, s. 85.

⁸⁵ BARÁNY, E. *Pojmy dobrého práva*. Bratislava : EUKÓDEX, 2007, s. 75.

⁸⁶ BRÖSTL, A. *Na konci je súd*. Bratislava : Kalligram, 2013, s. 133.

⁸⁷ Tamže, s. 139 - 140.

akceptuje charakter ústavných práv ako princípov musí prijať princíp proporcionality.⁸⁸

2.1.1 Princípy právneho štátu

Ústava SR a Slovenská republika ako taká je postavená na princípoch, medzi ktoré, samozrejme, patrí princíp právneho štátu. Ústava SR ako základný zákon štátu a spoločnosti okrem ľudských a občianskych práv a slobôd, inštitútov a inštitúcií zakotvuje i demokratické a humanistické princípy, ktoré poskytujú východisko na jej interpretáciu v ústavnoprávnej a spoločensko-politickej, ako aj legislatívnej praxi. Tieto princípy dávajú ústave demokratický a humanistický charakter a taktiež pozitívne ovplyvňujú tvorbu práva a budovanie štátu.⁸⁹ Možno uviesť, že samotná Ústava SR priamo nedefinuje pojem právneho štátu a jednotlivé princípy právneho štátu buď priamo obsahuje alebo ich nachádzame vo výklade Ústavy SR Ústavným súdom SR. Samotný Ústavný súd SR rozvinul slovenskú verziu právneho štátu do podoby modelu materiálneho právneho štátu. Samotný Ústavný súd SR vytvoril konštantnú judikatúru, v ktorej vyslovil predstavu o podobe materiálneho štátu ako právneho štátu, v ktorom sú ako neoddeliteľné súčasti, okrem iných, stelesnené také princípy ako sú právna istota a spravodlivosť (princíp materiálneho právneho štátu) a osobitný dôraz sa kladie na ochranu tých práv, ktoré sú predmetom úpravy Ústavy SR. Zároveň je povinnosťou všetkých štátnych orgánov zabezpečiť reálnu možnosť ich uplatnenia subjektmi, ktorým boli priznané.⁹⁰

Právny štát predstavuje určitý ideál, určitý ideálny typ, k nemu sa jednotlivé štáty viac alebo menej približujú. Uvedené taktiež sťažuje jeho jednoznačné vymedzenie, keďže žiadny štát nie je tak celkom právnym štátom, štáty sú len viac alebo menej právnymi štátmi, a to podľa toho, v akej miere naplňajú znaky právneho štátu. Základné znaky právneho štátu sa tak obvykle vyjadrujú práve prostredníctvom princípov právneho štátu. Tieto princípy bývajú klasifikované rozdielne, a to podľa zamerania príslušnej vednej disciplíny, ktorá sa právnym štátom vedecky zaoberá. Na princípy právneho štátu sa tak nahliada najmä z (i) politologického alebo štáto-vedeckého hľadiska, (ii) pozitívne právneho hľadiska (najmä z pohľadu ústavného práva) a (iii) právne teoretického alebo právne filozofického hľadiska. Výpočet základných princípov právneho štátu má význam nielen vo vedeckej deskripcii, ale ich dôležitosť sa odráža aj v tom, že

⁸⁸ ALEXY, R. Proportionality, constitutional law and sub-constitutional law: A reply to Aharon Barak. In *International Journal of Constitutional Law*. Vol. 16, Issue 3, 2018, s. 873.

⁸⁹ CHOVANEC, J. *Ústava Slovenskej republiky – základný zákon štátu*. Bratislava : Procom, 2002, s. 114.

⁹⁰ Nález Ústavného súdu SR z 22. septembra 1999, sp. zn. I. ÚS 17/99.

postulované princípy právneho štátu často nachádzajú svoje explicitné pozitívno-právne zakotvenie v ústavách štátov vrátane Ústavy SR. Právny štát je tak vždy viac ako len výpočet/súčet jeho princípov.⁹¹ Možno uviesť, že medzi hodnoty právneho štátu je možné radiť aj férovú a vopred danú možnosť oboznámiť sa s požiadavkami práva, predvídateľnosť práva, rovnosť pred zákonom, dôstojnosť občianskej samoregulácie podľa práva a slobodu od svojvôle. Súčasne princípy právneho štátu vyžadujú, aby pravidlá mali riadne naprojektované formálne kvality ako určitosť, všeobecnosť a jasnosť vyjadrenia.⁹²

Ktoré sú však princípmi právneho štátu? Ako poukazuje právna teória⁹³, v oblasti kvalifikácie princípov právneho štátu jestvuje pomerne široká paleta názorov pri klasifikácii princípov právneho štátu. Princípy možno odvodiť už zo samotného chápania pojmu alebo koncepcie právneho štátu. Medzi základné princípy právneho štátu tak možno zaradiť:

- i. deľbu moci a systém vzájomných brzd a protiváh – uvedený princíp je vyjadrením požiadavky, smerujúcej k zabráneniu koncentrácie a zneužitiu moci, ktorá by mohla viesť k svojvôli, bezpráviu a faktickému popretiu právneho štátu,⁹⁴
- ii. záruky základných ľudských práv a slobôd – základné ľudské práva a slobody predstavujú základnú hodnotovú orientáciu štátu, a preto musia byť v právnom poriadku právneho štátu kodifikované a zároveň tvoria neprekročiteľnú legislatívnu medzu ústavnému a bežnému zákonodarstvu. V tomto zmysle sa právny štát chápe ako materiálny štát, kde významným zjednocujúcim prvkom je medzinárodnoprávne zakotvenie základných ľudských práv a slobôd. Právny štát však základné ľudské práva a slobody nielen ústavne zakotvuje, ale taktiež kontroluje ich naplnenie, poskytuje efektívnu ochranu týmto základným ľudským právam a slobodám a vytvára tak podmienky pre ich reálne naplnenie,⁹⁵
- iii. legalitu a legitimitu – právny štát budovaný na zásade suverenity práva je v úzkom slova zmysle chápaný predovšetkým ako výsledok realizácie princípu zákonnosti/legality. Zákonnosťou/legalitou je potrebné rozumieť požiadavku bezvýnimočného a bezvýhradného rešpektovania práva všetkými

⁹¹ VEČEŘA, M a kol. *Teória práva. 5. rozšírené a doplnené vydanie*. Bratislava : EUROKÓDEX, 2013, s. 125 - 126.

⁹² COLOTKA, P., KÁČER, M., BERDISOVÁ, L. *Právna filozofia dvadsiateho storočia*. Praha : Leges, 2016, s. 264.

⁹³ BRÖSTL, A. et al. *Teória práva*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2013, s. 170.

⁹⁴ VEČEŘA, M a kol. *Teória práva. 5. rozšírené a doplnené vydanie*. Bratislava : EUROKÓDEX, 2013, s. 125 - 127.

⁹⁵ Tamže, s. 125 - 126.

právnymi subjektmi bez ohľadu, najmä však viazanosť štátu a verejnej moci právom vôbec,⁹⁶

- iv. suverenitu ľudu – daný princíp predstavuje zvrchovanosť občana a jeho prioritu pred štátom. Vyjadruje zásadu, že legitímnym zdrojom zvrchovanej štátnej moci je vždy ľud a štátne orgány nemôžu vykonávať moc, ktorá by nepochádzala z ľudu a bola by v rozpore s jeho záujmom,⁹⁷
- v. zvrchovanosť ústavy a zákona – k pojmovým prvkom právneho štátu patrí existencia ústavy. Podľa princípu zvrchovanosti ústavy nijaký právny akt nesmie byť v rozpore s ústavou. Zákonodarstvo je taktiež viazané ústavným poriadkom. Zákon je hlavný a základný prameň práva. Pokiaľ existujú zákonné úpravy, sú tieto záväzné pre všetky štátne orgány,⁹⁸
- vi. právnú istotu – právna istota je považovaná za jeden zo základných znakov právneho štátu a často aj za hlavný účel práva. Právnou istotou sa najčastejšie rozumie skutočnosť, že každému sa zo strany štátu dostane efektívnej ochrany jeho práv, možnosť výkonu jeho subjektívnych práv a v prípade porušenia právnej normy uplatnenie takej sankcie, ktorú predpokladá právna norma, resp. *a contraccio* neuplatnenie sankcie, pokiaľ subjekt právnou normu neporuší.⁹⁹ O dôležitosti právnej istoty svedčí aj skutočnosť, že právna istota ako princíp je kodifikovaná a aplikovaná naprieč celým právnym poriadkom. Tento princíp nachádzame v právnych predpisoch ako v oblasti občianskeho práva/civilného práva, trestného práva, tak aj v oblasti správneho práva a pod.

Existencia právnych princípov je nesporná (teda je nesporná ich existencia aj vo vzťahu k Ústave SR). Právne princípy vyjadruje buď explicitne zákon, zmluva alebo právne princípy, z týchto právnych aktov odvodzuje prostredníctvom interpretácie judikatúra, právna náuka a komentáre. Právne princípy formulovala alebo na ne odkázala aj československá a slovenská judikatúra vrátane judikatúry Ústavného súdu SR.¹⁰⁰ Všeobecné princípy práva nie sú explicitne vymedzené v Ústave SR, ale sú univerzálne chápané ako komponenty alebo základné elementy princípov právneho štátu, ktorý je vymedzený v ústave.¹⁰¹ Teória práva rozoznáva celý rad princípov právneho štátu – medzi kľúčové princípy právneho štátu možno zaradiť najmä princíp vlády práva a právo na spravodlivý súdny

⁹⁶ Tamže, s. 125 - 126.

⁹⁷ Tamže, s. 125 - 127.

⁹⁸ BRÖSTL, A. et al. *Teória práva*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2013, s. 184.

⁹⁹ VĚČEŘA, M a kol. *Teória práva. 5. rozšírené a doplnené vydanie*. Bratislava : EUROKÓDEX, 2013, s. 125 - 126.; BRÖSTL, A et al. *Teória práva*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2013, s. 171.

¹⁰⁰ PRUSÁK, J. Princípy v práve. In *Právny obzor*: r. 80, č. 3, 1997, s. 221.

¹⁰¹ VIKARSKÁ, Z., BOBEK, M. Slovakia: Between Euro Optimism and Euro-Concerns. In *National Constitutions in European and Global Governance: Democracy, Rights, the Rule of Law*, Berlin : Springer Open, 2019, s. 852.

proces, ústavnosť a zákonnosť, suverenitu ľudu, deľbu moci a kontrolu moci, nezávislosť súdництва, garantovanie základných práv a slobôd a právnu istotu.¹⁰²

Ústava SR tak výslovne nevymenúva princípy (právneho) štátu, hoci niektoré z jej textu možno vyvodit'. Z ústavných princíпов však možno odvodzovať aj princípy právneho štátu.¹⁰³ Možno konštatovať, že obsahové zameranie každej demokratickej ústavy musí vychádzať z určitých princíпов, na ktorých je štát budovaný a ktorých eventuálna zmena by nebola pociťovaná ako novelizácia a/alebo revízia ústavy. V tejto súvislosti hovoríme o princíповoch moderného/demokratického konštitucionalizmu, ktoré vo svojom obsahu zakotvuje aj Ústava Slovenskej republiky. Význam týchto princíпов nie je len ideový, ale hlavne právny, keďže v ich obsahu je stelesnená materiálnoprávna racionalita ústavného štátu.¹⁰⁴ Môžeme tak konštatovať, že hodnoty a princípy sú významnou súčasťou procesu ústavného práva, avšak aj tieto princípy (resp. ich právny stav) bývajú často predmetom značnej kritiky/odbornej diskusie a ich význam sa v rámci ústavných usporiadaní často významne líši. Hodnoty a princípy sú však obsahom odbornej debaty, ich funkcia je neodškriepiteľne dôležitá, keďže práve tieto hodnoty a princípy „prepožičiavajú“ tvar a podstatu ústavným základom a výsledkom.¹⁰⁵ Samotný Ústavný súd SR sa vyjadril, že „v právnom štáte, v ktorom sú ako neoddeliteľné súčasti okrem iných stelesnené také princípy, ako sú právna istota a spravodlivosť (princíp materiálneho právneho štátu, čo možno spoľahlivo vyvodit' z čl. 1 Ústavy SR), sa osobitný dôraz kladie na ochranu tých práv, ktoré sú predmetom jej úpravy. Povinnosťou všetkých štátnych orgánov je zabezpečiť reálnu možnosť ich uplatnenia tými subjektmi, ktorým boli priznané.“¹⁰⁶ Ústavný súd SR sa tak vyjadril, že koncepcia materiálneho štátu nie je iba o spravodlivosti, ale má sa klásť osobitný dôraz aj na ochranu ústavných práv.¹⁰⁷

Vo všeobecnosti tak možno uviesť, že právne princípy možno vymedziť ako právne normy, ktoré (i) možno realizovať veľmi rôznorodým konaním, (ii) sa týkajú relatívne veľkých častí objektívneho pozitívneho práva, a (iii) uskutočňujú sa v miere danej faktickými a právnymi možnosťami.¹⁰⁸ Možno tak uviesť, že

¹⁰² OTTOVÁ, E., VACULÍKOVÁ, N. *Úvod do štúdia práva*. Bratislava – VO PRAF UK, 1998, s. 97.

¹⁰³ BRÖSTL, A. K princíповom právneho štátu. In *Právny obzor*: r. 78, č. 5, 1995, s. 360.

¹⁰⁴ PALÚŠ, I., SOMOROVÁ, L. *Štátne právo Slovenskej republiky*. Košice : UPJŠ, 2008, s. 66.

¹⁰⁵ JACOBSON, G. J. Constitutional values and principles. In *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional law*. Oxford : Oxford University Press, 2012, s. 777.

¹⁰⁶ Nález Ústavného súdu SR z 13. novembra 2002, sp. zn. I. ÚS 54/02.

¹⁰⁷ COLOTKA, P, KÁČER, M., BERDISOVÁ, L. *Právna filozofia dvadsiateho storočia*. Praha : Leges, 2016, s. 264.

¹⁰⁸ BĀRĀNY, E. Právne princípy medzi prirodzeným a pozitívnym právom. In *Právni princípy Rechtsprinzipien = Principles of law : kolokvium*. Pelhřimov : Vydavatel'stvo 999, 1999, s. 56.

čím komplikovanejšie a menej kodifikovanejšie právne odvetvie, tým je dôležitejšia úloha právnych princípov – čím viac princípov je aplikovaných, tým viac sa medzi nimi objavuje kolízia, a preto narastá potreba testu proporcionality, na ktorý poukazuje druhá hlavná kapitola tejto vedeckej monografie. Vo všeobecnosti možno uviesť, že o čo viac komplikovaný a štruktúrovaný právny poriadok, o to väčšiu úlohu v ňom hrajú princípy, ktoré dodávajú právnenému systému vnútornú racionalitu. Všeobecné právne princípy, ako je princíp proporcionality, môžu taktiež lepšie organizovať právny diskurz, pokiaľ právo dáva súdu možnosť uvažovania.¹⁰⁹

Zároveň možno konštatovať, že právne princípy je potrebné chápať ako pravidlá, ktoré tvoria základ určitého právneho inštitútu, zákona, právneho odvetvia alebo právneho poriadku ako celku. Právne princípy sú východiskové normatívne vedúce zásady, ktoré sú súčasťou práva ako právne sústavy tvorené ako pozitívnym právom, tak aj právnymi ideami. Princípy práva ako základné zásady celého právneho systému charakterizujú zároveň aj jeho základ. Utvárajú štruktúru práva v podobe jeho imanentných elementov. V nich je koncentrovaná celá podstata práva – právne princípy sú tak koncentrovaným vyjadrením obsahu práva, prejavom, v ktorom sa kryštalizuje jednota základných obrysov práva, príznačných pre určitý normatívny právny systém.¹¹⁰ Právnym princípom tak možno rozumieť právne pravidlo, štandard, tvoriaci základ tej časti práva, ku ktorej prislúcha alebo tvorí základ právneho poriadku ako významového celku, ide o pravidlo mimoriadneho stupňa dôležitosti a ide o pravidlo vysokého stupňa všeobecnosti.¹¹¹ Pre právne princípy je tak charakteristická aproximatívna, nie absolútna platnosť, sú definované ako príkazy k optimalizácii a ich kolíziu je nutné rozhodnúť metódou princípu proporcionality, teda príkazom k dosiahnutiu optimalizácie miery naplnenia oboch v kolízii stojacích práv. V štruktúre princípu proporcionality pritom hlavnú úlohu v dosiahnutí optimalizácie hrá zásada pomerovania.¹¹²

Jedným z esenciálnych znakov demokratického právneho štátu je princíp primeranosti, ktorý predpokladá, že opatrenia, obmedzujúce základné práva a slobody nesmú svojimi negatívnymi dôsledkami presiahnuť klady, ktoré predstavuje verejný záujem na týchto obmedzujúcich opatreniach. K obmedzeniu základných práv alebo slobôd môže dôjsť len výnimočne aj v prípade kolízie

¹⁰⁹ GERLOCH, A. *Teorie a praxe tvorby práva*. Praha : ASPI, 2008, s. 355.

¹¹⁰ PINZ, J. Právni princípy, zásady a legis ratio. In *Právni princípy Rechtsprinzipien = Principles of law : kolokvium*, Pelhřimov : Vydavatelství 999, 1999, s. 112.

¹¹¹ KÜHN, Z. *Aplikace práva ve složitých případech*. Praha : Karolinum, 2002, s. 136.

¹¹² HOLLÄNDER, P. *Filosofie práva*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, s. 164 - 165.

s niektorých z verejných statkov (verejný záujem); podstatná je však v tejto súvislosti maxima, podľa ktorej základné právo alebo slobodu možno obmedziť výlučne v prípade mimoriadne silného a riadne odôvodneného verejného záujmu, pri starostlivom šetrení podstaty a zmyslu obmedzovaného základného práva. Prvou podmienkou je teda vzájomné pomerovanie kolízie stojacich základných práv a verejného záujmu (tzv. nepravý konflikt, na rozdiel od stretu dvoch základných práv), druhou podmienkou je požiadavka šetrenia podstaty a zmyslu obmedzovaného základného práva.¹¹³

Aj napriek uvedenému možno súhlasiť s názorom¹¹⁴, že pojem právnych princípov, ich obsahové vymedzenie alebo ich záväznosť predstavujú ako v právnej vede, tak aj v praktickom práve (teda samotnej aplikačnej praxi) veľmi kontroverznú otázku, na ktorú nie je dosiaľ spoľahlivá a jednoduchá odpoveď. Princípy sa však ako jeden z mála prameňov práva hodia k zhojeniu väčšiny problémov v práve, predovšetkým súvisiacich s aplikáciou právnych predpisov, a preto sa ich využitie v praxi nemožno vyhnúť. Ich využívanie je predovšetkým vymedzené k vyplneniu medzier v pozitívnom práve, ale aj pri riešení náročných a komplikovaných právnych otázok.

Robert Alexy našiel pre svoj výklad základných práv ako princípov a princípu proporcionality ako dôsledok principiálnej kvality základných práv nasledujúce skutočnosti. Základné práva ako princípy vyjadrujú hodnoty a vyžadujú si optimalizáciu hodnôt, ktoré vyjadrujú ich realizáciu v čo najväčšej miere. Základné práva tak nevyhnutne kolidujú s inými základnými právami, ktoré si vyžadujú optimalizáciu vlastných súborov hodnôt. Aj základné práva môžu byť v rozpore s princípmi, ktorými sa štát riadi pri dosahovaní jeho cieľov. Jediným riešením týchto konfliktov je hľadanie „pareto-optima“, ktorý uspokojí obe strany konfliktu, a ak to nestačí, dochádza k vyváženiu týchto dvoch princípov. Základné práva sú teda pre Alexyho ústavným základom princípu proporcionality, pretože sú princípmi. Interpretácia základných práv ako princípov vyjadrujúcich hodnoty je (teda samotná interpretácia) problémom samým osebe. Akonáhle sú práva interpretované ako vyjadrenie hodnôt, je to malý a jednoduchý krok na rozlíšenie medzi hodnotným a bezcenným využívaním, a teda ide sa krokom k paternalizmu a diskriminácii. Keďže ústava neponúka hierarchiu princípov, každý konflikt medzi základným právom občana a záujmom štátu na sledovaní cieľa je konfliktom rovnako silných princípov. Hrozí, že základné práva stratia význam. Výklad základných práv ako princípov sa môže zdať príslubom bohatého významu na základné práva, nezabezpečuje však to, že výkon základných práv môže mať prednosť pred záujmom štátu. Nie je užitočné spájať princíp proporcionality

¹¹³ Nález Ústavného súdu ČR z 12. marca 2008, sp. zn. PL. ÚS 83/06.

¹¹⁴ HARVÁNEK, J. *Teorie práva*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, s. 268.

s kontroverzným výkladom práv ako princípov. Ani to nie je potrebné. Základné práva, ktoré chránia pred obmedzeniami a prienikmi, ale zároveň ich umožňujú, môžu chrániť len pred niektorými obmedzeniami a prienikmi a iné musia povoliť. Princíp proporcionality poskytuje vierohodnú metódu na zistenie, ktoré obmedzenia a prieniky možno povoliť. Princíp proporcionality je zároveň otvorený variáciám – analýza proporcionality (i) môže byť vykonaná s väčšou alebo menšou prísnosťou, (ii) môže zdôrazniť vecné hodnotenia testov vhodnosti a nevyhnutnosti alebo hodnotiace úsudky kroku vyvažovania, (iii) môže uvaliť dôkazné bremeno alebo dať výhodu v pochybnosti obmedzujúcemu a zasahujúcemu štátu alebo dotknutému občanovi. Princíp proporcionality je otvorený rôznym chápaniam vzťahu medzi občanom a štátom a medzi najvyšším alebo ústavným súdom a zákonodarnou mocou. Z princípu proporcionality tak možno vytvoriť arénu, v ktorej (v aréne) sa môžu rôzne chápania vzťahu medzi občanom a štátom a medzi najvyšším alebo ústavným súdom a zákonodarcom racionálne konfrontovať.¹¹⁵

2.1.2 Ústavné princípy

Slovenská republika nie je štát, ktorý by hodnotovo, civilizačne a kultúrne nikam nepatrí. Slovenská republika je postavená na hodnotách západnej civilizácie a kultúry, na ktorých stojí ako moderný európsky štát 21. storočia. Základné hodnoty Slovenskej republiky vytvárajú jej vnútroštátny, ale aj medzinárodno-právny charakter. Tieto základné hodnoty sú ako ústavno-právne, tak aj mimoprávne. Tie z nich, ktoré majú konštitutívny význam pre Slovenskú republiku ako štát, vyjadril ústavodarca v základnom zákone štátu – Ústave Slovenskej republiky – ako základné ústavno-právne hodnoty.¹¹⁶ Integrovanou súčasťou sú preto ústavné princípy, ktoré možno charakterizovať ako regulatívne právne idey, ktoré vytvárajú normatívny a v spojení s ďalšími ústavou (všeobecne) chránenými hodnotami aj hodnotový základ ústav (všeobecne). Ústavné princípy majú nepochybne normatívnu povahu a normatívny význam, a preto im ústavná teória priznáva charakter špecifických ústavných noriem. Pre mnohé ústavné princípy je tiež charakteristické, že nemajú explicitné normatívne vyjadrenie v pozitívnom texte ústavy.¹¹⁷

¹¹⁵ SCHLINK, B. Proportionality (1). In *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford : Oxford University Press, 2012, s. 730 - 731.

¹¹⁶ BALOG, B. Päťdesiat odtičov sivej ... v princípoch Slovenskej republiky. In *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie: Princípy v práve*, Bratislava : Paneurópska vysoká škola, 2015, s. 113.

¹¹⁷ BALOG, B. Päťdesiat odtičov sivej ... v princípoch Slovenskej republiky. In *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie: Princípy v práve*. Bratislava : Paneurópska vysoká škola, 2015, s. 114.

Obsahové zameranie Ústavy SR, premietajúce sa do jej funkcií a systematiky, musí vychádzať z určitých princípov, na ktorých je štát budovaný – v tejto súvislosti hovoríme o princípoch moderného konštitucionalizmu, ktoré vo svojom obsahu zakotvuje aj Ústava SR. Ústava SR niektoré z nich predpokladá, iné deklaruje, ale nedefinuje ich. Ich definícia je tak zväčša prenechaná judikatúre, v podmienkach Slovenskej republiky najmä Ústavnému súdu SR. Význam princípov je však nielen ideový, ale najmä právny, keďže je v nich stelesnená materiálnoprávna racionalita ústavného štátu. V tomto smere sú významné pre interpretačnú a aplikačnú prax. Jednotlivé princípy sú navzájom významovo prepojené, z čoho vyplýva, že objasnenie ktoréhokoľvek z nich si vyžaduje pochopenie obsahu všetkých ostatných a zároveň je logické, že niektoré zložky sú súčasťou viacerých ústavných princípov. Tieto princípy je potrebné chápať ako esenciálnu súčasť modernej ústavy, na ktorých je tenktorý štát viazaný. Nie vždy je možné tieto hodnoty nájsť v samotnom texte ústavy, spravidla sú však umiestnené do preambúl a hláv označených ako základné ustanovenia. Ani tam však nie sú obvykle definované a ich obsah je preto následne výsledkom interpretačnej činnosti aplikujúcich orgánov. Spravidla sú spojené so samotnou ústavou, ktorá sa nedá meniť alebo sa mení ťažšou formou, alebo sú aspoň východiskom pre jej výklad. Ústava moderného štátu (nevynímajúc Ústavu SR) je založená na princípoch, vyjadrujúcich základné hodnoty, ktoré sa snaží svojím obsahom a funkciami naplňať. Význam ústavných princípov spočíva predovšetkým v ich vzťahu k jednotlivým ustanoveniam ústavy (vo všeobecnosti) a v širšom kontexte k ústavnému poriadku štátu. V tomto smere pôsobia ako všeobecné princípy, hodnotové a právne regulatívy, na ktorých je postavená nielen ústava ako taká, ale celý právny poriadok štátu. V ústave ako takej sú vyjadrené buď priamo, t. j. explicitne, alebo je ich možné prostredníctvom všeobecne uznávaných interpretačných pravidiel vyvodiť z ústavnej matérie, a teda sú implicitne vyjadrené. Obsahové zameranie Ústavy SR vrátane jej systematiky, teda vychádza z určitých princípov, na ktorých je štát budovaný.¹¹⁸ K princípom dochádza formou indukcie z jednotlivých ustanovení Ústavy SR a dedukciou z generálnych klauzúl. Je však podstatné zdôrazniť, že v ústavných princípoch je stelesnená materiálnoprávna racionalita ústavného štátu a v tomto smere sú významné pre interpretačnú a aplikačnú prax, hlavne Ústavného súdu SR, avšak aj ďalších štátnych orgánov či orgánov samosprávy, politických subjektov, či právnických a fyzických osôb, uvádzajúcich Ústavu SR do života. Súčasne je nutné podotknúť,

¹¹⁸ JESENKO, M. Ústavné základy územnej samosprávy v Slovenskej republike. In *20 rokov Ústavy Slovenskej republiky – I. Ústavné dni*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2012, s. 244.

že niektoré ústavné princípy sú precizované v rozhodnutiach práve Ústavného súdu SR.¹¹⁹

Ústavné princípy majú generalizujúce postavenie, keďže predstavujú základ demokratického ústavného zriadenia, z čoho tiež vyplýva, že svoje konkretizujúce vyjadrenie nachádzajú v jednotlivých ústavných inštitútoch. Ústavné princípy však nie sú jednoznačne dané, ale ich obsahová náplň, významový charakter, vzájomné prepojenie a dopĺňanie sa, to všetko má svoju variabilitu, determinovanú vývojom spoločenského, politického, sociálneho, či ekonomického diania, premietajúceho sa do legislatívnych noriem a následne do ústavného práva. Navyše, nemožno obísť ani rôznorodosť prístupov k ponímaniu ústavných princíпов (resp. princíпов práva všeobecne) a s tým súvisiaci pluralizmus názorov, ako aj ich pluralitné obsahové vyjadrenie a ich interpretáciu.¹²⁰ Ústavné princípy majú tendenciu byť ponímané neurčito. Ústavné princípy tak v sebe obsahujú najmä všeobecné žiadosti ako sloboda, rovnosť, spravodlivý proces, sloboda prejavu a iné, ale ústavné princípy zároveň vo všeobecnosti zastávajú najvyššie postavenie v hierarchii noriem a možno súčasne zhodnotiť, že ústavné princípy sú často aj politicky vysoko kontroverzné.¹²¹ Robert Alexy¹²² poukazuje na to, že ústavné princípy a princípy vo všeobecnosti sú odlišné od pravidiel. Rozdiely medzi pravidlom a princípom nazýva „kľúčom k riešeniu centrálnych problémov doktríny ústavných práv“ a „základným pilierom v teórii ústavných práv“. Pokiaľ ide o ukotvenie týchto princíпов, možno konštatovať, že sú základom ústavného poriadku (zriadenia) a neobjavujú sa v jednej rovine. Nachádzajú sa v rôznych úrovniach všeobecnosti.

Ústavné princípy tak možno charakterizovať ako regulatívne právne idey, ktoré svojím všeobecným normatívnym pôsobením vytvárajú normatívny základ ústavy a celého právneho poriadku. Vďaka obvyklej forme a spôsobu ústavného vyjadrenia základných ústavných princíпов, ako aj funkciám, ktoré v rámci ústavného mechanizmu plnia, ich možno považovať za nositeľov ústavných hodnôt. Táto skutočnosť už sama osebe predurčuje nielen obsahovú blízkosť ústavných princíпов a ústavných hodnôt, ale aj ich vzájomné prelínanie.¹²³ Právna teória jasne uvádza, že ústavnými princípmi možno rozumieť najvšeobecnejšie

¹¹⁹ PALÚŠ, I. Ústava Slovenskej republiky ako základ transformácie spoločnosti a štátu. In *Acta Iuridica Cassoviensia* 22, s. 18.

¹²⁰ PALÚŠ, I., SOMOROVÁ, E. *Štátne právo Slovenskej republiky*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2011, s. 66 - 67.

¹²¹ KUMM, M. Constitutional rights as principles: On the structure and domain of constitutional justice. In *I. CON*. Vol. 2, Number 3, 2004, s. 574.

¹²² ALEXY, R. *A theory of constitutional rights*. Oxford : Oxford Univ. Press, 2002, s. 44.

¹²³ OROSZ, L., SVÁK, J., BALOG, B. *Základy teórie konštitucionalizmu*. 2. vyd. Bratislava : EUROKÓDEX, 2012, s. 149.

pravidlá správania sa, vyjadrujúce v koncentrovanej podobe všeobecne ciele práva, ktorými sú základné hodnoty, ku ktorých naplneniu a ochrane pôsobenie práva smeruje¹²⁴, a možno nimi rozumieť aj určitý systém hodnôt, ktoré v sebe obsahujú všetku logiku ústavného poriadku.¹²⁵ Možno konštatovať, že právne princípy sú veľmi všeobecné, rozhodovanie na ich základe sa miestami podobá viac na tvorbu práva ako na jeho aplikáciu. Právne princípy, osobitne tie zakotvené v ústave sú skôr návodom pre parlament ako robiť právne predpisy, a nie návodom pre sudcov, ako robiť konkrétne rozhodnutia.¹²⁶ Ústava SR zakotvením demokratických princípov, inštitútov a inštitúcií vytvára základy demokratického pluralitného politického systému Slovenskej republiky.¹²⁷ Pri celkovom hodnotení Ústavy SR, jej princípov, obsahu a formy zakotvených inštitútov a inštitúcií je tak možné zhodnotiť jej nezastupiteľný význam pre budovanie slovenskej spoločnosti. Ak tak ústava (všeobecne) zaručuje ústavné práva/princípy, potom mnohé alebo všetky právne rozhodnutia, obmedzujúce práva jednotlivca treba chápať ako zásahy do ústavných práv. Zásahy do ústavných práv sú však prípustné len vtedy, ak sú primerané – rozhodnutia tak jednoznačne predpokladajú proporionalitu/vyváženie práv.¹²⁸

Ústavné princípy sa vyznačujú v porovnaní so štandardnými ústavnými normami vyšším stupňom všeobecnosti a abstraktnosti, a preto sú v ústavnom texte vyjadrené spravidla v podobe deklaratórnych viet, prípadne vo forme generálneho pravidla – generálnej klauzuly. Niektoré ústavné princípy však nie sú v ústavnom texte explicitne vyjadrené, ale možno ich z ústavného textu vyvodiť.¹²⁹ Možno súhlasiť s názorom¹³⁰, že v zásade každá ústava (nevynímajúc Ústavu SR) má svoje materiálne jadro, a teda, každá ústava je založená na určitých základných (ústavných hodnotách) a nosných regulatívnych ideách (ústavných princípoch), ktoré z jej koncepcnej konštrukcie a obsahu možno na základe hĺbkovej analýzy vyvodiť. Tieto určujú podstatu a identitu ústavy a sú principiálne nemeniteľné, pretože ich zrušenie či zásadná kvalitatívna zmena nie sú už zmenou ústavy, ale jej

¹²⁴ GERLOCH, A. Zámernosť a spontánnosť v pôsobení práva. In *Právnická fakulta 1348 – 1998, jubilejný zborník*. Praha : UK, 1998, s. 187. In OROSZ, L., SVÁK, J., BALOG, B. *Základy teórie konštitucionalizmu – 2. vyd.* Bratislava : EUROKÓDEX, 2012, s. 150.

¹²⁵ FILIP J. *Ústavní právo 1. Základní pojmy a instituty. Ústavní základy ČR*. Brno : MU, 1999, s. 179.

¹²⁶ PROCHÁZKA, R., KÁČER, M. *Teória práva*. 2. vyd. Bratislava : C. H. Beck, 2019, s. 179.

¹²⁷ CHOVANEC, J. *Ústava Slovenskej republiky – základný zákon štátu*. Bratislava : Procom, 2002, s. 123.

¹²⁸ ALEXY, R. On Balancing and Subsumption. A structural Comparison. In *Ration Juris*. Vol. 16, No. 4, 2003, s. 436.

¹²⁹ OROSZ, L., SVÁK, J., BALOG, B. *Základy teórie konštitucionalizmu*. 2. vyd. Bratislava : EUROKÓDEX, 2012, s. 150.

¹³⁰ Tamže, s. 155.

nahradením inou, novou ústavou. Vo vzťahu k ústavným princípom alebo ústavným právam je zaujímavá myšlienka, že ústavné princípy alebo ústavné práva sú záhadným druhom. Na jednej strane existuje obrovské množstvo jurisprudencie zo súdov po celom svete v zdôvodňovaní ústavných princíпов a práv, ktorým zodpovedá veľké množstvo teoretického materiálu od vedcov z oblasti práva. Na druhej strane existuje len obmedzená literatúra o tom, aké sú vlastne základné črty ústavných princíпов a ústavných práv.¹³¹

Ústavné princípy sú tak buď v Ústave SR výslovne formulované, iné vyplývajú z Ústavy SR implicitne.¹³² Právne princípy nie sú večné a nemenné, ale sú objektívnej povahy a zároveň historicky podmienené, a teda aj premenlivé. Možno uzavrieť, že neexistuje katalóg všeobecne uznávaných princíпов právneho štátu, a tak sa pravdepodobne budú aplikovať princípy vyvedené z textu Ústavy SR a budú formulované/dotvárané/modifikované judikatúrou Ústavného súdu SR, právnou vedou a medzinárodným právom. V prípade ústavných princíпов ich však Ústavný súd SR nemôže vytvárať, ale iba potvrdzovať/vyvodzovať a svojou rozhodovacou praxou uvádzať aj do právnej reality. Výsledkom procesu a foriem uvádzania ústavných princíпов do ústavnoprávnej teórie je vznik a pôsobenie doktrín Ústavného súdu SR. Pojem doktrína možno zovšeobecniť s pojmom doktrinálny výklad. Ústavný princíp sa tak vyznačuje vyšším stupňom zovšeobecnenia ako doktrína Ústavného súdu SR. Doktrína vzniká v procese rozhodovacej činnosti Ústavného súdu SR, je potvrdením a zároveň rozpracovaním ústavného princípu pri posudzovaní právnych vzťahov a rozhodovaní o nich. Doktrína Ústavného súdu SR je medzičlánkom medzi ústavným princípom a právnou úpravou, ktorá má byť naplnením ústavného princípu, resp. medzi ústavným princípom a Ústavným súdom SR posudzovanými spoločenskými (právnymi vzťahmi).¹³³ Možno konštatovať, že význam všeobecných ústavných princíпов rastie a tento rast je spôsobený skutočnosťou, že zákonodarca chce premietnuť do ústavnej matérie ucelený súbor základných hodnôt a ideí, o ktoré sa opiera (má opierať) štát a jeho právny poriadok. Tieto základné hodnoty spravidla nie sú vyjadrené v podobe klasických právnych noriem, ale práve v podobe všeobecných ústavných princíпов.¹³⁴ Z ústavnoprávneho hľadiska ústavných princíпов je podstatná ich normatívna povaha, ktorú nadobúdajú svojim

¹³¹ MÖLLER, K. Balancing and the structure of constitutional rights. In *International Journal of Constitutional Law*. Vol. 5, Issue 3, 2007, s. 453.

¹³² DOBROVIČOVÁ, G., KANÁRIK, I. Vplyv doktrín Ústavného súdu SR na právne princípy. In *Právny obzor*. 86, č. 3, 2003, s. 255.

¹³³ DOBROVIČOVÁ, G., KANÁRIK, I. Vplyv doktrín Ústavného súdu SR na právne princípy. In *Právny obzor*. 86, č. 3, 2003, s. 258 - 259.

¹³⁴ OROSZ, L. Všeobecné ústavné princípy – základná charakteristika, význam a spôsob ich vyjadrenia v ústavnom systéme Slovenskej republiky. In *Právny obzor*. 86, č. 4, 2003, s. 326 – 327.

premietnutím do ústavnej matérie. Ak sa ústavodarca rozhodne premietnuť určité hodnoty, resp. idey priamo do textu ústavného dokumentu, tak to robí s určitým cieľom. Týmto cieľom je ich regulatívne pôsobenie na spoločenské vzťahy. Ak sa prizná všeobecným ústavným princípom normatívna, t. j. regulatívna povaha, tak im ťažko odoprieť aj ostatné charakteristické znaky právnych noriem ako sú všeobecnosť, záväznosť a štátne donútenie. Základným kritériom odlišenia ústavných princípov od klasických právnych noriem je ich všeobecný (univerzálny) charakter a skutočnosť, že spravidla nie sú vyjadrené vo forme konkrétneho pravidla správania, ktoré má na prvý pohľad jasný a zrozumiteľný obsah, a pod ktoré je možné bezprostredne subsumovať konkrétny spoločenský vzťah. Právny význam všeobecných ústavných princípov sa prejavuje pri všetkých formách realizácie práva, osobitne v procese tvorby práva a v procese aplikácie práva.¹³⁵

V procese tvorby práva majú všeobecné ústavné princípy kľúčový význam v tom, že vytvárajú (majú vytvárať) základnú kostru celého právneho poriadku a k naplneniu tejto funkcie sú vybavené vyššou právnou silou.¹³⁶ Vo vzťahu k uvedenému je tak nevyhnutné, aby boli ústavné princípy buď priamo v Ústave SR, t. j. explicitne vyjadrené, alebo aby ich bolo možné aspoň prostredníctvom všeobecne uznávaných interpretačných pravidiel z ústavnej matérie vyvodit' (implicitne vyjadrené) – čo je aj prípad vyjadrenia princípu územnej samosprávy.¹³⁷ Ústavné princípy nie sú raz a navždy dané. Ich obsahová náplň, rozmer ich významu, vzájomné prepojenie a dopĺňanie sa – to všetko má svoju variabilnosť, determinovanú vývojom spoločenského, politického, sociálneho, či ekonomického diania, premietajúceho sa do legislatívnych noriem a následne do obsahu vedy ústavného práva. Za východiskové princípy slovenského ústavného práva možno považovať princíp demokracie, pluralizmu, zabezpečenia a ochrany ľudských a občianskych práv, právneho štátu, republikánskeho parlamentarizmu, deľby moci, unitárneho štátu a samosprávy.¹³⁸ Na to, aby mohli byť právne princípy záväzné je potrebné, aby boli súčasťou právneho poriadku. Ak majú byť ústavné princípy súčasťou ústavného poriadku, musia byť výsledkom rozhodnutia ústavodarcu. Zdrojom ústavných princípov musí byť nositeľ ústavodarnej moci, ktorý ich vyjadruje v pozitívnom práve, teda v predpisoch ústavného práva.¹³⁹

¹³⁵ OROSZ, L. Všeobecné ústavné princípy – základná charakteristika, význam a spôsob ich vyjadrenia v ústavnom systéme Slovenskej republiky. In *Právny obzor*. 86, č. 4, 2003, s. 327.

¹³⁶ Tamže, s. 328.

¹³⁷ Tamže, s. 331.

¹³⁸ PALÚŠ, I., SOMOROVÁ, E. *Štátne právo Slovenskej republiky*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2011, s. 67.

¹³⁹ PAVLÍČEK, V. *Ústavní právo a státověda. II. Díl. Ústavní právo České republiky*. Praha : Leges, 2011, s. 359.

Ako už bolo spomenuté, Ústava SR tieto princípy nedefinuje a často ani výslovné neuvádza – predmetné sa deje cestou judikatúry. Dochádza k nej cestou indukcie z jednotlivých ustanovení a dedukciou z generálnych klauzúl. Ich význam nie je len ideový, ale aj právny. Je v nich stelesnený materiálny právny základ myšlienky ústavného štátu. Princípy vyjadrené v ústavnom poriadku (resp. v Ústave SR) sú rôzneho druhu a významu a zasahujú do všetkých oblastí upravených Ústavou SR. Patria k nim princípy ideové, politické, organizačné, právne a politicko-právne. Niektoré z týchto princípov majú výlučne alebo prevažne procesnú povahu. V ústavnom texte sú pomenované ako princípy, zásady, hodnoty a pod., a to najmä ako významové ekvivalenty. Princípy v ústavných predpisoch sú rôzneho stupňa všeobecnosti.¹⁴⁰ Samotný Ústavný súd SR sa k problematike ústavných princípov viackrát vyjadroval. Ústavný súd SR konštatoval, že žiadna moderná ústava, Ústavu SR nevynímajúc, nie je hodnotovo neutrálna, ale je založená na relatívne ucelenej sústave hodnôt, ktoré si štát váži, rešpektuje ich a prostredníctvom orgánov verejnej moci zabezpečuje ich ochranu. Tieto hodnoty majú objektívny charakter a sú vyjadrením spoločensky uznávaného všeobecného „dobra“ a majú spravidla nemateriálnu povahu.¹⁴¹ Ústavný súd SR súčasne konštatoval, že ak je objektívna hodnota explicitne vyjadrená v Ústave SR alebo ju možno z Ústavy SR implicitne vyvodit', nadobúda charakter ústavnej hodnoty, ktorá požíva najvyššiu, ústavnú ochranu. Nositeľmi ústavných hodnôt sú ústavné princípy, ktoré možno charakterizovať ako regulatívne právne idey, ktoré svojim všeobecným normatívnym pôsobením vytvárajú normatívny základ nielen Ústavy SR, ale aj celého právneho poriadku, a preto sú ústavné princípy nedotknuteľné. Ústava SR tak predstavuje právny celok, ktorý treba aplikovať vo vzájomnej súvislosti všetkých ústavných noriem. Každé ustanovenie ústavy treba interpretovať a uplatňovať v nadväznosti na iné normy Ústavy SR, pokiaľ medzi nimi existuje príčinná súvislosť, a preto je nutné zdôrazniť, že ustanovenia ústavy sa vysvetľujú a uplatňujú vo vzájomnej súvislosti všetkých relevantných noriem. Uvedené myšlienky sa v plnom rozsahu uplatňujú aj na ústavné princípy ako ústavné normy *sui generis*, ktoré disponujú najvyšším stupňom všeobecnosti a abstraktnosti a sú implicitne obsiahnuté v zásade v každej ústavnej norme. Aj ústavné princípy možno teda interpretovať a aplikovať len vo vzájomnej súvzťažnosti a vo vzájomnom vyvažovaní. Koncepcia vzájomného vyvažovania a zvažovania ústavných princípov je vo svojej podstate priznaním, že základné princípy ako nositelia základných hodnôt si môžu navzájom protirečiť, a preto je vždy potrebné hľadať primeranú hranicu a rovnováhu medzi rozpornými hodnotami. Práve vzťah vzájomnosti a potreba vyvažovania a zvažovania ústavných

¹⁴⁰ Tamže, s. 358.

¹⁴¹ Nález Ústavného súdu SR z 30. mája 2001, sp. zn. PL. ÚS 12/2001.

princípov umožňuje ich spoločné označenie, ktoré výstižne vyjadruje slovné spojenie „princípy demokratického a právneho štátu“, keďže ústavné princípy spoločne vyjadrujú ústavné hodnoty, ktoré sú (mali by byť) vlastné Slovenskej republike ako demokratickému a právnenému štátu. Ústavné princípy sú nositeľmi ústavných hodnôt a v Ústave SR sa vyjadrujú spravidla v podobe deklaratórnych viet (napr. čl. 2 ods. 1 Ústavy SR) alebo vo forme generálneho pravidla – generálnej klauzuly (čl. 2. ods. 2 Ústavy SR). Niektoré ústavné princípy nie sú v ústavnom texte explicitne vyjadrené, možno ich však z ústavného textu vyvodit’ – práve toto „vyvodzovanie“ je zverené orgánu, ktorý chráni ústavnosť, založenú primárne na fundamentálnych ústavných hodnotách, teda na princípoch demokratického a právneho štátu. V podmienkach Slovenskej republiky túto právomoc plní Ústavný súd SR.¹⁴² Zároveň je nutné uviesť, že pri každom obmedzení základných práv a slobôd sa musia brať na zreteľ ústavné príkazy a limity vyplývajúce z iných ústavných noriem a tiež z ústavných princíпов.¹⁴³ Význam týchto princíпов je možné vidieť najmä v tom, že:

- i. predstavujú určitý systém hodnôt, ktoré v sebe obsahujú celkovú logiku ústavného poriadku;
- ii. sú významné pre interpretačnú a aplikačnú prax, najmä Ústavného súdu SR ako ich východiská (najmä vo vzťahu k ústavne konformnému výkladu právnych noriem);
- iii. ide o normatívne ustanovenia, a nie o politickú deklaráciu alebo program. Na nich je založená existencia demokratického poriadku v spoločnosti a konsenzus je stelesnený v Ústave SR, na ktorej sa musia zhodnúť všetky základné zložky spoločnosti;
- iv. slúžia k normatívne, t. j. štátom vynútiteľnému presadzovaniu hodnôt;
- v. ustanovenia, ktoré ich obsahujú, sú čiastočne nezmeniteľné;
- vi. prostredníctvom nich dochádza k stanoveniu jednoznačných pravidiel správania sa pre konkrétny nejasný prípad, pretože sú nositeľmi určitého významu, ktorým je stanovená platnosť alebo neplatnosť určitého pravidla;
- vii. sú vzájomne významovo prepojené a nie vždy je možné jednoznačne priradiť ich zložky výlučne jednému princípu. Z uvedeného tak plynie, že jeden na druhom závisí, pomáhajú sa navzájom dotvárať a jeden nemožno pochopiť bez súvislosti s ostatnými.¹⁴⁴

Význam ústavných princíпов a ďalších súčastí ústavného práva pri interpretácii ústavy (všeobecne) je možné ukázať na príklade pomerovania základných

¹⁴² Nález Ústavného súdu SR z 31. mája 2017, sp. zn. PL. ÚS. 7/2017.

¹⁴³ Nález Ústavného súdu SR zo 6. februára 2008, sp. zn. PL. ÚS 67/2007.

¹⁴⁴ Porovnaj FILIP, J. *Ústavní právo 1. Základní pojmy a instituty*. Brno : Masarykova univerzita, 1999, s. 179 – 180.

práv a slobôd, t. j. jednej zo zložiek princípu proporcionality v ústavnom práve. Pre riešenie konkrétneho prípadu je potreba argumentovať vždy konkrétnymi ústavnými princípmi a hodnotami, ktoré sa daného prípadu dotýkajú.¹⁴⁵

Je potrebné uviesť, že právne princípy nie je možné úplne vymedziť, keďže sa vyvíjajú v priestore a čase. Aj s prihliadnutím na judikatúru Ústavného súdu SR je potrebné uviesť, že samotný Ústavný súd SR zaraďuje do pojmu právne princípy/princípy právneho štátu celý rad princíпов, vrátane derivovaných a taktiež ľudské práva a ich prvky. Pri demokratickom právnom štáte je možné tento prístup považovať za vhodný, keďže ide o všeobecnú kategóriu. Demokratický právny štát je chápaný veľmi široko, obsahuje veľký počet sub-princíпов a súčastí, ktoré je možné rozdeliť do niekoľkých kategórií. Vo vzťahu k uvedenému možno poukázať na to, že základom demokratického právneho štátu sú formálne princípy, štát môže na jednotlivca pôsobiť len prostredníctvom práva a aj štát sám je právom viazaný. Jadrom formálnych princíпов je právna istota, ktorá zaisťuje, aby jednotlivec mohol mať istotu v tom, aké pravidlá na neho dopadajú a čo je ich obsahom. V demokratickom právnom štáte však nestačí, aby boli splnené len formálne princípy, pretože by takto formálne bezchybnými zákonmi mohli byť realizované ciele nezlučiteľné s ľudskou dôstojnosťou a ľudskými právami. Z toho dôvodu sa do pojmu demokratického právneho štátu zahŕňajú aj materiálne princípy, ako je úcta k ľudským právam, rešpekt k osobnej autonómii jedinca, princíp proporcionality, zákaz svojvôle, rovnosť a zákaz diskriminácie. Cieľom týchto princíпов je zaručiť, že uplatňovaním práva nebude dochádzať k nespravodlivosti, že štátna moc nebude uplatňovaná na úkor práv jednotlivca a že budú naplňované ústredné hodnoty demokratického právneho štátu.¹⁴⁶

Tu je potrebné konštatovať, že uvedené ústavné princípy, resp. uvedený dia-pazón ústavných princíпов nie je konečný a problematika ústavných princíпов nie je vyčerpaná. Právna teória v spojení s aplikačnou praxou medzi ústavné princípy zaraďuje mnoho ďalších aspektov, ako sú kompromis, komplexnosť, partnerstvo, tolerancia a pod, tieto sú však viac vecou politickej kultúry ako ústavného predpisu.¹⁴⁷

¹⁴⁵ ONDŘEJEK, P. Ústavní hodnoty a autonomie vůle v právním jednání v soukromém právu. In *Časopis pro právní vědu a praxi*. Brno : Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2016, roč. 24, č. 3, s. 356.

¹⁴⁶ TOMOSZEK, M. Demokratický právní stát v judikatuře Ústavního soudu ČR. In *Acta Iuridica Olomucensia*. 2015, Vol. 10, No. 3, s. 53.

¹⁴⁷ FILIP, J. *Ústavní právo 1. Základní pojmy a instituty*. Brno : Masarykova univerzita, 1999, s. 177.

2.2 Základné ľudské práva a slobody

Možno sa stotožniť s názorom¹⁴⁸, že ľudské práva patria k tým pojmom, ktoré sa stali bežnou súčasťou slovníka každého z nás bez toho, aby sa spájali s určitou definíciou. Každý človek/entita má vlastnú definíciu a vlastné predstavy o svojich ľudských právach. Akokoľvek to môže znieť paradoxne, tak práve variabilita názorov najlepšie vystihuje definíciu ľudských práv, pretože tieto sú neoddeliteľne spojené a naviazané na originalitu každej ľudskej osobnosti. Pritom nie je dôležité, či intelektuálne schopnosti tejto osobnosti dokážu postihnúť celú šírku obsahu pojmu ľudské práva, pretože táto ich šírka nie je daná vôľou jednotlivca, ale je daná objektívnou realitou. Človek si tak ľudské práva nevyberá a ani si ich nevyrába. Človek sa jednoducho s ľudskými právami narodí, nemôže sa ich vzdať a dokonca výkon niektorých z nich mu je nanútený proti jeho vôli (napr. nutná obhajoba ako súčasť spravodlivého súdneho procesu v trestnom konaní). Poznanie ľudských práv, a to nie z pohľadu subjektívnych práv o ich obsahu, ale z pohľadu ich objektívnej existencie je predpokladom každej profesionálnej činnosti, osobitne činnosti vykonávanej v záujme ochrany práv a slobôd z pohľadu záujmu štátu. Spoznávanie obsahu jednotlivých ľudských práv a slobôd je preto veľmi dôležité, pretože napriek stabilite principiálnych hodnôt, na ktorých sú ľudské práva a slobody založené, sa obsahové vymedzenie ľudských práv vyznačuje značným dynamizmom.

Ľudské práva sú tak pojmom široko používaným, a to ako na vnútroštátnej úrovni, tak aj na medzinárodnom poli, a to ako politikmi, tak aj občianskymi aktivistami, či širšou (laickou) verejnosťou. Ich význam je však často výrazne skreslený, a často sú ľudské práva zneužívané, používané pri populistickej argumentácii a pod. Uvedené má za následok, že ľudské práva sú niekedy vnímané len ako prekážka efektívneho riadenia chodu spoločnosti a pod. Naopak, často sa ich dovolávajú ľudia, ktorí chcú od spoločnosti len výhody a žiadnu zodpovednosť, a v neposlednom rade je potrebné aj uviesť, že niekedy je význam základných ľudských práv skreslený a popieraný aj samotným štátom.¹⁴⁹ Ľudské práva tak tvoria špecifický segment veľkej množiny morálnych skúmaní. Záujem o ľudské práva je neúctichajúcou témou vo filozofickej, teoretickej, vedeckej, ale aj politickej oblasti. Ide o tému, v ktorej sa zároveň pretínajú viaceré oblasti – ide o oblasti morálky, práva, ale najmä politiky. Ľudské práva sa tak stali pojmom v širokej laickej, ako aj odbornej/politickej verejnosti. Možno tak jednoznačne konštato-

¹⁴⁸ FELCAN, M. Služobné zákroky vs. ľudské práva. In *Acta Iuridica Olomucensia*. 2018, Vol. 13, No. 3., s. 24.

¹⁴⁹ HODÁS, M. *Historický vývoj ľudských práv a ústavného štátu (a niektoré súčasné výzvy)*. Bratislava : História ľudských práv, o. z., 2016, s. 20.

vať, že ľudské práva sa stali neoddeliteľnou súčasťou právnych poriadkov krajín po celom svete, a preto možno uviesť, že ľudské práva sa stali otvorenými. Otvorenosť textúry ľudských práv ako zdroja inflácie ľudských práv môžeme sledovať v dvojacom kontexte. Jednak dochádza k rozširovaniu masy práv, ktoré sa stávajú ľudskými právami prostredníctvom nových textov normatívnych právnych aktov (napr. právo na voľbu sa stane ľudským právom) a súčasne dochádza k rozširovaniu významu ľudských práv pri interpretácii súdmi a súdnymi inštančiami (napr. právo na ochranu pred hlukom začne spadať podľa Európskeho súdu pre ľudské práva pod právo na rešpektovanie rodinného a súkromného života podľa článku 8 Dohovoru). V zmysle interpretácie ľudských práv však môže dochádzať aj k rozširovaniu pôvodného významu práva takým spôsobom, že aplikácia práva na nové prípady síce nevytvorí de facto nové právo, ale význam práva rozšíri na nové spoločenské okolnosti (napr. chápanie práva na súkromie v literatúre a v judikatúre americkej proveniencie v pôvodnom zmysle práva byť sám vs. právo na súkromie ako prostriedok ochrany pred sledovaním činnosti na internete) alebo na nové osoby.¹⁵⁰

Neodmysliteľnou súčasťou súčasného chápania právneho štátu v našej spoločnosti je princíp garantovania základných ľudských práv a slobôd štátom. Ľudské práva totiž predstavujú základnú hodnotovú orientáciu právneho štátu, a preto musia byť v právnom poriadku právneho štátu kodifikované. Právny štát ľudské práva a slobody nielen ústavne zakotvuje, ale aj dohliada na ich napĺňanie. Prioritne ľudské práva vychádzajú z prirodzeného práva a nie z pozitívneho, čo je odôvodnené z idey rovnakej slobody pre všetkých ľudí. Význam niektorých týchto práv je pre demokratický právny štát v skutku esenciálny, napr. právo na odpor, zákaz diskriminácie a pod. Zjednocujúcim prvkom právnych štátov v ochrane základných práv a slobôd je zakotvenie tejto ochrany v medzinárodných zmluvách s nadštátnym charakterom, čo samo vypovedá o hodnote princípu, ktorú mu právny štát prikladá. Od stupňa dosiahnutej demokracie v štáte tak závisí obsah a rozsah priznaných ľudských práv.¹⁵¹ Základné ľudské práva a slobody sú tak trvale aktuálnou problematikou v živote spoločnosti a štátu. Právne a hlavne faktické postavenie občana v štáte, povaha, rozsah a garancie jeho práv a slobôd, to všetko má zásadný význam pre život každého jednotlivca, rozvoj jeho osobnosti a napokon aj pre uspokojovanie jeho najdôležitejších životných záujmov a potrieb. Preto problematika základných práv a slobôd

¹⁵⁰ DEKAN, T. Otvorená textúra pojmu ľudské práva a hrozba inflácie ľudských práv. In *Nová Európa – Výzvy a Očakávania. Otvorená textúra ústavy*. Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2016, s. 34 a nasl.

¹⁵¹ LIŠKA, I. Hodnota princípov v právnom štáte. In *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie: Princípy v práve*. Bratislava : Paneurópska vysoká škola, 2015, s. 171.

jednotlivcov, konkrétne formy jej ústavnoprávneho zakotvenia a praktickej realizácie v tom-ktorom štáte, vystupuje ako jedno z nenahraditeľných kritérií demokracie a spoločenského pokroku. Inak povedané, kľúčovou otázkou ústavného práva každého štátu je zakotvenie základných ľudských práv a slobôd.¹⁵²

Ako už bolo uvedené, jedným z princípov právneho štátu je aj princíp záruk základných ľudských práv a slobôd, ktoré sú v slovenskom právnom poriadku garantované priamo v Ústave SR, presnejšie v je druhej hlave. Možno uzavrieť, že ľudské práva a slobody sú spolu s demokraciou základom právneho štátu ako takého¹⁵³ a zároveň má postavenie človeka v štáte a spoločnosti, povaha, rozsah a garancie jeho základných práv a slobôd zásadný, elementárny význam pre život každého jednotlivca.¹⁵⁴

Rozsah základných práv vymedzuje oblasť, ktorú pokrýva – obsah a hranice – a môže byť zmenený len ústavnou zmenou. Obmedzenia základných práv stanovujú ústavné podmienky, za ktorých môže byť základné právo menej ako plne realizované. Tieto podmienky vychádzajú z premlčacej klauzuly, či už výslovnej alebo implicitnej a umožňujú, aby bolo základné právo obmedzené proporcionálnym spôsobom podústavnou (zákonom) normou. Malý počet základných práv je absolútnych a nepodlieha žiadnym obmedzeniam. Väčšina základných ľudských práv je však relatívna a podlieha obmedzeniu podústavnými normami. V niektorých právnych systémoch majú relatívne práva jadro, ktoré nemožno obmedziť, toto jadro je absolútne. To, že je základné právo relatívne však neznamená, že ide o prima facie právo. Relatívne právo je stále právom určitým.¹⁵⁵ Ľudské práva nie sú podľa Alexyho len morálne práva, ale aj abstraktné práva. Odkazujú na hodnoty ako sloboda a rovnosť, život a vlastníctvo, sloboda prejavu, ochranu osobnosti a iné. Ľudské práva ako abstraktné práva nevyhnutne kolidujú s inými ľudskými právami a kolektívnymi dobrami ako ochrana životného prostredia alebo verejná bezpečnosť. Ľudské práva si preto vyžadujú vyvažovanie.¹⁵⁶

Ústavná úprava základných práv a slobôd obsahuje východiskové hodnotové kritériá, stanovujúce úlohu štátu a vzťah medzi jednotlivcom a štátom, ako aj rozhodujúce smernice pre uskutočňovanie slobody, rovnosti a spravodlivosti. V tomto zmysle ústavné zakotvenie základných ľudských práv a slobôd

¹⁵² PALÚŠ, I., SOMOROVÁ, E. *Štátne právo Slovenskej republiky*. 3. vyd. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2011, s. 133.

¹⁵³ SVÁK, J. *Ochrana ľudských práv (z pohľadu judikatúry a doktríny štrasburských orgánov ochrany práv)*, rozšírené vydanie. Bratislava : Poradca podnikateľa, 2006, s. 13.

¹⁵⁴ POSLUCH, M., CIBULKA, E. *Štátne právo Slovenskej republiky*. 2. vyd. Šamorín : Heuréka, 2006, s. 68.

¹⁵⁵ BARAK, A. Proportionality (2). In *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford : Oxford University Press, 2012, s. 739.

¹⁵⁶ BRÖSTL, A. *Na konci je súd*. Bratislava : Kalligram, 2013, s. 137.

vymedzuje jednak autonómne priestory jednotlivca, chránené pred zásahmi štátnej moci, jednak možnosti jednotlivca podieľať sa na správe verejných vecí, ako aj úlohy štátu poskytovať jednotlivcovi určité plnenia.¹⁵⁷ Práva a slobody zároveň ukazujú svoju silu iným spôsobom - vylúčením dôvodov. Analýza proporcionality je proces uvažovania, v ktorom možno *prima facie* všetko argumentovať pre alebo proti vhodnosti alebo nevyhnutnosti prostriedku a vyváženosti prostriedkov a cieľa.¹⁵⁸

Čo sa týka ľudských práv, tak tieto sú neodňateľné (nikoho nemožno týchto práv pozbaviť), nescudziteľné (nemožno ich previesť na iného), nepremlčateľné (nepodliehajú premlčaniu, a teda ich trvanie je časovo neobmedzené) a nezrušiteľné (existujú nezávisle od vôle zákonodarcu). Ústavná funkcia základných ľudských práv ako obranných práv spočíva v stanovení hraníc pre verejnú moc, predovšetkým pre exekutívu, aby nezasahovala do individuálnej slobody. Z historického hľadiska klasifikácia základných ľudských práv vychádza zo zatriedenia do niekoľkých skupín, označovaných ako generácie ľudských práv, podľa spoločenského obdobia, v ktorom sa stali všeobecnejšie uznávanými. Pre prvú generáciu ľudských práv je typický dôraz na ochranu slobody jednotlivca voči štátu, a zaraďujú sa sem najmä práva – osobná sloboda, občianske a politické práva. Druhá generácia ľudských práv je charakteristická právami, vyjadrujúcimi pozitívny záväzok štátu aktívne konať. Ide o hospodárske, sociálne a kultúrne práva. Ako ľudské práva tretej generácie sú označované kolektívne práva, medzi ktoré sa zaraďuje právo národov na sebaurčenie, právo na zdravé životné prostredie, právo na prírodné zdroje, právo na rozvoj, právo na mier a pod.¹⁵⁹ Je potrebné však uviesť, že diapazón základných ľudských práv nie je ukončený a v rámci vývoja spoločnosti sa objavujú náznaky nových „ľudských práv“, ktoré z neho vyplývajú. Možno tak uzavrieť, že aj základné ľudské práva sa neustále vyvíjajú a prispôbujú sa samotnej spoločnosti. Je možné tak badať koreláciu medzi vývojom spoločnosti a vývojom základných ľudských práv a slobôd.

Aký je však rozsah základných práv? Podľa názoru Aharona Baraka¹⁶⁰ rozsah základných práv je určený v súlade s princípmi ústavného výkladu – na základe účelu alebo zdôvodnenia, ktoré je základom toho-ktorého práva. Pri určovaní rozsahu by sa nemali brať do úvahy žiadne protichodné ústavné práva alebo

¹⁵⁷ PALÚŠ, I., SOMOROVÁ, E. *Štátne právo Slovenskej republiky*. 3. vyd. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2011, s. 133.

¹⁵⁸ SCHLINK, B. Proportionality (1). In *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford : Oxford University Press, 2012, s. 732.

¹⁵⁹ HODÁS, M. *Historický vývoj ľudských práv a ústavného štátu (a niektoré súčasné výzvy)*. Bratislava : História ľudských práv, o. z., 2016, s. 292 - 293.

¹⁶⁰ BARAK, A. Proportionality (2). In *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford : Oxford University Press, 2012, s. 740.

protichodný verejný záujem. Z uvedeného tak vyplýva, že nastane množstvo prípadov, v ktorých dôjde k stretu jedného základného práva s druhým základným právom. Ako je potrebné tieto konflikty riešiť? Aharon Barak uvádza, že keď je jedno z konkurenčných práv formulované ako pravidlo (alebo sú tak formulované obe), konflikt sa rieši v ústavnej rovine aplikáciou zvyčajných maxim, podľa ktorých neskoršia norma prevažuje nad skoršou normou (*lex posterior derogat priori*) a špecifická norma prevažuje nad všeobecnou (*lex specialis derogat legi generali*). Tieto maximá určujú platnosť konkurenčných práv a ich rozsah. To však nie je prípad, keď sú konkurenčné práva formulované ako princípy. V takom prípade si obe základné práva zachovávajú svoju plnú platnosť v ústavnej rovine a konflikt musí byť vyriešený v podústavnej rovine. Platnosť zákona, ktorý obmedzuje jedno právo (formulované ako princíp), aby sa realizovalo druhé právo (formulované aj ako princíp), sa určí v súlade s doložkou o premlčaní – a toto určenie sa dosiahne podľa pravidiel proporcionality.¹⁶¹

Ústava SR v čl. 13 obsahuje základné mantinely ako je možné základné ľudské práva a slobody obmedziť. Článok 13 ods. 1 Ústavy SR uvádza, že povinnosti možno ukladať a) zákonom alebo na základe zákona, v jeho medziach a pri zachovaní základných práv a slobôd, b) medzinárodnou zmluvou, ktorá priamo zakladá práva a povinnosti fyzických osôb alebo právnických osôb, alebo c) nariadením vlády. Článok 13 ods. 2 Ústavy SR upravuje, že medze základných práv a slobôd možno upraviť za podmienok ustanovených zákonom a článok 13 ods. 3 a ods. 4 Ústavy SR upravujú, že zákonné obmedzenia základných práv a slobôd musia platiť rovnako pre všetky prípady, ktoré spĺňajú ustanovené podmienky, a pri obmedzovaní základných práv a slobôd sa musí dbať na ich podstatu a zmysel. Takéto obmedzenia sa môžu použiť len na ustanovený cieľ.

Možno uviesť, že účelom úpravy čl. 13 ods. 2 Ústavy SR je určiť formálnu záruku obmedzenia základných práv a slobôd. Na rozdiel od uloženia povinnosti, ktoré môže mať jednu zo štyroch foriem uvedených v taxatívnom výpočte čl. 13 ods. 1 Ústavy SR, ústavne konformné obmedzenie základného práva alebo slobody musí mať formu zákona, ktorý splnil všetky podmienky určené pre schvaľovanie zákona. Určením právnej sily ústavne konformného obmedzenia základného práva a slobody sa ustanovil aj subjekt, ktorý v súlade s ústavou ako jediný môže obmedziť základné právo alebo slobodu. Jedine Národná rada Slovenskej republiky má toto postavenie.¹⁶²

K aplikácii článku 13 ods. 2 Ústavy SR sa vyjadril aj samotný Ústavný súd SR, ktorý uviedol, že ustanovenie čl. 13 ods. 2 Ústavy SR upravuje tak materiálne, ako aj formálne predpoklady, pri splnení ktorých možno upraviť medze

¹⁶¹ Tamže, s. 740.

¹⁶² DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky*. 2. vyd. Bratislava : C. H. Beck, 2019, s. 396.

základných práv. Materiálnym predpokladom je súlad úpravy s konkrétnymi podmienkami, ktoré vo vzťahu k predmetným základným právam alebo slobodám ustanovuje Ústava SR. Formálnym predpokladom je, že úprava je vydaná vo forme zákona. Axiologickou a teleologickou bázou čl. 13 ods. 2 Ústavy SR sú hodnoty a princípy demokratického právneho štátu – suverenita zákonodarcu v spojení s princípom obmedzenej, konštitučnej vlády. Inými slovami, účelom čl. 13 ods. 2 Ústavy SR je chrániť adresátov práva pred takými technikami právnej regulácie, ktoré sú typické pre tzv. policajné štáty; ide najmä o diskrečnú právomoc exekutívy vrátane jej možnosti upravovať kľúčové súradnice vzťahu medzi občanmi a mocou podzákonnými opatreniami. Predmetné ustanovenie tak slúži predovšetkým na to, aby iné orgány ako parlament nemohli výkon základných práv a slobôd podrobiť akýmkoľvek obmedzeniam idúcim nad rámec zákona. V skratke tak účinky predmetného ustanovenia možno zhrnúť takto: (i) medze základných práv a slobôd môže upraviť iba zákonodarca, pričom (ii) takáto zákonná úprava musí byť v súlade s podmienkami, ktoré vo vzťahu k dotknutým základným právam alebo slobodám ustanovuje Ústava SR.¹⁶³

Podmienky obmedzenia základného práva alebo slobody ustanovuje čl. 13 ods. 3 a 4 Ústavy SR. Ustanovenie čl. 13 ods. 2 Ústavy SR prelína podmienky vymedzenia základného práva a slobody s podmienkami obmedzenia základného práva a slobody, keď určuje formálnu záruku obmedzenia základných práv a slobôd.¹⁶⁴ Účelom a predmetom úpravy čl. 13 odsek 3 a 4 Ústavy SR je určiť zásady, pravidlá a postup pri obmedzovaní základných práv a slobôd. Podmienky obmedzovania základných práv a slobôd, teda podmienky, ktoré sa musia splniť, aby sa v súlade s Ústavou SR dal vykonať zásah obmedzujúci základné právo alebo slobodu, sú upravené dvomi spôsobmi: ako všeobecné podmienky a osobitné podmienky. Osobitné podmienky obmedzovania základných práv a slobôd sú zahrnuté do ustanovení zaručujúcich základné právo alebo slobodu. Náзорným príkladom základného práva, ktoré možno obmedziť jedine pri splnení osobitných podmienok, je vyvlastnenie, ktorého ústavná úprava určuje aj dôvody, aké legitimizujú obmedzujúci zásah v čl. 20 ods. 4 Ústavy SR. Všeobecné podmienky obmedzovania základných práv a slobôd sú jednotné pre všetky základné práva, ktorých úprava nezahŕňa osobitné podmienky obmedzenia. Ústava SR neurčuje výslovne všeobecné podmienky obmedzovania základných práv a slobôd. Z toho možno vyvodiť, že takéto základné práva a slobody možno obmedziť z akéhokoľvek ústavne relevantného dôvodu, ak sa rešpektujú ustanovenia čl. 13 ods. 2 až 4 ústavy a výsledné obmedzenie nastolí spravodlivú rovnováhu

¹⁶³ Nález Ústavného súdu SR z 10. decembra 2014, sp. zn. PL. ÚS 10/2014.

¹⁶⁴ DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky*. 2. vyd. Bratislava : C. H. Beck, 2019, s. 397.

(fair balance) medzi konfliktnými záujmami podliehajúcimi ochrane základných práv a slobôd.¹⁶⁵

V prípade obmedzenia základných ľudských práv a slobôd je potrebné aplikovať test proporcionality, ktorý je zložený z:

- i. testu legality (posúdenia, či k obmedzeniu práva alebo slobody došlo na základe zákona),
- ii. testu vhodnosti (posúdenia, či je prostriedok spôsobilý dosiahnuť stanovený cieľ),
- iii. testu nevyhnutnosti (posúdenia, či neexistuje šetrnejší prostriedok na dosiahnutie cieľa),
- iv. testu primeranosti (posúdenia, či je prostriedok primeraný sledovanému cieľu).¹⁶⁶

K obmedzeniu základných ľudských práv a slobôd je možné uviesť, že pri ich obmedzení je potrebné, v súlade s článkom 13 ods. 4 Ústavy SR, aby sa dbalo na ich podstatu a zmysel. Zmysel práva je synonymným pomenovaním pre účel práva, cieľ, ktorý sa sleduje tým, že sa dané právo vytvorilo a právnym poriadkom priznalo. Za podstatu práva možno označiť to, na čom je právo založené. Súlad obmedzenia základného práva alebo slobody vo vzťahu k týmto dvom podmienkam nastane, iba ak sa obe zároveň splnia. Ak sa prijme obmedzenie dbajúce na podstatu práva, ale zanedbávajúce zmysel práva, obmedzenie základného práva alebo slobody nebude v súlade s prvou vetou čl. 13 ods. 4 Ústavy SR. Každé právo jednej osoby je v svojej podstate konfliktné k právu inej osoby. Uplatnením práva jedného sa obmedzuje dostupnosť iného práva pre osobu, ktorej sa to právo priznalo. Konflikt práv sa v právnom štáte rieši prostredníctvom požiadavky spravodlivej rovnováhy, ktorá sa na rozhraní protikladných práv má nastoliť tak, aby ani jedno z konfliktných práv nebolo nadmerne obmedzené pre iné právo. Požiadavka spravodlivej rovnováhy je súčasťou opatrení slúžiacich pri obmedzovaní práva na splnenie ústavnej podmienky „dbať na podstatu a zmysel“ obmedzovaného práva. Podľa druhej vety čl. 13 ods. 4 Ústavy SR sa ustanovené obmedzenia môžu použiť len na ustanovený cieľ. Táto podmienka slúži na vylúčenie obchádzania ústavných garancií základných práv a slobôd tak, že zavedenie obmedzenia sa použije na predstieraný cieľ konformný s ústavou a v skutočnosti sa jeho prostredníctvom základné právo alebo sloboda obmedzí pre iný zámer, ktorý nie je v súlade so zachovaním podstaty a zmyslu základného práva alebo slobody. Napríklad právo pokojne sa zhromažďovať možno obmedziť, okrem iného, aj vtedy, ak je to v demokratickej spoločnosti nevyhnutné

¹⁶⁵ DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky*. 2. vyd. Bratislava : C. H. Beck, 2019, s. 397.

¹⁶⁶ HODÁS, M. *Historický vývoj ľudských práv a ústavného štátu (a niektoré súčasné výzvy)*. Bratislava : História ľudských práv, o. z., 2016, s. 32 - 33.

na ochranu majetku. Ak by sa verejné zhromaždenie zakázalo s odôvodnením, že zákazom sa chráni majetok osôb zúčastnených na zhromaždení pred vreckovými zlodejmi, o ktorých je všeobecne známe, že na svoju činnosť využívajú prostredie s nadbytkom ľudí prítomných na jednom mieste, zákazom by sa obmedzilo právo pokojne sa zhromažďovať zo zdanlivo legitímneho dôvodu, no v skutočnosti v nesúlade s čl. 13 ods. 4 Ústavy SR.¹⁶⁷

K uvedenému sa ustáleno vyjadruje aj Ústavný súd SR, ktorý uvádza, že pri obmedzovaní, ako aj ustanovovaní podmienok podnikania a uskutočňovania inej zárobkovej činnosti sa musia rešpektovať ústavné limity, ktoré, okrem iného, a predovšetkým spočívajú v rešpektovaní ústavných princípov a zároveň Ústavný súd SR zdôrazňuje, že obmedzujúci zásah do základných práv a slobôd musí rešpektovať princíp proporcionality, pričom obmedzenie, resp. zasahovanie do Ústavou SR chránených práv a slobôd, teda aj do základného práva podnikat' a uskutočňovať inú zárobkovú činnosť podľa čl. 35 ods. 1 Ústavy SR je ústavné akceptovateľné len vtedy, ak je ustanovené zákonom, zodpovedná niektorému ustanovenému legitímnemu cieľu a je nevyhnuté v demokratickej spoločnosti na dosiahnutie sledovaného cieľa, t. j. ospravedľuje ho existencia naliehavej spoločenskej potreby a primerane (spravodlivo) vyvážený vzťah medzi použitými prostriedkami a sledovaným cieľom.¹⁶⁸

Čo sa týka obmedzení iných práv, k danému možno uviesť, že ospravedlniť zasahovanie (obmedzenie) do základného práva pokojne sa zhromažďovať možno len vtedy, ak obmedzenie bolo ustanovené zákonom, zodpovedá niektorému ustanovenému legitímnemu cieľu a je nevyhnutné v demokratickej spoločnosti na dosiahnutie sledovaného cieľa, t. j. ospravedľuje ho existencia naliehavej spoločenskej potreby a primerane (spravodlivo) vyvážený vzťah medzi použitými prostriedkami a sledovaným cieľom (t. j. obmedzenie je v súlade so zásadou proporcionality).¹⁶⁹ Ďalej je možné uviesť, že zásah do práva na súkromie sa skúma v určitej postupnosti, pričom doktrína štrasburských orgánov ochrany práva uvádza tri základné kritéria posudzovania - legalita, legitimita a proporcionality. Legalita zásahu do práva na súkromie znamená, že štát môže do práva na súkromie zasiahnuť iba na základe zákona. Preto v rámci legality zásahu sa skúma, či k nemu došlo v súlade s platnými právnymi predpismi, pričom sa prihliada aj na to, či právny predpis bol verejne publikovaný, a teda dostupný, a či jeho následky boli predvídateľné. Skúma sa teda aj kvalita zákonnej úpravy, ktorá je základom zásahu do práva na súkromie. Legitimita zásahu do práva na súkromie vyplýva z čl. 8 ods. 2 Dohovoru a znamená, že do práva na súkromie možno zasiahnuť len

¹⁶⁷ DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky*. 2. vyd. Bratislava : C. H. Beck, 2019, s. 397.

¹⁶⁸ Napríklad nález Ústavného súdu SR zo 6. februára 2008, sp. zn. PL. ÚS 67/2007.

¹⁶⁹ Nález Ústavného súdu SR z 30. apríla 2004, sp. zn. I. ÚS 193/2003.

vtedy, keď je to v záujme štátu z dôvodov ochrany národnej bezpečnosti, verejnej bezpečnosti, predchádzania nepokojov a zločinnosti, v záujme spoločnosti z dôvodu ochrany zdravia a morálky, zabezpečenia hospodárskeho blahobytu krajiny a v záujme jednotlivcov z dôvodu ochrany ich práv a slobôd. Napokon proporionalita zásahu znamená, že k zásahu možno prikrčiť len vtedy, keď je to nevyhnutné (sledovaný cieľ nemožno dosiahnuť miernejšími prostriedkami) a iba v duchu požiadaviek kladených na demokratickú spoločnosť vyznačujúcu sa pluralizmom, toleranciou a voľným duchom.¹⁷⁰

---

¹⁷⁰ Nález Ústavného súdu SR zo 4. februára 2009, sp. zn. I. ÚS 117/2007.

3. PROPORCIONALITA AKO ÚSTAVNÝ PRINCÍP

Test/princíp proporcionality¹⁷¹, ktorý tvorí neoddeliteľnú súčasť generálneho princípu právneho štátu, vyjadreného v čl. 1 ods. 1 prvej vete Ústavy SR, je základným ústavným princípom, ktorý je využívaný a používaný v prípadoch, ak vznikne/nastane kolízia základných práv a slobôd. Možno teda konštatovať, že princíp proporcionality je základom ústavného vyvažovania. Proporcionalita tak súvisí s ideou právneho štátu. Je právnym nástrojom, pomocou neho má byť vláda donucovaná k dodržiavaniu práva, obsiahnutého v zákonoch. Zásahy štátu by mali byť minimálne a nastupovať by mali len vtedy, pokiaľ sú nevyhnutné vo verejnom záujme. Závažnosť verejného záujmu by mala byť pomeriavaná so záujmom, do ktorého je zasahované. Hľadá sa akási rozumná miera, prijateľný kompromis a posudzuje sa miera obmedzenia vo vzťahu k účelu obmedzenia.¹⁷² Najčastejšie je princíp proporcionality viditeľný v rozhodnutiach Ústavného súdu SR, a to v prípadoch kolízie dvoch základných práv, v ktorých prípade musí byť aplikovaný uvedený princíp. Možno uviesť, že princíp proporcionality je využívaný (i) v prípadoch, ak ide o abstraktnú kontrolu ústavnosti, kedy Ústavný súd SR preskúmava súlad zákona alebo predpisu nižšej právnej sily, prípadne ich jednotlivých ustanovení s ústavným poriadkom Slovenskej republiky a (ii) v prípadoch, ak ide o konanie ohľadom individuálnej ústavnej sťažnosť, ktoré môže iniciovať akákoľvek fyzická osoba a právnická osoba, ak má za to, že právoplatným rozhodnutím, opatrením alebo iným zásahom došlo k porušeniu jej namietaných základných práv alebo slobôd alebo ľudských práv a základných slobôd vyplývajúcich z medzinárodnej zmluvy, ktorú Slovenská republika ratifikovala a bola vyhlásená spôsobom ustanoveným zákonom. Princíp proporcionality musí byť striktné uplatňovaný v prípade kolidujúcich práv. Ako prostriedok na uplatňovanie tohto princípu sa využíva test proporcionality, ktorý je v judikatúre Ústavného súdu SR pevne zakotvený. Ako východiskový bod pre riešenie kolízie základných práv aplikuje Ústavný súd SR trojstupňový test proporcionality.¹⁷³ Zároveň možno uviesť, že tým, že sa proporcionalita stále viac a viac používa v právnej teórii, proporcionalitu vo svojich rozhodnutiach začínajú aplikovať aj

¹⁷¹ Z dôvodu, že právna teória, ako aj judikatúra používajú slovné spojenia ako „test proporcionality“ a „princíp proporcionality“, sú dané slovné spojenia používané aj v tejto vedeckej monografii.

¹⁷² JANDEROVÁ, J. Opatření obecné povahy a dodržování principu proporcionality. In *Dny práva 2016. Část IX. Deset let účinnosti správního řádu z hlediska soudní judikatury*. Brno : Masarykova univerzita, 2017, s. 2.

¹⁷³ PERDUKOVÁ, V. Princíp proporcionality v rozhodnutiach Ústavného súdu SR. In *Olomoucké debaty mladých právníků*. 2010, s. 64.

súdy všeobecných inšancií – teda od okresných súdov až po súdy najvyššie – uvedené predpokladajú aj podústavné právne predpisy.

Test proporcionality tak možno v súčasnosti, aj bez ustanovenia pozitívneho práva, ktoré by ho v právnom poriadku Slovenskej republiky výslovne vo všeobecnej rovine zakotvovalo, považovať za neoddeliteľnú súčasť konceptu materiálneho právneho štátu. Pre materiálny právny štát je charakteristické, že zohľadňuje hodnotu spravodlivosti, ale zároveň neprehliada právnu istotu. V materiálnom právnom štáte sú (majú byť) hodnoty vyvažované, a to tak v rovine tvorby práva, ako aj v rovine aplikácie. Bez vyvažovania, resp. bez zohľadňovania rôznych hodnôt niet materiálneho právneho štátu. A práve v tom spočíva význam testu proporcionality (v najširšom možnom význame), ktorý zabezpečuje uvedené zohľadňovanie nielen v aplikačnej rovine (primárne súdmi), ale aj v rovine tvorby práva, kedy normotvorca musí reflektovať možnosť následnej súdnej kontroly ním prijatých právnych predpisov testom proporcionality. Je preto prirodzené, že aj samotný Ústavný súd SR zaradil test proporcionality medzi princípy právneho štátu.¹⁷⁴ Zároveň možno uviesť, že skúmanie proporcionality predstavuje kľúčový argument pri prieskume ústavnosti zásahov do základných práv a slobôd.

Vo všeobecnosti možno uviesť, že princíp proporcionality je navrhnutý tak, aby obmedzil zneužívanie moci a porušovanie ľudských práv a slobôd vládami a inými verejnými činiteľmi na minimum a na nevyhnutné okolnosti.¹⁷⁵ Súčasne možno uviesť, že test proporcionality zaujíma popredné miesto medzi najdôležitejšími problémami v teórii a praxi ľudských práv, keďže proporcionality je dominantnou technikou rozhodovania o právach vo svete. Nejedná sa len o test alebo metódu spomedzi mnohých iných, ale ide o hlavný prostriedok, ktorý umožňuje štruktúrovať procesy ospravedlňovania pri zdôvodňovaní zásahu do práv do najvyššej možnej miery racionality. Celosvetovo dynamická aplikácia urobila z testu proporcionality jednu z najúspešnejších legálnych metód vôbec.¹⁷⁶

Prvky proporcionality sú súčasťou ústavy (všeobecne) a sú výslovne uvedené v premlčacej doložke. Môže existovať všeobecná doložka o obmedzení, uplatniteľná na všetky základné práva alebo môže existovať špecifická klauzula o obmedzení pre každé z nich. Niekedy však budú existovať obe vedľa seba. Niekedy

¹⁷⁴ RANGL, J. Test proporcionality vo vnútroštátnom a nadnárodnom práve. In *Miesto, úloha, a význam vnútroštátneho práva pri zabezpečovaní plnenia záväzkov vyplývajúcich z medzinárodného práva a európskeho práva. Zborník vedeckých prác doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov*. Košice : Právnická fakulta, UPJŠ v Košiciach, 2018, s. 15.

¹⁷⁵ BARAK, A. *Proportionality: Constitutional Rights and Their Limitations*. New York : Cambridge University Press, 2012, s. 175.

¹⁷⁶ KLATT, M. Proportionality and Justification. In *Herlin-Karnell E, Klatt M (eds). Constitutionality justified: Rainer Fors in discourse*. Oxford University Press, 2019, s. 159.

sa v ústave jednoducho uvedie, že základné právo môže byť obmedzené zákonom, bez výslovného odkazu na proporcionalitu, ale zaužívaný názor je, že obmedzujúci zákon musí byť proporcionálny. V niektorých prípadoch môže ústava deklarovať podstatu práva bez toho, aby sa výslovne hovorilo o jeho obmedzení. Konvenčný názor je, že ústavné mlčanie nerobí právo absolútnym a že právo môže byť obmedzené zákonom, pokiaľ je obmedzenie proporcionálne. V takom prípade proporcionalita vyplýva priamo z ústavy – niekedy sa to označuje aj ako „doložka o súdnom obmedzení.“ Proporcionálne obmedzenie základného práva musí byť založené v zákone. Ak neexistuje zákon, obmedzujúci základné právo, otázka proporcionality sa stáva irelevantnou.¹⁷⁷

Princíp proporcionality je argumentačným nástrojom, prostredníctvom ktorého sa v rámci aplikácie právnych noriem vyvažujú v kolízii stojace základné práva, právne princípy alebo právne hodnoty. Aplikácia princípu proporcionality je doktrínálne rozpracovaná na podklade teórie právnych princíпов Ronald Dworkina, ktorý uvádza, že právne pravidlá a právne princípy majú zásadne odlišnú logickú štruktúru, keďže, zatiaľ čo pravidlá sa aplikujú spôsobom „všetko alebo nič“, právne princípy sa uplatňujú v rôznej miere. Aj v prípade, že v danej aplikáčnej situácii musí jeden právny princíp ustúpiť inému, svoju platnosť tým nestráca. Pravidlo buď platí alebo nie. Z takejto štrukturálnej povahy právnych princíпов potom Ronald Dworkin odvodzuje spôsobom ich aplikácie vo forme vzájomného pomeriavania.¹⁷⁸

Na teóriu právnych princíпов nadviazal Robert Alexy, ktorý prevzal koncepciu vzájomného pomeriavania princíпов ako spôsobu ich aplikácie a spôsob ich aplikácie prepája s princípom proporcionality. Robert Alexy uvádza, že medzi teóriou princíпов a zásadou proporcionality existuje súvislosť, ktorá je tak úzka ako je to len možné. Povaha princíпов podľa neho implikuje princíp proporcionality a princíp proporcionality implikuje právny princíp. To, že povaha princíпов implikuje princíp proporcionality znamená, že princíp proporcionality s jeho troma čiastkovými zásadami vhodnosti, potrebnosti (prikaz miernejšieho prostriedku) a proporcionality v užšom zmysle slova (vlastný prikaz k pomeriavaniu) logicky vyplýva z povahy princíпов, a je ho teda možné z nich dedukovať. Princíp proporcionality v užšom zmysle slova, teda prikaz k pomeriavaniu, vyplýva zo závislosti od právnych možností. Zásady potrebnosti a vhodnosti vyplývajú na

¹⁷⁷ BARAK, A. Proportionality (2). In *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford : Oxford University Press, 2012, s. 740.

¹⁷⁸ CHOVANCOVÁ, J. Ludské práva a spravodlivosť z pohľadu súčasných právnych filozofov. In *Nové horizonty v práve 2019. Zborník príspevkov z Medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 23.-24. mája 2019 na Právnickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici*. Banská Bystrica : Belianum, 2019, s. 61.

rozdiel od toho z povahy princípov ako príkazov k optimalizácii v závislosti od skutkových možností.¹⁷⁹ Robert Alexy uvedenú koncepciu začleňuje aj do svojej teórie základných ľudských práv. V jeho ponímaní nie je obmedzenie základných práv vôbec mysliteľné bez teórie princípov a teórie ich vyvažovania. Teória vyvažovania princípov je pre neho prirodzeným východiskom na hlbšie rozpracovanie tretej čiastkovej zásady testu proporcionality – proporcionality v užšom zmysle – vyvažovania.¹⁸⁰

Test proporcionality alebo samotnú proporcionalitu možno zadefinovať ako súbor pravidiel, určujúcich podmienky pre obmedzenie ústavou (vo všeobecnosti) chránených práv. Je základom ochrany ústavných práv v mnohých krajinách – najmä demokratických krajinách na celom svete. Proporcionalita sa týka súboru pravidiel, ktoré určujú nevyhnutné a dostatočné podmienky pre obmedzenie ústavne chráneného práva tak, aby bolo ústavne prípustné. Proporcionalita tak predstavuje dominantnú doktrínu pre súdne preskúmanie vo veciach týkajúcich sa ľudských práv, okrem iného, aj na Európskom súde pre ľudské práva a v príslušných súdnych inštanciách krajín Európy a sveta. Doktrína proporcionality je založená na základnom rozlíšení medzi rozsahom ústavných práv a ich ochranou. Otázka skúmaná prvou fázou je, či zákon zasahuje do niektorého z práv chránených ústavou. Skúmaním vykonaným v druhom stupni sa zisťuje súlad zákona s položkami, ktoré zahŕňajú proporcionalitu – obmedzenie ústavného práva bude ústavne prípustné, ak i) je určený správny účel, ii) opatrenia prijaté na vykonanie takéhoto obmedzenia sú racionálne spojené s plnením tohto účelu, iii) prijaté opatrenia sú potrebné a neexistujú žiadne alternatívne opatrenia, ktoré by mohli dosiahnuť rovnaký účel s menším stupňom obmedzenia a iv) nakoniec musí existovať správny vzťah (proporcionalita *stricto sensu* alebo balans) medzi dôležitosťou dosiahnutia správneho účelu a spoločenským významom predchádzania obmedzovaniu tohto ústavného práva.¹⁸¹ Uvedené tak predpokladá, že ústavné práva nie sú absolútne a skutočnosť, že existuje ústavné právo na vykonanie určitého konania neznamená, že konanie je dovolené, ale skôr, že obmedzenie práva na jeho plnenie musí byť proporcionálne.

Formálnou úlohou proporcionality je zabezpečiť, aby podústavná norma, obmedzujúca základné právo, spĺňala jej prvky. Ak tieto prvky nie sú splnené,

¹⁷⁹ HOLLÄNDER, P. *Filosofie práva*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Čeněk, s. r. o., 2006, s. 164.

¹⁸⁰ CHOVANCOVÁ, J. Ľudské práva a spravodlivosť z pohľadu súčasných právnych filozofov. In *Nové horizonty v práve 2019. Zborník príspevkov z Medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 23. – 24. mája 2019 na Právnickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici*. Banská Bystrica : Belianum, 2019, s. 61.

¹⁸¹ BENDOR, A. L., SELA, T. How proportional is proportionality? In *International Journal of Constitutional Law*. Vol. 13, Issue 2, 2015, s. 530 – 531.

podústavná norma nebude mať silu obmedziť základné právo, pretože vyššia práva norma (ústavne zakotvené základné právo) prevažuje nad nižšou. Formálnou úlohou proporcionality je teda v skutočnosti prekonať výsledky nadržanosti ústavnej normy. Z toho vyplýva, že tam, kde je základné právo obmedzené inou ústavnou normou, neplatia prvky proporcionality. Stretnutie sa bude riešiť nie v ústavnej, ale v podústavnej rovine. Proporcionalita je právny pojem, ktorý zavádza prvky, ktorých splnenie umožní, aby sa obmedzenie základného práva podústavnou normou považovalo za ústavné. Každý právny systém, ktorý prijíma proporcionalitu si musí sám určiť, ako sa majú prvky proporcionality naplniť. Dosiahnutím takéhoto záveru právny systém vyjadří ako spoločnosť chápe demokraciu. Záver bude odvodený z jej postoja k dôležitosti základných práv a ich vzťahu k verejnému záujmu a bude odrážať jej prístup k deľbe moci a úlohe jednotlivých zložiek v štáte. Proporcionalita je teda rámec, ktorý musí byť naplnený obsahom. Rámec obsahuje prvky, ktoré musia byť splnené, ale obsah týchto prvkov bude určený súborom úvah, ktoré sú pre proporcionalitu vonkajšie a ktoré ju tvoria. Tento obsah sa preto môže v jednotlivých právnych systémoch líšiť. Proporcionalita však nie je neutrálna vo vzťahu k ľudským právam a nie je jej ľahostajné ich obmedzenie. Je založená na potrebe realizovať ľudské práva. Obmedzenia, ktoré proporcionalita ukladá na realizáciu základných práv, čerpajú svoju podstatu z rovnakého zdroja ako základné práva samotné – sú založené na spoločenskom chápaní demokracie. Stručne povedané a zhrnuté, prvky proporcionality odrážajú myšlienku, že podústavná norma môže ukladať limity základnému právu, ale že tieto limity sú samy osebe ohraničené. Toto je koncept „obmedzenia obmedzení.“¹⁸²

O použití proporcionality v súdnom preskúvaní sa jednoznačne intenzívne diskutuje. Zároveň ako sa proporcionalita rozširuje do čoraz väčšieho počtu jurisdikcií a proporcionalitu využíva čoraz viac súdov, ktoré proporcionalitu považujú za „nevyhnutnú pre výkon ich povinností“, aj jej používanie sa čoraz viac stáva spornejším, a to čiastočne z dôvodu jej rozšírenia súdnou mocou. V ústavnom kontexte sa proporcionalita vzťahuje na súbor noriem, používaných na rozhodovanie o ústavnosti porušenia ústavou chráneného práva. Proporcionalita vo všeobecnosti zahŕňa dvojstupňové preskúmanie – po prvé, súd skúma, či predmetná akcia štátu ústavne porušuje, zasahuje alebo obmedzuje chránené právo. Takéto preskúmanie zahŕňa určenie rozsahu práva. Po druhé súd skúma, či predmetné konanie štátu obmedzuje právo spôsobom ospravedliteľným prostredníctvom substetú doktríny proporcionality. Samozrejme, existujú rôzne variácie týchto testov. Prvé dve požiadavky sú, aby konanie bolo (i) podľa zákona,

¹⁸² BARAK, A. Proportionality (2). In *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford : Oxford University Press, 2012, s. 741.

resp. ustanovené zákonom a (ii) na základe riadneho alebo legitímneho účelu. Následne nasledujú tri čiastkové testy proporcionality. Tieto vyžadujú, aby konanie štátu bolo i) racionálne spojené medzi prostriedkom a cieľom, ii) aby prostriedky, ktoré boli využité, sú bez alternatívneho opatrenia, ktorým sa dá dosiahnuť rovnaký koniec s menej zaťažujúcim obmedzením práva, a iii) aby vyváženie prínosov vzhľadom na účel opatrenia a na ujmu premlčania práva bolo zjavné.¹⁸³

Princíp proporcionality tak predstavuje požiadavku, aby bol akýkoľvek akt verejnej moci primeraný cieľu, ktorý sa ním má dosiahnuť. Z princípu proporcionality sa tak stal základný aplikačný nástroj vo veciach stretu základných práv. Možno tak konštatovať, že princíp proporcionality sa vyskytuje v judikatúre prakticky všetkých európskych vyšších či ústavných súdov. Napriek prepracovanej štruktúre nie je jeho aplikácia priamočiarou záležitosťou, ale zložitým procesom vyvažovania všetkých pre spor relevantných argumentov.¹⁸⁴ Proporcionality je tak doktrínálny nástroj na riešenie konfliktov medzi právom a konkurenčným právom alebo záujmom, ktorého jadrom je fáza vyvažovania, ktorá si vyžaduje právo na vyváženosť s konkurenčným právom alebo záujmom.¹⁸⁵ Proporcionality je teda test na určenie, či je zásah do práva *prima facie* opodstatnený. Vo svojej podstate je test proporcionality o vyriešení konfliktu medzi právom a konkurenčným právom. Medzi týmito právami tak existuje skutočný konflikt (vhodnosť) a relevantný (legitímny) konkurenčný záujem (legitímny cieľ), ktorý nemôže byť riešený menej reštriktívnym spôsobom (nevyhnutnosť).¹⁸⁶

Čo sa týka samotnej proporcionality, možno uviesť, že jednou z funkcií proporcionality je jej kreatívna funkcia. Proporcionality v tomto poňatí predstavuje nástroj pre formovanie obsahu základných práv.¹⁸⁷ Súčasne proporcionality má aj ochrannú funkciu. Ochranná funkcia proporcionality popisuje proporcionality ako nástroj, ktorým chráni základné práva pred ich nadmerným obmedzovaním a v medzných situáciách dokonca pred ich popieraním. Inými slovami je proporcionality chápaná ako „limit pre obmedzovanie“ základných práv. Proporcionality tak napomáha ústavným alebo kváziústavným súdom pri prieskume súladnosti

¹⁸³ LURIE, G. Proportionality and the Right to Equality. In *German Law Journal*. 21, 2, 2020, s. 175.

¹⁸⁴ KUKLIŠ, E. Test proporcionality a štruktúrne aspekty kolízie základných práv. In *Právny obzor*. 96, 2013, č. 1, s. 50 a nasl.

¹⁸⁵ MÖLLER, K. Proportionality: Challenging the critics. In *International Journal of Constitutional Law*. Vol. 10, Issue 3, July 2012, s. 710.

¹⁸⁶ Tamže, s. 711.

¹⁸⁷ ČERVÍNEK, Z. Dvě funkce proporcionality při přezkumu socio-ekonomických práv a pozitivních závazků. In *Acta Iuridica Olomucensia*. 2019, Vol. 14, No. 1, s. 72.

aktov verejnej moci so základnými právami.¹⁸⁸ Súčasne možno uviesť, že princíp proporcionality sa pre európske ústavné súdy stal jedným zo základných interpretačných nástrojov riešenia kolízie základných ústavných hodnôt.¹⁸⁹ Princíp proporcionality tak plní dve základné funkcie, a to (i) na jednej strane umožňuje obmedzenie základných ľudských práv zákonom a (ii) na druhej strane podmieňuje toto obmedzenie základných ľudských práv splnením istých podmienok. Princíp proporcionality tak odráža ideu, že ústavné práva a ich obmedzenia sú dve strany jedného konceptu.¹⁹⁰ Samotný princíp proporcionality funguje na vysokej úrovni abstrakcie – ale uvedené nie je možné zamieňať s morálnou neutralitou. Uvádza sa v ňom napríklad, že len legitímne (na rozdiel od nelegitímnych) ciele môžu byť použité na ospravedlnenie zásahu do práva – toto je morálne vyhlásenie. Podobne tvrdenia, že zásah musí byť vhodný, nevyhnutný a nie neprimeraný sú morálne vyjadrenia o podmienkach, za ktorých je zásah do práv oprávnený.¹⁹¹

Možno uviesť, že problematika princípu proporcionality je veľmi ťažko vyčerpateľnou. Konflikt medzi relatívnym základným právom s iným relatívnym základným právom či verejným záujmom je každodennou realitou, a to aj napriek tomu, že si jednotlivci často ani neuvedomujú, že sa do vzájomného kontaktu/konfliktu dvoch základných práv dostávajú. Keďže nie je veľakrát zrejmé, či je zásah do určitého základného práva ešte vhodný alebo nie, je potrebné v danom prístúpiť k aplikácii princípu proporcionality. Práve princíp proporcionality je najrozšírenejšou metodikou, ktorá určuje, či je zásah do základného práva v súlade s Ústavou SR (alebo ústavou vo všeobecnosti) alebo nie.¹⁹² Test proporcionality je tak postup, ktorý zisťuje, či je obmedzenie základného práva v súlade s požiadavkou materiálneho právneho štátu, t. j. či je toto obmedzenie ústavné. Test proporcionality tak umožňuje nájsť riešenie pri konflikte dvoch záujmov, a to základného práva s verejným záujmom alebo základného práva jedného subjektu

¹⁸⁸ ČERVÍNEK, Z. Dvě funkce proporcionality při přezkumu socio-ekonomických práv a pozitivních závazků. In *Acta Iuridica Olomucensia*. 2019, Vol. 14, No. 1, s. 74.

¹⁸⁹ CHOVANCOVÁ, J. Ludské práva a spravodlivosť z pohľadu súčasných právnych filozofov. In *Nové horizonty v práve 2019. Zborník príspevkov z Medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 23.-24. mája 2019 na Právnickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici*. Banská Bystrica : Belianum, 2019, s. 62.

¹⁹⁰ BARAK, A. Proportionality and principled balancing. In *Law & Ethics of Human Rights*. Vol. 4, Issue 1, Berkeley Electronic Press, 2010, s. 6.

¹⁹¹ MÖLLER, K. Proportionality: Challenging the critics. In *International Journal of Constitutional Law*. Vol. 10, Issue 3, July 2012, s. 717.

¹⁹² ZELENÁJOVÁ, Z. Riešenie kolízie práv druhej generácie v rozhodovacej činnosti Ústavného súdu SR. In *Časopis pro právní vědu a praxi*. Brno : Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2016, roč. 24, č. 3, s. 377.

so základným právom iného subjektu.¹⁹³ Test proporcionality možno svojim spôsobom pripodobniť k algoritmu, ktorý na základe poradia otázok skúma jednotlivé zložky kolízie. Slúži ako návod pre sudcov, poskytuje istú prehľadnosť a overiteľnosť, keďže má presne stanovenú štruktúru.¹⁹⁴ Súčasne však možno uviesť, že vymedzenie obsahu a rozsahu princípu/testu proporcionality je ťažké. V odbornej literatúre nachádzame, že proporcionality ako test rovnováhy medzi konkurenčnými princípmi a základnými právami je jedinečne vhodná na rozhodovanie ústavných sporov, a to aj s matematickou presnosťou. Iná právna teória poukazuje na to, že princíp proporcionality možno použiť na dosiahnutie rôznych stupňov úcty. Ďalšia právna teória zase uvádza, že je tento princíp zbavený významu a naopak, možno sa stretnúť aj s tvrdeniami, že princíp proporcionality je najdôležitejší všeobecný princíp v oblasti európskeho hospodárskeho práva, pretože absencia podrobného systému správneho práva Európskej únie zdôrazňuje použitie tohto princípu – posudzujú sa opatrenia medzi sledovaným cieľom a použitými metódami. Vo všeobecnosti však právní teoretici vyvinuli princíp proporcionality ako zlatý štandard ústavného rozhodovania, ktorý umožňuje vyvažovanie všetkých rôznych práv a princípov proti sebe v rovnakej dimenzii.¹⁹⁵

Princíp proporcionality tak predstavuje akýsi metaprincíp, ktorý je možné vymedziť ako (i) príkaz verejnej moci, aby zasahovala do Ústavou SR chránených právnych pozícií (najmä základných práv a slobôd) len v nevyhnutných prípadoch a za použitia takých prostriedkov, ktoré sú nevyhnutné na dosiahnutie cieľa a ktoré predstavujú najmenší zásah do Ústavou SR chránených právnych pozícií a ako (ii) interpretačný a aplikačný inštrument, ktorý sa používa pri riešení kolízie na určitý prípad vzájomne kolidujúcich základných práv a slobôd.¹⁹⁶ Proporcionality je doktrinálny nástroj na riešenie konfliktov medzi právom a konkurenčným právom alebo záujmom, ktorého jadrom je fáza vyvažovania, ktorá si vyžaduje, aby bolo právo vyvážené s konkurenčným právom alebo záujmom.¹⁹⁷ Princíp proporcionality je v súčasnosti základným nástrojom riešenia vzájomných kolízií základných práv v rôznych právnych prostrediach. Okrem európskych ústavných súdov je princíp proporcionality používaný a ďalej rozpracovaný najmä ústavný-

¹⁹³ CIBULKA E. a kol. *Ústavné právo Slovenskej republiky (ústavný systém Slovenskej republiky)*. Bratislava : Právnická fakulta Univerzity Komenského, 2014, s. 90.

¹⁹⁴ MÖLLER, K. Proportionality: Challenging the critics. In *International Journal of Constitutional Law*. 2012, roč. 10, č. 3, s. 717.

¹⁹⁵ SAUTER, W. Proportionality in EU law: A Balancing Act? In *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*. 15, 2014, s. 441.

¹⁹⁶ HUSSEINI, F. Princíp proporcionality v českém správním právu. In *Olomoucké debaty mladých právníků*. 2010, s. 293.

¹⁹⁷ MÖLLER, K. Proportionality: Challenging the critics. In *International Journal of Constitutional Law*. 2012, roč. 10, č. 3, s. 710.

mi, resp. najvyššími súdmi Izraela, Kanady, Japonska a juhoamerických štátov.¹⁹⁸ Jadrom testu proporcionality je fáza vyrovnávania/vyvažovania, kde je vyvážené právo voči konkurenčnému právu alebo verejnému záujmu. Vyvažovanie (alebo ang. balancing) naznačuje obraz váh – váhy však slúžia svojmu účelu len vtedy, keď sa dajú porovnávať dve veci merané rovnakou jednotkou.¹⁹⁹ Keď sa pochopí, že dosah orgánu (zákonodarného alebo iného) je rozsiahly, ale aj obmedzený, bez špecifikovania limitov, proporcionalita slúži ako nástroj na zosúladenie oboch – širokého dosahu s nešpecifikovanými limitmi. Univerzálny právny problém a princíp proporcionality ako odpoveď na tento problém sa neobmedzujú len na konflikty štát verzus občas a občan verzus občan. Ak majú štátne orgány protichodné právomoci, ktoré nie sú jasne vymedzené vo svojom dosahu a limitoch, a rozhodnutie vyššieho orgánu nemôže konflikt vyriešiť, potom musí tento konflikt vyriešiť súd a do hry môže opäť vstúpiť princíp proporcionality. Možno však uviesť, že princíp proporcionality sa uplatňuje najmä pri konfliktoch základných práv a slobôd. Základné práva a slobody a právomoc zákonodarcu ich obmedzovať a zasahovať do nich tvoria oblasť práva, v ktorej sa princíp proporcionality uplatňuje najzmysluplnejšie. Úlohou princípu proporcionality je tak chrániť základné práva a slobody pred obmedzovaním a zasahovaním – princíp proporcionality z nich vychádza a má v nich svoj ústavný základ. Niektoré články ústav, ktoré chránia základné práva a slobody, výslovne uvádzajú použitie princípu proporcionality.²⁰⁰

Z hľadiska frekvencie použitia najrozšírenejším testom je test proporcionality, ktorý slúži na určovanie spravodlivej rovnováhy medzi dvomi základnými právami alebo slobodami, ak sa tieto práva ocitnú vo vzájomnom konflikte, a konflikt treba riešiť obmedzením jedného zo základných práv. Test sa využíva nielen v interpretácii a aplikácii Ústavy SR, ale napríklad aj v komunitárnom a úniovom práve, či v rozhodnutiach Európskeho súdu pre ľudské práva. Test proporcionality nie je absolútne identický pre riešenie stretu všetkých základných práv a slobôd s akýmkoľvek verejným záujmom. Všeobecný test proporcionality sa nezhoduje s modifikovaným testom proporcionality.²⁰¹

¹⁹⁸ CHOVANCOVÁ, J. Ľudské práva a spravodlivosť z pohľadu súčasných právnych filozofov. In *Nové horizonty v práve 2019. Zborník príspevkov z Medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 23.-24. mája 2019 na Právnickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici*. Banská Bystrica : Belianum, 2019, s. 65.

¹⁹⁹ MÖLLER, K. Proportionality: Challenging the critics. In *International Journal of Constitutional Law*. 2012, roč. 10, č. 3, s. 719.

²⁰⁰ SCHLINK, B. Proportionality (1). In *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford : Oxford University Press, 2012, s. 729.

²⁰¹ DRGONEC J. *Ústava Slovenskej republiky*. 2. vyd. Bratislava : C. H. Beck, 2019, s. 73.

Ústavne relevantný konflikt môže nastať medzi:

- dvomi základnými právami alebo slobodami,
- základným právom alebo slobodou a ústavným princípom,
- dvoma ústavnými princípmi.

V ústavne relevantnom konflikte pri každej z týchto možností treba najskôr rozhodnúť, čomu dať prednosť. Potom treba rozhodnúť, ktorý z ústavných testov je vhodný na ohodnotenie primeranosti zásahu do obmedzovaného základného práva, slobody alebo ústavného princípu. V prvej etape, pri voľbe medzi základným právom a ústavným princípom by prednosť mal dostať ústavný princíp, kvôli ktorému sa obmedzuje základné právo alebo sloboda. Pri voľbe medzi dvomi základnými právami alebo pri voľbe medzi dvomi ústavnými princípmi určujúca úloha patrí zásade spravodlivej rovnováhy. Voľbu ústavného testu determinuje objekt obmedzenia. Podľa toho, čo sa obmedzuje, treba určiť vhodný test ústavnosti. V prípade testu proporcionality si zvoliť všeobecný test proporcionality alebo modifikovaný test proporcionality. V prvých dvoch modelových situáciách test proporcionality predurčuje základné právo alebo sloboda, ktorá sa obmedzuje. Konflikt ústavných princípov nastoľuje otázku, či akýkoľvek stret medzi ústavnými princípmi možno hodnotiť pomocou testu proporcionality. Ak princíp ochrany a zachovania ústavnosti možno označiť za nadradený voči ostatným ústavným princípmi, potom existujú ústavne relevantné vzťahy, v ktorých zachovanie proporcionality nie je (nemusí byť) kľúčovou otázkou.²⁰²

K danému sa vyjadril aj Ústavný súd SR, ktorý uviedol, že „*nadväzujúc na uvedené, ústavný súd dodáva, že z rozdielov medzi základnými právami a slobodami prvej generácie a medzi základnými právami a slobodami druhej generácie vyplýva aj testovanie oboch generácií základných práv a slobôd podľa rozdielnych testov. Všeobecný test proporcionality je testom určeným najmä pre prvú generáciu základných práv a slobôd. Pre testovanie druhej generácie základných práv a slobôd existuje však aj modifikovaný test proporcionality. Posudzovanú právnu úpravu je tak potrebné podrobiť testu racionality, resp. základnému testu opodstatnenosti, pre ktorý je typické posúdenie, či posudzovaná právna úprava, ktorá má potenciál zasiahnuť do základného práva alebo slobody, sleduje legitímny cieľ a či tak činí spôsobom, ktorý si možno predstaviť ako rozumný prostriedok na jeho dosiahnutie, hoci nemusí ísť o prostriedok najlepší, najvhodnejší, najúčinnnejší či najmúdrejší.*“²⁰³

Vo vzťahu k uvedenému možno konštatovať, že definícia práv (princípov) ako optimalizačných požiadaviek vedie priamo k nevyhnutnému spojeniu medzi

²⁰² Tamže, s. 73.

²⁰³ Nález Ústavného súdu SR zo 14. november 2018, sp. zn. PL. ÚS 9/2016.

právami (princípmi) a proporcionalitou. Proporcionalita, ktorá získava stále viac a viac uznania v teórii a praxi (nielen) ústavného práva, pozostáva z troch čiastkových princípov – princípu vhodnosti, nevyhnutnom a proporcionality v užšom slova zmysle. Všetky tri čiastkové princípy vyjadrujú myšlienku optimalizácie. Princípy ako požiadavky na optimalizáciu vyžadujú optimalizáciu vo vzťahu k tomu, čo je fakticky možné, ako aj k tomu, čo je právne možné. Princípy vhodnosti a nevyhnutnosti odkazujú na optimalizáciu vo vzťahu k faktickým možnostiam. Princíp proporcionality v užšom zmysle sa týka optimalizácie vzhľadom na zákonné možnosti.²⁰⁴

Možno tak uviesť, že test proporcionality (aj v podmienkach Slovenskej republiky) je klasicky založený na nasledujúcich troch krokoch.²⁰⁵ Prvým krokom (A) je test dostatočne dôležitého cieľa (test of legitimate aim/effect), teda test vhodnosti (Geeignetheit) – či zásah smeruje k cieľu, ktorý je dostatočne dôležitý na ospravedlnenie zásahu; a test racionálnej väzby medzi zásahom a cieľom zásahu – či daným prostriedkom je možné dosiahnuť akceptovateľný cieľ. Druhým krokom (B) je test nevyhnutnosti (test potrebnosti použitia daného prostriedku zásahu (Erforderlichkeit, test of necessity, test of subsidiarity) – teda či nebolo možné použiť šetrnejší zásah. Napokon tretím krokom (C) je test proporcionality v užšom slova zmysle (Angemessenheit, test of proportionality in strict sense, proportionate effect), ktorý zahŕňa jednak (C1) praktickú konkordanciu (praktickú súladnosť), t. j. test zachovania maxima z oboch základných práv, ako aj (C2) tzv. Alexyho vážiacu formulu, vážiacci vzorec.²⁰⁶

²⁰⁴ ALEXY, R. Constitutional Rights and Proportionality. In *Revus*. 22, 2014, s. 52.

²⁰⁵ V jednom z posledných plenárnych rozhodnutí – v náleze Ústavného súdu SR z 8. decembra 2021, sp. zn. PL. ÚS 4/2021, Ústavný súd SR uviedol, že: „test proporcionality, ktorý bolo potrebné využiť aj v tomto prípade, je založený na troch krokoch – (A) test dostatočne dôležitého cieľa, teda (i) test vhodnosti, t. j. či zásah smeruje k cieľu, ktorý je dostatočne dôležitý na ospravedlnenie zásahu, a (ii) test racionálnej väzby medzi zásahom a cieľom zásahu, t. j. či daným prostriedkom (uložením povinnosti osobe znášať náklady) možno dosiahnuť akceptovateľný cieľ (ochranu verejnosti pred vznikom a šírením prenosných smrteľných ochorení); (B) test nevyhnutnosti (potrebnosti použitia daného prostriedku/zásahu), teda vyhodnocovanie, či nebolo možné použiť šetrnejší zásah; (C) test proporcionality v užšom slova zmysle, ktorý zahŕňa jednak (i) praktickú konkordanciu (praktickú súladnosť), t. j. test zachovania maxima z oboch základných práv, a jednak (ii) tzv. Alexyho vážiacu formulu, ktorá pracuje s trojstupňovou stupnicou hodnôt: „nízka“, „stredná“ a „podstatná“, t. j. skúmanie pomeru intenzity zásahu do jedného základného práva k miere uspokojiteľnosti druhého kolidujúceho práva, pričom intenzita zásahu a miera uspokojenia môže byť „nízka“, „stredná“ a „podstatná“.

²⁰⁶ Nález Ústavného súdu SR z 27. októbra 2016, sp. zn. II. ÚS 439/2016: „*Príkladom praktickej súladnosti môže byť situácia, keď obec namiesto toho, aby zakázala zhromaždenie z dôvodu, že na danom mieste sa v tom istom čase koná iné zhromaždenie, umožní napríklad za asistencie polície konanie oboch. (A) Uvedený zásah možno považovať za vhodný, pretože umožňuje dosiahnuť legitímny cieľ, ochranu iného základného práva, a to práva na zachovanie osobnej cti*

Test proporcionality²⁰⁷ sa teda realizuje v nasledujúcich krokoch:

- posúdenie, či preskúmaná norma/konanie spadá pod rozsah základného práva, s ktorým je namietaný nesúlad,
- posúdenie, či namietaným ustanovením dochádza k zásahu do daného základného práva,
- posúdenie, či je daný zásah v súlade so zákonom – test legality. Test legality dáva odpoveď, či je obmedzenie práva na základe zákona (čl. 13 ods. 2 Ústavy SR). Kritérium legality stojí na dvoch východiskách. Najprv vyjadruje postoj ústavodarcu, že samotná formálna požiadavka legality nie je dostatočným ospravedlnením obmedzenia základných práv v materiálnom právnom štáte. Na toto zistenie nutne nadväzuje druhé východisko, teda, že okrem formálnej požiadavky legality musí byť opatrenie obmedzujúce základné právo naviazané na hodnotový systém spoločnosti, v ktorej k obmedzeniu základného práva dochádza a je s týmto hodnotovým systémom v súlade. Inými slovami, okrem formálnej požiadavky legality musí opatrenie, obmedzujúce základné práva taktiež splniť hodnotovú požiadavku, t. j. požiadavku legitimacy²⁰⁸,
- ak sú v danom poradí splnené predchádzajúce kroky, nasleduje ďalej posúdenie princípom proporcionality, ktorý je klasicky založený na týchto krokoch:

1. Test vhodnosti

Prvým krokom je hľadisko vhodnosti, resp. dostatočne dôležitého cieľa a racionálnej väzby medzi právnou normou a cieľom (účelom) právnej úpravy. Test vhodnosti a racionálneho prepojenia dáva odpoveď, či obmedzenie práva a slobody sleduje právom aprobovaný cieľ, pričom musí existovať racionálne prepojenie medzi cieľom sledovaným právnou normou a obmedzením práva/slobody. Test dostatočne dôležitého cieľa, teda test vhodnosti znamená posúdenie toho, či zásah smeruje k cieľu, ktorý je dostatočne dôležitý na ospravedlnenie zásahu

a dobrej povesti. (B) Zásah je nevyhnutný, pretože žalobca si svoju osobnosť chránil adekvátnym prostriedkom, žalobou o ochranu osobnosti. (C.1) V uvedenom prípade, vyplývajúci z jeho podstaty, nebolo možné zachovať obidve práva popri sebe. Pri strete práva na ochranu osobnosti v konaniach o ochranu osobnosti a slobody prejavu sú odpovede A, B a C1 v zásade automatické. Kľúčovou je teda vážiaca formula. (C.2) Vážiaca formula pracuje s trojstupňovou stupnicou hodnôt: „nízka“, „stredná“ a „podstatná“. Intenzita zásahu do jedného základného práva sa meria s mierou uspokojiteľnosti druhého práva v kolízii, pričom intenzita zásahu a miera uspokojenia nadobúdajú jednu z hodnôt - „nízka“, „stredná“ a „podstatná“. V prerokovanej veci bola intenzita zásahu do práva sťažovateľa podstatná, pretože išlo o článok novinára, ktorý sa týkal otázok verejného záujmu, kritiky rozhodovacej činnosti súdov a v zásade išlo o hodnotový súd. Miera uspokojiteľnosti práva na ochranu osobnosti žalobcu vyplýva z odpovedí na test s otázkami kto, o kom, čo, kde, kedy a ako hovoril.“

²⁰⁷ Pozri napríklad aj Nález Ústavného súdu SR z 15. decembra 2009, sp. zn. II. ÚS 152/2008.

²⁰⁸ ČERVÍNEK, Z. *Metoda proporcionality v praxi Ústavného súdu*. Praha : Leges, 2021, s. 64.

a zahŕňa tiež test racionálnej väzby medzi zásahom a cieľom zásahu – či daným prostriedkom je možné dosiahnuť akceptovaný cieľ. Ide tak o prvý podprincíp - princíp vhodnosti vylučuje prijatie prostriedkov, ktoré bránia uskutočneniu/realizácii aspoň jedného práva (princípu) bez toho, aby podporovali akékoľvek právo (princíp) alebo cieľ, pre ktorý bolo právo (princíp) prijaté. Princíp vhodnosti nie je ničím iným ako vyjadrením myšlienky Pareto-optimality. Jedna pozícia sa môže zlepšiť bez ujmy na druhej.²⁰⁹ Test vhodnosti a racionálneho prepojenia predstavuje prahovú požiadavku, ktorá nezahŕňa konkrétne vyváženie. Všeobecne sa uznáva, že obmedzenie základného práva je ústavné, ak je určené na ochranu iných základných práv (a to už základných práv v ústavnej rovine alebo základných práv v podústavnej rovine). Zároveň prostriedky prijaté zákonom musia byť spôsobilé napomáhať uskutočňovaniu svojho riadneho účelu. To si vyžaduje, aby prostriedky boli jediné, ktoré môžu dosiahnuť účel alebo aby účel realizovali alebo aby ho robili efektívnym. Požiadavkou je, aby prostriedky mali potenciál posunúť účel do určitej miery, ktorá nie je len okrajová, nedostatočná alebo teoretická.²¹⁰ Kritérium vhodnosti testuje určitý druh racionality preskúmaných opatrení, konkrétne ich spôsobilosť naplniť sledované ciele. Zameriava sa teda výlučne na preskúmané opatrenia verejnej moci ako také. Zároveň však neskúma efektívnosť, s ktorou predmetné opatrenie prispieva k naplneniu sledovaného cieľa. Predmetom prieskumu tu nie sú ani alternatívne opatrenia spôsobilé naplniť sledovaný cieľ, rovnako ako miera dotknutia obmedzovaného základného práva.²¹¹

2. Test nevyhnutnosti

Druhým krokom je zisťovanie kritéria nevyhnutnosti, potrebnosti, či použitia menej drastických – šetrnejších prostriedkov – test nevyhnutnosti (test potrebnosti použitia daného prostriedku zásahu). Test nevyhnutnosti – (test potrebnosti použitia daného prostriedku) dáva odpoveď, či obmedzenie práva alebo slobody je uskutočňované len v nevyhnutnej miere/či nebolo možné použiť šetrnejší zásah. Test nevyhnutnosti vyžaduje, aby neexistovalo nič, čomu sa dá vyhnúť pri „obeti“ základných práv. Ak by konkrétny koniec mohol byť rovnako dobre dosiahnuteľný menej rušivými prostriedkami, potom je ten, kto rozhoduje, povinný vybrať tie menej rušivé prostriedky.²¹² Tak, ako pri princípe vhodnosti, aj princíp

²⁰⁹ ALEXY, R. Constitutional Rights and Proportionality. In *Revus*. 22, 2014, s. 53.

²¹⁰ BARAK, A. Proportionality (2). In *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford : Oxford University Press, 2012, s. 743.

²¹¹ ČERVÍNEK, Z. *Metoda proporcionality v praxi Ústavního soudu*. Praha : Leges, 2021, s. 108 a nasl.

²¹² RIVERS, J. Proportionality, Discretion and the Second Law of Balancing. In *Law, Rights and Discourse, The Legal Philosophy of Robert*. Oxford : Hart Publishing, 2007, s. 171.

nevyhnutnosti sa týka optimalizácie vo vzťahu k faktickým možnostiam. Optimalizácia vo vzťahu k faktickým možnostiam spočíva v predchádzaní nákladov, ktorým sa možno vyhnúť. Náklady sú však nevyhnutné, keď sa práva (princípy) zrazia a potom je potrebné vyváženie, teda test primeranosti – proporcionality.²¹³

3. Test proporcionality/primeranosti

Posledným, tretím kritériom, je test primeranosti v užšom zmysle. Tento prvok proporcionality vyžaduje náležitý vzťah medzi spoločenskou prospešnosťou realizácie riadneho účelu a spoločenským prospěchom z vyhýbania sa obmedzeniu základného práva.²¹⁴ Zahŕňa posúdenie praktickej súladnosti a Alexyho vážiacu formulu. Praktická súladnosť znamená zachovanie maxima z oboch strán. Teda, či pri strete nebolo jedno z práv neprimerane obmedzené na úkor druhého, čo sa týka kvantity zachovania práva, teda či z jedného práva nezostalo neprimerane málo vzhľadom na druhé právo. Ďalej je potrebné posúdiť takzvanú Alexyho vážiacu formulu, teda či intenzita zásahu do práva bola nízka, stredná alebo podstatná. Záverečná fáza proporcionality si vyžaduje optimalizáciu práva vo vzťahu k inému právu (alebo princípu vo vzťahu k inému princípu), čo znamená že náklady na jedno právo (princíp) musia byť primerane kompenzované ziskom toho druhého. To znamená, že balansovanie pripúšťa celý rad možností, t. j. tých, v ktorých náklady na jedno právo (jeden princíp) sú kompenzované ziskom pre iné právo (iný princíp). Vyváženie si vyžaduje rozsah uspokojenia jedného práva (princípu), ktoré musí byť priamo úmerné stupňu porušenia iného práva (princípu).²¹⁵

Test proporcionality je nasledujúci:

- C1 Test proporcionality stricto sensu, a teda, či je možné zachovať obe práva/slobody,
- C2 Alexyho vážiaca formula: v danom prípade je teda potrebné porovnať intenzitu zásahu do práv, pričom intenzita zásahu a miera uspokojenia nadobúdajú jednu z hodnôt „nízka“, „stredná“ a „podstatná“. Vážiaca formula pracuje s trojstupňovou stupnicou hodnôt – „nízka“, „stredná“ a „podstatná“. Intenzita zásahu do jedného základného práva/slobody sa pomeriava s mierou uspokojiteľnosti druhého práva/slobody, pričom intenzita zásahu a miera uspokojenia nadobúdajú jednu z hodnôt – „nízka“, „stredná“ a „podstatná“.²¹⁶

²¹³ ALEXY, R. Constitutional Rights and Proportionality. In *Revus*. 22, 2014, s. 54.

²¹⁴ BARAK, A. Proportionality (2). In *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford : Oxford University Press, 2012, s. 743.

²¹⁵ RIVERS, J. Proportionality, Discretion and the Second Law of Balancing. In *Law, Rights and Discourse, The Legal Philosophy of Robert*. Oxford : Hart Publishing, 2007, s. 172.

²¹⁶ Porovnaj BALOG, B. Asperačná zásada z pohľadu ústavného práva. In *Acta Iuridica Olomucensia*. 2013, Vol. 8, No. 2, s. 21 – 22; PERDUKOVÁ, V. Princíp proporcionality v rozhodnutiach

Základná štruktúra princípu proporcionality je tak vymedzená ako vzájomné pomerovanie vo vzájomnej kolízii stojacích základných práv a slobôd. Pomerovanie spočíva na (i) prvom kritériu, a teda kritériu vhodnosti, t. j. v odpovedi na otázku, či inštitút, obmedzujúci určité základné práva umožňuje dosiahnuť sledovaný cieľ (ochranu iného základného práva), (ii) druhom kritériu, ktoré je postavené na pomerovaní základných práv a slobôd – ide o kritérium potrebnosti, spočívajúce v porovnávaní legitímneho prostriedku, obmedzujúceho základné právo, resp. slobodu s inými opatreniami, umožňujúcimi dosiahnuť rovnaký cieľ, avšak nedotýkajúcimi sa základných práv a slobôd a (iii) tretom kritériu, ktoré je založené na porovnávaní závažnosti oboch v kolízii stojacích základných práv, kedy sú základné práva *prima facie* rovnocenné. Porovnávanie závažnosti v kolízii stojacích základných práv (po splnení podmienky vhodnosti a potrebnosti) spočíva v zvažovaní empirických, systémových, kontextových a hodnotových argumentov. Empirickým argumentom je možné chápať faktickú závažnosť javu, ktorý je spojený s ochranou určitého základného práva. Systémový argument znamená zvažovanie zmyslu a zaradenie dotknutého základného práva alebo slobody v systéme základných práv a slobôd. Kontextovým argumentom možno rozumieť ďalšie negatívne dopady obmedzenia jedného základného práva v dôsledku uprednostnenia iného a hodnotový argument predstavuje zvažovanie pozitív v kolízii stojacích základných práv vzhľadom na akceptovanú hierarchiu hodnôt.²¹⁷

Štruktúra testu proporcionality sa tak skladá z troch komponentov, a to vhodnosti, potrebnosti a proporcionality v užšom slova zmysle. Prvým z kritérií je test vhodnosti, ktorý sa zameriava na skúmanie spôsobilosti zvoleného opatrenia k dosiahnutiu sledovaného legitímneho cieľa. Nasleduje test nevyhnutnosti, ktorý predstavuje pluralitu možných (rovnako efektívnych) opatrení a ich subsidiaritu z hľadiska obmedzenia dotknutých základných práv. Konečný posledný krok predstavuje pomeriavanie (proporcionalita v užšom slova zmysle), v ktorom sa skúma, či existuje primeraný vzťah medzi ujmou spôsobenou obmedzovanému základnému právu a dôležitosťou dôvodov, svedčiacich v prospech opatrení, ktoré obmedzujú základné právo, resp. či opatrenia, obmedzujúce základné práva svojimi negatívnymi dôsledkami nepresiahli pozitíva plynúce z ich prijatia v prospech ochrany iných základných práv alebo verejných záujmov. Vzťah proporcionality medzi pozitívami a negatívami zásahu sa tak mení v nadväznosti na intenzitu zásahu do základného práva. Všeobecne teda platí zásada, že čím intenzívnejší zásah, tým intenzívnejší je aj jeho prieskum, keďže o to závažnejšie dôvody

Ústavného súdu SR. In *Olomoucké debaty mladých právnikov*. 2010, s. 64 a Nález Ústavného súdu SR z 15. decembra 2009, sp. zn. II. ÚS 152/2008.

²¹⁷ Nález Ústavného súdu SR z 12. októbra 1994, sp. zn. PL. ÚS 4/1994.

musí verejná moc pre jeho ospravedlnenie predložiť.²¹⁸ Pri úvahe o použiteľnosti testu proporcionality je potrebné uviesť, že test proporcionality sa uplatňuje najmä v oblasti ľudských práv a základných slobôd. Rastúci záujem o vyvažovanie a proporcionalitu odráža skutočnosť, že výklad základných ľudských práv sa stále rozširuje. S tým súvisí problém, ako efektívne extenzívne interpretované základné práva chrániť. Praktická argumentácia základnými právami totiž vylučuje na jednej strane ich extenzívnu interpretáciu a zároveň na strane druhej je ich absolútna prednosť pred akýmkoľvek verejným záujmom.²¹⁹

Možno tak uviesť, že ústredným prvkom proporcionality je vyváženie. Toto pravidlo existuje na veľmi vysokej úrovni abstrakcie. Nevzťahuje sa na špecifické aspekty rôznych práv, nezameriava sa na princípy, ktoré sú základom rôznych práv a odôvodňujú ich ochranu alebo obmedzenie a nereflektuje úvahy, charakteristické pre riadnu ochranu ústavnosti. Princípové vyvažovanie sa vyznačuje tým, že funguje na úrovni abstrakcie pod úrovňou základného pravidla vyvažovania, ale na vyššej ako pri konkrétnom vyvažovaní. Funguje na úrovni abstrakcie, ktorá vyjadruje dôvody, ktoré sú základom práva a oprávňuje buď jeho poškodenie alebo jeho ochranu.²²⁰

3.1 Test proporcionality v podmienkach Slovenskej republiky

Ako sa k testu/princípu proporcionality stavia Ústavný súd SR? Tu je potrebné uviesť, že Ústavný súd SR test proporcionality alebo samotnú proporcionalitu vo svojej rozhodovacej praxi začal používať pomerne neskoro (na rozdiel od Ústavného súdu Českej republiky). Ústavný súd SR vo svojej rozhodovacej praxi/rozhodovacej činnosti začal test proporcionality spomínať v roku 2001, no skutočnosti, ktoré sa viažu na test proporcionality boli použité len ako súčasť podpornej argumentácie. Reálna aplikácia testu proporcionality Ústavným súdom SR prebehla až v roku 2011, kedy Ústavný súd SR rozhodoval o súlade právnych predpisov s Ústavou SR.²²¹

²¹⁸ ČERVÍNEK, Z. Dvě funkce proporcionality při přezkumu socio-ekonomických práv a pozitivních závazků. In *Acta Iuridica Olomucensia*. 2019, Vol. 14, No. 1, s. 75.

²¹⁹ ONDŘEJEK, P. Poměrování jako klíčový argument přezkumu ústavnosti v éře proporcionality a některé projevy jeho kritiky. In *Právník*. 4, 2016, s. 350.

²²⁰ BARAK, A. Proportionality (2). In *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford : Oxford University Press, 2012, s. 746 - 747.

²²¹ Porovnaj ZELENÁJOVÁ, Z. Riešenie kolízie práv druhej generácie v rozhodovacej činnosti Ústavného súdu SR. In *Časopis pro právní vědu a praxi*. Brno : Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2016, roč. 24, č. 3, s. 379 a ZELENÁJOVÁ, Z. Kritérium vhodnosti a nevyhnutnosti pri obmedzení základných práv a slobôd v SR. In MALÍKOVÁ, E. *zost. Akademické akcenty 214*. Bratislava : Paneurópska vysoká škola, 2015, s. 511.

V súčasnosti v prípade, ak je návrhom na začatie konania o súlade právnych predpisov namietaný nesúlاد napadnutej právnej úpravy s ústavnou, resp. s medzinárodnou úpravou základných práv a slobôd, Ústavný súd SR na účely posúdenia, či napadnutá právna úprava predstavuje neprípustný zásah do týchto základných práv a slobôd, štandardne vykonáva test proporcionality. Vykonávanie testu proporcionality je pritom namieste len v prípade relatívnych základných práv a slobôd, t. j. základných práv a slobôd, ktoré sú obmedziteľné, a teda do ktorých možno proporcionálne zasiahnuť. Bez významu je vykonávanie testu proporcionality v prípade absolútnych základných práv a slobôd (napr. zákaz mučenia), t. j. základných práv a slobôd, ktoré nie sú obmedziteľné za žiadnych okolností, keďže v prípade týchto základných práv a slobôd je akýkoľvek zásah do nich zásahom neprípustným. Zároveň z rozdielov medzi základnými právami a slobodami prvej generácie (druhý, tretí, štvrtý a siedmy oddiel druhej hlavy Ústavy SR) a medzi základnými právami a slobodami druhej generácie vyplýva aj testovanie oboch generácií základných práv a slobôd podľa rozdielnych testov proporcionality.²²²

Ústavný súd SR, ako už bolo uvedené skôr, prvýkrát použil test proporcionality vo svojej rozhodovacej praxi v roku 2001, a to v uznesení Ústavného súdu SR z 24. januára 2001, sp. zn. PL. ÚS 3/2000. Plénum Ústavného súdu SR sa zaoberalo návrhom generálneho prokurátora Slovenskej republiky, ktorý podal návrh na začatie konania o súlade právnych predpisov. Ústavný súd SR síce návrhu generálneho prokurátora Slovenskej republiky nevyhovelo, avšak v texte samotného rozhodnutia spomenul potrebu aplikácie testu proporcionality. Pre potreby tejto vedeckej monografie sú podstatné nasledujúce závery Ústavného súdu SR:

„Z princípu právneho štátu vyplýva aj ochrana oprávnenej dôvery občanov v právny poriadok. Zásadne sa ochraňuje dôvera v to, že zákonné právne následky späté s uzavretými skutkovými stavmi sa uznávajú (zostávajú uznané). Ochrana dôvery neprichádza do úvahy tam, kde by dôvera v určitý právny stav nebola vecne zdôvodnená, t. j. ani princíp právneho štátu nechráni občana pred každou subjektívne chápanou stratou dôvery alebo pred každým sklamaním. Do obsahu princípu právnej istoty patrí aj otázka následkov rozhodnutia v namietanej veci súladu (et respice finem, t. j. zohľadnenia ich dosahu) vo vzťahu k právam tretích osôb v danej oblasti majetkových (vlastníckych vzťahov), ktorá prichádza do úvahy vzhľadom na dobu uplatňovania tohto návrhu pred ústavným súdom. Zákonodarcu musí aj pri zmene chráneného právneho postavenia – aby zásah bol ústavnoprávne prípustný - vychádzať z princípu proporcionality, ktorý je vlastný právnemu štátu. Tento princíp predovšetkým znamená primeraný vzťah medzi

²²² MACEJKOVÁ, I., BÁRÁNY, E., BARICOVÁ, J., FIAČAN, I., HOLLÄNDER, P., SVÁK, J. a kol. *Zákon o Ústavnom súde Slovenskej republiky*. 1. vyd. Bratislava : C. H. Beck, 2020.

*cieľom (účelom) sledovaným štátom a použitými prostriedkami. V týchto súvislostiach cieľ (účel) sledovaný štátom smie byť sledovaný; prostriedky, ktoré štát použije, smú byť použité; použitie prostriedkov na dosiahnutie účelu je vhodné; použitie prostriedkov na dosiahnutie účelu je potrebné a nevyhnutné.*²²³

Ako vyplýva z citovanej časti rozhodnutia Ústavného súdu SR, ústavný súd priznal testu proporcionality dôležité postavenie v právnom štáte. Možno hodnotiť, že Ústavný súd SR označil test proporcionality ako princíp právneho štátu, ktorý je potrebné aplikovať v prípade zásahu do Ústavou SR chránených základných práv a slobôd. Ústavný súd SR sa týmto rozhodnutím prihlásil k proporcionality v jej podstate.

Ústavný súd SR v uznesení z 24. januára 2001, sp. zn. PL. ÚS 3/2000, súčasne uviedol, že kritérium vhodnosti znamená stav, ktorý štát tvorí zásahom a stav, v ktorom treba sledovaný cieľ vidieť ako uskutočnený, sa nachádzajú vo vzájomnej súvislosti – cieľ musí byť v súlade s prostriedkom. Ústavný súd SR súčasne uviedol, že nevyhnutnosť znamená, že neexistuje iný stav, ktorý štát bez veľkej námahy môže rovnako vytvoriť, ktorý občana zaťažuje menej a ktorý súvisí so stavom, v ktorom treba sledovaný cieľ pokladať za uskutočnený. Inými slovami, cieľ nesmie byť dosiahnuteľný rovnako účinným, ale menej zaťažujúcim prostriedkom. Vo vzťahu k aplikácii testu proporcionality Ústavný súd SR odkázal na judikatúru nemeckého ústavného súdu. Aj napriek tomu, že Ústavný súd SR aplikoval test proporcionality, je potrebné uviesť, že takto použitý test proporcionality nebol vykonaný v úplnej celosti, ale bol vykonaný ako podpora argumentácie a ako súčasť väčšieho celku textu.

Ústavný súd SR v danom období zároveň judikoval, že každý zákon by mal spĺňať požiadavky, ktoré sú vo všeobecnosti kladené na akúkoľvek zákonnú úpravu v právnom štáte a ktoré možno odvodiť z čl. 1 ods. 1 Ústavy SR. Súčasne judikoval, že s uplatňovaním princípu právnej istoty v právnom štáte sa spája požiadavka všeobecnosti, platnosti, trvácnosti, stability, racionálnosti a spravodlivého obsahu noriem a súčasne uviedol, že medzi ústavné princípy, vlastné právnenému štátu patrí aj zákaz svojvôle v činnosti štátnych orgánov, ako aj princíp primeranosti/proporcionality. Ústavný súd SR judikoval, že zákonodarca môže svoje zákonodarné oprávnenia uplatniť autonómne a suverénne, ale na druhej strane výkon týchto oprávnení má trvalý limit v nevyhnutnosti ochrany základných práv a slobôd a v povinnosti dodržiavať aj ďalšie princípy právneho štátu – viazanosť Ústavou SR.²²⁴

²²³ Uznesenie Ústavného súdu SR z 24. januára 2001, sp. zn. PL. ÚS 3/2000.

²²⁴ Nález Ústavného súdu SR z 24. februára 2005, sp. zn. PL. ÚS 1/2004.

Pokiaľ ide o ďalšiu prax Ústavného súdu SR, tu je možné poukázať na nález Ústavného súdu SR zo 6. februára 2008, sp. zn. PL. ÚS 67/2007.²²⁵ V danom náleze Ústavný súd SR uviedol, že „v posudzovanom prípade je žiaduce zohľadniť aj princíp, resp. zásadu primeranosti (proporcionality), ktorý patrí medzi ústavné princípy vlastné právnemu štátu.“²²⁶ Ústavný súd SR súčasne uviedol, že „zo všeobecňujúc možno vo vzťahu k princípu (zásade) proporcionality z doterajšej judikatúry ústavného súdu vyvodit', že obmedzenie, resp. zasahovanie do ústavou chránených práv a slobôd, a teda aj do základného práva podnikat' a uskutočňovať inú zárobkovú činnosť podľa čl. 35 ods. 1 ústavy, je ústavne akceptovateľné len vtedy, ak je ustanovené zákonom, zodpovedá niektorému ustanovenému legitímnemu cieľu a je nevyhnutné v demokratickej spoločnosti na dosiahnutie sledovaného cieľa, t. j. ospravedlňuje ho existencia naliehavej spoločenskej potreby a primerane (spravodlivo) vyvážený vzťah medzi použitými prostriedkami a sledovaným cieľom.“ Zároveň sumárom Ústavný súd SR konštatoval, že pri každom obmedzení základných práv a slobôd musí zákonodarca brať na zreteľ ústavné príkazy a limity, vyplývajúce z iných ústavných noriem a tiež (najmä) z ústavných princíпов vrátane princípu právnej istoty a princípu proporcionality.

Ďalším rozhodnutím, v ktorom Ústavný súd SR použil podporne test proporcionality je nález Ústavného súdu SR z 2. júna 2010, sp. zn. PL. ÚS 23/2006.²²⁷ Ústavný súd SR pristúpil k aplikácii testu proporcionality z dôvodu, že preskúmaval povinnosť, ktorá bola obmedzením práva vlastniť majetok. Aj napriek tomu, že Ústavný súd SR v náleze poukazuje na tzv. trojkrovový test proporcionality, vykonal ho zjednodušenou formou. Ako poukázal samotný Ústavný súd SR „vykonal test kontextuálne.“²²⁸ Súčasne uviedol, že „test nevyhnutnosti s vedomím, že takmer v každom prípade obmedzenia základných práv a slobôd

²²⁵ Generálny prokurátor Slovenskej republiky podal návrh na začatie konania o súlade § 8 ods. 6 písm. b) zákona č. 93/2005 Z. z. o autoškolách s Ústavou SR. Ústavný súd SR v náleze generálnemu prokurátorovi Slovenskej republiky vyhovel a rozhodol nasledovne: „Ustanovenie § 8 ods. 6 písm. b) zákona č. 93/2005 Z. z. o autoškolách a o zmene a doplnení niektorých zákonov nie je v súlade s čl. 1 ods. 1 prvou vetou a s čl. 35 ods. 1 v spojení s čl. 1 ods. 1 prvou vetou Ústavy Slovenskej republiky.“

²²⁶ Nález Ústavného súdu SR zo 6. februára 2008, sp. zn. PL. ÚS 67/2007.

²²⁷ Generálny prokurátor Slovenskej republiky podal návrh na vyslovenie nesúladu § 13 ods. 2 písm. j) a § 56 ods. 2 zákona č. 610/2003 Z. z. o elektronických komunikáciách v znení neskorších právnych predpisov. Ústavný súd SR daným nálezom rozhodol nasledovne: „Ustanovenie § 13 ods. 2 písm. j) v časti „na náklady podniku“ v spojení s ustanovením § 56 ods. 2 v časti „§ 13 ods. 2 písm. j) alebo“ zákona č. 610/2003 Z. z. o elektronických komunikáciách v znení neskorších predpisov nie sú v súlade s čl. 1 Dodatkového protokolu k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.“ Vo zvyšnej časti Ústavný súd SR generálnemu prokurátorovi Slovenskej republiky nevyhovel.

²²⁸ Nález Ústavného súdu SR z 2. júna 2010, sp. zn. PL. ÚS 23/2006.

je predstaviteľné menej obmedzujúce riešenie. Striktná aplikácia testu nevyhnutnosti by mohla demokraticky neprípustným spôsobom zúžiť priestor parlamentu pre realizáciu jeho politik. Ústavný súd teda berie do úvahy aj istý priestor na uváženie parlamentu nezabúdajúc však na minimalizáciu zásahov do základných práv a slobôd. Napriek tomu však v predmetnej veci ústavný súd konštatuje, že dotknutá právna norma nie je nevyhnutná. Vychádzal pritom z postavenia základného práva na pokojné užívanie majetku ako klasického práva a zo špecifik ochrany základných práv a slobôd v tranzitívnej krajine. Uložená povinnosť vzhľadom na finančné náklady a povahu povinnosti presahuje intenzitu, ktorú je korektné žiadať od súkromného telefonického operátora. Ústavný súd považuje intenzitu povinnosti za neprimerane zaťažujúcu aj s vedomím skutočnosti, že niektorí operátori mohli byť pred začatím podnikania uzrozumení s danou povinnosťou a s vedomím, že aj súkromné subjekty majú napomáhať presadzovaniu trestnej spravodlivosti.“

Ako už bolo spomenuté k samotnej proporcionalite sa Ústavný súd SR vyjadril aj v náleze zo 6. februára 2008, sp. zn. PL. ÚS 67/2007,²²⁹ Ústavný súd SR tak nevykonal trojkrokový test proporcionality, ale vykonal zjednodušený test proporcionality a tento použil opakovane len ako podpornú argumentáciu.²³⁰

Ústavný súd SR pristúpil k dôkladnému testu proporcionality až v roku 2011, a to v náleze z 26. januára 2011, sp. zn. PL. ÚS 3/2009. Ústavný súd SR rozhodol o súlade právneho predpisu s Ústavou Slovenskej republiky na základe návrhu skupiny poslancov Národnej rady Slovenskej republiky.²³¹

Je potrebné uviesť, že samotná skupina poslancov Národnej rady Slovenskej republiky vo svojom návrhu podrobila napadnutú právnu úpravu testu

²²⁹ Generálny prokurátor Slovenskej republiky podal návrh na vyslovenie nesúladu § 8 ods. 6 písm. b) zákona č. 93/2005 Z. z. o autoškolách a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Ústavný súd SR vyhovel návrhu generálneho prokurátora Slovenskej republiky v celom rozsahu a rozhodol, že „ustanovenie § 8 ods. 6 písm. b) zákona č. 93/2005 Z. z. o autoškolách a o zmene a doplnení niektorých zákonov nie je v súlade s čl. 1 ods. 1 prvou vetou a s čl. 35 ods. 1 v spojení s čl. 1 ods. 1 prvou vetou Ústavy Slovenskej republiky.“

²³⁰ Nález Ústavného súdu SR zo 6. februára 2008, sp. zn. PL. ÚS 67/2007.

²³¹ 49 poslancov Národnej rady Slovenskej republiky podalo návrh na začatie konania o súlade právneho predpisu s Ústavou SR. Návrh poslancov smeroval voči § 15 ods. 6 a § 86d zákona č. 581/2004 Z. z. o zdravotných poisťovniach, dohľade nad zdravotnou starostlivosťou v znení neskorších právnych predpisov. Ústavný súd SR v danom náleze rozhodol, že „ustanovenie § 15 ods. 6 zákona č. 581/2004 Z. z. o zdravotných poisťovniach, dohľade nad zdravotnou starostlivosťou a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov nie je v súlade s čl. 1 ods. 1, čl. 20 ods. 1 a 4 a čl. 35 ods. 1 v spojení s čl. 13 ods. 4 Ústavy Slovenskej republiky, ako aj s čl. 1 Dodatkového protokolu k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.“ Vo zvyšnej časti návrhu skupiny 49 poslancov Národnej rady Slovenskej republiky a návrhu Okresného súdu Bratislava I (ktorý napadol rovnaký právny predpis ako skupina 49 poslancov Národnej rady Slovenskej republiky) Ústavný súd SR vyhovel.

proporcionality. Skupina poslancov vo svojom návrhu dospela k záveru, že „*test proporcionality zásah do práva podľa čl. 20 Ústavy nespĺňa, pretože prekračuje nevyhnutný rámec opatrení potrebný na dosiahnutie inak (možno) legitímnych cieľov a v určitom rozsahu ani nie sú spôsobilé dosiahnuť sledované ciele, keďže predpokladajú u súkromných poisťovní motiváciu, s ktorou do systému verejného zdravotného poistenia nevstupovali.*“

Samotný Ústavný súd SR uviedol nasledujúce: „*Ústavný súd vo svojej judikature zdôrazňuje, že zákaz retroaktivity právnych noriem, ktorý je významnou zárukou ochrany práv fyzických osôb a právnických osôb a ich právnej istoty, patrí k definičným znakom právneho štátu. Ústavný súd v tejto súvislosti pripomína, že každý zákon by mal spĺňať požiadavky, ktoré sú vo všeobecnosti kladené na akúkoľvek zákonnú úpravu v právnom štáte a ktoré možno odvodiť z čl. 1 ods. 1 ústavy. S uplatňovaním princípu právnej istoty v právnom štáte sa spája požiadavka všeobecnosti, platnosti, trvácnosti, stability, racionálnosti a spravodlivého obsahu právnych noriem, pričom medzi ústavné princípy vlastné právnenému štátu patrí aj zákaz svojvôle v činnosti štátnych orgánov, ako aj zásada primeranosti/proporcionality.*“²³² Ústavný súd SR tak zopakoval, že proporcionalita je súčasťou právneho štátu ako jej základný princíp, a je potrebné na ňu pri obmedzení práv prihliadať.

Uvedený nález Ústavného súdu SR je vo vzťahu k testu proporcionality dôležitý z dôvodu, že samotný Ústavný súd SR použil test proporcionality ako podstatnú časť svojej argumentácie – samotné rozhodnutie obsahuje časť s názvom: „*V.3.3. K rešpektovaniu proporcionality pri zásahoch do legálne nadobudnutých práv a legitímnych očakávaní zdravotných poisťovní a ich akcionárov spôsobe-ných napadnutou právnou úpravou.*“ Uvedené bolo Ústavným súdom SR odôvodnené nasledovne: „*Ústavný súd vychádza zo svojich predbežných záverov, v zmysle ktorých napadnutou právnou úpravou nepochybne došlo k zásahu do vlastníckych (majetkových) práv súkromných zdravotných poisťovní a ich akcionárov formou zásadného obmedzenia možnosti disponovať s ich akciami, ako aj zásadnou modifikáciou obsahu ich povolenia na vykonávanie verejného zdravotného poistenia (licencie), pričom išlo o taký legislatívny zásah, ktorý zásadným spôsobom zasiahol do ich legitímnych očakávaní spojených s výkonom ich majetkových práv (časť V.3.1 tohto nálezu), ako aj k zásahu do ich základného práva garantovaného čl. 35 ods. 1 ústavy odňatím možnosti autonómne rozhodovať o použití kladného hospodárskeho výsledku (zisku) vo sfére verejného zdravotného poistenia (časť V.3.2 tohto nálezu). V tejto súvislosti ústavný súd konštatoval, že uvedené predbežné závery vytvárajú základné podmienky na to, aby ústavný*

²³² Nález Ústavného súdu SR z 26. januára 2011, sp. zn. PL. ÚS 3/2009.

*súd posúdil ústavnú akceptovateľnosť zásahov do vlastníckych (majetkových) práv, ako aj zásahu do základného práva podľa čl. 35 ods. 1 ústavy z hľadiska rešpektovania princípu proporcionality.*²³³

Ústavný súd SR aplikáciu testu proporcionality v danom prípade odôvodnil tým, že uplatnenie testu proporcionality v záujme posúdenia ústavnej akceptovateľnosti zásahu štátu do Ústavou SR alebo medzinárodnou zmluvou garantovaných ľudských práv a slobôd, resp. v prípade posúdenia kolízie týchto práv alebo slobôd, patrí k štandardným metódam používaným v rozhodovacej činnosti zahraničných súdov. Ústavný súd SR pristúpil v danom prípade k vykonaniu testu proporcionality z potreby (i) objektivizácie svojho rozhodnutia, ako aj (ii) z dôvodu zvýšenia miery všeobecnej akceptovateľnosti daného rozhodnutia.²³⁴

Ústavný súd SR pristúpil v náleze z 26. januára 2011, sp. zn. PL. ÚS 3/2009, k trojkrovému testu proporcionality: (i) kritériu vhodnosti, (ii) kritériu nevyhnutnosti a (iii) kritériu primeranosti (proporcionalita v užšom zmysle). Daný test proporcionality Ústavný súd Slovenskej republiky použil nasledovne:

- i. Kritérium vhodnosti – ku kritériu vhodnosti Ústavný súd SR uviedol, že obsahom tohto kroku je posudzovanie príslušnej právnej normy, a to z hľadiska možného naplnenia sledovaného účelu – uvedené Ústavný súd SR posudzoval z ústavného hľadiska, a to najmä v kontexte s druhou vetou čl. 13 ods. 4 Ústavy SR, a teda, že takéto obmedzenia sa môžu použiť len na ustanovený cieľ. K danému Ústavný súd SR judikoval, že samoučelné obmedzenie základného práva je z ústavného hľadiska neprípustné a právna norma musí smerovať k naplneniu účelu, ktorý je dostatočne dôležitý, aby odôvodnil alebo ospravedlnil obmedzenie základného práva alebo slobody. Ak uvedená právna norma nie je spôsobilá dosiahnuť sledovaný účel, tak ide zo strany zákonodarcu o prejav svojvôle nezlučiteľný s princípom právneho štátu, keďže účel preskúmvanej normy nebýva obvykle explicitne stanovený a jeho identifikácia nemusí byť v konkrétnom prípade jednoznačná. V predmetnom prípade Ústavný súd SR uviedol, že aj keď vláda nedokázala presvedčivým spôsobom preukázať verejný záujem na prijatí napadnutej právnej úpravy, bolo z nej možné implicitne vyvodiť minimálne všeobecný zámer (cieľ) zákonodarcu, ktorým bolo zabezpečenie kvalitnejšieho a efektívnejšieho poskytovania zdravotnej starostlivosti, a to maximalizáciou využitia finančných prostriedkov z verejného zdravotného poistenia na úhradu zdravotnej starostlivosti. Takto formulovaný cieľ alebo účel v danom náleze napadnutej právnej úpravy považoval Ústavný súd SR pri prejednávaní za legitímny. Uvedené

²³³ Tamže.

²³⁴ Tamže.

Ústavný súd SR odôvodnil tým, že čl. 40 Ústavy SR, okrem iného, garantuje tiež právo na bezplatnú zdravotnú starostlivosť na základe zdravotného poistenia a z uvedeného dôvodu vyplýva štátu povinnosť toto právo zabezpečiť, pričom tejto povinnosti zodpovedá aj právo štátu rozhodnúť o forme organizácie verejného zdravotného poistenia, ktorá tvorí právny základ tejto realizácie, ako aj garancii základného práva upraveného v čl. 40 Ústavy SR. S odkazom na uvedenú analýzu dotknutého článku Ústavy SR Ústavný súd SR konštatoval, že skvalitnenie zdravotnej starostlivosti je preto nepochybne legitímnym cieľom, a preto legislatívne opatrenie, ktorého cieľom bolo zabezpečiť skvalitnenie zdravotnej starostlivosti, treba považovať za opatrenie s legitímnym cieľom. V rámci tohto kritéria Ústavný súd SR podrobil napadnutú právnu normu aj testu racionálneho prepojenia – zisťoval, či bola právna norma vytvorená takým spôsobom, aby bola spôsobilá dosiahnuť identifikovaný cieľ. Po analýze tohto testu Ústavný súd SR uviedol, že nemožno s určitosťou konštatovať, že napadnutá právna úprava bola racionálne previazaná s legitímnym cieľom, a preto pristúpil Ústavný súd SR k ďalšiemu kroku testu proporcionality.

- ii. Kritérium nevyhnutnosti – keďže Ústavný súd SR pri aplikácii prvého kroku proporcionality zistil, že je potrebné pristúpiť k druhému kroku testu proporcionality, pristúpil k aplikácii kritéria nevyhnutnosti. V rámci tohto kritéria skúmal, či napadnuté legislatívne opatrenie, spôsobujúce obmedzenie Ústavou SR garantovaných práv bolo v okolnostiach posudzovanej veci naozaj nevyhnutné. Ústavný súd SR posudzoval, či na dosiahnutie legitímneho cieľa nebol k dispozícii aj menej obmedzujúci, resp. menej invazívny či šetrnejší právny prostriedok. Ústavný súd SR uviedol, že právna norma v podmienkach materiálneho právneho štátu nemôže obmedzovať základné právo alebo slobodu viac, než je nevyhnutné na dosiahnutie ňou sledovaného cieľa. V predmetnej veci Ústavný súd SR judikoval, že napadnutú právnu úpravu považuje za drastický právny prostriedok zasahujúci do Ústavou SR garantovaných práv a oprávnených záujmov zdravotných poisťovní, ktorý v okolnostiach prípadu nebol nevyhnutný, a to aj s ohľadom na potrebu prihliadnúť pri teste nevyhnutnosti na možnosť voľnej úvahy zákonodarcu (margin of appreciation), ktorá sa prejavuje pri výbere toho-ktorého legislatívneho riešenia. Ústavný súd SR súčasne uviedol „*že voľná úvaha zákonodarcu pri obmedzovaní základných práv a slobôd v podmienkach materiálne a formálne chápaného právneho štátu nikdy nemôže byť absolútna*“.
- iii. Kritérium primeranosti (proporcionality v užšom zmysle) – Posledným krokom, ku ktorému Ústavný súd SR pristúpil bolo kritérium primeranosti – proporcionality v užšom zmysle. Ústavný súd SR uviedol, že aj napriek

skutočnosti, že napadnutá právna úprava nezodpovedala kritériu nevyhnutnosti, považoval za vhodné poukázať aj na tretí krok testu proporcionality, a to na kritérium, v rámci ktorého sa predovšetkým zisťuje, či príslušná právna norma je primeraná vo vzťahu k zamýšľanému cieľu, t. j. či príslušné legislatívne opatrenie obmedzujúce základné práva alebo slobody nemôže svojimi negatívnymi dôsledkami presahovať pozitíva stelesnené v presadení verejného záujmu sledovaného týmto opatrením. Na tomto základe Ústavný súd SR konštatoval, že napadnutá právna úprava je zjavne neprimeraná vo vzťahu k cieľu, ktorý ňou bol sledovaný.

Ako je možné vidieť v porovnaní so skoršími rozhodnutiami Ústavného súdu SR, v ktorých ústavný súd odkazoval na test proporcionality stručne a heslovito, v náleze z 26. januára 2011, sp. zn. PL. ÚS 3/2009, pristúpil k naozaj dôkladnej aplikácii testu proporcionality, ktorý odôvodnil relevantnými právnymi závermi. Tento nálež Ústavného súdu SR predstavoval obrat v tom ako ústavný súd pristupoval k testu proporcionality a jednoznačne ho ustálil ako súčasť právneho štátu, ktorý je potrebné aplikovať v prípade pomerovania navzájom konfliktných práv. Na základe dôkladného vykonania testu proporcionality tak mohol Ústavný súd SR pristúpiť k záveru, že „došlo k ústavne neprípustnému zásahu do generálneho princípu právneho štátu vyjadreného v čl. 1 ods. 1 Ústavy SR, ktorého súčasťou je tak princíp právnej istoty, ako aj princíp proporcionality.“²³⁵ Od aplikácie testu proporcionality v predmetnom rozhodnutí Ústavného súdu SR začal ústavný súd test proporcionality využívať a možno odkázať na ďalšie jeho rozhodnutia, v ktorých svoju argumentáciu podporil práve buď odkazom na test proporcionality alebo vykonaním samotného testu proporcionality.

Jedným z posledných plenárnych rozhodnutí Ústavného súdu SR, v ktorých aplikoval test proporcionality je nálež z 8. decembra 2021, sp. zn. PL. ÚS 4/2021, v rámci ktorého posudzoval súlad napadnutých ustanovení Zákona o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia.²³⁶ Vo všeobecnosti možno uviesť, že návrh

²³⁵ Nálež Ústavného súdu SR z 26. januára 2011, sp. zn. PL. ÚS 3/2009.

²³⁶ Návrh na začatie konania o súlade právnych predpisov /vybraných ustanovení Zákona o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia/ podala Verejná ochrankyňa práv. Ústavný súd SR náležom Ústavného súdu SR z 8. decembra 2021, sp. zn. PL. ÚS 4/2021, rozhodol nasledovne: „1. Ustanovenia § 4 ods. 1 písm. g) a § 48 ods. 4 písm. aa) zákona č. 355/2007 Z. z. o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov nie sú v súlade s čl. 1 ods. 1, čl. 2 ods. 2 a 3 a s čl. 13 ods. 1 písm. a) a ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky. 2. Ustanovenie § 12 ods. 2 písm. f) v časti „alebo v zdravotníckom zariadení, prípadne inom určenom zariadení“ a v časti „karanténne opatrenia“, ustanovenie § 48 ods. 4 písm. n) v časti „alebo karanténa osoby podozrivej z nákazy“, ustanovenie § 48 ods. 4 písm. u) v časti „alebo karanténa“ a ustanovenie § 51 ods. 1 písm. d) v časti „a karanténnym opatreniam“ zákona č. 355/2007 Z. z. o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov nie sú v súlade s čl. 17 ods. 1 a 2 Ústavy

verejnej ochrankyne práv bol podaný ako dôsledok podnetov od osôb, ktoré boli povinné sa podrobiť karanténym opatreniam z dôvodu zastavenia alebo obmedzenia šírenia ochorenia vírusu COVID-19. Ako vyplýva z obsahu uvedeného nálezu, samotní účastníci podporili svoju argumentáciu vykonaním testu proporcionality k vybraným otázkam.

Ústavný súd SR pristúpil k testu proporcionality vo vzťahu k obmedzeniu vlastníckeho práva podľa § 58 ods. 2 zákona č. 355/2007 Z. z. o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia v znení neskorších predpisov, ktorý znie: „*náklady, ktoré vzniknú pri plnení povinností ustanovených týmto zákonom a inými všeobecne záväznými právnymi predpismi upravujúcimi ochranu verejného zdravia, uhrádza ten, kto je povinný tieto povinnosti plniť.*“ Ústavný súd SR pristúpil k trojkrokovému testu proporcionality prostredníctvom ktorého zistil nasledujúce:²³⁷

- test dostatočne dôležitého cieľa - zásah do práva na vlastníctvo v podobe znášania nákladov na plnenie povinností stanovených v záujme ochrany verejného zdravia smeruje k dostatočne dôležitému cieľu, ktorý ho ospravedľňuje; nie je ani nevhodný, pretože reálne napomáha a prispieva k dosiahnutiu legitímneho cieľa spočívajúceho v ochrane zdravia obyvateľov, resp. v ochrane obyvateľstva pred vznikom a šírením prenosných smrteľných ochorení. Ukladané povinnosti sledujúce ochranu verejného zdravia a s nimi spojená povinnosť znášať nimi vyvolané náklady pôsobia i preventívne. Ústavný súd SR súčasne uviedol, že štát disponuje aj širokou mierou diskrecie a takýto zásah do vlastníckeho práva nemožno považovať za nevhodný,
- test nevyhnutnosti - uvedený zásah do základného práva vlastníť majetok je nevyhnutný na dosiahnutie legitímneho cieľa ochrany verejného zdravia, pretože je v súlade s technickými a praktickými možnosťami (vrátane možností ekonomických) reálneho zvládnutia pandémie. Pri úvahe o tom, či nebolo možné použiť šetrnejší zásah, teda v tomto prípade uložiť povinnosť znášať náklady týchto opatrení štátom vo väčšom alebo prípadne v celom rozsahu, považuje Ústavný súd SR za významné najmä to, že opatrenia na ochranu verejného zdravia sú prejavom celospoločenského úsilia (štátu i jednotlivca) o zvládnutie ochrany verejného zdravia i v krízových situáciách či v situáciách jeho ohrozenia. Ústavný súd SR súčasne uviedol, že derogácia povinnosti podrobiť sa karanténym opatreniam a izolácii mimo domáceho prostredia

Slovenskej republiky v spojení s čl. 1 ods. 1, čl. 2 ods. 2 a čl. 13 ods. 2 a 4 Ústavy Slovenskej republiky a s čl. 5 ods. 1 písm. e) a ods. 2 a 4 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. 3. Vo zvyšnej časti návrhu nevyhovuje.“

²³⁷ Nález Ústavného súdu SR z 8. decembra 2021, sp. zn. PL. ÚS 4/2021.

plynúca z vyhovujúcej časti nálezu ústavného súdu eliminuje riziko neprimeraných nákladov,

- test proporcionality v užšom slova zmysle - vychádzajúc z podstaty oboch chránených záujmov (základné právo vlastníť majetok na jednej strane a verejný záujem na ochrane života a zdravia obyvateľstva predchádzaním vzniku a šírenia prenosných smrteľných ochorení na druhej strane), nie je objektívne možné zachovať obidva chránené záujmy popri sebe bez akéhokoľvek obmedzenia jedného z nich, resp. zachovať absolútne maximum z oboch. Intenzita zásahu do základného práva vlastníť majetok je na prvý pohľad podstatná, hoci nie vždy nevyhnutne; nejde o excesívny zásah z hľadiska závažnosti. Zákon o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia ukladá množstvo svojou povahou rôznych povinností, plnenie ktorých vyžaduje vynaloženie nákladov, no s väčšinou z nich nie sú spojené náklady podstatne prevyšujúce bežné náklady jednotlivca v danej životnej situácii. Navyše, zo samotného ustanovenia § 58 ods. 2 Zákona o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia nevyplýva, že súčasťou nákladov, ktoré je osoba povinná znášať, sú i náklady zdravotnej starostlivosti, na ktoré tak toto ustanovenie nedopadá. Intenzita zásahu do základného práva vlastníť majetok je tak stredná až podstatná. Ide tak o obmedzenie základného práva vlastníť majetok, ktoré je skutočne potrebné a nevedie k podstatne väčšej ujme, ale, naopak, k naplneniu sledovaného podstatného cieľa, a to ochrany verejného zdravia, ktorá zahŕňa aj jeho vlastnú ochranu. Miera uspokojiteľnosti verejného záujmu na ochrane života a zdravia obyvateľstva predchádzaním vzniku a šíreniu prenosných smrteľných ochorení je pri ukladaní povinnosti znášať náklady uložených povinností z tohto dôvodu podstatná, pretože ide o efektívny postup predchádzajúci vzniku a šíreniu prenosných smrteľných ochorení. Podstatná miera uspokojiteľnosti verejného záujmu na ochrane života a zdravia obyvateľstva predchádzaním vzniku a šíreniu prenosných smrteľných ochorení ukladaním povinností, ktorých plnenie znáša daná osoba na vlastné náklady, prevažuje stredný až podstatný záujem na ochrane základného práva vlastníť majetok, a preto je nutné dať prednosť verejnému záujmu na ochrane života a zdravia obyvateľstva.

3.2 Test proporcionality v podmienkach Českej republiky

Keďže sú právne poriadky Slovenskej republiky a Českej republiky stále blízke, je vhodné v tejto vedeckej monografii poukázať aj na test proporcionality v podmienkach Českej republiky, presnejšie v podmienkach rozhodovacej praxe

Ústavného súdu Českej republiky. V úvode tejto podkapitoly je súčasne potrebné uviesť, že pri porovnaní rozhodovacej praxe Ústavného súdu Českej republiky a rozhodovacej praxe Ústavného súdu SR to bol práve Ústavný súd Českej republiky, ktorý ako prvý použil vo svojom rozhodovaní test proporcionality a vytvoril tak základ pre ďalšie rozhodovanie týchto súdnych inštitúcií.

Ako poukazuje aj právna teória²³⁸, Ústavný súd Českej republiky prvýkrát odkázal na metódu proporcionality v náleze z 12. apríla 1994, sp. zn. PL. ÚS 43/1994. V danom konaní bol posudzovaný text vtedy platného trestného zákona. Ústavný súd Českej republiky vyvodil proporcionality z princípu materiálneho štátu, ktorá vychádza z priority občana pred štátom, a tým aj z priority základných ľudských práv a slobôd. V rozhodnutí tak vydvihol dôležitosť ochrany základných práv jednotlivca, avšak súčasne poukázal na to, že ich obmedzenia sú nevyhnutnou súčasťou života spoločnosti ako takej. Súčasne konštatoval, že súčasťou princípu právneho štátu je taktiež princíp primeranosti, t. j. zodpovedajúca primeraná korelácia medzi cieľom a použitými prostriedkami. Ústavný súd Českej republiky uviedol, že *„hranice pro přiměřenost a přijatelnost zásahu § 102 tr. zák. do občanských práv jsou stanoveny zejména v čl. 17 Listiny základních práv a svobod, který definuje jak svobodu projevu, tak i hranice jejího možného omezení. Podle odst. 4 čl. 17 Listiny lze svobodu projevu a právo vyhledávat a šířit informace omezit zákonem jen tehdy, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytné pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost a ochranu veřejného zdraví a mravnosti. Na základě čl. 4 odst. 1 Listiny musí ukládání povinností zákonem respektovat zachování základních práv a svobod a dle odst. 4 musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu a omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena.“*²³⁹

Ústavný súd Českej republiky následne použil test proporcionality vo svojej rozhodovacej praxi v náleze z 12. októbra 1994, sp. zn. PL. ÚS 4/1994. V danom rozhodnutí prvýkrát komplexne vymedzil štruktúru a obsah proporcionality. Ďalej sa Ústavný súd Českej republiky vyjadril, že k obmedzeniu základných práv alebo slobôd, aj keď ich ústavná úprava obmedzenie nepredpokladá, môže dôjsť v prípade ich kolízie. V týchto prípadoch/situáciách je nutné stanoviť podmienky, za splnenia ktorých má prioritu jedno základné právo alebo sloboda a za splnenia ktorých iné. Základná je v tejto súvislosti maxima, podľa ktorej možno základné právo alebo slobodu obmedziť iba v prípade záujmu iného základného práva alebo slobody. Pri posudzovaní možnosti obmedzenia základného práva alebo slobody v prospech iného základného práva alebo slobody je nutné stanoviť

²³⁸ ČERVÍNEK, Z. *Metoda proporcionality v praxi Ústavního soudu*. Praha : Leges, 2021, s. 41.

²³⁹ Porovnaj: ČERVÍNEK, Z. *Metoda proporcionality v praxi Ústavního soudu*. Praha : Leges, 2021, s. 42 a nález Ústavného súdu ČR z 12. apríla 1994, sp. zn. PL. ÚS 43/1993.

podmienky, za splnenia ktorých má prioritu jedno základné právo alebo sloboda: (i) prvou podmienkou je ich vzájomné pomerovanie a (ii) druhou je podmienka štetenia podstaty a zmyslu obmedzovaného základného práva alebo slobody.

Ústavný súd Českej republiky ďalej uviedol, že vzájomné pomerovanie vo vzájomnej kolízii stojacích základných práv a slobôd spočíva na nasledujúcich kritériách:

- prvým kritériom je kritérium vhodnosti, t. j. odpoveď na otázku, či inštitút, obmedzujúci určité základné právo umožňuje dosiahnuť sledovaný cieľ – ochranu iného základného práva,
- druhým kritériom pomerovania základných práv a slobôd je kritérium potrebnosti, spočívajúce v porovnávaní legislatívneho prostriedku, obmedzujúceho základné právo, resp. slobodu s inými opatreniami, umožňujúcimi dosiahnuť rovnaký cieľ, avšak nedotýkajúcimi sa základných práv a slobôd,
- tretím kritériom je porovnávanie závažnosti oboch v kolízii stojacích základných práv. Porovnávanie závažnosti v kolízii stojacích základných práv (po splnení podmienky vhodnosti a potrebnosti) spočíva v zvažovaní empirických, systémových, kontextových a hodnotových argumentov. Empirickým argumentom je možné chápať faktickú závažnosť javu, ktorá je spojená s ochranou určitého základného práva. Systémový argument znamená zvažovanie zmyslu a zaradenia dotknutého základného práva alebo slobody v zmysle základných práv a slobôd. Kontextovým argumentom je možné rozumieť ďalšie negatívne dopady v dôsledku uprednostnenia iného základného práva alebo slobody. Hodnotový argument predstavuje zvažovanie pozitív v kolízii stojacích základných práv vzhľadom na akceptovanú hierarchiu hodnôt. Ústavný súd Českej republiky uviedol, že súčasťou porovnávania závažnosti v kolízii stojacích základných práv je taktiež zvažovanie využitia právnych inštitútov, minimalizujúcich argumentmi podložený zásah do jedného z nich. Napríklad dôvod v neprospech obmedzenia jedného zo základných práv možnosťou zneužitia tejto úpravy je možné eliminovať minimalizovaním tohto negatívneho dôsledku zakotvením ďalších procesných podmienok rozhodovania o ňom.

3.3 Test proporcionality v právnych predpisoch Slovenskej republiky

Aj napriek tomu, že vedecká monografia sa zaoberá testom proporcionality v jeho ústavnoprávnom ponímaní, bolo by nekorektné tvrdiť, že test proporcionality je výlučne ústavnoprávnym inštitútom, keďže nie je. Test proporcionality

nachádzame aj v právnych predpisoch podústavnej sily, teda v tzv. jednoduchom práve. Z toho vyplýva, že aplikáciu testu proporcionality predpokladajú aj právne predpisy, podústavnej sily, a teda súdy, ktoré aplikujú tieto právne predpisy by mali proporcionalitu vo svojich rozhodnutiach, s prihliadnutím na skutkový stav, aplikovať. Uvedená podkapitola poukazuje na vybrané právne predpisy, ktoré vo svojom obsahu odkazujú na aplikáciu testu proporcionality.

3.3.1 Proporcionalita v civilných kódexoch

Dňa 1. júla 2016 nadobudli účinnosť právne predpisy, ktoré upravujú oblasť civilného konania – dotedy platný a účinný zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok nahradili tri procesné kódexy, a to zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov, zákon č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok v znení neskorších predpisov a zákon č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok v znení neskorších predpisov. A práve v týchto nových procesných kódexoch sa stretávame aj s aplikáciou testu proporcionality.

Zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov v § 187 ods. 1 uvádza: *„za dôkaz môže slúžiť všetko, čo môže prispieť k náležitému objasneniu veci a čo sa získalo zákonným spôsobom z dôkazných prostriedkov.“* Civilný sporový poriadok tak jednoznačne predpokladá, že v rámci civilného sporového konania je možné využiť len zákonným spôsobom získané dôkazné prostriedky. Čo však s dôkaznými prostriedkami, ktoré neboli získané zákonným spôsobom, ale prispejú k náležitému objasneniu veci? Na to dáva odpoveď čl. 16 ods. 2 Civilného sporového poriadku, ktorý uvádza: *„súd pri prejednávaní a rozhodovaní veci nezohľadňuje skutočnosti a dôkazy, ktoré boli získané v rozpore so zákonom, ibaže vykonanie dôkazu získaného v rozpore so zákonom je odôvodnené uplatnením čl. 3 ods. 1.“* Článok 3 ods. 1 Civilného sporového poriadku uvádza: *„každé ustanovenie tohto zákona je potrebné vykladať v súlade s Ústavou Slovenskej republiky, verejným poriadkom, princípmi, na ktorých spočíva tento zákon, s medzinárodnoprávnymi záväzkami Slovenskej republiky, ktoré majú prednosť pred zákonom, judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva a Súdneho dvora Európskej únie, a to s trvalým zreteľom na hodnoty, ktoré sú nimi chránené.“* Civilný sporový poriadok tak pri použití nezákonne získaného dôkazu odkazuje na aplikáciu testu proporcionality. Ak tento nezákonne získaný dôkaz obstojí v teste proporcionality, je možné ho v konaní využiť.

Ako poukazuje právna teória, test proporcionality je kľúčovým právnym nástrojom pre posúdenie, či určitý nezákonný dôkaz bude procesne prípustný, a to aj na úkor porušenia práva protistrany. Inak povedané, zásah do práva protistrany, spočívajúci v získaní nezákonného dôkazu musí byť primeraný (proporcionálny)

s prihliadnutím na povahu práva, na ochranu ktorého má nezákonný dôkaz slúžiť, vo vzťahu k právu, do ktorého sa získaním a použitím nezákonného dôkazu zasahuje. Prostredníctvom testu proporcionality dochádza k pomerovaniu (vyvažovaniu) dvoch kolidujúcich práv, pričom výsledkom tohto testu je vždy uprednostnenie jedného z týchto práv na úkor druhého práva v závislosti od posúdenia primeranosti zásahu. Posudzovanie prípustnosti (primeranosti) zásahu v rámci testu proporcionality je pri aplikácii článku 16 ods. 2 Civilného sporového poriadku trojstupňové a zahŕňa posúdenie vhodnosti, potrebnosti a primeranosti porušenia práva druhej strany. Posudzovanie vhodnosti spočíva v skúmaní otázky, či je daný dôkaz skutočne vhodný (spôsobilý) na zistenie skutočnosti, ktorá je predmetom dokazovania. Inými slovami, ide o posúdenie, či získaním nezákonného dôkazu bol sledovaný legitímny cieľ – týmto legitímnym cieľom musí byť preukázanie takých skutkových okolností prípadu (unesenie dôkazného bremena), od ktorých závisí úspech v spore, t. j. poskytnutie súdnej ochrany ohrozenému alebo porušenému právu. Naplnenie kritéria potrebnosti nezákonne získaného dôkazu bude podmienené skutočnosťou, či možno náležité zistenie skutkového stavu dosiahnuť aj inak, t. j. inými dôkaznými prostriedkami. Ak vie strana dokázať pravdivosť svojich tvrdení aj zákonným spôsobom získanými dôkazmi, nie je vykonanie nezákonného dôkazu potrebné (nevyhnutné). Toto kritérium teda možno naplniť len v dôkaznej núdzi. Najzložitejším kritériom z hľadiska posúdenia jeho naplnenia, ktoré si vyžaduje dôkladný a citlivý argumentačný prístup, je kritérium primeranosti (označované tiež ako test proporcionality strictu sensu). V rámci tohto kritéria sa posudzuje závažnosť a intenzita zásahu, ako aj to, či miera zásahu do práva je primeraná cieľu, ktorý sa má nezákonným dôkazom dosiahnuť. V podstate ide o skúmanie otázky, či je v okolnostiach daného prípadu vyšší (silnejší) záujem na unesení dôkazného bremena, t. j. záujem na úspechu v spore ako záujem na ochrane práva porušeného nezákonne získaným dôkazom. To, ktorý záujem je silnejší, bude do istej miery determinované aj tým, na ochranu akého práva sa má nezákonný dôkaz použiť, teda porušenie akého práva sa má nezákonným dôkazom preukázať a či záujem na ochrane tohto práva prevyšuje nad záujmom porušeného práva. Primeranosť preto nemožno posudzovať izolovane len z hľadiska vyvažovania práva na súdnu ochranu (riadne zistenie skutkového stavu a preukázanie uplatneného nároku) na jednej strane s právom na ochranu osobnosti na druhej strane. K posudzovaniu práva na súdnu ochranu a záujmu na unesení dôkazného bremena musí nevyhnutne pristúpiť ako imanentná súčasť posudzovanie významu a dôležitosti práva, na ktorého preukázanie má nezákonný dôkaz slúžiť. Inak by mohlo dôjsť k absurdnej situácii,

keď by súd pripustil nezákonný dôkaz získaný vlámaním do obydlija iného len na účely preukázania zanedbateľného nároku.²⁴⁰

Obdobne ako zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov, tak aj zákon č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok v znení neskorších predpisov poukazuje na aplikáciu testu proporcionality, a to v čl. 11 ods. 2, ktorý uvádza: „*súd pri prejednávaní a rozhodovaní vecí nezohľadňuje skutočnosti a dôkazy, ktoré boli získané v rozpore so zákonom, ibaže vykonanie dôkazu získaného v rozpore so zákonom je odôvodnené uplatnením čl. 2 ods. 1.*“

Pokiaľ ide o možnosť využitia dôkazu, ktorý nebol získaný zákonným spôsobom, tak k danému existuje aj ustálená judikatúra. Vychádzajúc z judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva by mal správny orgán v rámci testu proporcionality posúdiť, či sa v danom prípade ide o natoľko výnimočné okolnosti, že iný postup nie je možný a nepripustením takéhoto dôkazu by hrozila zrejmä nespravodlivosť, či napriek pripusteniu dôkazu, ktorý bol získaný v rozpore so zákonom, budú zachované garancie spravodlivého procesu vo vzťahu ku všetkým účastníkom konania a či v danom prípade bude s ohľadom na princíp proporcionality odôvodniteľné uprednostnenie verejného záujmu, resp. záujmu poškodenej strany, pred ochranou záujmu subjektov dotknutých takýmto dôkazom. Zodpovedanie týchto otázok a s tým spojená možnosť prípustnosti nezákonného dôkazu však môže nastať až po posúdení toho, či obstaraný záznam vôbec predstavuje zásah do osobnostných práv dotknutej osoby a za predpokladu, že takýto dôkaz zaobstarala súkromná osoba, a teda nie v prípade, ak túto nezákonnosť spôsobil konajúci správny orgán alebo iný orgán verejnej moci pri výkone svojich právomocí. Tieto orgány sú totiž prísne viazané zákonom na základe tzv. legálnej licencie v zmysle čl. 2 ods. 2 Ústavy SR. V prípade, ak bol dôkaz v podobe obrazovo-zvukového záznamu vyhotovený v rozpore so zákonom, je potrebné ešte pred vykonaním testu proporcionality v prvom rade posúdiť, či vykonanie takéhoto dôkazu je spôsobilé zasiahnuť do osobnostných práv dotknutej osoby, pričom uvedené treba posúdiť s ohľadom na konkrétne skutkové okolnosti daného prípadu. Relevantné tak napríklad je, či bol záznam vyhotovený na mieste, ktoré samo osebe prezumuje zabezpečenie súkromia dotknutej osoby. Je totiž zásadný rozdiel v tom, či bol záznam vyhotovený napríklad v obydli dotknutej osoby, alebo na verejnom priestranstve, kde je miera súkromia objektívne znížená, či už z dôvodu zákonom aprobovaného monitorovania verejných priestranstiev, alebo pohybu okoloidúcich osôb. Vychádzať treba aj zo samotnej intenzity (krik počuteľný v širšom okolí oproti šepotu) zaznamenaného prejavu.

²⁴⁰ ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, S., TOMAŠOVIČ, M. *Civilný sporový poriadok*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2017, s. 69.

Ďalším relevantným faktorom je identifikovateľnosť dotknutej osoby na základe obstaraného záznamu. Absencia identifikovateľnosti osoby totiž vylučuje spôsobilosť záznamu zasiahnuť do práv takejto osoby. Pokiaľ je jednoznačné, že záznam vyhotovený v rozpore so zákonom zasiahol do práv dotknutej osoby, je potrebné prihliadať na subjekt, ktorý takýto záznam vyhotovil. Ak je totiž zhotoviteľ záznamu a dotknutá osoba v rovnocennom právnom postavení (t. j. nejde o rozdielne postavenie, o aké ide v prípade štátneho orgánu a fyzickej osoby), nemožno automaticky vylúčiť možnosť jeho použitia aj napriek tomu, že nebol vyhotovený v súlade so zákonom. Možno teda uzavrieť, že vykonanie dôkazu v podobe obrazovo-zvukového záznamu vyhotoveného súkromnou osobou bez súhlasu osoby, ktorej prejav je na ňom zachytený, môže byť s prihliadnutím na skutkové okolnosti prípadu (ako napr. verejné miesto vyhotovenia záznamu, intenzita prejavu) prípustné. Táto prípustnosť je však podmienená vykonaním testu proporcionality, ktoré prináleží orgánu prejednávajúcemu priestupok.²⁴¹

Proporcionality je vyjadrená aj v § 458 ods. 2 Civilného sporového poriadku, ktorý uvádza: „*dovolenie generálneho prokurátora je prípustné iba za predpokladu, že právoplatné rozhodnutie súdu porušuje právo na spravodlivý proces alebo trpí vadami ktoré majú za následok závažné porušenie práva spočívajúce v právnych záveroch, ktoré sú svojvoľné alebo neudržateľné a ak potreba zrušiť rozhodnutie prevyšuje nad záujmom zachovania jeho nezmeniteľnosti a nad princípom právnej istoty.*“ Princíp proporcionality, vyjadrený v § 458 ods. 2 Civilného sporového poriadku, vychádza z konštantnej judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva. Európsky súd pre ľudské práva pripúšťa zásah do konečného súdneho rozhodnutia ako výnimku zo zásady právnej istoty a zo zásady *res iudicata*, ak je takýto zásah odôvodnený potrebou nápravy fundamentálnej chyby súdneho rozhodnutia. Inými slovami, zásah (teda zrušenie alebo zmena konečného súdneho rozhodnutia) musí byť legálny (spôsobom ustanoveným zákonom), musí byť legitímny (legitimita je daná potrebou nápravy fundamentálnej chyby) a musí byť proporcionálny. Proporcionality musí existovať medzi záujmom na nezmeniteľnosti konečného súdneho rozhodnutia (na jednej strane) a legitímnym cieľom zásahu (na strane druhej). Podľa Európskeho súdu pre ľudské práva odklon od princípu právnej istoty je ospravedlniteľný iba v prípadoch, keď sa vyskytnú okolnosti podstatného a naliehavého charakteru. Právomoc vyšších súdov zrušovať alebo meniť závažné a vykonateľné súdne rozhodnutia by mala byť vykonávaná na účely nápravy fundamentálnych chýb. Táto právomoc musí byť vykonávaná tak, aby bola v čo najvyššej možnej miere dodržaná spravodlivá rovnováha medzi záujmami jednotlivca a potrebou zabezpečiť efektívnosť súdneho

²⁴¹ Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo 14. januára 2020, sp. zn. 3 Asan 32/2019.

systemu. Európsky súd pre ľudské práva chápe pojem „fundamentálna chyba“ pomerne úzko. Musí ísť o pochybenie, ktoré má vplyv na integritu a verejnú reputáciu súdneho procesu. Fundamentálnou chybou nie je nesprávna interpretácia právneho predpisu v prípadoch, kedy na určitú otázku existujú viaceré právne názory. Ak v danom prípade najvyšší súd dovolaniu generálneho prokurátora vyhovie, teda ak dovolaním napadnuté uznesenie zruší, je potrebné, aby vykonal test proporcionality, teda aby bolo z odôvodnenia jeho rozhodnutia zrejmé, že sa touto otázkou zaoberal.²⁴²

Proporcionalita sa v rámci civilného konania využíva napríklad pri návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia alebo zabezpečovacieho opatrenia.²⁴³ Podkladom na nariadenie neodkladného opatrenia alebo zabezpečovacieho opatrenia je posúdenie toho, ako bude toto nariadené neodkladné opatrenie alebo zabezpečovacie nariadenie zasahovať do práv žalovaného, resp. subjektu, ktorý bude povinný z nariadeného neodkladného opatrenia alebo zabezpečovacieho nariadenia. K uvedenému sa dlhodobo vyjadruje aj judikatúra, ktorá uvádza, že pojem „potreba bezodkladne upraviť pomery medzi stranami sporu“ treba vykladať tak, že bez tejto úpravy vzťahov súdom by strane sporu hrozila ťažko napravitelná ujma. Zmyslom neodkladného opatrenia je tak poskytnúť dočasnú ochranu oprávnenej strane a zabrániť zhoršovaniu jej postavenia, a to napriek tomu, že súd nemá náležite zistený skutkový stav. Musí sa prihliadať na ochranu oprávnených záujmov toho, kto o nariadenie neodkladného opatrenia žiada. Na druhej strane sa tiež musí prihliadať na ochranu toho, proti komu má navrhované neodkladné opatrenie smerovať, aj keď táto ochrana nemôže dosiahnuť takú intenzitu, aby prakticky znemožnila nariadenie neodkladného opatrenia.²⁴⁴ Pri neodkladných opatreniach, ktoré majú zabezpečovací a preventívny charakter, je preto súd primárne povinný vyhodnotiť, či by úkon, ktorému sa má predísť, nelegitímnym spôsobom sťažil alebo znemožnil ochranu práv a oprávnených záujmov navrhovateľa v rámci konania vo veci samej. Požadované obmedzenie musí byť primerané (princíp proporcionality) a nesmie nad nevyhnutnú mieru limitovať

²⁴² Uznesenie Najvyššieho súdu SR 18. februára 2020, sp. zn. 3 Cdo Gp 2/2018.

²⁴³ Tu pozri napríklad: ŠTORCEL, J. Princíp právnej istoty a nariadenie neodkladného opatrenia. In *PRO LEGAL Deň študentov práva a doktorandov 2019*. Banská Bystrica : Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2019, s. 188 - 202 alebo ŠTORCEL, J. Princípy sporového procesu a nariadenie neodkladného opatrenia. In *Právne rozpravy on-screen II. Sekcia súkromného práva*. Banská Bystrica : Belianum, 2021, s. 179 - 190, alebo ŠTORCEL, J. Naplnenie princípu právnej istoty v sporovom konaní. In ONDROVÁ, J., PÍRY, M., ÚRADNÍK, M. (zost./ed.). *Právne rozpravy on-screen III. : sekcia súkromného práva : zborník z online vedeckej konferencie konanej dňa 7. 5. 2021 na Právnickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici*. 1. vyd. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2021, s. 250 - 259.

²⁴⁴ Uznesenie Krajského súdu v Prešove 1. júla 2020, sp. zn. 3 Co 36/2020.

dotknutú osobu, resp. poskytovať navrhovateľovi neadekvátnu výhodu. Z návrhu a jeho príloh musí byť zároveň zrejme, že celkové okolnosti prípadu a správanie sa protistrany alebo jej predchádzajúce úkony osvedčujú, že k neželanému úkonu reálne môže dôjsť a jeho uskutočnenie je pravdepodobné, pričom závisí iba od individuálnej vôle samotnej protistrany.²⁴⁵

3.3.2 Proporcionalita v trestných kódexoch

Okrem civilného konania možno uviesť, že na test proporcionality vo veľkom odkazujú aj kódexy trestného práva. Je to pochopiteľné, a to najmä z dôvodu, že trestné právo svojimi inštitútmi zasahuje do základných ľudských práv a slobôd, a preto je test proporcionality priamo zakomponovaný do zákonných ustanovení týchto trestných kódexov. Možno uviesť, že proporcionalita v trestnom konaní sa považuje za veľmi dôležitú, keďže je v súlade so zásadami trestného konania – zachovať rešpekt k právu a pri ukladaní spravodlivých sankcií. Prostredníctvom proporcionality sa stelesňuje spravodlivosť.²⁴⁶

Samotný zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov v § 2 ods. 2 uvádza, že: „do základných práv a slobôd osôb v prípadoch dovolených zákonom možno zasahovať len v miere nevyhnutnej na dosiahnutie účelu trestného konania, pričom treba rešpektovať dôstojnosť osôb a ich súkromie.“ Trestný poriadok tak predpokladá, že do základných práv a slobôd je možné zasahovať len v miere nevyhnutnej na dosiahnutie účelu trestného konania, teda samotný Trestný poriadok predpokladá aplikáciu testu proporcionality. Základnou ideou zásady je obmedziť na najnutnejšiu mieru zásahy do ľudských práv a slobôd osôb. Zakotvenie tejto zásady je výrazom humánnosti trestného konania a úcty k základným právam a slobodám. Táto zásada, pokiaľ sa týka osoby, proti ktorej sa vedie trestné stíhanie, nadväzuje na zásadu stíhania len zo zákonných dôvodov a prezumpciu nevinu, ktoré prehľbuje a taktiež rozširuje. Je to korektív, ktorý nevyklučuje trestné stíhanie ani použitie donucovacích prostriedkov a zabezpečovacích opatrení najmä voči obvinenému, ale v každom štádiu trestného konania sa musí táto zásada prejavovať tým, že čím väčší zásah do práv jednotlivca, tým je pre orgány činné v trestnom konaní a súd väčšia povinnosť náležite odôvodniť takéto opatrenie. Aspektom zásady zdržanlivosti je princíp proporcionality (primeranosti) medzi zásahom alebo obmedzením práva určitej osoby a závažnosťou trestného stíhania, resp. nebezpečnosťou skutku, pre

²⁴⁵ ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, S., TOMAČOVIČ, M. *Civilný sporový poriadok*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2017.

²⁴⁶ GOH, J. Proportionality – An Unattainable Ideal in the Criminal Justice System. In *Manchester Student Law Review*. vol. 2, s. 44.

ktorý sa vedie trestné stíhanie, spôsobom, aby tento zásah neprekročil hranicu toho, čo je nevyhnutné na dosiahnutie účelu, a to pri zvážení všetkých okolností. Súd je povinný dokázať, či existuje vyváženosť medzi všeobecným záujmom spoločnosti (napr. na objasnenosti trestného činu) a individuálnymi požiadavkami jednotlivca na základné práva.²⁴⁷

Ako poukazuje Záhora²⁴⁸, uvedená zásada je prejavom nového, humánnejšieho ponímania trestného procesu a úcty k ľudským právam a slobodám. Zmyslom tejto zásady je obmedziť na najnutnejšiu mieru tieto zásahy do občianskych práv a slobôd občanov. Súčasne je uvedená zásada konkretizovaná aj v iných ustanoveniach, ktorými sa zasahuje do ľudských práv a slobôd. Všeobecne sa táto zásada uplatňuje pri všetkých trestno-procesných inštitútoch, ktorými sa zasahuje do základných ľudských práv a slobôd, napríklad odňatie veci, zaistenie peňažných prostriedkov, uchovanie a vydanie počítačových údajov, domová prehliadka, predvedenie, zadržanie, zatknutie alebo väzba. Vo vzťahu k uvedenému je potrebné uviesť, že pri aplikácii zásady primeranosti a zdržanlivosti by mali byť vždy použité opatrenia, ktoré najlepšie budú viesť k dosiahnutiu účelu, zároveň však nebudú neprimerane zasahovať do základných práv a slobôd osoby, voči ktorej sa uplatňujú.

K danému sa dlhodobo a ustáleno vyjadruje aj Ústavný súd SR, ktorý uvádza, že stíhanie trestných činov a spravodlivé potrestanie ich páchatel'ov je ústavne aprobovateľným verejným záujmom, ktorého podstatou je prenesenie zodpovednosti za postihovanie najzávažnejších porušovaní základných práv a slobôd fyzickými a právnickými osobami na štát. Ak umožňuje trestné právo realizáciu verejného záujmu na stíhaní trestnej činnosti pomocou nástrojov obmedzujúcich súkromie jednotlivca, potom ich použitie musí rešpektovať ústavnoprávne limity (nie zákonné, ako to neustále dookola opakovali orgány činné v trestnom konaní), lebo invazívne prostriedky so sebou nesú vážne obmedzenie základných práv a slobôd jednotlivca. K obmedzeniu súkromia (t. j. k prelomeniu rešpektu k nemu) tak môže zo strany verejnej moci dôjsť iba celkom výnimočne a len vtedy, ak je to v demokratickej spoločnosti nevyhnutné a účel sledovaný verejným záujmom nemožno dosiahnuť inak a zásah je primeraný. Orgány činné v trestnom konaní sú povinné postupovať tak, aby do práva na súkromie osôb nezasahovali viac a neprimerane dlhšie, ako to je nevyhnutné v právnom štáte. Proporcionalitu zásahu treba hodnotiť s ohľadom na okolnosti každého prípadu

²⁴⁷ ČENTÉŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOŤEK, I., BURDA, E. a kol. *Trestný poriadok I*. 1. vyd. Bratislava : C. H. Beck, 2021, s. 8 a nasl.

²⁴⁸ ZÁHORA, J. Uplatňovanie zásady primeranosti a zdržanlivosti pri využívaní informačno-technických prostriedkov v trestnom konaní v Slovenskej republike. In *Časopis pro právní vědu a praxi*. XXVI, 2018, č. 1, s. 31.

a hodnotiace kritérium zahŕňa napríklad povahu a závažnosť trestného činu, v súvislosti s objasňovaním ktorého bola vykonaná prehliadka, okolnosti, za ktorých bol príkaz na prehliadku vydaný, existenciu dôvodného podozrenia, že čin bol spáchaný, dostupnosť iných prostriedkov a dôkazov či rozsah možných dopadov na povesť osoby dotknutej príkazom na vykonanie prehliadky. Prehliadka iných priestorov môže byť ako neodkladný alebo neopakovateľný úkon vykonaná aj pred vznesením obvinenia konkrétnej osobe, pokiaľ existuje dôvodné podozrenie, že sa v týchto priestoroch nachádza vec alebo osoba dôležitá pre trestné konanie. Aj tu však treba mať na pamäti, že ide o úkon smerujúci na objasnenie a preverenie skutočností, dôvodne nasvedčujúcich tomu, že bol spáchaný trestný čin. Skutočnosť, že sa podozrenie zo spáchania trestného činu neskôr nepotvrdí, resp. že sa cez prehliadku nepodarí zaistiť veci dôležité pre trestné konanie, sama osebe ešte neznamená neústavnosť vykonaného zásahu. Skutkové zistenia sa totiž v počiatočných fázach trestného konania vždy pohybujú iba v rovine pravdepodobnosti. V tejto situácii však treba hodnotiť, či sa prehliadka mohla javiť dôvodnou s ohľadom na oznámenia k dispozícii v čase jej nariadenia.²⁴⁹

To, že práve odvetvie trestného práva je vo vzťahu k použitiu proporcionality najcitlivejšie, potvrdzuje aj jedno z najnovších rozhodnutí Ústavného súdu SR, v ktorom uviedol, že uvedomujúc si, že v rámci odvetvia trestného práva, ktoré je extrémne citlivé na dodržiavanie presných pravidiel a postupov, a kde každý procesný prešľap môže zmarit' spoločensky dôležitý záujem na odhalení trestnej činnosti, je každá inovácia náročná. Ústavný súd SR zároveň vníma, že otázka využívania nahradenia väzby má v sebe nemalý nevyužitý potenciál, pričom je úlohou riadenia štátu vytvoriť justičnému prostrediu jednoducho aplikovateľné mechanizmy, ktoré toto nahradenie väzby budú vedieť efektívne aplikovať. Pre vyšetrovanie je bezpochyby pohodlnejšie mať obvineného vo väzbe, kde má presne stanovený režim a je v plnom rozsahu k dispozícii orgánom činným v trestnom konaní a niekedy je to aj jediná cesta a možnosť. Sú však situácie, keď väzobné stíhanie v ústave na výkon väzby je nariadené len preto, že ide o rokmi odskúšaný štandard, čo nie je prístup evokujúci ústavnú konformitu. Formulácia primeraných povinností a obmedzení (§ 82 Trestného poriadku) je pre súd určite zložitejšou alternatívou, pričom rozhodovanie pod časovým tlakom určite súdy núti k pragmatickým krokom, no pri zásadnom vstupe a obmedzení základných práv jednotlivca musí v záujme proporcionality ustúpiť pragmatizmus časovému diskomfortu a je potrebné voliť vždy to najmenej invazívne dostupné riešenie.²⁵⁰

²⁴⁹ Nález Ústavného súdu SR zo 7. marca 2018, sp. zn. I. ÚS 98/2017.

²⁵⁰ Nález Ústavného súdu SR z 21. decembra 2021, sp. zn. III. ÚS 594/2021.

3.3.3 Proporcionalita v iných právnych odvetviach

Proporcionalitu však nepoznajú len civilné a trestné kódexy. Vo svojom obsahu pracuje s proporcionalitou aj zákon č. 343/2015 Z. z. o verejnom obstarávaní v znení neskorších predpisov. Zákon o verejnom obstarávaní v § 10 ods. 2 zakotvuje, že: „*verejný obstarávateľ a obstarávateľ musia dodržať princíp rovnakého zaobchádzania, princíp nediskriminácie hospodárskych subjektov, princíp transparentnosti, princíp proporcionality a princíp hospodárnosti a efektívnosti.*“ Ako poukazuje právna teória²⁵¹, princíp proporcionality nie je špecifický len pre verejné obstarávanie. Ide o všeobecný princíp vyplývajúci z primárneho práva Európskej únie, ktorý sa v oblasti verejného obstarávania a iných politikách Európskej únie manifestoval v judikatúre Súdneho dvora Európskej únie, napríklad v súvislosti s prijateľnosťou opatrení, ktoré obmedzovali voľný pohyb tovarov alebo slobodu poskytovania služieb. Princíp proporcionality zahŕňa dva definičné elementy, a to vhodnosť a potrebnosť. Vo svojej podstate tak vyžaduje, aby akékoľvek opatrenie verejného obstarávateľa a obstarávateľa bolo vhodné na dosiahnutie sledovaných cieľov a zároveň aby neprekračovalo hranice toho, čo je na dosiahnutie príslušného cieľa potrebné. V každom prípade teda musí byť zrejماً korelácia medzi cieľom a príslušným opatrením. Je na príslušnom verejnom obstarávateľovi a obstarávateľovi, aby posúdil, akým opatrením je možné dosiahnuť cieľ, ktorý sleduje. Následne je potrebné vyhodnotiť všetky tieto opatrenia a určiť, ktoré z nich je najmenej obmedzujúce. Najmenej obmedzujúce je, samozrejme, potrebné vykladať vo vzťahu k hospodárskym subjektom v kontexte ďalších princípov verejného obstarávania, najmä princípu rovnakého zaobchádzania a princípu hospodárnosti a efektívnosti. Ak teda existujú viaceré možnosti, ako dosiahnuť určitý cieľ, zadávateľ zákazky sa musí vždy zamyslieť, ktorú z nich využije tak, aby čo najmenej obmedzil hospodárske subjekty vo vzťahu k povinnosti, ktorú majú realizovať, ako aj vo vzťahu k ich samotnej účasti vo verejnom obstarávaní. Porušením princípu proporcionality môže byť napríklad to, ak verejný obstarávateľ alebo obstarávateľ vylúči uchádzača, hoci sa dosiahnutie sledovaného cieľa, teda zabezpečenie ponuky súladnej s požiadavkami verejného obstarávateľa alebo obstarávateľa, dá dosiahnuť aj inak. V konkrétnom vyjadrení teda napríklad pôjde o vylúčenie pre nesplnenie formálnych, administratívnych požiadaviek na ponuku namiesto toho, aby uchádzač dostal možnosť tieto nedostatky odstrániť alebo o prípad, ak uchádzač nedostane možnosť vysvetliť tie časti ponuky, ktorých vysvetlenie (a odstránenie súvisiacich nejasností) je bez väčších ťažkostí možné. Princíp proporcionality môže

²⁵¹ AZUD, J., PLAVÁKOVÁ, L., BARTOŠ, P. *Zákon o verejnom obstarávaní*. 1. vyd. Bratislava : C. H. Beck, 2019, s. 373.

vo všeobecnosti a konkrétne v tomto špecifickom kontexte kolidovať s princípmi rovnakého zaobchádzania a nediskriminácie, keď hospodárske subjekty, ktoré predložili perfektné ponuky, môžu cítiť, že sa s nimi nezaobchádza rovnako, pretože nedôslední konkurenti majú *de facto* a *de iure* viac času na precizovanie svojich ponúk. Takýto konflikt je potrebné vyriešiť vyvažovaním aplikácie jednotlivých princípov so zohľadnením neustále sa vyvíjajúcich cieľov úpravy verejného obstarávania, medzi ktorými má v súčasnosti dominantné postavenie zabezpečenie čo najširšej hospodárskej súťaže a z nej vyplývajúce dosiahnutie najlepšej hodnoty za peniaze, ktorá podporuje všeobecnú kultúru súťaže na úkor kultúry absolútneho súladu s požiadavkami verejného obstarávania.

Proporcionalita je príznačná aj pre daňové konanie. V súvislosti s daňovým konaním možno poukázať aj na to, že daňová kontrola na základe zákona č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) v znení neskorších predpisov predstavuje zásah do súkromnoprávnej sféry subjektu, a preto tento zásah sa spravuje univerzálnou zásadou proporcionality a ustanovenie lehôt na vykonanie daňovej kontroly je prejavom zásady proporcionality.²⁵² Aplikáciu proporcionality dlhodobo judikuje aj judikatúra, ktorá poukazuje na to, že príslušné daňové úrady sú povinné pri svojej činnosti prihliadať aj na proporcionality. Možno uviesť, že daňová kontrola predstavuje zásah orgánu verejnej správy do súkromnoprávnej sféry subjektu, preto môže byť vykonaná len v rozsahu a spôsobom ustanoveným zákonom (čl. 2 ods. 2 Ústavy SR). Daňová kontrola nemôže u daňového subjektu prebiehať po neobmedzenú dobu. Každý zásah orgánu verejnej správy do súkromnoprávnej sféry právneho subjektu sa spravuje univerzálnou zásadou proporcionality a ustanovenie lehôt na vykonanie daňovej kontroly je prejavom zásady proporcionality. Daňová kontrola po uplynutí zákonnej lehoty na jej vykonanie môže pokračovať iba so súhlasom dotknutého daňového subjektu. V opačnom prípade môže konanie správcu dane vytvoriť protiprávny stav v podobe nezákonného zásahu orgánu verejnej správy.²⁵³

Proporcionalitu v daňových veciach judikoval aj samotný Súdny dvor Európskej únie, ktorý uviedol napríklad nasledujúce: „*ustanovenia smernice Rady 2006/112/ES, zmenenej a doplnenej smernicou 2010/45, ako aj zásady daňovej neutrality, efektivity a proporcionality sa majú vykladať v tom zmysle, že nebránia tomu, aby v situácii ako vo veci samej bolo nadobúdateľovi tovaru odopreté*

²⁵² Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo 4. decembra 2008, sp. zn. 3 Sžf 65/2008. Zároveň k tomu pozri aj ŠTORCEL, J. Rozhodovacia prax na úseku správy daní – očakávania a realita. In *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum 2018 organizovanej Univerzitou Komenského v Bratislave*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2018, s. 128 - 135.

²⁵³ Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 29. januára 2009, sp. zn. 3 Sžf 1/2009.

*právo na odpočítanie dane z pridanej hodnoty, ktorú bez právneho dôvodu zaplatil predajcovi na základe faktúry vypracovanej podľa pravidiel všeobecného režimu dane z pridanej hodnoty, hoci relevantná transakcia spadala do mechanizmu prenesenia daňovej povinnosti, keď predávajúci previedol uvedenú daň do štátnej pokladnice. Tieto zásady však vyžadujú, aby sa v prípade, že nadobúdateľ nemôže získať od predajcu vrátenie dane z pridanej hodnoty, ktorá bola fakturovaná bez právneho dôvodu, alebo je to nadmerne ťažké, najmä z dôvodu, že tento predajca je v likvidácii, mohol obrátiť so svojou žiadosťou o vrátenie dane priamo na daňový orgán. Zásada proporcionality sa má vykladať v tom zmysle, že bráni tomu, aby v situácii ako vo veci samej vnútroštátne daňové orgány uložili zdaniteľnej osobe, ktorá nadobudla tovar, ktorého dodanie spadá do režimu prenesenia daňovej povinnosti, daňovú sankciu vo výške 50 % dane z pridanej hodnoty, ktorú je táto osoba povinná zaplatiť daňovej správe, ak daňová správa neutrpeľa nijakú ujmu, pokiaľ ide o daňové príjmy, a nič nepoukazuje na to, že došlo k daňovému podvodu, čo musí overiť vnútroštátny súd.*²⁵⁴

K proporcionalite v daňovom konaní možno zároveň poukázať na to, že „treba zdôrazniť, že daňová kontrola predstavuje zásah do súkromnoprávnej sféry kontrolovaného daňového subjektu, preto je dôležité, aby v jej priebehu bola dodržaná zásada proporcionality a účelnosti. Aj keď je pravda, že keď je daňová kontrola prerušená, lehota na jej vykonanie neplynie, t. j. daňová kontrola sa predlžuje o čas, pre ktorý bola prerušená, nemožno však inštituovať prerušenia konania zneužívať na predĺženie daňovej kontroly. Preto na prerušenie daňovej kontroly tak, ako súd vyhodnotil v odseku 84. a 85. tohto rozhodnutia nemožno prihliadať, t. j. nemôže spôsobiť právne účinky predpokladané zákonom, ktorým je spočívanie lehoty na vykonanie daňovej kontroly. Prerušenie daňovej kontroly musí byť v súlade so zákonom, t. j. účelné a nevyhnutné na preukázanie takých skutočností, ktoré správcovi dane nie sú známe a ktoré majú vplyv na zistenie potrebných skutočností, za účelom ktorých je daňová kontrola vykonávaná. V prípade prvého prerušenia daňovej kontroly tak, ako je uvedené v závere odseku 84. tohto rozhodnutia, správca dane vykonal konečné rozhodnutie napriek tomu, že s odpoveďou z medzinárodnej výmeny informácií nedisponoval, hoci práve z dôvodu potreby získania týchto informácií konanie prerušil. Z dikcie § 3 DP upravujúceho zásadu zákonnosti vyplýva, že daňové orgány v daňovom konaní nemôžu chrániť len fiškálne záujmy štátu ako prioritné, ale súčasne sú povinné zachovávať práva a oprávnené záujmy daňových subjektov. To znamená, že zásada zákonnosti daňového konania predstavuje významnú garanciu právnej istoty daňových subjektov. Aj keď je záujem štátu významný, avšak nie na úkor

²⁵⁴ Rozsudok Súdneho dvora Európskej únie z 26. apríla 2017 vo veci C-564/15.

*nedodržania práv účastníkov daňového konania.*²⁵⁵ Zároveň je možné k proporcionality uviesť, že výkon daňovej kontroly ako jedného z kľúčových inštitútov daňového konania predstavuje nepochybne významný zásah do riadneho a bežného fungovania každého daňového subjektu. Jej výkon je spraviť spojený minimálne s administratívnou, ale i finančnou záťažou, a preto v kontexte zásady rýchlosti a procesnej ekonómie je správca dane povinný konať bez zbytočných prietáhov a tak, aby nikomu nevznikli zbytočné náklady. Z tejto premisy treba vyvodiť, že trvanie daňovej kontroly je potrebné časovo obmedziť len na nevyhnutnú mieru, a preto je aj správca dane povinný postupovať účelne a tak, aby daňovú kontrolu ukončil najneskôr v zákonnej lehote, resp. lehote primeranej a zodpovedajúcej objektívne skutkovým okolnostiam. Správca dane preto vykonávanie daňovej kontroly nemôže svojvoľne prerušiť a odložiť jej pokračovanie, ale jednotlivé kroky správcu dane musia po sebe systematicky nasledovať a musia byť realizované v primeraných časových intervaloch.²⁵⁶

Zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov upravuje proporcionality v § 12 ods. 1, ktorý uvádza že: „*pri určení druhu sankcie a jej výmery sa prihliadne na závažnosť priestupku, najmä na spôsob jeho spáchania a na jeho následky, na okolnosti, za ktorých bol spáchaný, na mieru zavinenia, na pohnútky a na osobu páchatel'a, ako aj na to, či a akým spôsobom bol za ten istý skutok postihnutý v kárnom alebo disciplinárnom konaní.*“ Ďalej upravuje Zákon o priestupkoch proporcionality napríklad v § 15 ods. 2 nasledovne: „*prepadnutie veci nemožno uložiť, ak je jej hodnota v nápadnom nepomere k povahe priestupku.*“ Dané ustanovenie Zákona o priestupkoch tak upravuje zásadu proporcionality, ktorá musí byť dodržaná spolu s podmienkami pre uloženie sankcie prepadnutia veci podľa ods. 1. Zo zásady proporcionality pre správny orgán vyplýva povinnosť brať pri ukladaní tejto sankcie do úvahy aj hodnotu veci. Pri ukladaní sankcie prepadnutia veci musí správny orgán v rámci zásady proporcionality zvažovať okrem hodnoty veci aj to, na aký účel či užívanie je vec určená. Nie je totiž možné uložiť prepadnutie veci, bez ktorej by síce nebolo možné priestupok spáchať, ale táto svojou povahou na páchanie priestupku nie je určená.²⁵⁷

Ako vyplýva zo skôr uvedeného, proporcionality je v právnom poriadku etablovaným inštitútom, na ktorej aplikáciu odkazujú ako samotné znenia právnych predpisov, tak aj ustálená judikatúra. Je tak nepochybne, že jej použitie a aplikácia je v právnom štáte viac ako nutná a dôležitá.

²⁵⁵ Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 21. februára 2019, sp. zn. 5 Sžfk 3/2018.

²⁵⁶ Rozhodnutie Najvyššieho správneho súdu ČR z 9. decembra 2004, sp. zn. 7 Afs 22/2003.

²⁵⁷ SREBALOVÁ, M. a kol. *Zákon o priestupkoch*. 2. vyd. Bratislava : C. H. Beck, 2020, s. 77.

4. OBMEDZENIA ZÁKLADNÝCH ĽUDSKÝCH PRÁV A SLOBÔD

Ako bolo spomenuté v úvode tejto vedeckej monografie, rok 2020 a nasledujúce roky a s tým spojená globálna pandémia ochorenia COVID-19 postavila spoločnosť akú takú do situácie, kedy musela dynamicky a pružne reagovať na dovtedy neznáme skutočnosti a musela operatívne a veľakrát aj s dávkou odvahy a kreativity rozhodovať o skutočnostiach, s ktorými dovtedy nemala žiadnu prax. Globálna pandémia ochorenia COVID-19 tak vyvolávala po celom svete otázky, a to nielen epidemiologické alebo zdravotnícke, ale taktiež právne. Vlády naprieč celým svetom vyhlasovali v rôznych obdobiach núdzové stavy a vydávali, obnovovali alebo pozmeňovali opatrenia vo forme zákazov a príkazov, s cieľom zabrániť šíreniu respiračného ochorenia. Väčšina z týchto opatrení pritom priamo zasahovala do základných ľudských práv jednotlivcov a takéto obmedzovanie si zaslúžilo určitú mieru kontroly.²⁵⁸ V danom prípade tak boli dôležitým aktérom najmä ústavné sudy, Ústavný súd SR nevynímajúc.

Okrem samotnej pandémie ochorenia COVID-19 v spoločnosti neustále rezonujú aj otázky, ktoré majú významný spoločenský a právny význam. Spoločnosť sa neustále potýka s otázkami, ktoré sú citlivého charakteru a ktorých účelom je vždy zásah do základných ľudských práv jednotlivcov. Medzi tieto otázky možno zaradiť napríklad otázky povinného očkovania, otázky umelého prerušenia tehotenstva, otázky eutanázie alebo otázky minoritných častí spoločenstva. Tieto otázky, okrem svojej spoločenskej citlivosti, vždy prinášajú právne otázky, keďže je ich charakter vždy zameraný na obmedzenie niektorých základných práv a slobôd.

S odkazom na uvedené bude obsahom tejto kapitoly analýza (i) úpravy núdzového stavu ako stavu, v rámci ktorého dochádza k obmedzeniu základných ľudských práv a slobôd, (ii) analýza možnosti povinného očkovania, pri ktorom dochádza k stretu navzájom konfliktných práv a (iii) analýza dlhodobu pertraktovaného spoločenského problému, ktorým je umelé prerušenie tehotenstva. Prostredníctvom analýzy uvedených, vybraných situácií, v rámci ktorých nepochybne dochádza ku konfliktným situáciám rozličných základných ľudských práv a slobôd, bude naplnený cieľ tejto vedeckej monografie.

---

²⁵⁸ KOVALČÍK, M. Role Ústavního soudu za pandemii v nouzovém stavu: aktivní hráč nebo pasivní přihlížející? In *Časopis pro právní vědu a praxi*. Brno : Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2021, roč. 29, č. 3, s. 650.

4.1 Núdzový stav

Ako sme poukázali v prvom odseku tejto kapitoly, pandémie ochorenia COVID-19 primäla štáty, Slovenskú republiku nevynímajúc, k vyhláseniu núdzového stavu v rozsahu, ktorý, možno uzavrieť, nemal v moderných dejinách Slovenskej republiky obdobu. Bola tak nastolená otázka núdzového stavu, s ktorým sa musela vysporiadať ako spoločnosť, tak aj samotné právo. Tu možno uviesť, že každá krajina má svoju vlastnú definíciu dôvodov a podmienok, ktoré môžu viesť k vyhláseniu núdzového stavu, ako aj vlastnú definíciu postupov, ktoré je potrebné pri tom dodržiavať. Avšak je potrebné uviesť, že núdzový stav musí byť výnimočný a dočasný a nesmie trvať dlhšie ako trvanie núdze a nesmie sa stať trvalým. V priebehu núdzového stavu môže dôjsť len k takým obmedzeniam ľudských práv, ktoré sú v demokratickej spoločnosti nevyhnutne potrebné, t. j. zodpovedajú naliehavej spoločenskej potrebe, pri ktorej verejný záujem prevažuje nad záujmom jednotlivca. V opačnom prípade zásah štátu do základných ľudských práv a slobôd nemožno považovať za primeraný.²⁵⁹

Ústava SR predpokladá, že ak nastane niektorá z extrémnych situácií, akou je vojna, vojnový stav, výnimočný stav alebo núdzový stav, je možné obmedziť základné práva a slobody a zároveň stanoviť niektoré povinnosti, ktoré inak osobu mimo extrémnej situácie nezaťažujú. Podmienky a rozsah obmedzenia základných práv a slobôd a rozsah povinností v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu podľa čl. 51 ods. 2 Ústavy SR ustanoví ústavný zákon č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu v znení neskorších predpisov. Nemôže tak urobiť zákonodarca zákonom, ale iba ústavodarca ústavným zákonom. Ide o výhradu ústavného zákona, a to z dôvodu zásahu do úpravy základných práv a slobôd, ktorá má ústavný charakter a jej narušenie je možné len právnym predpisom rovnakej právnej sily.²⁶⁰

Bolo by nekorektné tvrdiť, že právny poriadok pred vypuknutím pandémie ochorenia COVID-19 nepoznal núdzový stav. Naopak, právny poriadok pojem núdzového stavu poznal. Núdzový stav je upravený v ústavnom zákone o bezpečnosti štátu. V zmysle čl. 5 ods. 1: „núdzový stav môže vláda vyhlásiť len za podmienky, že došlo alebo bezprostredne hrozí, že dôjde k ohrozeniu života

²⁵⁹ PIROŠIKOVÁ, M. Interná a externá súdna kontrola obmedzení ľudských práv počas núdzového stavu. In SAKTOROVÁ, E., DZIMKO, J., DOLÍHALOVÁ, M. (zost./ed.). *Právne rozpravy on-screen III. : sekcia verejného práva : zborník z online vedeckej konferencie konanej dňa 7. 5. 2021 na Právnickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici*. 1. vyd. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2021, s. 247.

²⁶⁰ SVÁK, J., BALOG, B. Ústavnosť mimoriadnych zásahov pre boj s Covid-19. In *Weyrový dny právni teorie 2020*. Brno : Masarykova univerzita, 2020, s. 9 - 10.

a zdravia osôb, a to aj v príčinnej súvislosti so vznikom pandémie, k ohrozeniu životného prostredia alebo k ohrozeniu značných majetkových hodnôt v dôsledku živelných pohromy, katastrofy, priemyselnej, dopravnej alebo inej prevádzkovej havárie; núdzový stav možno vyhlásiť len na postihnutom alebo na bezprostredne ohrozenom území, ktorým môže byť aj celé územie Slovenskej republiky.“ Ustanovenie čl. 5 ods. 1 ústavného zákona bolo modifikované z dôvodu spomínanej epidémie ochorenia COVID-19. „Predpandemické“ ustanovenie čl. 5 ods. 1 (platné a účinné do 28. decembra 2020) znelo: „*núdzový stav môže vláda vyhlásiť len za podmienky, že došlo alebo bezprostredne hrozí, že dôjde k ohrozeniu života a zdravia osôb, a to aj v príčinnej súvislosti so vznikom pandémie, životného prostredia alebo k ohrozeniu značných majetkových hodnôt v dôsledku živelných pohromy, katastrofy, priemyselnej, dopravnej alebo inej prevádzkovej havárie; núdzový stav možno vyhlásiť len na postihnutom alebo na bezprostredne ohrozenom území.*“ Ako je vidieť, rozdiel v znení čl. 5 ods. 1 ústavného zákona spočíva v identifikácii územia, na ktorom platí vyhlásený núdzový stav. Možno však konštatovať, že z ústavného hľadiska ide na jednej strane o predpokladaný zásah do základných práv, ale súčasne ide o zásah, ktorý musí z hľadiska svojej intenzity (aj časovej) podliehať prísnemu testu proporcionality. Vyhlásenie núdzového stavu, jeho vecný, ale aj časový rozsah musí rešpektovať požiadavku ochrany základných práv a slobôd a minimalizácie zásahu do nich.²⁶¹

Prostredníctvom analýzy čl. 5 ods. 1 ústavného zákona o bezpečnosti štátu (aktuálne platného a účinného) možno dospieť k nasledujúcim záverom:

- podmienky vyhlásenia núdzového stavu sú striktné dané t. j., že vláda Slovenskej republiky ako orgán, oprávnený vyhlasovať núdzový stav, môže vyhlásiť núdzový stav iba v prípade, ak došlo alebo bezprostredne hrozí, že dôjde k ohrozeniu života a zdravia osôb. Toto ohrozenie života a zdravia osôb môže byť v príčinnej súvislosti so vznikom pandémie. Prvou podmienkou na vyhlásenie núdzového stavu je tak ohrozenie života alebo zdravia,
- ďalšími, nezávislými podmienkami od podmienky uvedenej skôr, na vyhlásenie núdzového stavu, sú ohrozenie životného prostredia alebo ohrozenie značných majetkových hodnôt v dôsledku živelných pohromy, katastrofy, priemyselnej, dopravnej alebo inej prevádzkovej havárie,
- v prípade splnenia podmienky uvedenej skôr je možné núdzový stav vyhlásiť len na postihnutom alebo na bezprostredne ohrozenom území, ktorým môže byť aj celé územie Slovenskej republiky. Možno tak uzavrieť, že vyhlásenie núdzového stavu musí splniť (i) podmienku hrozby a (ii) podmienku určenia ohrozeného územia.

²⁶¹ Tamže, s. 13.

Vychádzajúc z čl. 5 ods. 1 ústavného zákona o bezpečnosti štátu možno vyvodiť, že núdzový stav je dočasným stavom – nejedná sa o trvalý stav. Uvedené potvrdzuje aj čl. 5 ods. 2 ústavného zákona, ktorý uvádza: „*núdzový stav možno vyhlásiť v nevyhnutnom rozsahu a na nevyhnutný čas, najdlhšie na 90 dní. Núdzový stav vyhlásený z dôvodu ohrozenia života a zdravia osôb v príčinnej súvislosti so vznikom pandémie možno v nevyhnutnom rozsahu a na nevyhnutný čas predĺžiť najviac o ďalších 40 dní, a to aj opakovane. S predĺžením núdzového stavu podľa druhej vety musí vysloviť súhlas národná rada, a to do 20 dní od prvého dňa predĺženého núdzového stavu. Ak národná rada nevysloví súhlas, predĺžený núdzový stav zanikne dňom neschválenia návrhu vlády na vyslovenie súhlasu s predĺžením núdzového stavu, inak uplynutím lehoty podľa tretej vety na vyslovenie takéhoto súhlasu. Súhlas národnej rady je potrebný aj v prípade opätovného vyhlásenia núdzového stavu, ak od skončenia predchádzajúceho núdzového stavu vyhláseného z tých istých dôvodov neuplynulo 90 dní; tretia a štvrtá veta sa použijú rovnako.*“ Možno uzavrieť, že súčasné znenie čl. 5 ods. 2 ústavného zákona o bezpečnosti štátu je taktiež dôsledkom epidémie ochorenia COVID-19 – pôvodné, predpandemické znenie čl. 5 ods. 2 uvádzalo: „*núdzový stav možno vyhlásiť v nevyhnutnom rozsahu a na nevyhnutný čas, najdlhšie na 90 dní.*“ Súčasne znenie čl. 5 ods. 2, tak dynamickejšie reflektuje na vývoj situácie, ktorá je podkladom na vyhlásenie núdzového stavu, ale má dlhodobejší charakter (ale stále nie trvalý).

Vo vzťahu k danému možno uviesť, že núdzový stav vyhlásený z dôvodu ohrozenia života a zdravia osôb, a to aj v príčinnej súvislosti so vznikom pandémie, možno v nevyhnutnom rozsahu a na nevyhnutný čas predĺžiť najviac o ďalších 40 dní, a to aj opakovane (čl. 5 ods. 2 ústavného zákona o bezpečnosti štátu). Núdzový stav tak možno predĺžiť len na základe zákonom ustanovených dôvodov a posúdenie, či tieto dôvody nastali a či odôvodňujú predĺženie núdzového stavu, vyžaduje tiež expertné, koncepčné a v konečnom dôsledku politické uváženie. Ústavný súd SR k tomu uviedol, že vláda (ako vrcholný exekutívny orgán s rozsiahlymi, vecne súvisiacimi kompetenciami) je v lepšej pozícii posúdiť takéto okolnosti a za toto posúdenie a dôsledky svojho (pozitívneho, ale aj negatívneho) rozhodnutia o tom, či predĺži núdzový stav, je demokraticky zodpovedná. Úlohou Ústavného súdu SR je v zásade posúdiť len základnú racionalitu širšieho skutkového základu a zistiť, či nejde o zjavne neprimeranú reakciu exekutívy. Ústavný súd SR neposudzuje, ako optimálne má byť núdzový stav rozhodnutím vlády vymedzený s výnimkou zásahu proti aktivite vlády pri obmedzovaní základných práv a ukladaní povinnosti, ktorá nie je nevyhnutná. Uvedené vyplýva z princípu deľby moci, ale nepriamo aj zo zákonom ustanovenej 10-dňovej lehoty na rozhodnutie. Skutočnosť, že Ústavný súd SR je na jednej

strane k núdzovému stavu podozrievavý a na druhej strane necháva vláde široký priestor, nie je protirečením, ale ide o osobitosť a podstatu daného konania.²⁶²

Súčasne je potrebné uviesť, že čl. 5 ods. 2 ústavného zákona o bezpečnosti štátu ustanovuje výlučne možnosť a nie povinnosť obmedziť základné práva alebo uložiť povinnosti. Ak vláde ako vyhlasovateľovi núdzového stavu postačí, aby núdzovým stavom aktivovala iné procesy než priame obmedzenia ľudských práv, tak túto možnosť nevyužije a ľudské práva z pohľadu obmedzenia ústavným zákonom o bezpečnosti štátu zostávajú v štandardnom režime ako keď núdzový stav vyhlásený nie je. Na základe núdzového stavu tak možno fakultatívne uznesením vlády priamo obmedziť základné práva alebo uložiť povinnosti. Okrem toho sa vo viacerých ustanoveniach právneho poriadku nachádza pojem, resp. okolnosť núdzového stavu, ktorý v prípade vyhlásenia spôsobuje predvídané následky, pričom existencia a povaha aktivačných účinkov núdzového stavu v konkrétnom právnom predpise sú po vyhlásení núdzového stavu niekde jednoznačné a na iných miestach je potrebné ich interpretovať.²⁶³

Vo vzťahu k čl. 5 ods. 2 ústavného zákona o bezpečnosti štátu sa vyjadril aj Ústavný súd SR, ktorý uviedol, že podmienky predĺženia núdzového stavu vládou predpokladané v čl. 5 ods. 2, zavedenie osobitného schvaľovacieho postupu s účasťou národnej rady, no v neposlednom rade i právomoc Ústavného súdu SR posúdiť súlad predĺženia núdzového stavu s Ústavou SR alebo ústavným zákonom zreteľne reprezentujú eminentný záujem na starostlivom posúdení všetkých kritérií súvisiacich s výnimočnou situáciou bezprostredne ohrozujúcou život a zdravie ľudí v príčinnej súvislosti so vznikom pandémie. Popísaný systém by súčasne objektívne mal povzbudzovať dôveru verejnosti, že predĺženie núdzového stavu bude posúdené adekvátne a komplexne. I keď tento proces predstavuje ústavnú poistku v rámci deľby moci a systému vzájomných brzd a protiváh v parlamentnej republike, je potrebné nestrácať zo zreteľa, že sa odohráva výlučne na pozadí výnimočnej situácie ohrozenia života a zdravia ľudí pandemiou. Uvedená okolnosť by nemala uberať na dôraze pri uplatňovaní referenčných právomocí vlády, parlamentu či návrhom podmienenej právomoci ústavného súdu v súvislosti s predĺžením núdzového stavu, naopak, mala by prispieť k tomu, aby sa uplatňovanie týchto brzd a protiváh dialo za takých okolností, z ktorých bude možné porozumieť dôvodom, ktoré výsledok rozhodovania ovplyvnili. Zároveň je však potrebné si uvedomiť, že legitímácia normotvorcu vychádza nie z justičných, ale z demokratických a politických postupov rozhodovania, ktorých základom je hľadanie politického konsenzu pri tvorbe normatívnych právnych aktov. Parlamentná a vládna normotvorba, a to aj núdzová, ako tomu je aj v tomto

²⁶² Nález Ústavného súdu SR z 31. marca 2021, sp. zn. PL. ÚS 2/2021.

²⁶³ Nález Ústavného súdu SR zo 14. októbra 2020, sp. zn. PL. ÚS 22/2020.

případe, preto nie je podmienená vydaním rozhodnutia, ktoré by muselo obsahovať nearbitrárne odôvodnenie konkrétnymi skutkovými okolnosťami alebo právnymi úvahami. Tak, ako je limitom zákonodarcu ústava, tak je limitom predĺženia núdzového stavu len ústavná norma obsiahnutá v čl. 5 ods. 2 ústavného zákona o bezpečnosti štátu, podľa ktorej núdzový stav vyhlásený z dôvodu ohrozenia života a zdravia osôb v príčinnej súvislosti so vznikom pandémie možno v nevyhnutnom rozsahu a na nevyhnutný čas predĺžiť najviac o ďalších 40 dní, a to aj opakovane.²⁶⁴

Pokiaľ ide o obmedzenie základných ľudských práv a slobôd v čase núdzového stavu, tak ich obmedzenie predpokladá čl. 5 ods. 3 ústavného zákona o bezpečnosti štátu. Uvedené ustanovenie upravuje, že v čase núdzového stavu okrem núdzového stavu vyhláseného z dôvodu ohrozenia života a zdravia osôb v príčinnej súvislosti so vznikom pandémie, možno v nevyhnutnom rozsahu a na nevyhnutný čas podľa závažnosti ohrozenia obmedziť základné práva a slobody a uložiť povinnosti na postihnutom alebo na bezprostredne ohrozenom území, ktorým môže byť aj celé územie Slovenskej republiky. Dané ustanovenie súčasne upravuje, že toto obmedzenie základných ľudských práv a slobôd môže byť najviac v tomto rozsahu:

- a) obmedziť nedotknuteľnosť osoby a jej súkromia núteným pobytom v obydlí alebo evakuáciou na určené miesto,
- b) uložiť pracovnú povinnosť na zabezpečenie zásobovania, udržiavania pozemných komunikácií a železníc, vykonávania dopravy, prevádzkovania vodovodov a kanalizácií, výroby a rozvodu elektriny, plynu a tepla, výkonu zdravotnej starostlivosti, poskytovania sociálnych služieb, vykonávania opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, udržiavania verejného poriadku alebo na odstraňovanie vzniknutých škôd,
- c) obmedziť výkon vlastníckeho práva k nehnuteľnostiam na rozmiestnenie vojakov, príslušníkov ozbrojených zborov, zdravotníckych zariadení, zásobovacích zariadení, záchranných služieb a uvoľňovacích a iných technických zariadení,
- d) obmedziť výkon vlastníckeho práva k hnutelným veciam zákazom vjazdu motorových vozidiel alebo obmedzením ich používania na súkromné účely a na podnikanie,
- e) obmedziť nedotknuteľnosť obydlia na ubytovanie evakuovaných osôb,
- f) obmedziť doručovanie poštových zásielok,
- g) obmedziť slobodu pohybu a pobytu,

²⁶⁴ Nález Ústavného súdu SR z 31. marca 2021, sp. zn. PL. ÚS 2/2021.

- h) obmedziť alebo zakázať uplatňovanie práva pokojne sa zhromažďovať alebo zhromažďovanie na verejnosti podmieniť povolením,
- i) obmedziť právo slobodne rozširovať informácie bez ohľadu na hranice štátu a slobodu prejavu na verejnosti,
- j) zabezpečiť vstup do vysielania rozhlasu a televízie spojený s výzvami a informáciami pre obyvateľstvo,
- k) zakázať uplatňovanie práva na štrajk,
- l) vykonať opatrenia na riešenie stavu ropnej núdze.

Ako vyplýva zo skôr uvedeného, obmedzenia sa týkajú základných ľudských práv a slobôd, ktoré nájdeme v diapazóne základných ľudských práv a slobôd, ktoré obsahuje Ústava Slovenskej republiky. Súčasne je možné uviesť, že ide o konštitutívny výpočet daných obmedzení. Z dôvodu existencie a trvania pandémie bolo modifikované znenie čl. 5 ods. 4 ústavného zákona o bezpečnosti štátu, ktorý znie: „*v čase núdzového stavu vyhláseného z dôvodu ohrozenia života a zdravia osôb v príčinnej súvislosti so vznikom pandémie možno v nevyhnutnom rozsahu a na nevyhnutný čas podľa závažnosti ohrozenia obmedziť základné práva a slobody a uložiť povinnosti na postihnutom alebo na bezprostredne ohrozenom území, ktorým môže byť aj celé územie Slovenskej republiky, a to najviac v rozsahu podľa odseku 3 písm. a), b), e), g), h) alebo písm. j).*“ Článok 5 ods. 4 tak konštitutívne vymenúva obmedzenia, ktoré je možné v rámci núdzového stavu, vyhláseného za podmienky pandémie, uložiť. Ako je uvedené v úvode tejto kapitoly, ruka v ruke s núdzovým stavom tak prichádzajú aj obmedzenia základných ľudských práv a slobôd.

Možno uviesť, že zákonodarná moc nie je zo systému del'by mocí vylúčená ani počas krízových situácií - ani počas nich sa neuplatňuje iba režim ukladania povinností a obmedzovania základných práv podľa ústavného zákona o bezpečnosti štátu, ale aj naďalej sa uplatňuje i obyčajné zákonodarstvo, na ktoré zákonodarcu nestráca ústavný mandát. Ani Zákon o bezpečnosti štátu, ktorý síce umožňuje vláde operatívne reagovať na výnimočné okolnosti, nesuspenduje obyčajné zákony a v nich zakotvené pravidlá upravujúce ukladanie povinností ani možnosť prijímania zákonov.²⁶⁵

Pravidlá obsiahnuté v čl. 5 ods. 3 a 4 ústavného zákona o bezpečnosti štátu už neregulujú podmienky vyhlásenia, resp. predĺžovania núdzového stavu ako formy tvoriacej potenciál pre opatrenia, ktorých prijímanie zo strany štátnej moci je rezervované núdzovému stavu. Sú priamo cieleňé na druhové obmedzenia základných práv a slobôd zavedené v konkrétnom vyhlásenom alebo predĺženom núdzovom stave. Aj nevyhnutnosť rozsahu a času obmedzení základných práv

²⁶⁵ Nález Ústavného súdu SR z 8. decembra 2021, sp. zn. PL. ÚS 4/2021.

a slobôd v predĺženom núdzovom stave musí byť zo strany Ústavného súdu SR preskúmateľná rovnako, ako to bolo uvedené pri overovaní súladu s čl. 5 ods. 2 ústavného zákona o bezpečnosti štátu. Preskúmateľnosť sa tu však posudzuje vo vzťahu k odlišnému objektu. Kým pri čl. 5 ods. 2 je to predĺženie núdzového stavu ako (už uvedenej) formy, pri čl. 5 ods. 3 a 4 ide o druhové obmedzenia základných práv a slobôd, ktoré sú v konkrétnom predĺženom núdzovom stave zavedené a uplatňované.²⁶⁶

Nové znenie aktuálne platného a účinného ústavného zákona o bezpečnosti štátu zakotvilo možnosť predĺžiť núdzový stav. Toto predĺženie je možné len v prípade, že bol núdzový stav vyhlásený z dôvodu ohrozenia života a zdravia v príčinnej súvislosti so vznikom pandémie. Vláda môže núdzový stav predĺžiť, avšak len v nevyhnutnom rozsahu a na nevyhnutný čas najviac o 40 dní. Predĺženie môže byť realizované aj opakovane. Okrem predĺženia je možné v zmysle čl. 5 ods. 2 ústavného zákona o bezpečnosti štátu núdzový stav aj opätovne vyhlásiť. O opätovné vyhlásenie núdzového stavu ide vtedy, keď od skončenia prechádzajúceho núdzového stavu vyhláseného z tých istých dôvodov neuplynulo 90 dní. Nové znenie čl. 5 ods. 2 zakotvuje aj kontrolu zo strany Národnej rady Slovenskej republiky. V prípade predĺženia alebo opätovného vyhlásenia núdzového stavu je potrebný súhlas Národnej rady Slovenskej republiky. Na prijatie uvedeného súhlasu má Národná rada Slovenskej republiky 20 dní. Táto lehota začína plynúť od prvého dňa predĺženého núdzového stavu. V prípade, že Národná rada Slovenskej republiky nevysloví súhlas, predĺžený núdzový stav zanikne dňom neschválenia návrhu vlády na vyslovenie súhlasu s predĺžením núdzového stavu. Ak ostane Národná rada Slovenskej republiky nečinná a neurobí žiadny úkon, tak núdzový stav zanikne uplynutím 20-dňovej lehoty, ktorú má Národná rada Slovenskej republiky na vyslovenie súhlasu. Ide o kontrolu *ex post*, pričom zrušenie núdzového stavu nastáva s účinkami *ex nunc* – dňom uplynutia lehoty na vyslovenie súhlasu alebo dňom vyslovenia nesúhlasu s návrhom vlády. Zavedenie súhlasu Národnej rady Slovenskej republiky predstavuje istú poistku v rámci del'by moci a zabezpečenia vzájomných brzd a protiváh. Pokiaľ ide o kontrolu zo strany Ústavného súdu SR, tak sa zmena dotkla len okruhu rozhodnutí, ktoré môže Ústavný súd SR preskúmať. Po novom môže prísť aj k prieskumu rozhodnutia o predĺžení núdzového stavu, ako aj rozhodnutí nadväzujúcich na takéto rozhodnutie. Okruh aktívne legitimovaných subjektov ostal nedotknutý. Na začatie konania je stále nevyhnutné riadne a včasné podanie návrhu aktívne legitimovaným subjektom.²⁶⁷

²⁶⁶ Nález Ústavného súdu SR z 31. marca 2021, sp. zn. PL. ÚS 2/2021.

²⁶⁷ PAŽITNÝ, F. Kontrolné mechanizmy pri vyhlasovaní núdzového stavu. In *Bratislavské právnické fórum 2021 : Ústavné orgány a ústavná ochrana základných práv v krízových situáciách*.

S odkazom na uvedené je tak možno uviesť, že v priebehu núdzového stavu je potrebné skúmať proporcionalitu prijatých opatrení. Uvedené zodpovedá teórii, že aj v núdzovom stave sa právo pohybuje v určitom ústavnom rámci. Právo v dobe núdzového stavu napĺňa najmä nasledujúce tri funkcie:

- rovnako ako mimo núdzový stav ide o nástroj regulácie práv a povinností adresátov,
- predstavuje limit štátnej moci pri činnosti smerujúcej k odvracaniu núdzového stavu,
- je nástrojom obnovy normality.²⁶⁸

Všetky skôr uvedené funkcie smerujú k tomu, aby bol núdzový stav výlučne dočasným stavom a nestal sa normou.²⁶⁹ Nutnosť skúmania proporcionality núdzového stavu vyplýva zo základných podmienok, na základe ktorých je možné núdzový stav vyhlásiť (tieto predstavujú základ čl. 5 ods. 1 ústavného zákona o bezpečnosti štátu). Je možné uviesť, že aj v núdzovom stave je kľúčové pre posúdenie proporcionality či disproporcie prijatých opatrení skúmanie nielen právnych, ale aj skutkových otázok.

Na základe uvedeného tak možno uviesť, že na to, aby bol núdzový stav legitímny, je potrebné brať do úvahy povahu, závažnosť a trvanie mimoriadnej situácie, ktoré by mali určovať druh, rozsah a trvanie núdzových opatrení, ku ktorým sa krajina môže zákonne uchýliť. Všetky núdzové opatrenia, odstúpenia od ľudských práv a obmedzenia ľudských práv podliehajú trom všeobecným podmienkam, a to nevyhnutnosti, proporcionality a dočasnosti. Tieto podmienky sa pravidelne uplatňujú a interpretujú v judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva, Súdneho dvora Európskej únie a rôznych ústavných (a iných) súdov členských štátov Európskej únie. Uvedené tri podmienky (nevyhnutnosť, proporcionality a dočasnosť) treba posudzovať v súvislosti s vývojom situácie, pričom sa môžu stať prísnejšími, ak sa situácia zhorší, alebo menej prísny, ak sa situácia zlepši. V niektorých prípadoch však výnimočné okolnosti, ktoré viedli k vyhláseniu núdzového stavu, nemusia byť počas tohto stavu úplne prekonané a môžu si vyžadovať dlhodobejšiu zmenu platného právneho rámca a rozdelenie právomocí v rámci štátu. V takom prípade platia dva hlavné princípy – princíp nadobudnutých práv a princíp vzájomnej kontroly a vyváženia medzi zložkami moci. Princíp vzájomnej kontroly a vyváženia medzi zložkami moci vyžaduje, aby boli

Bratislava : Právnická fakulta UK, 2021, s. 61.

²⁶⁸ ONDŘEJEK, P. Výjimečné stavy a úskalí legality. In BÍLKOVÁ, V., KYSELA, J. a ŠTURMA, P. (eds.). *Výjimečné stavy a lidská práva*. Praha : Auditorium, 2016, s. 52 – 53.

²⁶⁹ ONDŘEJEK, P. Proporcionalita opatření přijímaných ve výjimečných stavech. In *Časopis pro právní vědu a praxi*. XXVIII, 2020, č. 4, s. 618.

rozdielne zložky moci v štáte vybavené rôznymi právomocami tak, aby žiadna z nich nemala monopol na štátnu moc a aby sa mohli navzájom kontrolovať.²⁷⁰

V zmysle čl. 129 ods. 6 Ústavy SR Ústavný súd SR rozhoduje o tom, či rozhodnutie o vyhlásení výnimočného stavu alebo núdzového stavu a na toto rozhodnutie nadväzujúce ďalšie rozhodnutia boli vydané v súlade s ústavou alebo ústavným zákonom. Ústavný súd SR je tak s odkazom na uvedený článok ústavy súdnym orgánom, oprávneným rozhodovať o ústavnosti vyhláseného núdzového stavu. Na účely tejto vedeckej monografie sú tak podstatné aj závery Ústavného súdu SR ohľadom núdzového stavu.

Je potrebné uviesť, že aj samotný Ústavný súd SR uvádza, že núdzový stav má v právnom poriadku rozsiahle účinky, keďže na základe ústavného zákona umožňuje vláde, aby priamo jej rozhodnutím obmedzila vymenované základné práva alebo uložila povinnosti. Zároveň je možné uviesť, že viacero zákonov obsahuje ustanovenia, ktoré sa aplikujú len na základe vyhláseného núdzového stavu. Osobitne možno spomenúť také zákony, ktoré v rámci núdzového stavu umožňujú vydávať vládne nariadenia súvisiace s núdzovým stavom a na základe ktorých môžu byť ukladané povinnosti. Ako poukazuje Ústavný súd SR, ústavný systém počíta s rozmanitosťou spoločenského a štátneho života, ktorých súčasťou môžu byť aj dramatické udalosti, na ktoré už nestačí reagovať bežnými nástrojmi právneho poriadku. Ústavný zákon o bezpečnosti štátu je samotnou Ústavou SR predpokladaný predpis.²⁷¹ Má rovnakú právnu silu ako Ústava SR s tým, že stojí vedľa ústavy „pripravený“ na ním predpokladané osobitné situácie. Táto jeho pozícia vyjadruje, že sa aplikuje ojedinele, len v skutočne potrebných situáciách, avšak zároveň umocňuje právnu istotu tým, že je vopred jasné, ako bude štátna moc v osobitných situáciách postupovať. Ústava SR a ústavný zákon o bezpečnosti štátu tak jednoznačne sledujú, aby bol „za každú cenu“ zachovaný právny štát. Tieto myšlienky sú priamo vyjadrené v čl. 1 ods. 1 a 2 ústavného zákona o bezpečnosti štátu. Súčasťou ústavnej obozretnosti voči núdzovému stavu a obdobným stavom je aj právomoc Ústavného súdu SR v osobitnom type konania preskúmať vyhlásenie núdzového stavu (čl. 129 ods. 6 Ústavy SR a § 189 a nasl.

²⁷⁰ PIROŠÍKOVÁ, M. Interná a externá súdna kontrola obmedzení ľudských práv počas núdzového stavu. In SAKTOROVÁ, E., DZIMKO, J., DOLÍHALOVÁ, M. (zost./ed.). *Právne rozpravy on-screen III. : sekcia verejného práva : zborník z online vedeckej konferencie konanej dňa 7. 5. 2021 na Právnickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici*. 1. vyd. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2021, s. 248.

²⁷¹ Článok 51 ods. 2 Ústavy SR uvádza: „*podmienky a rozsah obmedzenia základných práv a slobôd a rozsah povinností v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu ustanoví zákon*“ a čl. 102 ods. 3 Ústavy SR uvádza: „*podmienky vypovedania vojny, vyhlásenia vojnového stavu, vyhlásenia výnimočného stavu, vyhlásenia núdzového stavu a spôsob výkonu verejnej moci v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu ustanoví ústavný zákon.*“

zákona č. 314/2018 Z. z. o Ústavnom súde Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov). Ústavný súd SR musí byť pri preskúmvaní núdzového stavu podozrievavý. Je povinný zvlášť citlivo vnímať signály, ktoré by naznačovali zásah do samotnej štruktúry ústavnosti. Zároveň je Ústavný súd SR štandardne povinný preveriť formálne náležitosti, prípadne dôvodnosť vyhlásenia núdzového stavu. Ústavný súd SR by v rámci zákazu svojvôle musel zasiahnuť, ak by zistil, že núdzový stav bol vyhlásený z iných dôvodov, než v článku 5 pripúšťa ústavný zákon o bezpečnosti štátu.²⁷²

Možno uviesť, že ústavnoprávna koncepcia ľudských práv a slobôd počas núdzového stavu je upravená v čl. 51 ods. 2 Ústavy SR. Podľa čl. 51 ods. 2 Ústavy SR podmienky a rozsah obmedzenia základných práv a slobôd a rozsah povinností v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu ustanoví ústavný zákon. Článok 51 ods. 2 Ústavy SR je systematicky zaradený k spoločným ustanoveniam k prvej a druhej hlave Ústavy SR. Ústavný zákon o bezpečnosti štátu tak v zásade samostatne upravuje podmienky a rozsah obmedzenia základných práv a slobôd. Na rozdiel od Ústavy SR umožňuje (i) priamo uznesením vlády obmedzovať vypočítané základné práva a slobody, (ii) pričom sa tak musí diať v nevyhnutnom rozsahu a čase. Uvedený model vytvára základ pre okamžitú akcieschopnosť vlády pri prijímaní účinných opatrení na odvrátenie bezprostrednej pandemickej hrozby. Osobitne pre núdzový stav v čase pandémie platí čl. 5 ods. 4 ústavného zákona o bezpečnosti štátu, podľa ktorého v čase núdzového stavu vyhláseného z dôvodu ohrozenia života a zdravia osôb v príčinnej súvislosti so vznikom pandémie možno v nevyhnutnom rozsahu a na nevyhnutný čas podľa závažnosti ohrozenia obmedziť základné práva a slobody a uložiť povinnosti na postihnutom alebo na bezprostredne ohrozenom území, ktorým môže byť aj celé územie Slovenskej republiky, a to najviac v rozsahu podľa odseku 3 písm. a), b), e), g), h) alebo písm. j). Štandardom prieskumu obmedzení základných práv a slobôd počas núdzového stavu je test nevyhnutného rozsahu, ktorý zahŕňa hlavne ochranu pred excesívnosťou základného obmedzenia, resp. základných obmedzení stanovených vládou.²⁷³

4.2 Povinné očkovanie

Nie je prehnané konštatovať, že téma povinného očkovania je už zo svojej sémantickej podstaty kontroverzná a vzbudzuje vášne, a to aj napriek tomu, že povinné očkovanie ako právny problém alebo lepšie povedané právny inštitút je

²⁷² Nález Ústavného súdu SR zo 14. októbra 2020, sp. zn. PL ÚS 22/2020.

²⁷³ Nález Ústavného súdu SR z 31. marca 2021, sp. zn. PL. ÚS 2/2021.

v právnej praxi dlhodobo zaužívaný a právne rozpoznateľný. Aj napriek tomu je téma povinného očkovania „kontroverznou témou“, čo spôsobila „zas a znova“ pandémie ochorenia COVID-19 a s tým spojené očkovanie proti tejto chorobe. Na začiatok je potrebné uviesť, že obsahom tejto časti nebudú informácie o tom, či je alebo nie je povinné očkovanie správne alebo nie – daná skutočnosť patrí výlučne do oblasti rozhodovania osôb, ktoré sú odborne znalé rozhodnúť, či povinné očkovanie je pre spoločnosť prínosné alebo nie. Obsahom tejto podkapitoly bude poukázanie na povinné očkovanie ako na právny inštitút v právnom poriadku Slovenskej republiky. Na začiatok je potrebné uviesť, že otázka či a do akej miery je potrebné a vhodné stanoviť povinné očkovanie má svoje odborné, ale aj politické aspekty, keďže táto povinnosť vždy predstavuje určité obmedzenie základných ľudských práv a slobôd a zároveň sa v spoločnosti odlišujú názory na prínos alebo naopak nežiaduce účinky očkovania v konkrétnych prípadoch.²⁷⁴

Možno uviesť, že k stretu medzi rešpektom k osobnej autonómii a potrebou chrániť verejný záujem dochádza v prípadoch, keď individuálne rozhodnutia majú celospoločenské dôsledky. Ak sa napríklad niekoľko rodičov rozhodne, že nedá svoje dieťa zaočkovať proti závažnej chorobe, riziko ujmy pre ich dieťa či iné deti nie je veľké. So stúpajúcim počtom rodičov, ktorí sa takto rozhodli, rastie aj riziko pre všetky deti. Zároveň je ale nemožné preukázať, že práve konkrétni rodičia svojim rozhodnutím odmietnuť očkovanie svojich detí, spôsobili ujmu konkrétnemu dieťaťu. Povinné očkovanie preto môže slúžiť ako názorný príklad stretu práva na súkromie jednotlivca s verejným záujmom na ochrane života a zdravia obyvateľstva.²⁷⁵

Podklad k povinnému očkovaniu v právnom poriadku Slovenskej republiky vytvára zákon č. 355/2007 Z. z. o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia v znení neskorších predpisov ktorý v § 51 ods. 1 písm. d) uvádza: „*fyzické osoby sú povinné podrobiť sa v súvislosti s predchádzaním prenosným ochoreniam lekárske vyšetreniam a diagnostickým skúškam, ktoré nie sú spojené s nebezpečenstvom pre zdravie, preventívne podávaniu protilátok a iných prípravkov, povinnému očkovaniu, liečeniu prenosných ochorení, izolácii a karanténe, zvýšenému zdravotnému dozoru a lekárske dohľadu.*“ Zákon o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia v § 62 písm. a) zároveň uvádza, že ministerstvo ustanoví všeobecne záväznými právnymi predpismi podrobnosti o prevencii a kontrole prenosných ochorení. Zákon o ochrane, podpore a rozvoji zdravia tak splnomocňuje Ministerstvo zdravotníctva Slovenskej republiky k tomu, aby vyhláškou jednoznačne určilo rozsah povinného očkovania. V súčasnosti platnou vyhláškou Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky je Vyhláška

²⁷⁴ Pozri napríklad Uznesenie Najvyššieho správneho súdu ČR z 3. apríla 2012, sp. zn. 8 As 6/2011.

²⁷⁵ FEDOROVÁ, K. *Medicínske právo*. Bratislava : Wolters Kluwer SR, 2021, s. 27.

Ministerstva zdravotníctva č. 585/2008 Z. z., ktorou sa ustanovujú podrobnosti o prevencii a kontrole prenosných ochorení.

Vyhláška o prevencii a kontrole prenosných ochorení v § 5 uvádza, že očkovanie proti prenosným ochoreniam zahŕňa a) povinné pravidelné očkovanie osôb, ktoré dosiahli určený vek, b) povinné očkovanie osôb, ktoré sú vystavené zvýšenému nebezpečenstvu vybraných nákaz, c) povinné očkovanie osôb, ktoré sú profesionálne vystavené zvýšenému nebezpečenstvu vybraných nákaz, d) odporúčané očkovanie osôb, ktoré sú vystavené zvýšenému nebezpečenstvu vybraných nákaz, e) odporúčané očkovanie osôb, ktoré sú profesionálne vystavené zvýšenému nebezpečenstvu vybraných nákaz, f) očkovanie osôb cestujúcich do cudziny a z cudziny, g) očkovanie osôb na vlastnú žiadosť a h) povinné mimoriadne očkovanie. Povinné očkovanie upravené v § 5 písm. a), b) c) a h) Vyhlášky o prevencii a kontrole prenosných ochorení je bližšie definované v ďalších jej ustanoveniach a možno ho rozdeliť nasledujúcim spôsobom:

- a) povinné pravidelné očkovanie osôb na základe veku – tu možno uviesť, že majoritu povinného očkovania, definovaného v § 6 Vyhlášky o prevencii a kontrole prenosných ochorení, tvorí očkovanie detí a jediným povinným očkovaním dospelých je preočkovanie dospelých proti záškrtu a tetanu každých 15 rokov (§ 6 ods. 2 Vyhlášky o prevencii a kontrole prenosných ochorení);
- b) povinné očkovanie osôb, ktoré sú vystavené zvýšenému nebezpečenstvu vybraných nákaz – tu možno uviesť, že ide o povinné očkovanie osôb, ktoré sú jednoznačne definované v § 7 Vyhlášky o prevencii a kontrole prenosných ochorení. Ide o špeciálnu skupinu osôb, bez ohľadu na profesiu a iné vlastnosti;
- c) povinné očkovanie osôb, ktoré sú profesionálne vystavené zvýšenému nebezpečenstvu vybraných nákaz – ide o povinné očkovanie osôb na základe ich profesijného zamerania. V § 8 Vyhlášky o prevencii a kontrole prenosných ochorení sú jednoznačne definované profesie, ktoré sú povinné sa podrobiť povinnému očkovaniu (napr. zdravotníci, učitelia zdravotných škôl a pod.).

S odkazom na uvedené možno uviesť, že Vyhláška o prevencii a kontrole prenosných ochorení jednoznačným a dostatočným spôsobom predpokladá a definuje skutočnosti, pri ktorých nastupuje povinné očkovanie. Vo všeobecnosti možno uviesť, že povinné očkovanie sa vzťahuje na ochorenia, ktoré sú v množine vysoko prenosných ochorení. Ide napríklad o záškrt, tetanus, čierny kašeľ, prenosnú detskú mozgovú obrnu, osýpky, mumps, ružienku alebo vírusový zápal pečene typu B a pod. Možno tak uviesť, že zo strany ochrany verejnosti a verejného zdravia je povinné očkovanie, uvedené vo Vyhláške o prevencii a kontrole prenosných ochorení, zadefinované dostatočným spôsobom. Ako je však možné na povinné očkovanie nazerať z právneho hľadiska? Vo všeobecnosti je možné

konštatovať, že povinné očkovanie je zásahom do fyzickej integrity jedinca, a teda zásahom do jeho súkromného, prípadne tiež rodinného života. Ako obmedzenie základného práva musí byť inštitút očkovacej povinnosti doprevádzaný takými zákonnými zárukami, aby bolo minimalizované jeho zneužitie a vylúčil sa lekársky výkon v prípade, že nie sú dané podmienky pre jeho prevedenie. Zlučiteľnosť tohto obmedzenia s právom na rešpektovanie súkromného života treba zistiť pomocou testu primeranosti. Po prvé, prípad musí spadať pod vecný rozsah tých práv, ktoré sú obmedzované, po druhé, musí dôjsť skutočne k zásahu do daného práva, následne obmedzenie musí byť v súlade so zákonom a toto obmedzenie musí sledovať legitímny cieľ, ktorým je ochrana verejného zdravia a obmedzenie musí byť nutné.²⁷⁶

Medzinárodné a ústavné východiská povinného očkovania

Možno konštatovať, že povinné očkovanie je v protiklade s právom na súkromie, ktoré je garantované vo viacerých záväzných dokumentoch. Dohovor v čl. 8 ods. 1 uvádza: „každý má právo na rešpektovanie svojho súkromného a rodinného života, obydlia a korešpondencie.“ Dohovor v ods. 2 čl. 8 súčasne uvádza, že „štátny orgán nemôže do výkonu tohto práva zasahovať okrem prípadov, keď je to v súlade so zákonom a nevyhnutné v demokratickej spoločnosti, v záujem národnej bezpečnosti, verejnej bezpečnosti, hospodárskeho blahobytu krajiny, predchádzania nepokojom a zločinnosti, ochrany zdravia alebo morálky alebo ochrany práv a slobôd iných.“ Právo na súkromie je zároveň upravené aj v čl. 16 ods. 1 Ústavy SR.

Naproti tomu, tu stojí právo na ochranu zdravia, ktoré je garantované v čl. 40 Ústavy SR. Možno uviesť, že subjektom práva na ochranu zdravia sú fyzické osoby, keďže zdravie je vlastnosťou biologických organizmov, medzi ktoré nepatria právnické osoby. Právo na ochranu zdravia sa zaručuje každému bez výnimky. Týka sa preventívnej ochrany zdravia, ktorého subjektom je každá ľudská bytosť, aj ochrany zdravia v chorobe, ktoré je relatívne v tom zmysle, že predpokladom vzniku tejto časti práva na ochranu zdravia je krátkodobé alebo dlhodobé narušenie zdravia chorobou.²⁷⁷ Tu je potrebné uviesť, že článok 40 Ústavy SR má prevažne programový charakter – práv z neho vyplývajúcich sa možno domáhať len na základe zákona, ktorý ho vykonáva. Len zo samotného ústavného zakotvenia práva na ochranu zdravia v čl. 40 Ústavy SR v zásade nevyplýva priamo realizovateľný nárok, keďže nie je bez ďalšieho ustáliteľné, aké konkrétne oprávnenia a právne povinnosti tvoria jeho obsah. Preto je potrebná jeho zákonná konkretizácia. Túto situáciu upravuje Ústava SR v čl. 51 ods. 1,

²⁷⁶ Nález Ústavného súdu ČR z 27. januára 2015, sp. zn. PL. ÚS 19/2014.

²⁷⁷ DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky*. 2. vyd. Bratislava : C. H. Beck, 2019, s. 829.

podľa ktorého domáhať sa práv uvedených v čl. 38 až 42 Ústavy SR možno len v medziach zákonov, ktoré tieto ustanovenia vykonávajú. Takto ústavodarca jednoznačne vytvoril priestor na vydanie právnych predpisov, ktorými sa konkretizuje obsah pojmu práva na ochranu zdravia. Vo vzťahu k čl. 40 Ústavy SR tak možno vyhodnotiť, že právo na ochranu zdravia je obsahovo naplnené až Zákomom o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia.²⁷⁸

K téme povinného očkovania sa vyjadril aj Európsky súd pre ľudské práva. Za významné možno považovať rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci *Solomakhin proti Ukrajine* z 15. marca 2012. Európsky súd pre ľudské práva uviedol, že na fyzickú integritu osoby sa vzťahuje pojem súkromný život, ktorý je chránený článkom 8 Dohovoru. Telesná integrita osoby sa týka najintímnejších aspektov súkromného života a povinná lekárska intervencia, aj keď je menej dôležitá, predstavuje zásah do práva na súkromie. Povinné očkovanie ako nedobrovoľné lekárske ošetrovanie predstavuje zásah do práva na rešpektovanie súkromného života, ktoré zahŕňa fyzickú a psychickú integritu osoby tak, ako je (právo na rešpektovanie súkromného života) zaručené v článku 8 ods. 1 Dohovoru. Európsky súd pre ľudské práva uviedol, že prezentovaným konaním tak došlo k zásahu do súkromného života sťažovateľa. Avšak Európsky súd pre ľudské práva súčasne poznamenal, že takýto zásah (povinné očkovanie) bol jasne stanovený zákonom a sledoval legitímny cieľ ochrany zdravia. Európsky súd pre ľudské práva judikoval, že zásah do fyzickej integrity je možné považovať za opodstatnený z hľadiska verejného zdravia a potreby kontrolovať šírenie infekčných chorôb v regióne. Na základe uvedeného je tak povinné očkovanie v súlade s článkom 8 Dohovoru.²⁷⁹

Na uvedené rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva v danej veci nadviazala aj slovenská právna prax, a to napríklad Najvyšší súd Slovenskej republiky v rozhodnutí zo 16. apríla 2014, sp. zn. 2 Szd 1/2013, uviedol: *„vzhľadom na uvedený podstatný obsah rozsudku ESLP podľa právneho názoru Najvyššieho súdu Slovenskej republiky je nesmierne dôležité zdôrazniť, že právo na rešpektovanie súkromného života (článok 8 ods. 1 Dohovoru) nemožno považovať za právo absolútne, a preto zásah do tohto práva automaticky neznamená aj porušenie tohto práva. ESLP štandardne skúma nasledujúce tri kritériá pri posudzovaní, či je zásah porušením práva: 1) či bol zásah vykonaný v súlade so zákonom, 2) či sledoval legitímny cieľ a 3) či bol nevyhnutný v demokratickej spoločnosti. Podľa právneho názoru Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z rozsudku vo veci Solomakhin proti Ukrajine možno vyvodit' v súvislosti s povinným očkovaním maloletých detí záver, že právo na rešpektovanie súkromného života (článok 8*

²⁷⁸ Nález Ústavného súdu SR z 10. decembra 2014, sp. zn. PL. ÚS 10/2013.

²⁷⁹ Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci *Solomakhin proti Ukrajine*.

ods. 1 Dohovoru) nemožno považovať za absolútne. Fyzická integrita človeka je obsiahnutá v koncepte ‚súkromného života‘, pričom povinný lekársky zásah, ak je čo i len minimálnej dôležitosti, činí zásah do tohto práva. Povinné očkovanie potom ako nedobrovoľná lekárska starostlivosť rovnako činí zásah do práva na rešpektovanie súkromného života, ktoré zahŕňa osobnú, fyzickú a mentálnu integritu garantovanú článkom 8 ods. 1 Dohovoru. Takýto zásah preto neznamená automaticky porušenie práva, ak je vykonaný v súlade so zákonom, ak sleduje legitímny cieľ ochrany zdravia a je nevyhnutný v demokratickej spoločnosti (článok 8 ods. 2 Dohovoru).“

Jedným z posledných rozhodnutí, ktoré sa vo svojej podstate venovali povinnému očkovaniu, je aj rozsudok Veľkého senátu Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci *Vavříčka a ostatní proti Českéj republice* z 8. apríla 2021. Skutkový stav bol založený na tom, že sťažovateľ bol vinný z priestupku z dôvodu, že sa so svojimi maloletými deťmi nedostavil na povinné očkovanie. Podstatou daného rozhodnutia je tak povinné očkovanie detí a prípadný zásah do práv sťažovateľa – sťažovateľa namietali, že uloženie pokuty a zamietnutie žiadosti o prijatie detských sťažovateľov do materskej školy z dôvodu, že si ich rodičia nespĺnili povinnosť nechať svoje deti očkovať podľa očkovacieho plánu, bolo svojvoľné. Sťažovatelia sa odvolávali na čl. 8 Dohovoru, a teda na právo na rešpektovanie súkromného života. Európsky súd pre ľudské práva sťažnosť vyhodnotil ako nepodstatnú, a to z nasledujúcich dôvodov:

- s ohľadom na ciele sledované povinným očkovaním, je účelom právnej úpravy povinného očkovania ochrana proti ochoreniam, ktoré môžu znamenať riziko závažnej ujmy na zdraví. To sa týka osôb, ktoré príslušné očkovanie podstúpia, ako aj tých, ktoré byť očkované nemôžu a stávajú sa tak zraniteľnými a musia sa v otázke ochrany proti príslušným infekčným ochoreniam spoliehať na vysokú preočkovanosť celej spoločnosti. Tento účel je v súlade s cieľom ochrany zdravia a ochrany práv iných tak, ako ich predpokladá článok 8 Dohovoru. Pokiaľ štát prijíma opatrenia na ochranu proti závažnému narušeniu chodu spoločnosti, spôsobenému infekčnou chorobou, teda v záujme verejnej bezpečnosti, hospodárskeho blahobytu štátu alebo predchádzaniu nepokojov, je uvedené v súlade s článkom 8 Dohovoru;²⁸⁰
- štáty majú povinnosť vykonať najlepší záujem dieťaťa a rovnako záujem detí ako skupiny obyvateľov. Pokiaľ ide o imunizáciu, jej cieľom by malo byť, aby každé dieťa bolo chránené pred závažnými ochoreniami. Toto sa vo väčšine prípadov deje tým, že je dieťa plne zaočkované už v rannom veku. Pokiaľ má štát za to, že stratégia dobrovoľného očkovania nebude pre dosiahnutie

²⁸⁰ Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 8. apríla 2021 vo veci *Vavříčka a ostatní proti Českéj republice*.

a udržanie kolektívnej imunity dostatočná, alebo kolektívna imunita nie je s ohľadom na povahu ochorenia relevantná, môžu vnútroštátne orgány pre dosiahnutie potrebnej miery zaočkovanosti pred závažným ochorením oprávnené zaviesť povinné očkovanie.²⁸¹

Na záver možno uviesť, že Európsky súd pre ľudské práva vo veci *Vavříčka a ostatní proti České republice* uviedol, že prijaté opatrenia v oblasti očkovania sú v rozumnom pomere primeranosti k sledovaným legitímnym cieľom a vnútroštátne orgány neprekročili svoj priestor pre úvahu. Nastavenie povinného očkovania tak možno považovať za nevyhnutné v demokratickej spoločnosti a nedošlo a nedochádza tak k porušeniu článku 8 Dohovoru.

Otázke povinného očkovania sa okrem Európskeho súdu pre ľudské práva venovali aj súdne inštanície v Českej republike. Ústavný súd Českej republiky napríklad uviedol, že povinné očkovanie vo všeobecnej rovine je ústavne konformným obmedzením práva.²⁸² Ústavný súd Českej republiky súčasne uviedol, že sloboda svedomia, viery a vyznania sa úplne uplatňuje len v súkromnej, možno povedať aj intímnej oblasti. Pre prípad prejavu navonok, vo verejnom priestore, nie je možné sa zbaviť explicitne upravených a implicitne prítomných obmedzení. Tak aj odmietnutie povinného očkovania z dôvodov náboženstva a viery, ktoré nie je možné úplne vylúčiť, musí zostať reštriktívne vnímanou výnimkou, nie však dišpenzne priznanou bez ďalšieho určitému náboženstvu či skupine osôb vyznávajúcich určitú vieru.²⁸³ Súčasne bolo judikované, že test oprávnenosti sekulárnej výhrady vo svedomí musí pozostávať z i) preukázania ústavnej relevancie tvrdení, obsiahnutých vo výhrade svedomia v porovnaní s tým, aký následok nepodrobeniu sa povinnému očkovaniu bude mať, ii) naliehavosti dôvodov, ktoré na podporu svojej výhrady nositeľ základnej slobody alebo jeho zákonný zástupca v konkrétnom prípade uvádza, iii) trvalosti, konzistentnosti a presvedčivosti tvrdenia, iv) zváženía spoločenských dopadov, ktoré môže v konkrétnom prípade uznaná tzv. sekulárna výhrada svedomia mať vzhľadom na dosiahnutú mieru tzv. preočkovanosti obyvateľstva (sociálna solidarita) proti prenosným ochoreniam a aktuálnej epidemiologickej situácii. Tieto jednotlivé požiadavky musia byť naplnené kumulatívne.²⁸⁴

Tvrdenie zakladajúce ústavne garantovanú výnimku, založenú na sekulárnej, či náboženskej výhrade musí byť mimoriadne závažné, vzťahujúce sa k danému

²⁸¹ Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 8. apríla 2021 vo veci *Vavříčka a ostatní proti České republice*.

²⁸² Nález Ústavného súdu ČR z 3. februára 2011, sp. zn. III. 449/2006.

²⁸³ Nález Ústavného súdu ČR z 22. decembra 2015, sp. zn. I. ÚS 1253/2014.

²⁸⁴ Nález Ústavného súdu ČR z 27. apríla 2021, sp. zn. IV. ÚS 2530/2020.

jedincovi a musí byť dostatočne určité a preukázané.²⁸⁵ Súčasne je judikované, že výlučne odlišný názor rodičov sťažovateľa v danom prípade nepostačuje. Povinnosť očkovania totiž sleduje legitímny cieľ, t. j. ochranu verejného zdravia, ktorý nad takýmito odlišnými názormi rodičov detí prevažuje. Aj keď každý má právo na vlastný názor a aj právo svoje názory slobodne prejavovať, nemožno očakávať, že by v demokratickom právnom štáte mohla osoba, z dôvodu odlišného názoru, nerešpektovať platné a účinné právne predpisy. Pokiaľ by tak predsa učinila, musí počítať so zodpovedajúcimi právnom stanovenými následkami.²⁸⁶ Pri uvedenom je tak potrebné, aby príslušné orgány v súlade s princípom proporcionality pomerovali na jednej strane kvalitu a presvedčivosť žiadateľa, uplatňujúceho výhradu vo svedomí voči maximálne akcentovanému záujmu spoločnosti na ochrane verejného zdravia a ochrane zdravia a práv ostatných.²⁸⁷

K povinnému očkovaniu sa vyjadril aj samotný Ústavný súd SR, a to v náleze z 10. decembra 2014, sp. zn. PL. ÚS 10/2013.²⁸⁸ Je nevyhnutné uviesť, že Ústavný súd SR vyjadril právny názor, že povinné očkovanie je spojené s bezprostredným zásahom do telesnej integrity človeka, ktorej ochrana spadá pod právo na súkromie fyzickej osoby v zmysle čl. 16 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky. V danom prípade sa do vzájomnej kolízie dostávajú dva Ústavou SR chránené záujmy, pričom právo na súkromie je v tomto smere obmedzené v prospech verejného záujmu na ochrane obyvateľstva pred vznikom a šírením prenosných smrteľných ochorení stanovením povinnosti každej fyzickej osoby podrobiť sa povinnému očkovaniu.²⁸⁹

Keďže pri povinnom očkovaní dochádza ku kolízii viacerých základných práv, Ústavný súd SR pristúpil k testu proporcionality v užšom slova zmysle. Ústavný súd SR dospel k nasledujúcim záverom:²⁹⁰

- k prvému kroku Ústavný súd SR uviedol, že zásah do súkromia v podobe povinnosti podrobiť sa povinnému očkovaniu možno považovať za vhodný, pretože reálne umožňuje (t. j. povinným očkovaním sa preukázateľne dosahuje predchádzanie vzniku a šírenia prenosných smrteľných ochorení) dosiahnuť legitímny cieľ spočívajúci v ochrane zdravia obyvateľov, resp. ochra-

²⁸⁵ Rozsudok Najvyššieho správneho súdu ČR z 10. decembra 2020, sp. zn. 9 As 62/2020.

²⁸⁶ Rozsudok Najvyššieho správneho súdu ČR z 29. marca 2013, sp. zn. 8 As 20/2012.

²⁸⁷ Rozsudok Najvyššieho správneho súdu ČR z 10. decembra 2020, sp. zn. 9 As 62/2020.

²⁸⁸ Krajský súd v Nitre podal návrh na vyslovenie nesúladu § 51 ods. 1 písm. d) a § 62 písm. a) Zákona o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia a § 6 Vyhlášky Ministerstva zdravotníctva s čl. 2 ods. 2 a 3 Ústavy SR, čl. 13 ods. 1 písm. a) a ods. 2 Ústavy SR, čl. 15 ods. 1 Ústavy SR, čl. 16 ods. 1 Ústavy SR v spojení s čl. 40 Ústavy SR. Ústavný súd SR rozhodol tak, že návrhu Krajského súdu v Nitre nevyhovel.

²⁸⁹ Nález Ústavného súdu SR z 10. decembra 2014, sp. zn. PL. ÚS 10/2013.

²⁹⁰ Nález Ústavného súdu SR z 10. decembra 2014, sp. zn. PL. ÚS 10/2013.

ne obyvateľstva pred vznikom a šírením prenosných smrteľných ochorení. Rozsah povinného očkovania, t. j. proti ktorým prenosným ochoreniam štát ukladá povinnosť očkovať (resp. pred vznikom a šírením ktorých prenosných smrteľných ochorení sa štát rozhodne obyvateľov chrániť), je otázkou výsostne expertnou a politickou. Z tohto pohľadu vyhodnotil Ústavný súd SR zásah do súkromia ako vhodný;

- k druhému kroku Ústavný súd SR uviedol, že zásah do súkromia v podobe povinnosti podrobiť sa povinnému očkovaniu je nevyhnutný na dosiahnutie legitímneho cieľa. Súčasne uviedol, že v súlade so stupňom poznania neexistuje účinnejší spôsob predchádzania vzniku a šírenia prenosných ochorení ako je očkovanie;
- k tretiemu kroku Ústavný súd SR uviedol, že z dôvodu podstaty oboch chránených záujmov, a teda práva na súkromie contra verejný záujem na ochrane života a zdravia obyvateľstva predchádzaním vzniku a šírenia prenosných smrteľných ochorení nie je možné zachovať absolútne maximum z oboch týchto práv, a teda kľúčovou je vážiaca formula C2. Ústavný súd SR konštatoval, že intenzita zásahu do práva na súkromie je stredná až podstatná. Súčasne uviedol, že miera uspokojiteľnosti verejného záujmu na ochrane života a zdravia obyvateľstva predchádzaním vzniku a šírenia prenosných smrteľných ochorení je pri povinnom očkovaní podstatná, pretože ide o najefektívnejší postup ako nielen priamo predchádzať vzniku a šíreniu prenosných smrteľných ochorení, ale aj postup, ktorým preukázateľne možno úplne eradikovať prenosné smrteľné ochorenia. V prípade upustenia od povinného očkovania neexistuje porovnateľne účinný spôsob predchádzania vzniku a šírenia prenosných smrteľných ochorení. Sumárom tak Ústavný súd SR konštatoval, že podstatná miera uspokojiteľnosti verejného záujmu na ochrane života a zdravia obyvateľstva predchádzaním vzniku a šírenia prenosných smrteľných ochorení prevažuje stredný až podstatný záujem na ochrane práva na súkromie fyzických osôb, a preto je nutné dať prednosť verejnému záujmu na ochrane života a zdravia obyvateľstva predchádzaním vzniku a šírenia prenosných smrteľných ochorení zabezpečovaným povinným očkovaním.

V prípade právnej úpravy povinného očkovania ide o naplnenie verejného záujmu na ochrane obyvateľstva (ľudstva, resp. života a zdravia obyvateľstva) pred vznikom a šírením prenosných smrteľných ochorení a zároveň ide o výkon pozitívneho záväzku štátu chrániť životy obyvateľov (v súlade s čl. 15 Ústavy SR) a ich zdravie (v súlade s čl. 40 Ústavy SR) prijatím vhodnej legislatívy v konkrétnych oblastiach života spoločnosti.²⁹¹ Povinné očkovanie a očkovanie

²⁹¹ Rozsudok Krajského súdu v Banskej Bystrici z 30. októbra 2019, sp. zn. 15 Co P 32/2019.

ako také je zásahom do integrity človeka. Avšak účelom a dôsledkom povinnosti podrobiť sa povinnému očkovaniu nie je ukončenie života alebo priama hrozba jeho ukončenia, ale naopak, jeho účelom je život chrániť a prechádzať vzniku a šíreniu prenosných smrteľných ochorení. Pri dodržaní právom predpísaných zdravotníckych postupov a zohľadnení zdravotných kontraindikácií očkovanej osoby nie je následkom povinného očkovania ohrozenie života, ale naopak jeho ochrana. Povinné očkovanie ako nedobrovoľná zdravotná starostlivosť síce činiť zásah do práva na rešpektovanie súkromného života, ktoré zahŕňa osobnú, fyzickú a mentálnu integritu, avšak takýto zásah automaticky neznamená porušenie tohto práva, ak je vykonaný v súlade so zákonom, ak sleduje legitímny cieľ ochrany zdravia a je nevyhnutný v demokratickej spoločnosti.²⁹²

Súhrnom k argumentácii, ktorá bola uvedená v tejto podkapitole možno uviesť, že ako Ústavný súd SR, tak aj Európsky súd pre ľudské práva sa otázky povinného očkovania venovali a obe tieto súdne inštancie k otázke povinného očkovania zaujali svoje stanoviská. Obe tieto súdne inštancie totožne uviedli, že napriek tomu, že povinné očkovanie predstavuje zásah do práva na súkromie, ktoré je garantované ako Ústavou SR, tak aj Dohovorom, tento zásah je prípustný a obstál vo vykonanom teste proporcionality. Povinné očkovanie ako zásah do práva na súkromie (alebo aj ako forma obmedzenia základného ľudského práva – práva na súkromie) je súladný a miera zásahu do tohto práva je naproti podstatnému uspokojeniu potrieb spoločnosti – ochrana života a zdravia, nízka.

Možno sa stotožniť s právnymi názormi ako Ústavného súdu SR, tak aj Európskeho súdu pre ľudské práva, že povinné očkovanie je prípustným a dovoleným zásahom do práva na súkromie osoby, ktorá je povinná sa povinnému očkovaniu podrobiť.

Zároveň v situácii, kedy pandémie ochorenia COVID-19 ukázala spoločnosti, že predchádzanie šírenia vírusového ochorenia alebo eradikovanie civilizačných chorôb (smrteľných chorôb) je najefektívnejšie práve prostredníctvom povinného očkovania, je potrebné, aby sa v kolízii práva na súkromie a práva na ochranu života a zdravia spoločnosti dala prednosť práve právu na ochranu života a zdravia spoločnosti. Možno sa stotožniť s právnymi názormi, aj s odkazom na vykonané testy proporcionality, že povinné očkovanie je odôvodnený zásah do práva na súkromie. Súčasne je potrebné a vhodné uviesť, že pri tom, či je povinné očkovanie vhodným nástrojom na ochranu života a zdravia spoločnosti (a teda aj ospravedlneným zásahom do práva na súkromie), je potrebné prihliadať najmä na výsledky vedeckého (medicínskeho) výskumu v tejto oblasti. Práve od tohto výskumu sa následne odvíja aj aplikácia testu proporcionality, keďže v prípade,

²⁹² Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 11. decembra 2017, sp. zn. 2 Sžo 209/2015.

ak povinné očkovanie voči tomu-ktorému ochoreniu má pozitívny vplyv na život a zdravie spoločnosti, je potrebné, aby sa na dané prihliadlo aj pri teste proporcionality.

4.3 Interrupcie

Interrupcie sú (nielen) právnym inštitútom, ktorý vzbudzuje v spoločnosti diskusie a veľakrát aj vášne. Okrem toho, že problematika interrupcií má nepochybne spoločensko-sociálny charakter, ide aj o právny inštitút, prostredníctvom ktorého dochádza ku kolízii základných práv a slobôd. Charakter interrupcií alebo umelého prerušenia tehotenstva je významný aj v tom, že moment narodenia je kľúčovou skutočnosťou, rozhodujúcou pre určenie s tým súvisiacich práv, ktoré sa fyzickej osobe priznávajú podľa § 7 zákona č. 40/1964 Zb. Občianskeho zákonníka v znení neskorších predpisov. Je vedecky preukázané, že vznik života a vývoj ľudskej bytosti je proces, ktorý má určitý časový priebeh. Z právneho hľadiska je problematická otázka od kedy treba priznať vyvíjajúcej sa ľudskej bytosti právnu ochranu a v akom rozsahu, ako aj v akom rozsahu je potrebné sa prikloniť k ochrane tehotnej ženy. Právo tak potrebuje istotu, časový bod, s ktorým by mohlo spájať vznik, zmenu a zánik právnych skutočností. Určenie tohto časového bodu by malo vychádzať z dostupných poznatkov a porovnania významu právom chránených záujmov – proporcionality. V prípade nedostatku informácií je potrebné uprednostniť záujem, ktorý z hľadiska univerzálnych hodnôt požíva vyššiu ochranu.²⁹³ V texte tejto časti vedeckej monografie budú používané pojmy interrupcia, ako aj umelé prerušenie tehotenstva – keďže ide o synonymá.

Interrupcia alebo umelé prerušenie tehotenstva je medicínsky zákrok, ktorý je v mnohých štátoch sveta predmetom najmä politických kontroverzií a Slovenská republika nie je výnimkou. Ľudia s rôznymi filozofickými, náboženskými, etickými alebo politickými názormi majú odlišné pohľady na prípustnosť interrupcií, a to vrátane otázky, či je umelé prerušenie tehotenstva v súlade so základnými ľudskými právami, konkrétne právom na život.²⁹⁴ Z dôvodu, že existuje množstvo názorov na interrupcie, možno zhodnotiť, že existujú viaceré modely právnej regulácie interrupcií, a to (i) model zakazujúci potraty, (ii) model povoľujúci potraty, (iii) model nariaďujúci potraty a (iv) model rešpektujúci potraty. Podľa

²⁹³ ŠEVCOVÁ, K. *Kapitoly z medicínskeho práva*. III. Doplnené a prepracované vyd. Banská Bystrica : Belianum, 2020, s. 111. Obdobne pozri aj ŠEVCOVÁ, K. *Kapitoly z medicínskeho práva*. II. doplnené a prepracované vyd. Banská Bystrica : Belianum, 2018, 156 s. a ŠEVCOVÁ, K. *Kapitoly z medicínskeho práva*. Banská Bystrica : Belianum, 2016, s. 142.

²⁹⁴ TĚŠINOVÁ, J., ŽDÁREK, R., POLICAR, R. *Medicínské právo*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2011, s. 125.

modelu zakazujúceho potraty právna úprava postihuje vykonávanie potratov ako trestný čin (napr. Brazília, Indonézia). V týchto krajinách sú potraty zakázané s výnimkou prípadov, keď potraty povoľujú na záchranu života ženy. Mnoho právnych úprav v Európe a v Severnej Amerike odmieta model zakazujúci potrat a povoľuje umelé prerušenie tehotenstva na žiadosť, ak je tehotenstvo dôsledkom znásilnenia či incestu, alebo kde by pokračovanie v tehotenstve predstavovalo hrozbu pre fyzickú, psychickú alebo sociálnu pohodu tehotnej ženy alebo jej plodu. Podľa modelu povoľujúceho potraty právna úprava dovoľuje vykonať umelé prerušenie tehotenstva, pričom presne určuje kritériá a podmienky jeho vykonania (napr. Švédsko, Nemecko, Anglicko, India, Zambia). Vo Veľkej Británii je legálne vykonávanie umelého prerušenia tehotenstva zo zdravotných dôvodov a dôvodov postihnutia plodu až do 24. týždňa tehotenstva, ale ženy musia získať súhlas dvoch lekárov. Podstata tretieho modelu – modelu nariadujúceho potraty – spočíva v tom, že zákon vyžaduje alebo podporuje ukončenie tehotenstva u osôb spadajúcich do určitých špecifických kategórií.

Posledným modelom je model rešpektujúci súkromie, podľa ktorého zákony bránia vláde v prijímaní právnych predpisov, ktoré kriminalizujú alebo striktno obmedzujú prístup k potratom bezpečným z medicínskeho hľadiska (napr. Kanada). Podľa tohto modelu zákon zriedka prikazuje potraty, práve naopak, povoľuje všetky prerušenia tehotenstva, pokiaľ sú vykonávané kvalifikovanou osobou v nemocniciach alebo iných špecializovaných zariadeniach. Bezpečnosť je hlavnou črtou tohto modelu.²⁹⁵

V úvode tejto podkapitoly je potrebné uviesť, že jej obsahom nebudú informácie o tom, či je alebo, nie je interrupcia správna alebo nie – oprávnenie rozhodovať o danej skutočnosti patrí výlučne osobám, ktoré sú odborne znalé rozhodnúť, či je potrebné mať alebo nemať povolené interrupcie, a to najmä na základe dostupných poznatkov vedy. Táto časť vedeckej monografie sa zaoberá umelým prerušením tehotenstva ako právnym inštitútom v právnom poriadku Slovenskej republiky. To, že otázka interrupcií je v slovenskej spoločnosti (minimálne na pôde Národnej rady Slovenskej republiky) stále v popredí a je predmetom spoločenského diskurzu, svedčí aj fakt, že po nástupe novej vlády v roku 2020 boli návrhy ohľadom interrupcií predkladané pravidelne každých 6 mesiacov. Je tak nepochybné, že daná otázka si zaslúži pozornosť, a to aj prostredníctvom tejto vedeckej monografie. Možno tak uviesť, že interrupcia je inštitútom, pri ktorom

²⁹⁵ Porovnaj VRÁBLOVÁ, M. Trestná politika vo vzťahu k nedovolenému prerušeniu tehotenstva. In VRÁBLOVÁ, M., VRTÍKOVÁ, K. (eds.). *Právna politika vo vzťahu k ochrane života a zdravia a na ňu nadväzujúca legislatíva. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha : Leges, 2020, s. 243 a POST, G. S. (ed). *Encyklopedia of Bioethics. 3rd Edition. Volume A-C*. USA: Macmillan Reference, 2004, s. 18.

Ľudia vedú medzi sebou vášnivé spory, nemajú jasno v tom, v čom sa vlastne nezhodujú, a to aj vtedy, keď je diskusia prudká a intenzívna. Ronald Dworkin k tomuto diskurzu uviedol, že takmer všetky teologické, morálne, filozofické a dokonca aj sociologické diskusie predpokladajú, že ľudia sa v otázke interrupcií nezhodujú preto, lebo sa nezhodujú v tom, či je ľudský plod osobou s právom na život od okamihu svojho počatia alebo sa stáva osobou v istej chvíli tehotenstva, resp. sa ňou stáva až po narodení. A ak je plod osobou, tak v tom, či jeho právo na život musí ustúpiť pred nejakým silnejším právom tehotnej ženy.²⁹⁶

Pokiaľ ide o interrupcie, tak zákonným podkladom v Slovenskej republike je zákon č. 73/1986 Zb. o umelom prerušení tehotenstva v znení neskorších predpisov. Tento niekoľko rokov platný a účinný právny predpis, pozostávajúci z 15 paragrafov, upravuje podmienky umelého prerušenia tehotenstva. Vo všeobecnosti je možné uviesť, že právna úprava – Zákon o umelom prerušení tehotenstva rozlišuje dve formy umelého prerušenia tehotenstva, a to (i) interrupciu v prvých 12 týždňoch gravidity a (ii) interrupciu so súhlasom ženy, ak je ohrozený jej život, zdravie alebo zdravý vývoj plodu alebo je chybný genetický vývoj plodu.²⁹⁷ Zároveň je možné uviesť, že zvyčajné právne dôvody na umelé prerušenie tehotenstva, ktoré vychádzajú z umiernených legislatív, sa dajú rozdeliť do štyroch kategórií, a to:

- i. zdravotné - ohrozenie života alebo zdravia matky,
- ii. eugenické – riziko abnormality zárodka,
- iii. humanitárne - tehotenstvo zapríčinené trestným činom ako znásilnenie alebo incest,
- iv. sociálno-ekonomické – chudoba, veľkosť rodiny a pod.²⁹⁸

Je vhodné pripomenúť nasledujúce skutočnosti, ktoré vyvstávajú zo Zákona o umelom prerušení tehotenstva:

- Zákon o umelom prerušení tehotenstva upravuje umelé prerušenie tehotenstva a so zreteľom na ochranu života a zdravia ženy a v záujme plánovaného a zodpovedného rodičovstva ustanovuje podmienky na jeho vykonávanie (§ 1 Zákona o umelom prerušení tehotenstva);
- umelé prerušenie tehotenstva možno vykonať v prípade, ak o to žena písomne požiada a ak tehotenstvo nepresahuje 12-týždňov a ak tomu nebránia zdravotné dôvody ženy (§ 4 Zákona o umelom prerušení tehotenstva);

²⁹⁶ DWORKIN, R. Morálnosť interrupcií. In *Právo ženy? Štúdie o problematike interrupcií*. Bratislava : Kalligram, 2004, s. 100 - 101.

²⁹⁷ Porovnaj ŠEVCOVÁ, K. *Kapitoly z medicínskeho práva. III.* Doplnené a prepracované vyd. Banská Bystrica : Belianum, 2020, s. 114 a § 4 a § 5 Zákona o umelom prerušení tehotenstva.

²⁹⁸ SUMMERE, L. W. Interrupcia a teória morálky. In *Právo ženy? Štúdie o problematike interrupcií*. Bratislava : Kalligram, 2004, s. 53 a nasl.

- tehotenstvo možno umelo prerušiť so súhlasom ženy alebo na jej podnet aj v prípade zdravotných dôvodov – ak je ohrozený život alebo zdravie ženy alebo zdravý vývoj plodu alebo ak ide o genetický chybný vývoj plodu (§ 5 Zákona o umelom prerušení tehotenstva).

S odkazom na uvedené ustanovenia Zákona o umelom prerušení tehotenstva možno podotknúť, že vo vzťahu k umelému prerušeniu tehotenstva sa dostávajú do kolízie nasledujúce základné práva, a to (i) právo plodu na život a (ii) právo ženy na súkromie, resp. právo ženy na ochranu svojho života a zdravia. Interrupcia tak jednoznačne predstavuje zásah do osobnostných práv počátého dieťaťa (plodu na život) i rodičov. Tieto práva nemožno rešpektovať na oboch stranám zároveň. Buď sa obmedzia na strane matky, ak sa plodu prizná právo na život, alebo sa úplne znegujú na strane plodu, ak sa matke prizná právo na interrupciu.²⁹⁹ Je tak nepochybné, že je potrebné tieto kolidujúce práva pomerovať spôsobom, aby sa zistilo, ktoré právo má prednosť a za akých relevantných podmienok.

Ústavné a medzinárodné východiská interrupcií

Ustálená judikatúra dlhodobo poukazuje na to, že život je hodný ochrany. Dané priamo vyplýva aj z Ústavy SR, ktorá v čl. 15 ods. 1 garantuje, že „každý má právo na život. Ľudský život je hodný ochrany už pred narodením.“ Ústava SR tak jednoznačne chráni ľudský život aj pred narodením, čo sa tak dostáva do priameho konfliktu so Zákonom o umelom prerušení tehotenstva. Čo však možno rozumieť slovným spojením „pred narodením“? Tu je vhodné uviesť, že spôsob právnej ochrany ľudského života je v 21. storočí dvojaký. Nastavuje sa buď od okamihu počatia predurčeného spojením mužskej pohlavnej bunky so ženskou pohlavnou bunkou, alebo sa stotožňuje s neskorším okamihom životných procesov prebiehajúcich v ľudskom zárodok alebo v ľudskom plode pred narodením.³⁰⁰ Z právneho hľadiska tak možno uviesť, že pretrvávajú dve koncepcie ochrany ľudského plodu, na základe ktorých sa odvíja príslušná legislatíva – príslušné právne predpisy. Prvá koncepcie uvádza, že zárodok sa stáva človekom už okamihom počatia, a preto je nutná absolútna ochrana plodu počas celého trvania tehotenstva – táto koncepcia je najčastejšie spájaná s tzv. prolife prívržencami. Druhá koncepcia na tehotenstvo nazerá ako na dlhodobý proces,

²⁹⁹ ŠEVCOVÁ, K. *Kapitoly z medicínskeho práva. III.* Doplnené a prepracované vyd. Banská Bystrica : Belianum, 2020, s. 112.

³⁰⁰ DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky.* 2. vyd. Bratislava : C. H. Beck, 2019, s. 403.

počas ktorého nie je možné jednoznačne určiť moment vzniku života, a preto nie je ochrana plodu absolútne nutná.³⁰¹

Na druhej strane tu máme právo na súkromie ženy. Vo vzťahu k právu na súkromie je možné uviesť, že súkromie je sociologický pojem. Možno ho chápať ako právo osoby rozhodovať o sebe. Zároveň sa súkromie chápe v užšom a širšom ponímaní. Zatiaľ čo užšie ponímanie súkromia sa chápe ako ochrana subjektívne vytvorenej predstavy o súkromnom živote človeka, tak širšie ponímanie môže zahŕňať aj ochranu širšieho okolia bezprostredne nadväzujúceho na potreby a záujmy danej osoby. Súčasne je možné poukázať aj na pozitívnu a negatívnu zložku súkromia. Obsah pozitívnej zložky súkromia tvorí právo fyzickej osoby sa rozhodnúť podľa vlastného uváženia. Negatívna zložka zahŕňa právo brániť sa proti neoprávneným zásahom do tejto sféry zo strany tretích osôb.³⁰² Možno tak nepochybné uviesť, že právo ženy na umelé prerušenie tehotenstva je súčasťou jej práva na súkromie. Právo na súkromie je garantované aj v Ústave SR, ktorá v čl. 16 ods. 1 garantuje, že „*nedotknuteľnosť osoby a jej súkromia je zaručená. Obmedzená môže byť len v prípadoch ustanovených zákonom.*“

Ako poukazuje právna teória³⁰³, rozsah a obsah ochrany priznanej rodinnému životu ako súčasť práva na súkromie zahŕňa aj umelé prerušenie tehotenstva. To znamená, že právo na súkromie zahŕňa aj právo na rešpekt voči rozhodnutiu stať sa rodičom, ako aj voči rozhodnutiu nestáť sa rodičom. Je tak nepochybné, že právo ženy na umelé prerušenie tehotenstva je súčasťou jej práva na súkromie. Právo ženy na rešpektovanie jej súkromného života tak musí byť vážené ďalšími súperiacimi právami a slobodami vrátane tých, ktoré prináležia nenarodenému dieťaťu.³⁰⁴

Prvým prelomom v súdnej praxi ohľadom práva ženy na umelé prerušenie tehotenstva bolo rozhodnutie Najvyššieho súdu USA vo veci *Roe proti Wade* z roku 1973.³⁰⁵ Najvyšší súd USA v júni 2022 zrušil právo žien na umelé prerušenie tehotenstva, ktoré im bolo priznané rozhodnutím z roku 1973 a vyhlásil

³⁰¹ ZIMEK, J. *Právo na život: (vybrané otázky súvisiacej se základným právom človeka - právom na život)* 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 1995, s. 17 a nasl.

³⁰² JÚDA, V. Právo na súkromie v judikatúre súdov. In *Ľudské práva včera a dnes. Pôvod a význam ľudských práv a ich ochrana v právnej terminológii a praxi*. Banská Bystrica : Belianum, 2017, s. 230.

³⁰³ DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky*. 2. vyd. Bratislava : C. H. Beck, 2019, s. 418 a nasl.

³⁰⁴ KAVECKÁ, V., PIROŠÍKOVÁ, M. Interrupcie – Írsko verzus Poľsko. In SAKTOROVÁ, E., DZIMKO, J., DOLÍHALOVÁ, M. (zost./ed.). *Právne rozpravy on-screen III. : sekcia verejného práva : zborník z online vedeckej konferencie konanej dňa 7. 5. 2021 na Právnickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici*. 1. vyd. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2021, s. 180.

³⁰⁵ Uvedené rozhodnutie je dostupné na: <<https://caselaw.findlaw.com/us-supreme-court/410/113.html>>.

že „*Ústava USA nepriznáva právo na umelé prerušenie tehotenstva. Právomoc regulovať umelé prerušenie tehotenstva sa vracia ľuďom a ich voleným zástupcom*“. Rozhodovanie o interrupciách tak bude v kompetencii jednotlivých štátov. Napriek zrušeniu uvedeného rozhodnutia Najvyššieho súdu USA je nevyhnutná jeho stručná analýza keďže sa stalo podkladom pre právne predpisy, upravujúce umelé prerušenie tehotenstva aj v samotnej Európe. V danom prípade Najvyšší súd USA rozhodol, že do skončenia prvého trimestra, teda do dvanásteho týždňa vývoja plodu je interrupcia plne v kompetencii tehotnej ženy a štát nemôže do jej rozhodnutia a do jej práva na súkromie žiadnym spôsobom zasahovať. Lehota prvého trimestra bola určená z dôvodu, že hranica skončenia prvého trimestra je daná schopnosťou samostatného prežitia plodu – po uplynutí tohto obdobia je možné, aby štát zakázal potraty s výnimkou, kedy je uvedený zákrok nevyhnutný k zachovaniu života alebo zdravia matky.³⁰⁶ Právo na súkromie, ktoré Najvyšší súd USA podporil v prípade *Roe proti Wade*, je súkromím v zmysle zvrchovanosti súkromia nad konkrétnymi, jasne vymedzenými rozhodnutiami a táto zvrchovanosť uvádza, že z ochraňovania ženy nad použitím vlastného tela na plodenie detí zo strany štátu nevyplýva, že je jedno ako s ňou zaobchádza partner, prípadne ako zaobchádza ona s ním vo svojom dome. Práve naopak, právo nebyť znásilnená či vystavená sexuálnemu násiliu je ďalším príkladom práva mať pod kontrolou používanie svojho vlastného tela. Nevyplýva z toho ani to, že štát nemá nijakú zodpovednosť na zabezpečenie ekonomických podmienok, ktoré umožňujú, aby sa toto právo uplatnilo a aby jeho vlastníctvo malo hodnotu. Práve naopak, uznanie toho, že ženy majú ústavné právo rozhodovať o tom, ako sa má nakladať s ich vlastným telom je nevyhnutným predpokladom a nie prekážkou ďalšieho nároku, že štát sa musí postarať o tom, aby toto právo nebolo iluzórne.³⁰⁷ Medzi podstatné patria nasledujúce výroky uvedeného rozhodnutia:³⁰⁸

- súčasný trestný zákon o potratoch v Texase, ktorý z trestnej činnosti vyníma len život zachraňujúci zákrok v mene matky, bez ohľadu na štádium tehotenstva a bez uznania ostatných záujmov, porušuje doložku o riadnom procese štrnásteho dodatku;
- pre fázu približne pred koncom prvého trimestra, rozhodnutie o vykonaní umelého prerušenia tehotenstva a jeho vykonanie musí byť ponechané na lekárske posúdenie ošetrojúceho lekára ženy;

³⁰⁶ KOLEKTÍV AUTOROV. *Vybrané texty k ľudským právam*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 2013, s. 85.

³⁰⁷ DWORKIN, R. Morálnosť interrupcií. In *Právo ženy? Štúdie o problematike interrupcií*. Bratislava : Kalligram, 2004, s. 134.

³⁰⁸ Rozhodnutie Najvyššieho súdu USA z 22. januára 1973 vo veci *Roe proti Wade*.

- pre fázu, ktorá nasleduje približne po konci prvého trimestra môže štát pri presadzovaní svojho záujmu regulovať interrupcie spôsobmi, ktoré primerane súvisia so zdravím matky;
- pre fázu, ktorá nasleduje po životaschopnosti plodu, štát môže podporovať záujem o ľudský život, regulovať a dokonca zakazovať potraty okrem prípadov, keď je to podľa príslušného lekárskeho posúdenia nevyhnutné na zachovanie života alebo zdravia matky.

Ako vyplýva zo skôr uvedeného, Najvyšší súd USA tak jednoznačne nastavil kritéria ako sa začalo nazerať na možnosti umelého prerušenia tehotenstva. V roku 1973 tak Najvyšší súd USA zrušil trestný zákon z devätnásteho storočia, ktorý zakazoval umelé prerušenie tehotenstva s výnimkou záchrany života ženy, ako aj zákon z dvadsiateho storočia, ktorý povoľoval umelé prerušenie tehotenstva na základe rozsiahlejších indícií. Najvyšší súd USA v rozhodnutí *Roe proti Wade* zastával názor, že ústavné právo na súkromie zahŕňa rozhodnutie ženy po konzultácii s lekárom, či ukončiť tehotenstvo. Zároveň uznal, že právo na súkromie nie je absolútne, keďže v určitom bode sa záujmy štátu, pokiaľ ide o ochranu zdravia, medicínskej štandardy a prenatalny život stanú dominantnými. Najvyšší súd USA v prípade *Roe proti Wade* ponúkol vysvetlenie, v ústavnom práve bezprecedentné, že trestné zákony o potratoch spôsobujú fyzické a emocionálne ujmy ženám a vyhlásil, že „škoda, ktorú by štát uvalil na tehotnú ženu úplným odmietnutím tejto voľby je zjavná.“³⁰⁹

Rozhodnutie Najvyššieho súdu USA v prípade *Roe proti Wade* malo viaceré kľúčové charakteristiky, a to (i) vymedzilo legitimitu delenia tehotenstva ženy na fázy, v ktorých sa mení možná miera ingerencie verejnej moci do rozhodovania ženy o ukončení tehotenstva; a (ii) explicitne zadefinovalo právo na ukončenie tehotenstva. Delenie na fázy bolo založené na hodnote a dôležitosti záujmov tehotnej ženy a plodu vrátane života a zdravia, a to aj s ohľadom na životaschopnosť plodu. Bolo určené, že v štádiu približne do konca prvého trimestra musí byť rozhodnutie o ukončení tehotenstva prenechané na posúdení ženy a jej ošetrojúceho lekára. Od prvého trimestra by mal štát chrániť zdravie matky, a tak prípadne môže upraviť prístup k ukončeniu tehotenstva z dôvodov rozumne súvisiacich so zdravím tehotnej ženy. Keď plod dosiahne hranicu životaschopnosti, štát má chrániť záujem na potencialite života plodu a môže obmedziť alebo aj zakázať umelé ukončenie tehotenstva s výnimkou, ak je to nevyhnutné pre zdravie a život matky. V rámci práva tehotnej ženy na súkromie, ktoré Najvyšší súd USA našiel v požiadavke slobody a zakryl ňou slobodnú voľbu ženy ukončiť tehotenstvo,

³⁰⁹ SIEGEL, R. B. The Constitutionalization of Abortion. In *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford : Oxford University Press, 2012, s. 1066.

bral do úvahy aj vplyv tehotenstva na zložitosť života ženy a na jej budúcnosť, a to najmä v kontexte narodenia sa zdravotne znevýhodneného plodu. Poukázal aj na psychologickú záťaž a niekedy až na ujmu, súvisiacu s materstvom a s prijatím dieťaťa do rodiny, ktorá nie je spôsobilá sa oň postarať.³¹⁰

Otázkami umelého prerušenia tehotenstva sa zaoberal aj Európsky súd pre ľudské práva, a to v rámci viacerých súdnych rozhodnutí. V danej súvislosti je dôležité poukázať na tri rozhodnutia, ktoré Európsky súd pre ľudské práva v otázke umelého prerušenia tehotenstva vydal.

Európsky súd pre ľudské práva sa problematikou umelého prerušenia tehotenstva zaoberal v rozhodnutí z 13. mája 1980, *Paton proti Spojenému kráľovstvu*. Európsky súd pre ľudské práva uviedol, že život plodu je úzko spätý so životom ženy a nemožno ho vnímať izolovane od tehotnej ženy. Ak by sa článok 2 Dohovoru vzťahoval na plod a jeho ochrana podľa tohto článku 2 Dohovoru by bola bez akéhokoľvek výslovného obmedzenia, potrat by sa musel považovať za zakázaný, aj keď by pokračovanie tehotenstva znamenalo vážne poškodenie alebo ohrozenie života tehotnej ženy. Znamenalo by to, že „nenarodený život“ plodu by sa považoval za hodnotnejší ako život tehotnej ženy. Právo na život už narodenej osoby by sa tak považovalo nielen za predmet výslovného obmedzenia, ale aj ako predmet ďalších implicitných obmedzení.³¹¹

Ďalšie rozhodnutie, ktoré si zaslúži pozornosť, je rozsudok Veľkého senátu Európskeho súdu pre ľudské práva z 8. júla 2004, *Vo proti Francúzsku*. Toto rozhodnutie je dôležité z dôvodu, že Európsky súd pre ľudské práva uviedol, že nenarodené dieťa nie je považované za „osobu“, ktorá požíva priamu ochranu čl. 2 Dohovoru, a že jeho právo na život je, pokiaľ existuje, implicitne obmedzené právami a záujmami matky.³¹²

Ďalším rozhodnutím, ktoré je potrebné uviesť, je rozsudok Veľkého senátu Európskeho súdu pre ľudské práva zo 16. decembra 2010, *A., B. a C. proti Írsku*. Za podstatné možno považovať nasledujúce závery Európskeho súdu pre ľudské práva:³¹³

– Európsky súd pre ľudské práva konštatoval, že pojem súkromný život v zmysle článku 8 Dohovoru je širokým pojmom, ktorý, okrem iného, zahŕňa aj právo na osobnú autonómiu a osobný rozvoj. Uvedené sa týka predmetov ako rodová identifikácia, sexuálna orientácia a sexuálny život, ako aj fyzická

³¹⁰ BERDISOVÁ, L. O čo ide v diskusii o umelom ukončení tehotenstva? In *Justičná revue*. 72, 2020, č. 2, s 157.

³¹¹ Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 13. mája 1980 vo veci *Paton proti Spojenému Kráľovstvu*.

³¹² Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 8. júla 2004 vo veci *Vo proti Francúzsku*.

³¹³ Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva zo 16. októbra 2010 vo veci *A., B. a C. proti Írsku*.

a psychická integrita osoby, spolu s rozhodnutím mať dieťa alebo nemať dieťa alebo sa stať rodičmi;

- Európsky súd pre ľudské práva uviedol, že právne predpisy, upravujúce prerušenie tehotenstva sa dotýkajú sféry súkromného života ženy.

Súčasne možno uviesť, že Európsky súd pre ľudské práva zároveň judikoval, že samotná podstata otázok, ktoré sú obsiahnuté v rozhodnutiach ukončiť tehotenstvo je taká, že časový faktor je osobitne dôležitý. Realizované konania by tak mali zabezpečiť, aby takéto rozhodnutia ohľadom ukončenia tehotenstva boli časovo obmedzené a aby zabránili poškodeniu života a zdravia ženy, ku ktorému by mohlo dôjsť v dôsledku neskorej interrupcie. Konanie, v ktorom sú rozhodnutia, týkajúce sa dostupnosti zákonnej interrupcie preskúvané post factum, nemôže túto funkciu splniť.³¹⁴ Rozhodnutie tehotnej ženy pokračovať alebo nepokračovať v tehotenstve patrí výlučne do sféry jej súkromného života. V spojení s tým, aj legislatíva, upravujúca prerušenie tehotenstva sa dotýka sféry súkromného života, keďže kedykoľvek je žena tehotná, jej súkromný život je úzko spojený so životom plodu.³¹⁵ Súkromný život, resp. pojem súkromný život sa tak vzťahuje na rozhodnutie mať alebo nemať dieťa, ako aj na rozhodnutie stať sa rodičom.³¹⁶

Sumárom možno uviesť, že na základe Dohovoru je právo ženy na prístup k umelému prerušeniu tehotenstva zahrnuté do práva na súkromný život, pretože sa týka osobnej autonómie, sexuálneho života a fyzickej a psychickej integrity. Európsky súd pre ľudské práva v tejto veci akceptoval, že sťažovatelia sa cítili stigmatizovaní pred, počas a po potrate, a cesta do zahraničia za účelom interrupcie bola pre každého sťažovateľa fyzicky a psychicky náročná a náklady, ktoré sťažovatelia uhradili, boli zaťažujúce. Z uvedeného dôvodu Európsky súd pre ľudské práva uviedol, že sťažnosti sťažovateľov patrili do rozsahu pôsobnosti článku 8 Dohovoru.³¹⁷

Na základe skôr uvedeného možno uviesť, že problematika umelého prerušenia tehotenstva bola a neustále je riešená na úrovni Európskeho súdu pre ľudské práva, ktorý jednoznačne vymedzil, že právo na interrupciu patrí do rozhodovania ženy, a teda je súčasťou jej práva na súkromie.

Aj v slovenskej právnej praxi sa príslušné súdne autority zaoberali problematikou umelého prerušenia tehotenstva. Podstatným rozhodnutím je nález

³¹⁴ Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 20. marca 2007 vo veci *Tysiack proti Poľsku*.

³¹⁵ Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 26. mája 2011 vo veci *R.R. proti Poľsku*.

³¹⁶ Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 10. apríla 2007 vo veci *Evans proti Spojenému kráľovstvu*.

³¹⁷ Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva zo 16. októbra 2010 vo veci *A., B. a C. proti Írsku*.

Ústavného súdu SR zo 4. decembra 2007, sp. zn. PL. ÚS 12/2001.³¹⁸ Ústavný súd preskúmaval súlad Zákona o umelom prerušení tehotenstva s Ústavou SR. Vo všeobecnosti možno konštatovať, že uvedené rozhodnutie Ústavného súdu SR vytvorilo ústavný základ pre vykonávanie umelého prerušenia tehotenstva.

Ústavný súd zdôraznil, že jeho úlohou nie je zodpovedanie filozofickej, morálnej alebo etickej otázky, kedy začína ľudský život ani otázky správnosti či morálnosti umelého prerušenia tehotenstva v Slovenskej republike, ale obmedzil sa na vyriešenie otázky, aké sú ústavné mantinely, ktoré Ústava SR vo vzťahu k právnej úprave umelého prerušenia tehotenstva kladie zákonodarcovi. Kľúčová otázka, na ktorú Ústavný súd SR v konaní odpovedal spočívala v tom, či Ústava SR znemožňuje zákonodarcovi právnu úpravu umelého prerušenia tehotenstva spôsobom, aký vyplýva z napadnutých ustanovení Zákona o umelom prerušení tehotenstva.³¹⁹ Podstatou ústavného prieskumu tak bola otázka, či ochrana plodu počas prvých dvanástich týždňov tehotenstva, keď je preferované slobodné rozhodnutie ženy, vyhovuje ústavnej maxime práva na život zakotvenej v čl. 15 Ústavy SR.³²⁰

Ústavný súd SR uviedol, že jeho úloha spočívala v posúdení súladu napadnutých ustanovení Zákona o umelom prerušení tehotenstva a príslušnej vyhlášky Ministerstva zdravotníctva SR s čl. 15 ods. 1 a 4 Ústavy SR a v príčinnej súvislosti s inými ústavnými normami a princípmi, ako aj Ústavou SR chránenými hodnotami. Ústavný súd SR uviedol, že právna úprava umelého prerušenia tehotenstva môže v konkrétnych okolnostiach predstavovať zásah nielen do čl. 15 ods. 1 Ústavy SR upravujúceho právo na život a ochranu nenarodeného ľudského života, ale aj do základného práva tehotnej ženy na súkromie upraveného v čl. 16 ods. 1 a čl. 19 ods. 1 a 2 Ústavy SR, a prípadne aj do jej ďalších práv, ako je právo na ochranu zdravia (čl. 40 Ústavy SR) alebo právo na slobodu myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery (čl. 24 ods. 1 Ústavy SR). Súčasne Ústavný

³¹⁸ Vo vzťahu k uvedenému rozhodnutiu Ústavného súdu SR je potrebné uviesť, že návrh podala skupina 31 poslancov Národnej rady Slovenskej republiky – týkal sa súladu § 4, § 6, § 7, § 8, § 10 a § 11 Zákona o umelom prerušení tehotenstva a súladu príslušnej vyhlášky Ministerstva zdravotníctva SR, ktorou sa vykonával Zákona o umelom prerušení tehotenstva s článkom 15 ods. 1 a ods. 4 Ústavy SR a súladu Vyhlášky Ministerstva zdravotníctva SR, ktorou sa vykonával Zákona o umelom prerušení tehotenstva, s čl. 123 v spojení s čl. 2 ods. 2 Ústavy SR. Ústavný súd SR rozhodol, nasledovne: „*Ustanovenie § 2 ods. 3 vyhlášky Ministerstva zdravotníctva Slovenskej socialistickej republiky č. 74/1986 Zb. v znení zákona č. 98/1995 Z. z., ktorou sa vykonáva zákon Slovenskej národnej rady č. 73/1986 Zb. o umelom prerušení tehotenstva v znení zákona č. 419/1991 Zb., nie je v súlade s čl. 123 v spojení s čl. 2 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky a vo zvyšnej časti návrhu 31 poslancov Národnej rady Slovenskej republiky nevyhovuje.*“

³¹⁹ Nález Ústavného súdu SR zo 4. decembra 2007, sp. zn. PL. ÚS 12/2001.

³²⁰ BERDISOVÁ, L. O čo ide v diskusií o umelom ukončení tehotenstva? In *Justičná revue*. 72, 2020, č. 2, s. 159.

súd SR judikoval, že bolo potrebné právnu úpravu umelého prerušenia tehotenstva posudzovať a interpretovať aj v kontexte s ústavnými princípmi a ústavou chránenými hodnotami, osobitne s princípom proporcionality, ktorý tvorí neoddeliteľnú súčasť generálneho princípu právneho štátu vyjadreného v čl. 1 ods. 1 prvej vete Ústavy SR a je základom ústavného vyvažovania, alebo aj s princípom slobody, ktorý vyplýva v najmä z čl. 2 ods. 3 Ústavy SR. Ústavný súd SR musel tiež pri posudzovaní podaného návrhu prihliadať aj na obsah medzinárodných záväzkov Slovenskej republiky, súvisiacich najmä s právom na život a právom na súkromie, ako aj na dotknutú judikatúru medzinárodných súdnych orgánov, t. j. Ústavný súd SR posúdil napadnutú právnu úpravu z hľadiska limitov vyplývajúcich z medzinárodného práva.³²¹ Ústavný súd SR si tak vymedzil mantinely, v ktorých posudzoval súlad napadnutých ustanovení Zákona o umelom prerušení tehotenstva.

Pokiaľ ide o samotné právo na život, tak v tejto časti Ústavný súd SR uviedol, že právo na život je „*vstupnou bránou a pilierom celého systému ochrany základných práv a slobôd*“. Ústavný súd SR tak priznal právo na život jeho výsostné miesto v diapazóne základných ľudských práv a slobôd. Ďalej uviedol, že právo na život pôsobí *erga omnes* a je priamo aplikovateľné. Právo na život tak požíva ochranu jednak vo vertikálnom vzťahu verejná moc - fyzické osoby a jednak v horizontálnych vzťahoch medzi fyzickými osobami a právnickými osobami navzájom. Z čl. 15 ods. 1 Ústavy SR teda pre štát nevyplýva iba povinnosť zdržať sa zásahov do práva na život, ale aj pozitívny záväzok prijať a zabezpečiť realizáciu opatrení slúžiacich účinne a reálnej ochrane práva na život. Na základe uvedeného tak Ústavný súd SR musel odpovedať, či nositeľom (subjektom) práva na život je nasciturus (plod) alebo až narodený človek.

Vo vzťahu k nasciturovi Ústavný súd SR uviedol, že nenarodený ľudský život má charakter objektívnej hodnoty. Nascuitus tak nie je subjektom práva, ktorému patrí základné právo na život. Nasciturus sa môže stať subjektom práva *ex tunc*, a teda *ex tunc* aj nositeľom základných práv, avšak pod podmienkou, že sa narodí živý. Okrem toho, Ústavný súd SR uviedol, že povinnosť chrániť nenarodený ľudský život je ústavnou povinnosťou všetkých orgánov verejnej moci, do pôsobnosti ktorých táto ochrana môže v konkrétnych okolnostiach patriť, a to vrátane zákonodarcu a Ústavného súdu SR. Ochrana tejto ústavnej hodnoty je zabezpečovaná v prvom rade zákonodarnou cestou. Niektoré možnosti ochrany nenarodeného ľudského života sú pritom naznačené už priamo v niektorých ďalších ústavných ustanoveniach (napr. právo tehotných žien na osobitnú starostlivosť, ochranu v pracovných vzťahoch a právo na zodpovedajúce pracovné podmienky

³²¹ Nález Ústavného súdu SR zo 4. decembra 2007, sp. zn. PL. ÚS 12/2001.

a jeho realizácia prostredníctvom bežného zákonodarstva). Táto povinnosť nie je závislá od toho, či *nasciturus* má, alebo nemá postavenie subjektu práva; v podstate jeho predpokladom je práve to, že *nasciturus* samostatným subjektom práva bez ďalšieho nie je (inak by, samozrejme, disponoval základným právom na život).

Na druhej strane, Ústavný súd SR analyzoval aj právo na súkromie tehotnej ženy. K danému uviedol, že právo na súkromie a právo na ochranu súkromného života, v spojení s princípom slobody garantujú jednotlivcom možnosť autonómneho sebaurčenia a do tohto rámca patrí a je aj Ústavou SR chránené rozhodovanie ženy o vlastnej duševnej a telesnej integrite a o jej vrstvách, okrem iného, aj o tom, či počne dieťa a aký bude mať jej tehotenstvo priebeh. Otehotnením (plánovaným, neplánovaným, dobrovoľným alebo v dôsledku násillia) sa žena nevzdáva svojho práva na sebaurčenie. Tehotenstvo je pritom stav spojený so značným telesným, ale aj duševným vypätím ženy, s bolesťami, obmedzeniami a nepohodlím, a teda stav spôsobilý výrazne obmedziť možnosti ženy slobodne realizovať svoju osobnosť. Akékoľvek obmedzenie rozhodovania ženy o tom, či tieto prekážky v autonómnej sebarealizácii mieni znášať, a teda či v danom stave tehotenstva mieni zotrvať až do jeho prirodzeného ukončenia, preto predstavuje zásah do ústavného práva ženy na súkromie. Tento zásah môže byť ústavne oprávnený alebo ústavne neoprávnený. Zároveň však Ústavný súd SR uviedol, že právo na súkromie nie je absolútne a môže byť obmedzené. Na základe daného tak Ústavný súd SR jednoznačne proklamoval potrebu vyvažovania vzájomne stojacich konfliktných práv, a to práva na život a práva na súkromie. Na jednej strane tak stojí imperatív obsiahnutý v znení čl. 15 ods. 1 druhej vety Ústavy SR – povinnosť poskytnúť nenarodenému ľudskému životu ochranu a na strane druhej sa musí rešpektovať skutočnosť, že každý vrátane tehotnej ženy má právo rozhodovať o svojom súkromnom živote a chrániť realizáciu vlastnej predstavy o ňom pred neoprávneným zasahovaním. Možnosť tehotnej ženy požiadať príslušnú inštitúciu o umelé prerušenie tehotenstva je jednou z variácií, ktorými možno ústavné právo na súkromie a na sebaurčenie v spojení s princípom slobody uplatniť. Ústavný súd SR tak hľadal východisko z kolízie medzi ústavou chránenou hodnotou (nenarodeným ľudským životom) a obmedziteľným ľudským – základným právom (právom ženy na súkromie). Ústavnú hodnotu nenarodeného ľudského života preto možno chrániť len do takej miery, aby táto ochrana nespôsobovala zásah do podstaty slobody ženy a jej práva na súkromie a v konečnom dôsledku neznamenala uloženie povinnosti, ktorá presahuje ústavný rámec.

Ústavný súd SR súčasne konštatoval, že zákonodarcu nesporne môže a v záujme ochrany ústavnej hodnoty nenarodeného ľudského života aj musí ustanoviť postup a časové hranice v prípade, keď sa žena rozhodne pre umelé prerušenie

tehotenstva, pričom jeho postup nesmie byť svojvoľný, má umožňovať reálne rozhodnutie ženy o umelom prerušení jej tehotenstva a rešpektovanie ústavnej hodnoty nenarodeného ľudského života. Z potreby rovnováhy týchto práv, hodnôt a princípov dotknutých v posudzovanom prípade pritom vyplýva, že absolutizácia jednej či jedného z nich - napríklad absolútny zákaz umelého prerušenia tehotenstva alebo naopak zrušenie akýchkoľvek jeho obmedzení – je vylúčená. Ich vyvažovanie preto predpokladá jednak určenie rámca ochrany, ktorej je nenarodený ľudský život hodný, a jednak určenie rozsahu a účinkov práva ženy na sebaurčenie, na kontrolu nad vlastným telom a osudom, a to práve v ich vzájomnej relácii.

Na základe skôr uvedenej argumentácie by bolo možné zhodnotiť, že problematika interrupcií je v právnom poriadku Slovenskej republiky vyriešená. Možno sa však prikloniť k názoru, že nie je. Každá krajina (aj v rámci členských štátov Európskej únie) pristupuje k podmienkam interrupcie odlišne – niektoré krajiny zastávajú viac liberálnejšie podmienky interrupcie, iné sú zas na opačnom póle – podmienky interrupcií sú nastavené konzervatívnejšie. Nejestvuje tak jednotný názor naprieč právom Európskej únie, ktorý by deklaroval rovnaké právne podmienky prístupu k interrupciám. Uvedené deklaruje aj Uznesenie Európskeho parlamentu, ktoré sa venovalo sexuálnemu a reprodukčnému zdraviu a právam v Európskej únii v rámci zdravia žien. Samotné Uznesenie Európskeho parlamentu poukazuje na to, že pravidlá, týkajúce sa umelého prerušenia tehotenstva vychádzajú z vnútroštátnych právnych predpisov. Súčasne, ako je uvedené, prístup k umelému prerušeniu tehotenstva často komplikuje celý rad právnych, kvázi právnych a neformálnych prekážok, ako sú napríklad obmedzené časové lehoty a dôvody pre prístup k umelému prerušeniu tehotenstva, lekárske neodôvodnené čakacie lehoty, nedostatok vyškolených a ochotných zdravotníckych pracovníkov a odopieranie lekárskej starostlivosti na základe osobného presvedčenia, zaujaté a povinné poradenstvo, úmyselné dezinformácie alebo povolenia treťou stranou, lekárske zbytočné testy, núdzové požiadavky, súvisiace náklady a nedostatočné náhrady nákladov.³²² Samotný Európsky parlament tak vo vzťahu k problematike umelého prerušenia tehotenstva detekuje množstvo (nielen) právnych problémov, ktoré vo vzťahu k umelému prerušeniu tehotenstva v rámci členských štátov Európskej únie vznikajú. Aj uvedené potvrdzuje, že problematika nie je nielen na Slovensku, ale aj v rámci Európskej únie vyriešená.

V danom však možno súhlasiť so závermi Uznesenia Európskeho parlamentu, ktorý uviedol, že je potrebné, aby bol prístup k umelému prerušeniu tehotenstva dobrovoľným rozhodnutím na základe žiadosti ženy, a toto umelé prerušenie

³²² Uznesenie Európskeho parlamentu.

tehotenstva musí byť v súlade s lekáorskými normami, v spojení a dostupnosťou, prístupnosťou, finančnou dostupnosťou a bezpečnosťou. Zároveň ako vyplýva z Uznesenia Európskeho parlamentu, Európsky parlament vyzýva členské štáty, aby preskúmali vnútroštátne právne predpisy o umelom prerušení tehotenstva a uviedli ich do súladu s medzinárodnými normami v oblasti ľudských práv a regionálnymi najlepšimi postupmi tým, že zabezpečenia, aby umelé prerušenie tehotenstva bolo legálne vo včasnom štádiu tehotenstva a v prípade potreby aj v ďalšom období, keď je ohrozený život alebo zdravie tehotnej ženy.³²³

V spoločnosti prevláda jednotný názor, aby prístup k umelému prerušeniu tehotenstva bol legálny a aby bol právny poriadok upravený v súlade s aktuálnymi vedeckými poznatkami.

Trestnoprávne aspekty interrupcií

Slovenský právny poriadok upravuje aj trestnoprávne aspekty umelého prerušenia tehotenstva. Aspekty interrupcie alebo umelého prerušenia tehotenstva tak majú vplyv aj na trestnú politiku Slovenskej republiky. Samotný zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov v § 150 a nasl. obsahuje trestný čin nedovoleného prerušenia tehotenstva. Uvedené ustanovenia poskytujú ochranu nielen ľudskému plodu, ktorý je predmetom útoku, ale aj životu a zdraviu matky.³²⁴ Trestný čin nedovoleného prerušenia tehotenstva možno charakterizovať prostredníctvom objektívnej stránky nasledovne:

- nedovolené prerušenie tehotenstva tehotnej ženy, a to bez súhlasu tehotnej ženy – § 150 ods. 1 Trestného zákona,
- nedovolené prerušenie tehotenstva tehotnej ženy s jej súhlasom, ale postupom a za podmienok, ktoré odporujú všeobecne záväzným právnym predpisom o umelom prerušení tehotenstva – § 151 ods. 1 Trestného zákona, a
- navedenie tehotnej ženy na to, aby (i) tehotenstvo sama umelo prerušila alebo (ii) iného požiadala alebo inému dovolila, aby jej bolo tehotenstvo umelo prerušené postupom alebo za podmienok, ktoré odporujú všeobecne záväzným právnym predpisom o umelom prerušení tehotenstva – § 152 ods. 1 Trestného zákona, a
- pomoc žene pri prerušení jej tehotenstva ňou samou alebo pri tom, aby iného požiadala alebo mu dovolila umelo prerušiť jej tehotenstvo – § 152 ods. 2 Trestného zákona.

³²³ Uznesenie Európskej parlamentu.

³²⁴ MAŠĽANYOVÁ, D. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2011, s. 205.

Mimoriadne významným je § 153 Trestného zákona, ktorý prehlasuje za bez-trestnú tehotnú ženu, ktorá si sama svoje tehotenstvo umelo preruší alebo iného o to požiada, alebo mu to dovoľí. V tomto ustanovení nachádza svoj odraz právo slobodného rozhodovania tehotnej ženy, či bude alebo nebude nositeľkou a dar-kyňou života.³²⁵ V zmysle § 153 Trestného zákona: „*tehotná žena, ktorá svoje tehotenstvo sama umelo preruší alebo iného o to požiada, alebo mu to dovoľí, nie je za taký čin trestne zodpovedná, a to ani podľa ustanovení o návodcovi a pomocníkovi.*“ Ustanovenie § 153 Trestného zákona tak vyjadruje všeobecnú zásadu, že nemôže byť trestne zodpovedným ten, na ochranu koho je príslušné trestnoprávne ustanovenie určené.³²⁶

Ďalej možno uviesť, že objektom trestného činu je záujem na ochrane ľudského plodu ako začínajúceho ľudského života a na ochrane života a zdravia tehotnej ženy pred nedovolenými zákrokmi, prerušujúcimi jej tehotenstvo. Predmetom útoku je živý ľudský plod vo všetkých obdobiach svojho vývoja do začatia pôrodu.³²⁷ Možno tak konštatovať, že v rámci právnej úpravy umelého prerušenia tehotenstva dochádza k stretu dvoch ústavných práv – práva na život podľa čl. 15 ods. 1 Ústavy SR a práva ženy slobodne sa rozhodnúť o pokračovaní svojho tehotenstva ako nemateriálnej hodnoty súkromnej povahy chránenej čl. 19 ods. 2 Ústavy SR. Nedovolené prerušenie tehotenstva je na našom území trestným činom už niekoľko stáročí. Zákon o umelom prerušení tehotenstva ustanovuje určité podmienky, za ktorých je umelé prerušenie tehotenstva prípustné (dovolené). Nedodržanie zákonných podmienok vykonania umelého prerušenia tehotenstva je kvalifikované ako trestný čin nedovoleného prerušenia tehotenstva.³²⁸

Na základe uvedených skutočností tak možno uviesť, že problematika umelého prerušenia tehotenstva je stále živou témou a právne uchopenie tohto inštitútu stále nie je absolútne, ale naopak, neustále prichádzajú nové a nové návrhy ako možno k téme umelého prerušenia tehotenstva pristupovať. Všetky tieto

³²⁵ VRÁBLOVÁ, M. Trestná politika vo vzťahu k nedovolenému prerušeniu tehotenstva. In VRÁBLOVÁ, M., VRTÍKOVÁ, K. (eds.). *Právna politika vo vzťahu k ochrane života a zdravia a na ňu nadväzujúca legislatíva. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie.* Praha : Leges, 2020, s. 238.

³²⁶ ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestný zákon. Veľký komentár.* Bratislava : EUROKÓDEX, 2013, s. 283.

³²⁷ Porovnaj VRÁBLOVÁ, M. Trestná politika vo vzťahu k nedovolenému prerušeniu tehotenstva. In VRÁBLOVÁ, M., VRTÍKOVÁ, K. (eds.). *Právna politika vo vzťahu k ochrane života a zdravia a na ňu nadväzujúca legislatíva. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie.* Praha : Leges, 2020, s. 238 a ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestný zákon. Veľký komentár.* Bratislava : EUROKÓDEX, 2013, s. 278.

³²⁸ VRÁBLOVÁ, M. Trestná politika vo vzťahu k nedovolenému prerušeniu tehotenstva. In VRÁBLOVÁ, M., VRTÍKOVÁ, K. (eds.). *Právna politika vo vzťahu k ochrane života a zdravia a na ňu nadväzujúca legislatíva. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie.* Praha : Leges, 2020, s. 244.

návrhy by mali mať ale jedno spoločné, a to, že v prípade akéhokoľvek návrhu, ktorý sa týka úpravy umelého prerušenia tehotenstva je potrebné brať na zreteľ (i) najnovšie lekárske poznatky a (ii) proporcionalitu, ktorá je potrebná práve pri zákonom nastavení podmienok umelého prerušenia tehotenstva.

ZÁVER

Predložená vedecká monografia sa vo svojom obsahu zaoberala problematikou slobody a obmedzenia základných ľudských práv a slobôd alebo aj vzájomným konfliktom základných ľudských práv a slobôd. Boli v nej prezentované vybrané výskumné problémy, ktoré však mali spoločného menovateľa, a to obmedzenie základných ľudských práv a slobôd a test/princíp proporcionality ako nástroj, ktorý sa používa pri posudzovaní súladnosti obmedzenia a zásahu do základných ľudských práv a slobôd. Ako bolo viackrát uvedené, pandémie ochorenia COVID-19 spôsobila, že spoločnosť začala detailne a veľmi citlivo vnímať okolnosti, ktoré sa okolo nej vytvorili. Tu možno súhlasiť s názorom³²⁹, že pandémia, spôsobená prenosnou nákazlivou chorobou COVID-19, zasiahla Slovenskú republiku (nie však len Slovenskú republiku, ale všetky štáty naprieč Európou a svetom) právne, inštitucionálne, ale aj skúsenostne nepripravenú. Ukázalo sa, že nástroje na riešenie mimoriadnych situácií právny poriadok obsahuje a pozná, ale sú buď nedostatočné, alebo sú skúsenosti s ich využitím výrazne limitované a ich nasadenie je preto viac záležitosťou improvizácie a intuície ako jasne daných právnych pravidiel. Okrem toho, aj napriek existencii pandémie ochorenia COVID-19, sa v spoločnosti neustále otvárajú a „dostávajú na povrch“ kontroverzné témy, ktoré polarizujú spoločnosť. Spoločným menovateľom týchto skutočností je však vždy zásah do základných ľudských práv a slobôd. Zároveň je možné uviesť, že aj napriek tomu, že si to spoločnosť neuvedomuje, neustále sa dostáva do situácií, v ktorých dochádza ku konfliktu základných ľudských práv a slobôd bez toho, aby vedela, ako sa tento konflikt má riešiť a ako sa prostredníctvom testu proporcionality rieši.

Skúmaná problematika – obmedzenie základných ľudských práv a slobôd je vedecky prítťažlivá a zaujímavá, a to z dôvodu, že ide o oblasť, ktorá je dynamická a neustále sa rozvíjajúca – a to z dôvodu neustále sa rozvíjajúcej právnej teórie a právnej praxe. Skúmaná problematika sa dotýka spoločnosti ako takej, a preto je jej poznanie dôležité.

Vo vzťahu k stanoveným hypotézam možno uviesť:

- prvá hypotéza bola s odkazom na právnu argumentáciu uvedenú v tejto vedeckej monografii splnená. Proporcionalita slúži pri rozhodovaní situácií, v ktorých sa do vzájomného konfliktu dostávajú základné ľudské práva a slobody, a prispieva tak k odpovedi na otázky, či je takýto konflikt (alebo obmedzenie) ústavne súladný alebo nie,

³²⁹ SVÁK, J., BALOG, B. Ústavnosť mimoriadnych zásahov pre boj s Covid-19. In *Weyrovy dny právni teorie 2020*. Brno : Masarykova univerzita, 2020, s. 9.

- aj druhá stanovená hypotéza bola splnená. Ústavný súd SR, aj napriek počítačným rozpakom, využíva vo svojej rozhodovacej praxi proporcionalitu, a to najmä v prípadoch, ak rozhoduje o súlade alebo nesúlade právneho predpisu s Ústavou SR. Ústavný súd SR proporcionalitu využíva aj v bežných senátnych rozhodnutiach,
- pri tretej stanovenej hypotéze je potrebné poznamenať, že nemožno uviesť, či bola alebo nebola splnená. Súladnosť obmedzenia základných ľudských práv sa záväzne stanovuje až rozhodnutím Ústavného súdu SR, a preto do momentu, kedy Ústavný súd SR nevyhodnotí, že obmedzenie je nesúladné, považuje sa za súladné,
- štvrtá hypotéza nebola naplnená, a to z dôvodu, že proporcionalita nie je realizovaná len v rozhodovaní Ústavného súdu SR, ale nachádzame ju aj v rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva, ako aj všeobecných súdov Slovenskej republiky. Zároveň na potrebu aplikácie proporcionality odkazujú aj podústavné právne predpisy.

Ako už bolo uvedené viackrát právna teória, ako aj súdna prax proporcionality pozná a pri riešení konfliktných situácií ju využíva. Okrem toho, aj podústavné právne predpisy, ako napríklad zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov, zákon č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok v znení neskorších predpisov, zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov, zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov alebo zákon č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) v znení neskorších predpisov predpokladajú, že proporcionalita bude aplikovaná a využívaná aj súdnymi orgánmi alebo inými orgánmi verejnej správy pri svojej rozhodovacej činnosti. Možno tak predpokladať, že aj napriek tomu, že si to mnohí vykonávatelia právnych predpisoch neuvedomujú, je potrebné proporcionality aplikovať pri každom konflikte alebo obmedzení základných ľudských práv a slobôd, a to bez ohľadu na to, či ide o konflikt verejného práva so subjektívnym právom alebo vzájomný konflikt proti sebe stojacich subjektívnych práv. Právo je systémom, ktorý je založený na právnej istote a legitímnych očakávaniach. O uvedenom dlhodobo vypovedá aj judikatúra, ktorá uvádza, že materiálny právny štát, vyplývajúci z Ústavy SR, je postavený, okrem iného, na dôvere občanov v právo a právny poriadok. Podmienkou takej dôvery je stabilita právneho poriadku a dostatočná miera právnej istoty občanov. Ako uvádza Ústavný súd SR, stabilita právneho poriadku a právna istota je ovplyvňovaná nielen legislatívnou činnosťou (tvorbou práva), ale tiež činnosťou štátnych orgánov aplikujúcich právo, keďže najskôr aplikáciou a interpretáciou právnej normy sa vytvára vo verejnosti vedomie toho, čo je a čo nie je právom. Stabilitu práva, právnu istotu jednotlivca a v konečnom dôsledku tiež mieru dôvery občana

v právo a v inštitúcie právneho štátu ako také preto ovplyvňuje aj to, akým spôsobom orgány, aplikujúce právo, teda predovšetkým súdy, ktorých základnou úlohou je poskytovať ochranu práva, pristupujú k výkladu právnej normy.³³⁰ Účelom legitímnych očakávaní je tak garancia čitateľnosti správania sa orgánov verejnej moci pred nepredvídateľným mocenským zásahom do ich situácie, na vyústenie ktorej do určitého výsledku sa spoliehali.³³¹ Práve táto čitateľnosť správania sa je úzko spojená aj s proporcionalitou – v prípade, ak dochádza k situácii, v ktorej sa do vzájomného konfliktu dostanú navzájom konfliktné práva, je legitímnym očakávaním občana, že príslušné orgány aplikujú proporcionalitu a posúdia tento vzájomný konflikt základných ľudských práv a slobôd tak, ako to predpokladá Ústava SR, podústavné právne predpisy a ustálená judikatúra. Proporcionalita je tak súčasťou právneho poriadku a jej aplikácia je pretavením právnej istoty a legitímnych očakávaní.

Je potrebné uviesť, že analyzovaná problematika v tejto vedeckej monografii nebola obsiahnutá v celej jej šírke, čo ani nebolo jej záujmom a zámerom. Keďže je uvedená problematika široká a neustále sa dynamicky vyvíja, nemožno poskytnúť ucelený a hlavne komplexný rozsah o danej problematike, a to najmä z dôvodu, že konflikt základných ľudských práv a slobôd (obmedzenie základných ľudských práv a slobôd) je obsiahnutý v toľkých zložkách nielen právnej spoločnosti, že na každú túto zložku je možné vypracovať samostatnú vedeckú monografiu. Zámerom bolo upriamiť pozornosť na existenciu proporcionality, ako aj na skutočnosť, že je využívaná aj v spoločensky kontroverzných témach.

³³⁰ Nález Ústavného súdu SR z 26. januára 2011, sp. zn. PL. ÚS 3/09.

³³¹ Nález Ústavného súdu SR z 24. júna 2009, sp. zn. PL. ÚS 16/06.

SUMMARY

The scientific monography with the title “Restriction of Human Rights and Freedoms- the Chosen Aspects” is devoted to the problem of freedom an problem-area of the human rights and freedoms restriction, mutual conflicts of the basic human rights and freedoms as well as their solution by means of the proportionality. It can be specified that the choose of the topic was motivated by the reality of the time when the COVID pandemic disease was spread and the issue of the human rights and freedoms restrictions as well as the mutual conflicts of the basic human rights and freedoms became the matter of turbulent discussions on both platforms, the political and legal, accompanied by the public laymen community. Based on the above-mentioned facts, it was appropriate to add to the discussion the scientific monography facts and solutions which were obtained by the intensive research work of the mentioned problem-area. Besides that, it was put into attention not only the importance of the mentioned topic but its constant development as well. It can be said that the research work devoted to the restriction and mutual conflicts of the human rights and freedoms have been constantly attractive and up to date providing the new stimulating information that can be used in the application practice. The topic of the given scientific monograph was elaborated based on the constitution foundation regarding the basic legal principles and the basic human rights and freedoms. At the same time, the problem-questions were dealt in the relation to the Slovak Republic legal order, the international law, the stated courts judicature and the higher court authority’s practice.

The main aim of the presented monograph rests in the analyses of the legal principles and the basic human rights and freedoms based on the constitutional aspects and the legal foundation. Further on, the assessments are accompanied by the restriction analysis and the conflicts of the mentioned principles and the basic human rights and freedoms. The partial aim stands in putting into the attention the role of proportionality, its affixing and use, and in addition to that, to demonstrate the chosen conditions when the restrictions of the human rights and freedoms occur and subsequently to declare conclusions coming up from such circumstances. It can be stated that the research was based on the qualitative investigations and the used methods were predominantly analyses, syntheses and induction. The analyses of the concepts and institutes were aimed at the constitution amendment and the judicature amendment finally issued into the synthesis of the provided analyses. Further on, the topic of restriction and mutual conflicts

of the basic human rights and freedoms and the proportionality role were dealt on the constitution level, international level, and the legal level.

In connection with the mentioned contents, it is convenient to present the scientific monograph dissection into three main chapters; The first chapter deals with the basic theoretical issues of the legal principles and the basic human rights and freedoms containing at the same time the ways how the legal theory and the usual practice understand and explain the mentioned concepts and principles. In this way the first chapter serves as the foundation base needed for the second chapter. The second chapter is devoted to proportionality dealt as the constitutional principle which is applied after the restriction or after the mutual conflicts of the legal principles or the basic human rights and freedoms. The third chapter aims at the chosen cases that serve as an example of the restriction or the mutual conflicts of the legal principles or the basic human rights and freedoms.

Finally, we can conclude that the presented scientific monograph tries to map the actual selected aspects connected with the restriction or the mutual conflicts of the legal principles or the basic human rights and freedoms. Besides that, after the monograph analyses of the key issues connected with the application practice and the obtained data and knowledge, we have concluded that at present the proportionality is constantly applied since the restriction as well as the mutual conflicts of the legal principles or the basic human rights and freedoms are continuously occurred.

We do hope that the presented scientific monograph might find its place within the professional scientific works oriented not only on the legal principles, the basic human rights and freedoms, and the proportionality, but besides that, its meaning can be found in the presented complex topic working-out. Therefore, according to our opinion, the monograph might be beneficial and useful in various legal branches, and eventually it might bring its inspiration for the activities provided by the public administration bodies, attorneys, lawyers, and judges.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. Monografie a učebnice

ALEXY, R. *A theory of constitutional rights*. Oxford : Oxford Univ. Press, 2002, 506 s. ISBN 0198258216.

ARISTOTELÉS. *Etika Nikomachova*. Praha : Rezek, 1996, 493 s. ISBN 80-901796-7-3.

AZUD, J., PLAVÁKOVÁ, L., BARTOŠ, P. *Zákon o verejnom obstarávaní*. 1. vyd. Bratislava : C. H. Beck, 2019, 1801 s. ISBN 978-80-89603-75-6.

BARAK, A. *Proportionality: Constitutional Rights and Their Limitations*. New York : Cambridge University Press, 2012, 638 s. ISBN 978-1107401198.

BARÁNY, E. *Pojmy dobrého práva*. Bratislava : EUROKÓDEX, 2007, 176 s. ISBN 978-80-88931-75-1.

BRÖSTL, A. et al. *Teória práva*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2013, 199 s. ISBN 978-80-7380-425-1.

BRÖSTL, A. *Na konci je súd*. Bratislava : Kalligram, 2015, 230 s. ISBN 978-80-8101-908-1.

CIBULKA, Ľ. a kol. *Ústavné právo Slovenskej republiky (ústavný systém Slovenskej republiky)*. Bratislava : Právnická fakulta Univerzity Komenského, 2014, 407 s. ISBN 978-80-7160-366-5.

CICERO, M. T. *O věcech veřejných: latinsko-česky*. 1. vyd. Praha : OIKOYMENH, 2009, 435 s. ISBN 978-80-7298-133-5.

COLOTKA, P., KÁČER, M., BERDISOVÁ, L. *Právna filozofia dvadsiateho storočia*. Praha : Leges, 2016, 304 s. ISBN 978-80-75021-34-2.

ČERVÍNEK, Z. *Metoda proporcionality v praxi Ústavního soudu*. Praha : Leges, 2021, 258 s. ISBN: 978-80-7502-526-5.

ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestný zákon. Veľký komentár*. Bratislava : EUROKÓDEX, 2013, 880 s. ISBN 978-80-8155-020-1.

ČENTĚŠ, J., KURILOVSKÁ, L., ŠIMOVČEK, I., BURDA, E. a kol. *Trestný poriadok I*. 1. vyd. Bratislava : C. H. Beck, 2021, 1232 s. ISBN 978-80-89603-88-6.

ČIČ, M. a kol. *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Martin : Vydavateľstvo Matice Slovenskej, 1997, 598 s. ISBN 80-7090-444-5.

DÉMUTH, A. *Prolegomena do štúdia novovekej filozofie*. Trnava : Typi Universitas Tyrnaviensis, 2015, 78 s. ISBN 978-80-8082-880-2.

DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky*. 2. vyd. Bratislava : C. H. Beck, 2019, 1774 s. ISBN 978-80-89603-74-9.

DWORKIN, R. *Když se práva berou vážne*. Praha : OIKOYMENH, 2001, 455 s. ISBN 80-7298-022-X.

EBERT, T. *Soziale Gerechtigkeit. Ideen – Geschichte – Kontroversen*. Bonn : Bundeszentrale für politische Bildung, 2015, 500 s. ISBN 978-3-8389-0571-6.

ERNITS, M. *Constitution as a System*. Tartu : University of Tartu Press, 2019, 207 s. ISBN 978-9949-03-207-5.

FEDOROVÁ, K. *Medicínske právo*. Bratislava : Wolters Kluwer SR, 2021, 135 s. ISBN 978-80-571-0261-5.

FILIP, J. *Ústavní právo 1. Základní pojmy a instituty. Ústavní základy ČR*. Brno : MU, 1999, 535 s. ISBN 80-210-3032-6.

FÖGEN, M.T. *Römische Rechtsgeschichten. Über Ursprung und Evolution eines sozialen Systems (Religion Entdecken - Verstehen - Gestalten)*. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 2003, 230 s. ISBN 978-3-525-36269-3.

GERLOCH, A. *Teorie a praxe tvorby práva*. Praha : ASPI, 2008, 424 s. ISBN 978-80-7357-363-1.

GRÖSCHNER, R. *Weil wir frei sein wollen. Geschichten vom Geist republikanischer Freiheit*. Tübingen : Mohr Siebeck, 2016, 189 s. ISBN 978-3-16-154470-5.

HARVÁNEK, J. *Teorie práva*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 496 s. ISBN: 978-80-7380-104-5.

HEGEL, G. W. F. *Grundlinien der Philosophie des Rechts*. Leipzig : Felix Meiner Verlag, 1911, 486 s. Bez ISBN.

HEGEL, G. W. F. *Základy filozofie práva*. Praha : Academia, 1992, 380 s. ISBN 80-200-0296-0.

HILGENDORF, E., JOERDEN, J.C. (Hg.) *Handbuch Rechtsphilosophie*. Stuttgart : J. B. Metzler Verlag, 2017, 570 s. ISBN 978-3-476-05638-2.

HODÁS, M. *Historický vývoj ľudských práv a ústavného štátu (a niektoré súčasné výzvy)*. Bratislava : História ľudských práv, o. z. , 2016, 429 s. ISBN 978-80-972218-0-5.

HOLLÄNDER, P. *Filosofie práva*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, 303 s. ISBN 80-86898-96-2.

CHOVANEK, J. *Ústava Slovenskej republiky – základný zákon štátu*. Bratislava : Procom, 2002, 615 s. ISBN 80-85717-06-9.

CHOVANCOVÁ, J., VALENT, T. *Filozofia pre právnikov (filozoficko-právne aspekty)*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2012, 357 s. ISBN 978-80-7160-337-5.

CHOVANCOVÁ, J., GÁBRIŠ, T., KLUKNAVSKÁ, A., METEŇKANYČ, O. M. *Dejiny právneho a politického myslenia*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2020, 220 s. ISBN 978-80-571-0215-1.

KANT, I. *Základy metafyziky mravov*. Praha : OIKOYMENH, 2014, 104 s. ISBN 978-80-72985-01-2.

KIRSTE, S. *Rechtsphilosophie. Einführung*. Baden – Baden : Nomos, 2020, 241 s. ISBN 978-3-89665-876-0.

KOLEKTÍV AUTOROV. *Vybrané texty k ľudským právam*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 2013, 175 s. ISBN 978-80-223-3523-2.

KRSKOVÁ, A. *Náčrt dejín európskeho právneho a politického myslenia*. Bratislava : ACEpress PF UK, 1992, 251 s. ISBN 80-85504-00-6.

KÜHN, Z. *Aplikace práva ve složitých případech*. Praha : Karolinum, 2002, 419 s. ISBN: 80-246-0483-3.

LABUDA, P. *Úvod do antickej filozofie I. Zrod a vývoj rannej gréckej filozofie*. Ružomberok : Verbum, 215, 217 s. ISBN 978-80-561-0299-2.

MILL, J. S. *O slobode*. Bratislava : Iris, 1995, 116 s. ISBN 80-88-77807-7.

MACEJKOVÁ, I., BÁRÁNY, E., BARICOVÁ, J., FIAČAN, I., HOLLÄNDER, P., SVÁK, J. a kol. *Zákon o Ústavnom súde Slovenskej republiky*. 1. vyd. Bratislava : C. H. Beck, 2020, 1600 s. ISBN 978-80-89603-90-9.

MAŠLANYOVÁ, D. a kol. *Trestné právo hmotné. Všeobecná a osobitná časť*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2011, 496 s. ISBN 978-80-7380-4.

MÜLLER, J., RODE, Ch. (Hgg.) *Freiheit und Geschichte. Festschrift für Theo Kobusch zum 70. Geburtstag*. Münster : Aschendorff Verlag, 2018, 270 s. ISBN 978-3-402-13299-9.

PALÚŠ, I., SOMOROVÁ, E. *Štátne právo Slovenskej republiky*. Košice : UPJŠ, 2008, 557 s. ISBN 978-80-7097-703-3.

PAVLÍČEK, V. *Ústavní právo a státověda. II. Díl. Ústavní právo České republiky*. Praha : Leges, 2011, 1120 s. ISBN 978-80-8721-290-5.

POSLUCH, M., CIBULKA, E. *Štátne právo Slovenskej republiky*. 2. vyd. Šamorín : Heuréka, 2006, 335 s. ISBN 80-89122-31-0.

POST, G. S. (ed). *Encyclopedia of Bioethics*. 3rd Edition. Volume A-C. USA: Macmillan Reference, 2004, 647s. ISBN: 0-02-865916-3.

RICARDO, D. *Zásady politické ekonomie a zdaňování*, 1817. Dostupné na: <https://libinst.cz/book/ricardo-d-1817-zasady-politicke-ekonomie-a-zdanovani/>

ROUSSEAU, J. J. *O původu nerovnosti mezi lidmi*. Praha : Sloboda, 1949, 120 s. Bez ISBN.

ROUSSEAU, J. J. *O spoločenskej zmluve*. Bratislava : Kalligram, 2010, 167 s. IBAN 978-80-81012-48-8.

PROCHÁZKA, R., KÁČER, M. *Teória práva*. 2. vyd. Bratislava : C. H. Beck, 2019, 304 s. ISBN 978-80-89603-73-2.

RÖD, W. *Německá klasická filosofie I*. Praha : OIKOYMENH, 2015, 352 s. ISBN 978-80-7298-200-4.

OROSZ, L., SVÁK, J., BALOG, B. *Základy teórie konštitucionalizmu*. 2. vyd. Bratislava : EUROKÓDEX, 2012, 544 s. ISBN 978-80-89447-88-6.

OTTOVÁ, E., VACULÍKOVÁ, N. *Úvod do štúdia práva*. Bratislava : VO PRAF UK, 1998, 101 s. ISBN 80-7160-106-3.

SLÁMA, M. *Úvod k dejinám filosofie práva*. Práva : Všehrad, 1993, 197 s. ISBN 80-85-305-24-0.

SMITH, A. *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů (Bohatství národů)*. Praha : Liberální institut, 2001; 986 s. ISBN 80-86-38915-4.

SMITH, A. *Teorie mravních citů*. Praha : Grada, 2023, 432 s. ISBN 978-80-86389-73-8.

SREBALOVÁ, M. a kol. *Zákon o priestupkoch*. 2. vyd. Bratislava : C. H. Beck, 2020, 512 s. ISBN 978-80-89603-93-0.

SVÁK, J. *Ochrana ľudských práv (z pohľadu judikatúry a doktríny štrasburských orgánov ochrany práv)*. rozšírené vydanie. Bratislava : Poradca podnikateľa, 2006, s. 934 s. ISBN 80-99931-19-3.

SVÁK, J., CIBULKA, L., KLÍMA, K. *Ústavné právo Slovenskej republiky, Všeobecná časť*. 3. vyd. Bratislava : EUROKÓDEX, 2009, 977 s. ISBN 978-80-89363-35-3.

ŠEVCOVÁ, K. *Kapitoly z medicínskeho práva*. Banská Bystrica : Belianum, 2016, 141 s. ISBN 978-80-557-1150-8.

ŠEVCOVÁ, K. *Kapitoly z medicínskeho práva*. II. Doplnené a prepracované vydanie. Banská Bystrica : Belianum, 2018, 156 s. ISBN 978-80-557-1442-4.

ŠEVCOVÁ, K. *Kapitoly z medicínskeho práva*. III. Doplnené a prepracované vydanie. Banská Bystrica : Belianum, 2020, 177 s. ISBN 978-80-557-1773-9.

ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BA-JÁNKOVÁ, S., TOMAŠOVIČ, M. *Civilný sporový poriadok*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2016, 1516 s. ISBN 978-80-7400-629-6.

TĚŠINOVÁ, J., ŽDÁREK, R., POLICAR, R. *Medicínské právo*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2011, 414 s. ISBN 978-80-7400-050-8.

VEČEŘA, M a kol. *Teória práva*. 5. rozšírené a doplnené vydanie. Bratislava : EUROKÓDEX, 2013, 360 s. ISBN 978-80-8155-001-0.

VEČEŘA, M., GERLOCH, A., BERAN, K., RUDENKO, S. *Všeobecná teória práva*. Plzeň : Aleš Čenek, 330 s. ISBN 978-80-7380-645-3.

ZIMEK, J. *Právo na život: (vybrané otázky související se základním právem člověka – právem na život)* 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 1995, 36 s. ISBN 80-210-11-408.

ZVARÍK, M. *Dejiny filozofie II. Platón a Aristoteles*. Trnava : Typi Universitas Tyrnaviensis, 2015, 64 s. ISBN 978-80-8082-909-4.

2. Kapitoly v knižných publikáciách a články

ALEXY, R. On Balancing and Subsumption. A structural Comparison. In *Ration Juris*. Vol. 16, No. 4, 2003, s. 433 - 499. ISSN 0952-1917.

ALEXY, R. Constitutional Rights and Proportionality. In *Revus*. 22, 2014, s. 51 – 65.

ALEXY, R. Proportionality, constitutional law and sub-constitutional law: A reply to Aharon Barak. In *International Journal of Constitutional Law*. Vol. 16, Issue 3, 2018, s. 871 – 879. ISSN 1474-2640.

BALOG, B. Asperačná zásada z pohľadu ústavného práva. In *Acta Iuridica Olomucensia*. 2013, Vol. 8, No. 2, s. 17 – 25. ISSN 1805-9554.

BALOG, B. Päťdesiat odtiňov sivej ... v princípoch Slovenskej republiky. In *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie: Princípy v práve*. Bratislava : Paneurópska vysoká škola, 2015, s. 113 - 120. ISBN 978-80-89607-34-1.

BARAK, A. Proportionality and Principled balancing. In *Law & Ethics of Human Rights*. Vol. 4, Issue 1, Berkeley Electronic Press, 2010, s. 1 – 16. ISSN 1938-2545.

BARAK, A. Proportionality (2). In *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford : Oxford University Press, 2012, s. 739 – 755. ISBN: 978-0-19-957861-0.

BARÁNY, E. Právne princípy medzi prirodzeným a pozitívnym právom. In *Právní princípy. Kolokvium*. Pelhřimov : Vydavatelství 999, 1999, s. 53 – 60. ISBN 80-901064-5-5.

BENDOR, A. L., SELA, T. How proportional is proportionality? In *International Journal of Constitutional Law*. Vol. 13, Issue 2, 2015, s. 530 – 544. ISSN 1474-2640.

BERDISOVÁ, L. O čo ide v diskusii o umelom ukončení tehotenstva? In *Justičná revue*. 72, 2020, č. 2, s 155 – 178. ISSN 1335-6461.

BERLIN, I. Dva pojmy slobody. In GÁL, E., NOVOSAD, F. (eds.). *O slobode a spravodlivosti*. Bratislava : Archa, 256 s. ISBN 80-7115-047-9.

BLAHA, Ľ. John Rawls a Robert Nozick: návrat zmluvných teórií. In *Dejiny sociálneho a politického myslenia*. Bratislava : Kalligram, 2013, s. 693.

BOGUZSAK, J. Právní princípy, hodnoty a finalita. In *Právní princípy. Kolokvium*. Pelhřimov : Vydavatelství 999, 1999, s. 23 - 36. ISBN 80-901064-5-5.

BRÖSTL, A. K princípom právneho štátu. In *Právny obzor*. r. 78, č. 5, 1995, s. 359 – 362. ISSN 0032-6984.

ČERVÍNEK, Z. Dvě funkce proporcionality při přezkumu socio-ekonomických práv a pozitivních závazků. In *Acta Iuridica Olomucensia*. 2019, Vol. 14, No. 1, s. 64 – 93. ISSN 1805-9554.

DEKAN, T. Otvorená textúra pojmu ľudské práva a hrozba inflácie ľudských práv. In *Nová Európa – Výzvy a Očakávania. Otvorená textúra ústavy*. Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2016, s. 33 - 44. ISBN 978-80-8168-563-7.

DOBROVIČOVÁ, G., KANÁRIK, I. Vplyv doktrín Ústavného súdu SR na právne princípy. In *Právny obzor*. 86, č. 3, 2003, s. 255 – 263. ISSN 0032-6984.

DWORKIN, R. Morálnosť interrupcií. In *Právo ženy? Štúdie o problematike interrupcií*. Bratislava : Kalligram, 2004, s. 100 - 154. ISBN 978-80-7149-612-0.

EGGET, G. The role of principles and general principles in the constitutional processes of international law. In *Netherlands International Law Review*. 2019, Vol. 66, č. 2, s. 197 – 217. ISSN 1741-6191.

FELCAN, M. Služobné zákroky vs. ľudské práva. In *Acta Iuridica Olomucensia*. 2018, Vol. 13, No. 3., s. 21 – 45. ISSN 1801-0288.

FETSCHER, I. Volonté générale. In *Historisches Wörterbuch der Philosophie, Bd. 11*. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2001, s. 1142.

GERLOCH, A. Zámernosť a spontánnosť v pôsobení práva. In Právnická fakulta 1348 – 1998, jubilejný zborník. Praha : UK, 1998, s. 187 In OROSZ, L., SVÁK, J., BALOG, B. *Základy teórie konštitucionalizmu*. 2. vyd. Bratislava : EUROKÓDEX, 2012, 544 s. ISBN 978-80-89447-88-6.

GERLOCH, A. Princíp právnej jistoty v soudobém právu. In *Právni princípy. Kolokvium*. Pelhřimov : Vydavatelství 999, 1999, s. 75 - 90. ISBN 80-901064-5-5.

GOH, J. Proportionality – An Unattainable Ideal in the Criminal Justice System. In *Manchester Student Law Review*. vol. 2, 2013, s. 41 – 72.

GREISMANN, G. Kant über Freiheit in spekulativer und in praktischer Hinsicht. In *Kant-Studie*. 98 (2007), s. 283 – 305.

HUSSEINI, F. Princíp proporcionality v českém správním právu. In *Olomoucké debaty mladých právníků*. 2010, s. 292 - 302.

CHOVANCOVÁ, J. Ľudské práva a spravodlivosť z pohľadu súčasných právnych filozofov. In *Nové horizonty v práve 2019. Zborník príspevkov z Medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 23.-24. mája 2019 na Právnickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici*. Banská Bystrica : Belianum, 2019, s. 61 – 66. ISBN 978-80-557-1568-1.

JACOBSON G. J. Constitutional values and principles. In *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford : Oxford University Press, 2012, s. 777 – 793. ISBN 978-0-19-957861-0.

JANDEROVÁ, J. Opatrení obecné povahy a dodržování principu proporcionality. In *Dny práva 2016. Část IX. Deset let účinnosti správního řádu z hlediska*

soudní judikatury. Brno : Masarykova univerzita, 2017, s. 46 – 74. ISBN 978-80-210-8560-2.

JESENKO, M. Ústavné základy územnej samosprávy v Slovenskej republike. In *20 rokov Ústavy Slovenskej republiky – I. Ústavné dni*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2012, s. 242 - 252. ISBN 978-80-8152-001-3.

JÚDA, V. Právo na súkromie v judikatúre súdov. In *Ľudské práva včera a dnes. Pôvod a význam ľudských práv a ich ochrana v právnej terminológii a praxi*. Banská Bystrica : Belianum, 2017, s. 229 - 241. ISBN 978-80-557-1322-9.

KAVECKÁ, V., PIROŠÍKOVÁ, M. Interrupcie – Írsko verzus Poľsko. In SAKTOROVÁ, Ľ., DZIMKO, J., DOLÍHALOVÁ, M. (zost./ed.). *Právne rozpravy on-screen III. : sekcia verejného práva : zborník z online vedeckej konferencie konanej dňa 7. 5. 2021 na Právnickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici*. 1. vyd. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2021, s. 179 – 191. ISBN 978-80-557-1932-0.

KLATT, M. Proportionality and Justification. In Herlin-Karnell E, Klatt M (eds). *Constitutionalism justified: Rainer Fors in discourse*. Oxford University Press, 2019, s. 159 - 196. ISBN 978-0-19088905-0.

KOLOUŠEK, M. Poměrování základních práv v (právně) filosofickém kontextu. In *Poměrování základních práv/Marek Antoš a Jan Wintr (eds)*. Praha : Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2018, s. 68 - 73. ISBN 978-80-87975-83-1.

KOVALČÍK, M. Role Ústavního soudu za pandemie v nouzovém stavu: aktivní hráč nebo pasivní přihlížející? In *Časopis pro právní vědu a praxi*. Brno : Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2021, roč. 29, č. 3, s. 649 – 668. ISSN1805-2789.

KUKLIŠ, Ľ. Test proporcionality a štrukturálne aspekty kolízie základných práv. In *Právny obzor*. 96, 2013, č. 1, s. 50 - 66. ISSN 0032-6984.

KUMM, M. Constitutional rights as principles: On the structure and domain of constitutional justice. In *I. CON*. Vol. 2, Number 3, 2004, s. 574 - 596.

KÜHN, Z. Pojem a role právního principu. In *Právní principy. Kolokvium*. Pelhřimov : Vydavatelství 999, 1999, s. 91 - 104. ISBN 80-901064-5-5.

LIŠKA, I. Hodnota princípov v právnom štáte. In *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie: Princípy v práve*. Bratislava : Paneurópska vysoká škola, 2015, s. 169 - 174. ISBN 978-80-89607-34-1.

LURIE, G. Proportionality and the Right to Equality. In *German Law Journal*. 21, 2, 2020, s. 174 - 196. ISSN 2071-8322.

MÖLLER, K. Balancing and the structure of constitutional rights. In *International Journal of Constitutional Law*. Vol. 5, Issue 3, 2007, s. 453 – 468. ISSN 1474-2640.

MÖLLER, K. Proportionality: Challenging the critics. In *International Journal of Constitutional Law*. Vol. 10, Issue 3, July 2012, s. 709 - 731. ISSN 1474-2640.

MURÁNSKY, M. Immanuel Kant. Republikánska ústava a medzinárodné spoločenstvo. In *Dejiny sociálneho a politického myslenia*. Bratislava : Kalligram, 2013, s. 350.

NOZICK, R. Anarchia, štát a utópia. In GÁL, E., NOVOSAD, F. *O slobode a spravodlivosti (Liberalizmus dnes)*. Bratislava : Archa, 1993.

ONDŘEJEK, P. Ústavní hodnoty a autonomie vůle v právním jednání v soukromém právu. In *Časopis pro právní vědu a praxi*. Brno : Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2016, roč. 24, č. 3, s. 351 – 364. ISSN 1210-9123.

ONDŘEJEK, P. Poměrování jako klíčový argument přezkumu ústavnosti v éře proporcionality a některé projevy jeho kritiky. In *Právník*. 4, 2016, s. 349 – 368. ISSN 0231-6625.

ONDŘEJEK P. Výjimečné stavy a úskalí legality. In BÍLKOVÁ, Veronika, Jan KYSELA a Pavel ŠTURMA (eds.). *Výjimečné stavy a lidská práva*. Praha : Auditorium, 2016, s. 41 – 54. ISBN 978-80-8728-457-5.

ONDŘEJEK, P. Proporcionalita opatření přijímaných ve výjimečných stavech. In *Časopis pro právní vědu a praxi*. XXVIII, 2020, č. 4, s. 613 – 629. ISSN 1805-2789.

OROSZ, L. Všeobecné ústavné princípy – základná charakteristika, význam a spôsob ich vyjadrenia v ústavnom systéme Slovenskej republiky. In *Právny obzor*. 86, č. 4, 2003, s. 325 – 337. ISSN 0032-6984.

PALÚŠ, I. Ústava Slovenskej republiky ako základ transformácie spoločnosti a štátu. In *Acta Iuridica Cassoviensia*. 22, 1999, s. 11 - 30. ISBN 80-7097-368-4.

PAŽITNÝ, F. Kontrolné mechanizmy pri vyhlasovaní núdzového stavu. In *Bratislavské právnické fórum 2021 : Ústavné orgány a ústavná ochrana základných práv v krízových situáciách*. Bratislava : Právnická fakulta UK, 2021, s. 59 – 65. ISBN 978-80-7160-603-1.

PERDUKOVÁ, V. Princíp proporcionality v rozhodnutiach Ústavného súdu SR. In *Olomoucké debaty mladých právníků*. 2010, s. 64 - 69. ISBN 978-80-8712-59-2.

PINZ, J. Právní princípy, zásady a legis ratio. In *Právní princípy. Kolokvium*. Pelhřimov : Vydavatelství 999, 1999, s. 109 - 116. ISBN 80-901064-5-5.

PIPA, M. Právne princípy a sudcovské právo v európsko-kontinentálnom type právnej kultúry. In *Princípy a zásady v právu – teórie a praxe. Sborník příspěvků z konference Olomoucké debaty mladých právníků 2010*. Praha : Leges, 2010, s. 29 – 36. ISBN 978-80-87212-59-2.

PIROŠÍKOVÁ, M. Interná a externá súdna kontrola obmedzení ľudských práv počas núdzového stavu. In SAKTOROVÁ, Ľ., DZIMKO, J., DOLÍHALOVÁ, M. (zost./ed.). *Právne rozpravy on-screen III. : sekcia verejného práva : zborník z online vedeckej konferencie konanej dňa 7. 5. 2021 na Právnickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici*. 1. vyd. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela - Belianum, 2021, s. 246 – 258. ISBN 978-80-557-1932-0.

PRUSÁK, J. Princípy v práve. In *Právny obzor*. roč. 80, č. 3, 1997, s. 221 – 227. ISSN 0032-6984.

PRUSÁK, J. Princípy v právnej teórii a právnej praxi. In *Právni princípy. Kolokvium*. Pelhřimov : Vydavatelství 999, 1999, ISBN 80-901064-5-5.

PÜHRINGER, S. Frei Handeln? Klassisch liberales und neoliberales Freiheitskonzept und ihre Auswirkungen auf die Verteilung von Macht und Eigentum. In *Europäische Hochschulschriften. Reihe V Volks- und Betriebswirtschaft*. Bd./Vol. 3385. Peter Lang GmbH : Frankfurt am Mein, 2011.

RANGL, J. Test proporcionality vo vnútroštátnom a nadnárodnom práve. In *Miesto, úloha a význam vnútroštátneho práva pri zabezpečovaní plnenia záväzkov vyplývajúcich z medzinárodného práva a európskeho práva. Zborník vedeckých prác doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov*. Košice : Právnická fakulta, UPJŠ v Košiciach, 2018, s. 14 - 19. ISBN 978-80-8152-595-7.

RIVERS, J. Proportionality, Discretion and the Second Law of Balancing. In *Law, Rights and Discourse, The Legal Philosophy of Robert*. Oxford : Hart Publishing. 2007, s. 167 - 188. ISBN 978-1-84113-676-9.

SAUTER, W. Proportionality in EU law: A Balancing Act? In *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*. 15, 2014, s. 439 - 466. ISSN 2049-7636.

SIEGEL, R. B. The Constitutionalization of Abortion. In *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford : Oxford University Press, 2012, s. 1060 - 1078. ISBN 978-0-19-957861-0.

SCHLINK, B. Proportionality (1). In *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford : Oxford University Press, 2012, s. 719 – 736. ISBN 978-0-19-957861-0.

SUMMER, L. W. Interrupcia a teória morálky. In *Právo ženy? Štúdie o problematike interrupcií*. Bratislava : Kalligram, 2004, ISBN 978-80-7149-612-0.

SVÁK, J., BALOG, B. Ústavnosť mimoriadnych zásahov pre boj s Covid-19. In *Weyrovy dny právni teorie 2020*. Brno : Masarykova univerzita, 2020, s. 8 – 24. ISBN 978-80-210-9686-8.

ŠTORCEL, J. Rozhodovacia prax na úseku správy daní – očakávania a realita. In *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum 2018 organizovanej Univerzitou Komenského v Bratislave*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2018, s. 128 – 135. ISBN 978-80-7160-475-4.

ŠTORCEL, J. Princíp právnej istoty ako integrálna súčasť sporového procesu. In *Vedecká konferencia doktorandov na Akadémii Policajného zboru v Bratislave*. Bratislava : Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2019, s. 337 – 345. ISBN 978-80-8054-825-4.

ŠTORCEL, J. Princíp právnej istoty a nariadenie neodkladného opatrenia. In *PRO LEGAL Deň študentov práva a doktorandov 2019*. Banská Bystrica : Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2019, s. 188 – 202. ISBN 978-80-557-1560-5.

ŠTORCEL, J. Princípy sporového procesu a nariadenie neodkladného opatrenia. In *Právne rozpravy on-screen II. – sekcia súkromného práva : zborník z online vedeckej konferencie konanej dňa 13.11.2020 na Právnickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici*. 2021, s. 179 – 190. ISBN 978-80-557-1867-5.

ŠTORCEL, J. Naplnenie princípu právnej istoty v sporovom konaní. In ONDROVÁ, J., PÍRY, M., ÚRADNÍK, M. (zost./ed.). *Právne rozpravy on-screen III. : sekcia súkromného práva : zborník z online vedeckej konferencie konanej dňa 7. 5. 2021 na Právnickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici*. 1. vyd. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum, 2021, s. 250 - 259. ISBN 978-80-557-1933-7.

TOMOSZEK, M. Demokratický právni štát v judikatúre Ústavného súdu ČR. In *Acta Iuridica Olomucensia*. 2015, Vol. 10, No. 3, s. 41 - 55. ISSN 1801-0288.

TONNIES, P. Éra používání právnických principů – Ronald Dworkin a Robert Alexy. In *Principy a zásady v právu – teorie a praxe. Sborník příspěvků z konference Olomoucké debaty mladých právníků 2010*. Praha : Leges, 2010, s. 21 – 28. ISBN 978-80-87212-59-2.

VEČEŘA, M. Právní principy a jejich funkce v právu. In *Právní principy. Kolokvium*. Pelhřimov : Vydavatelství 999, 1999, ISBN 80-901064-5-5.

VEČEŘA, M. Právní principy, přirozené právo a hlediska spravedlnosti. In *Právní obzor*. 86, č. 3, 2003, s. 247 – 254. ISSN 0032-6984.

VIKARSKÁ, Z., BOBEK, M. Slovakia: Between Euro Optimism and Euro-Concerns. In *National Constitutions in European and Global Governance: Democracy, Rights, the Rule of Law*. Berlin : Springer Open, 2019, s. 835 – 886. ISBN 978-94-6265-272-9.

VRÁBLOVÁ, M. Trestná politika vo vzťahu k nedovolenému prerušeniu tehotenstva. In VRÁBLOVÁ, M., VRTÍKOVÁ, K. (eds.). *Právna politika vo vzťahu k ochrane života a zdravia a na ňu nadväzujúca legislatíva. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2020, s. 223 – 245. ISBN 978-80-7502-515-9.

ZAGREBELSKY, G. Ronald Dworkin's principle based constitutionalism: An Italian point of view. In *I. Con.* Vol. 4, 2003, s. 621 - 650. ISSN 1361 – 8113.

ZÁHORA, J. Uplatňovanie zásady primeranosti a zdržanlivosti pri využívaní informačno-technických prostriedkov v trestnom konaní v Slovenskej republike. In *Časopis pro právní vědu a praxi*. XXVI, 2018, č. 1, s. 29 – 39. ISSN 1805-2789.

ZELENAJOVÁ, Z. Kritérium vhodnosti a nevyhnutnosti pri obmedzení základných práv a slobôd v SR. In Malíková, E. zost. *Akademické akcenty 214*. Bratislava : Paneurópska vysoká škola, 2015, s. 510 – 516. ISBN 978-80-89453-14-6.

ZELENAJOVÁ, Z. Riešenie kolízie práv druhej generácie v rozhodovacej činnosti Ústavného súdu SR. In *Časopis pro právní vědu a praxi*. Brno : Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2016, roč. 24, č. 3, s. 377 – 390. ISSN 1805-2789.

3. Rozhodnutia súdnych autorít

Nález Ústavného súdu Českej republiky z 12. apríla 1994, sp. zn. PL. ÚS 43/1993

Nález Ústavného súdu Českej republiky 12. marca 2008, sp. zn. PL. ÚS 83/06

Nález Ústavného súdu Českej republiky z 3. februára 2011, sp. zn. III. 449/06

Nález Ústavného súdu Českej republiky z 27. januára 2015. sp. zn. PL. ÚS 19/14

Nález Ústavného súdu Českej republiky z 22. decembra 2015, sp. zn. I. ÚS 1253/14

Nález Ústavného súdu Českej republiky z 27. apríla 2021, sp. zn.

IV. ÚS 2530/20

Nález Ústavného súdu SR z 12. októbra 1994, sp. zn. PL. ÚS 4/94

Nález Ústavného súdu SR z 22 septembra 1999, sp. zn. I. ÚS 17/99

Nález Ústavného súdu SR z 30. mája 2001, sp. zn. PL. ÚS 12/2001

Nález Ústavného súdu SR z 13. novembra 2002, sp. zn. I. ÚS 54/02

Nález Ústavného súdu SR z 30. apríla 2004, sp. zn. I. ÚS 193/03

Nález Ústavného súdu SR z 24. februára 2005, sp. zn. PL. ÚS 1/04

Nález Ústavného súdu SR zo 6. februára 2008, sp. zn. PL. ÚS 67/2007

Nález Ústavného súdu SR zo 4. februára 2009, sp. zn. I. ÚS 117/07

Nález Ústavného súdu SR 24. júna 2009, sp. zn. PL. ÚS 16/06

Nález Ústavného súdu SR z 15. decembra 2009, sp. zn. II. ÚS 152/08

- Nález Ústavného súdu SR z 2. júna 2010, sp. zn. PL. ÚS 23/06
- Nález Ústavného súdu SR z 26. januára 2011, sp. zn. PL. ÚS 3/09
- Nález Ústavného súdu SR z 10. decembra 2014, sp. zn. PL. ÚS 10/2013
- Nález Ústavného súdu SR z 10. decembra 2014, sp. zn. PL. ÚS 10/2014
- Nález Ústavného súdu SR z 27. októbra 2016, sp. zn. II. ÚS 439/2016
- Nález Ústavného súdu SR z 31. mája 2017, sp. zn. PL. ÚS. 7/2017
- Nález Ústavného súdu SR zo 7. marca 2018, sp. zn. I. ÚS 98/2017
- Nález Ústavného súdu SR zo 14. novembra 2018, sp. zn. PL. ÚS 9/2016
- Nález Ústavného súdu SR zo 14. októbra 2020, sp. zn. PL. ÚS 22/2020
- Nález Ústavného súdu SR z 31. marca 2021, sp. zn. PL. ÚS 2/2021
- Nález Ústavného súdu SR z 8. decembra 2021, sp. zn. PL. ÚS 4/2021
- Nález Ústavného súdu SR z 21. decembra 2021, sp. zn. III. ÚS/594/2021
- Rozhodnutie Najvyššieho súdu USA z 22. januára 1973 vo veci *Roe proti Wade*
- Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 13. mája 1980 vo veci *Paton proti Spojenému Kráľovstvu*
- Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 8. júla 2004 vo veci *Vo proti Francúzsku*
- Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 20. marca 2007 vo veci *Tysiac proti Poľsku*
- Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 10. apríla 2007 vo veci *Evans proti Spojenému kráľovstvu*
- Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva zo 16. októbra 2010 vo veci *A., B. a C. proti Írsku*
- Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 26. mája 2011 vo veci *R.R. proti Poľsku*
- Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 24. septembra 2012 vo veci *Solomakhin proti Ukrajine*
- Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 8. apríla 2021 vo veci *Vavříčka a ostatní proti Českej republike*
- Rozsudok Súdneho dvora Európskej únie z 26. apríla 2017 vo veci C-564/15
- Rozsudok Najvyššieho správneho súdu ČR z 9. decembra 2004, sp. zn. 7 Afs 22/2003
- Rozsudok Najvyššieho správneho súdu ČR z 29. marca 2013, sp. zn. 8 As 20/2012
- Rozsudok Najvyššieho správneho súdu ČR z 10. decembra 2020, sp. zn. 9 As 62/2020
- Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo 4. decembra 2008, sp. zn. 3 Sžf 65/2008
- Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 29. januára 2009, sp. zn. 3 Sžf 1/2009
- Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo 16. apríla 2014, sp. zn. 2 Szd 1/2013

Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 11. decembra 2017, sp. zn. 2 Sžo 209/2015

Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 21. februára 2019, sp. zn. 5 Sžfk 3/2018

Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo 14. januára 2020, sp. zn. 3 Asan 32/2019

Uznesenie Ústavného súdu SR z 24. januára 2001, sp. zn. PL. ÚS 3/00

Uznesenie Najvyššieho správneho súdu ČR z 03. apríla 2012, sp. zn. 8 As 6/2011

Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 18. februára 2020, sp. zn. 3 Cdo Gp 2/2018

Rozsudok Krajského súdu v Banskej Bystrici z 30. októbra 2019, sp. zn. 15 Co P 32/2019

Uznesenie Krajského súdu v Prešove z 1. júla 2020, sp. zn. 3 Co 36/2020

4. Právne predpisy a iné záväzné dokumenty

ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov

Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd

ústavný zákon č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu v znení neskorších predpisov

Uznesenie Európskeho parlamentu z 24. júna 2021 o situácii v oblasti sexuálneho a reprodukčného zdravia a práv v EÚ v rámci zdravia žien (2020/2215(INI)).

zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov

zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov

zákon č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok v znení neskorších predpisov

zákon č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok v znení neskorších predpisov

zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov

zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov

zákon č. 343/2015 Z. z. o verejnom obstarávaní v znení neskorších predpisov

zákon č. 314/2018 Z. z. o Ústavnom súde Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov

zákon č. 563/2009 Z. z. o správe daní (daňový poriadok) v znení neskorších predpisov

zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov

zákon č. 355/2007 Z. z. o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia v znení neskorších predpisov

zákon č. 73/1986 Zb. o umelom prerušení tehotenstva v znení neskorších predpisov

Vyhláška Ministerstva zdravotníctva č. 585/2008 Z. z., ktorou sa ustanovujú podrobnosti o prevencii a kontrole prenosných ochorení

O AUTOROCH

JUDr. Júlia Ondrová, PhD., univ. doc. pôsobí na Právnickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici na Katedre ústavného práva a teórie práva, zabezpečuje výučbu povinných predmetov Ústavné právo SR I., Ústavné právo SR II., povinne voliteľného predmetu Konanie pred Ústavným súdom Slovenskej republiky a výberového predmetu Štruktúra orgánov ochrany práva. Je autorkou niekoľkých vedeckých monografií s názvom Konanie o kontrole právnych predpisov pred Ústavnými súdmi Slovenskej republiky a Českej republiky, Abstraktná kontrola ústavnosti právnych predpisov pred Ústavným súdom Slovenskej republiky a Ústavným súdom Českej republiky, Právo na spravodlivý proces v rozhodovacej činnosti Ústavného súdu SR a Európskeho súdu pre ľudské práva, Právo na osobnú slobodu a jeho právna úprava na národnej a nadnárodnej úrovni, Právo na prerokovanie vecí v primeranej lehote v kontexte vybraných rozhodnutí súdov, Vybrané aspekty územnej samosprávy v podmienkach Slovenskej republiky, Lobbying regulation – constitutional aspects a spoluautorkou vedeckých monografií Verejnosc' a ústnost' súdnych konaní ako ochrana pred utajeným výkonom súdnej moci, Uprednostnenie právneho materializmu ako základná požiadavka moderného právneho štátu, niekoľkých vedeckých štúdií a článkov vydaných v domácich a zahraničných časopisoch a vedeckých zborníkoch. Rovnako je spoluautorkou vysokoškolských učebníc, ktoré nesú názvy Ústavné súdnictvo Slovenskej republiky, The State Law of the Slovak Republic, Ústavné právo Slovenskej republiky, Ústavný systém členského štátu v EÚ: Slovenská republika, Ústavné súdnictvo v Slovenskej republike, Ústavné súdnictvo v Slovenskej republike – doplnené a prepracované vydanie, Rozhodovacie a kontrolné orgány ochrany práva.

Mgr. Mgr. Andrea Kluknavská, PhD., LL.M., univ. doc. pôsobí na Katedre ústavného práva a teórie práva Právnickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, kde zabezpečuje v bakalárskom a magisterskom stupni štúdiá výučbu predmetov zameraných na teóriu práva a štátu, právnu a politickú filozofiu, teórie spravodlivosti a sociológiu práva. Je autorkou vedeckých a odborných článkov a tematicky sa zameriava na témy z oblastí právnych dejín, teórie štátu a práva, politickej, právnej a sociálnej filozofie. Pravidelne sa zúčastňuje domácich a medzinárodných konferencií a seminárov.

Obmedzenie základných ľudských práv a slobôd

Vybrané aspekty

Júlia Ondrová
Andrea Kluknavská

Vydalo vydavateľstvo Wolters Kluwer ČR, a. s.,
U Nákladového nádraží 10, 130 00 Praha 3, Česká republika,
v roku 2024 ako svoju 5110. publikáciu.

Redakčná úprava Wolters Kluwer SR s. r. o.

Mlynské Nivy 48, 821 09 Bratislava

Grafická úprava a obálka Pavol Markov PAMART

Prvé vydanie

Počet strán 152

ISBN 978-80-7676-889-5 (pdf)